SFÎNTUL ATANASIE CEL MARE

SCRIERI

C O L E C Ţ I A

«PĂRINŢI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI»

A P A R E DIN INIŢIATIVA
PATRIARHULUI

IUSTIN MOISESCU

ŞI SUB ÎNDRUMAREA PREA FERICITULUI PÂRINTE

T E O C T I S T

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

---------- COMISIA DE EDITARE: ----------

P. S. Episcop VASILE TÎRGOVIŞTEANUL, vicar patriarhal (preşedinte), Pr. DUMITRU SOARE (vicepreşedinte), Pr. Prof. ŞTEFAN ALEXE, Pr. Prof. TEODOR BODOGAE, Prof. NICOLAE CHIŢESCU, Pr. Prof. CONSTANTIN CORNIŢESCU, Prof. ALEXANDRU ELIAN, Pr. Prof. DUMITRU FECIORU, Prof. IORGU IVAN, Pr. Prof. IOAN RÂMUREANU, Pr. Prof. DUMITRU STÂNILOAE, ION CIUTACU (secretar)

PĂRINȚI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI

----------16 ----------

SFÎNTUL ATANASIE CEL MARE

S C R I E R I

PARTEA A DOUA

EPISTOLE VIAȚA CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU ANTONIE

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÎNTAREA PREA FERICITULUI PĂRINTE

T E O C T I S T

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

TRADUCERE DIN GRECEŞTE, INTRODUCERE ŞI NOTE DE

Pr. Prof. DUMITRU STANILOAE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE BUCUREŞTI - 1988

I N T R O D U C E R E

Am înfăţişat pe scurt în «Introducere» la volumul I de traduceri din scrierile sfîntului Atanasie viaţa şi scrierile lui. Revenim aci asupra lor cu cîteva accente puse pe alte momente. Viaţa lui a fost închinată întreagă, cu preţul multor suferinţe, apărării «deofiinţimii» Fiului cu Tatăl.

Născut, se pare, la 295, probabil în Alexandria[1], s-a declarat împotriva ereziei ariene încă de la începutul ei, alături de arhiepiscopul său, Alexandru al Alexandriei, pe care l-a însoţit ca diacon-secretar la Sinodul ecumenic de la Niceea. Ajuns, după moartea lui Alexandru, Arhiepiscop al Alexandriei (328), el a rămas, cum zice Lebon, «campionul viteaz al Niceii», închinînd apărării dumnezeirii lui Iisus Hristos întreg «zelul său fierbinte şi curajul său de nebiruit»[2]. El îşi dădea seama că prin aceasta susţinea învăţătura despre Dumnezeu cel în Treime, sau cel personal şi iubitor, singurul care putea mîntui pe oameni de păcat şi de moarte, prin faptul că Cel apărut în istorie sub numele de Iisus Hristos este însuşi Fiul Tatălui care a asumat umanitatea noastră pentru veci. El îşi dădea seama că fără această învăţătură creştinismul cade într-una din formele filosofiei panteiste moştenite din antichitatea greacă şi îmbrăcate în termenii creştini, ca toate sistemele gnostice constituite în primele secole ale creştinismului, care reduceau toată realitatea la o unică esenţă desfăşurată în trepte temporale. Şi se poate spune că prin apărarea «deofiinţimii» Fiului cu Tatăl, sfîntul Atanasie a pus capăt pentru totdeauna încercărilor gnostice de panteizare a creştinismului şi de renunţare la eternitatea persoanei umane, deşi s-a folosit şi el de un termen al filosofiei elene pentru clarificarea adevărat creştină a relaţiei dintre Persoanele Sfintei Treimi, în acelaşi timp una în fiinţă şi deosebită ca Persoane. E termenul oboîa pe care el l-a folosit compunîndu-l cu particula tyio-, spre apărarea lui Dumnezeu cel unic în esenţă, dar întreit în Persoane. Acestui sens al termenului bfjooCmoQ(deofiinţă), sfîntul Atanasie i-a dat o largă întemeiere biblică. în aceasta stă marele lui merit. El distinge categoric între Dumnezeu cel în Treime şi creaţiune.

în lupta lui hotărîtă şi necurmată pentru afirmarea creştinismului în ceea ce

1. Joseph Lebon socoteşte că s-a născut între 293-298. Aceasta în «Avant-propos» la *Athanase d''Alexandrie. Lettres ă Serwpion,* în «Sources Chretiennes» nr. 15, ed. du Cerf, 1947, p. 8. E o publicare a traducerii Epistolelor despre Duhul Sfînt către Serapion.

2. Idem, op. cit. p. 7.

are propriu, aşa cum e mărturisit în Evanghelia lui Hristos, sfîn-tul Atanasie a avut de suferit mai multe condamnări de către sinoadele unui episcopat care,

supunîndu-se împăraților din acea vreme cîştigați de cîțiva arieni, adopta, din oportunism, forme mai mult sau mai puțin directe de arianism. Din aceeaşi cauză sfîntul Atanasie a trebuit să sufere cinci îndepărtări din scaunul său şi tot atîtea exiluri.

Primul din aceste exiluri a fost cel din anul 335, în urma unei condamnări de către un sinod din Tyr, care a reuşit să-l convingă pe împăratul Constantin de pretinsa lui dreptate. Din acest exil, petrecut la Trier în Galia, sfîntul Atanasie s-a putut întoarce în noiembrie 337, după moartea lui Constantin. Dar după un destul de scurt timp, intrigile arienilor din oraşul său de reşedință l-au silit să plece într-un nou exil, locul lui dearhiepiscop fiind ocupat de Grigorie de Capadocia. Atanasie a plecat în acest exil în Italia şi la Roma. Occidentalii aflați sub domnia împăratului Constant, favorabili *lui Atanasie, l-au* reabilitat *în drepturile lui la un sinod roman din 341, apoi la sinodul din Sardica (Sofia), în 343, după ce Constant a devenit împărat în Occident după Constantinii. Dar episcopii din Răsărit, care se bucurau de sprijinul lui Constanțiu, fratele lui Constant, adunîndu-se separat de cei din Sardica, la Filipo-pole, au menținut condamnarea lui Atanasie, de la Tyrpînă la 21 octombrie 346, cînd în urma energicei intervenții a lui Constant pe Ungă fratele său Constanțiu, acesta i-a permis să se întoarcă în scaun. între timp diferite alte sinoade care au* alcătuit *formule mai* accentuat sau mai atenuat *ariene, îi reînnoiră condamnarea.*

Revenit la 347 în scaun, sfîntul Atanasie a *putut să se dedice zece ani pastoraţiei credincioşilor săi, dar avînd mereu să se apere de intrigile arienilor. în aceşti ani a putut alcătui şi o bună parte din scrierile lui, dedicate apărării dumnezeirii lui Iisus Hristos. «în apărarea şi spre triumful credinței în dumnezeirea Fiului, el* a *pus nu numai aceeaşi rîvnă fierbinte, ci şi întinsa lui cunoştință a Scripturii şi profunzimea simțului său religios»*[3]*, sau mai bine zis creştin. Din această perioadă datează îndeosebi, după Lebon,* Apologia contra arienilor *şi* Epistola despre hotărîrile Sinodului de la Niceea; *dar după Thompson şi acestea datează, ca şi celelalte scrieri, din perioada de după anul 353*.*

Dar în anul 353 Constantin a devenit, după moartea fratelui său Constant,

3. Idem, op. cit. p. cit.

4. R. Thompson, *Contra Gentes and De Incarnatione,* Oxford 1971, p. XVIII. După Thompson, din perioada 335-346 datează primele scrieri ale lui Atanasie: *Contra Gentes* şi *De Incarnatione,* contrar lui Lebon şi tuturor celorlalți cercetători care susțin că ele ar data de pe la anul 323, înainte de izbucnirea disputei ariene (op. cit. p. 8).

stăpînitor şi peste Occident, şi în această calitate reuşi să dezlipească şi pe episcopii de acolo de Atanasie şi să-i facă să-l condamne pe acesta la un sinod din Milan, ținut la anul 355. în baza acestei condamnări, Constantin, folosind forța pentru a-l scoate pe Atanasie din scaun, acesta abia putu scăpa cu viață în noaptea de 8 spre 9 februarie 356, fugind de ostaşii ducelui Syrianus, care au pătruns în biserică. Acum se refugie în pustie, la pustnicii care îi erau devotați. Se pare că înainte de aceasta a alcătuit scrierea Apologie către Constanțiu.

în pustie era ținut la curent cu evenimentele din exterior. în timpul acesta a scris: Epistola către episcopii din Egipt şi Libia, Apologia fugii sale, Epistola

despre Sinoadele din Rimini şi Seleucia, Epistolele către Serapion, despre dumnezeirea Duhului Sfînt. *Tot atunci, cum crede Lebon, a scris* Istoria arienilor către monahi *şi Cele* trei mari cuvîntări, contra arienilor, *precum şi* Viaţa sfîntului Antonie.

La 1 decembrie 361 s-a anunţat la Alexandria moartea lui Constanţiu şi venirea la tron a lui Iulian. Acesta anulînd toate sentinţele de exil ale lui Constanţiu, sfîntul Atanasie putu reveni la 21 februarie 362 în scaunul său.

Prima lui grijă fu să restaureze, la sinodul din 362 din Alexandria, credinţa adevărată şi unirea ortodocşilor împotriva arianismului, care pînă atunci fusese menţinut de Constanţiu ca religie dominantă în imperiu. Această activitate a lui Atanasie nu plăcu lui Iulian. De aceea la 23 octombrie 362, Atanasie trebui să plece iarăşi ca exilat în pustie. Dar aceasta nu dură decît cîteva luni, căci în 26 iulie 363, lozul lui Iulian, căzut într-un război cu perşii, fu luat de împăratul Iovian, ortodox decis. Atanasie îşi putu recîştiga, în februarie 364, scaunul de la Iovian, pe care veni să-l vadă la Antiohia.

Dar la scurtă vreme Iovian muri şi locul lui îl luă împăratul arian Valens, care printr-un decret din 5 *mai 365 trimise din nou în exil pe episcopii readuşi în scaun de Iovian, între care şi pe Atanasie. De data aceasta Atanasie se ascunse într-o mahala* o *Alexandriei, dar numai pentru patru luni (oct. 365 - feb. 366), căci Valens, silit de unele revolte, retrase decretul amintit.*

Septuagenar, dar mereu plin de rîvnă în apărarea dreptei credinţe, Atanasie continuă lupta împotriva arianismului, dar demască şi unele noi erori hristologice, ca în Epistola către Epictet. *îndelungatei sale activităţi şi vieţii sale atît de pline de încercări nu-i puse capăt decît moartea sa, la 3 mai 373.*

Vom da în cele următoare cîte ceva despre scrierile traduse în acest volum:

■

1. Mai întîi ceva despre destinatarul Epistolelor despre Duhul Sfînt: *este episcopul Serapion de Thmuis (localitate din delta Nilului), prieten şi confident al sfîntului Atanasie. Cele cîteva date rămase despre el permit să-l vedem ca pe un om de valoare remarcabilă. Sfîntul Atanasie spune că înainte de a fi fost hirotonit episcop, Serapion a fost monah şi egumen al unei mînăstiri. A ajuns episcop înainte de 339. El a fost totdeauna un apărător hotărît al ortodoxiei şi un susţinător al viteazului ei campion, sfîntul Atanasie. De aceea sfîntul Atanasie l-a trimis, în anul 353 în fruntea unei delegaţii de cinci episcopi şi trei preoţi egipteni, în Occident, la papa Liberiu şi la împăratul Constanţiu, pentru a dejuca intrigile ariene care se ţeseau pe Ungă aceştia împotriva* sa[5]. *Despre unele scrisori ale lui Serapion vom aminti ceva mai încolo în legătură cu* Viaţa Sfîntului Antonie.

Ajuns episcop, Serapion a intrat în legătură cu pustnicii din Tebaida. Aceasta se vede din faptul că sfîntul Antonie, înainte de moarte, îi lasă lui una din cele două haine de piele, iar pe cealaltă o lasă sfîntului Atanasie. «Cu şeful său ierarhic, episcopul de Thmuis, coresponda asiduu; se informa cu afecţiune despre suferinţele şi despre greutăţile lui, se informa despre erezia ariană... Atanasie îl instruia în toate privinţele... Epistolele traduse aci arată că Serapion recurgea, de asemenea, la luminile şi la sfaturile Arhiepiscopului de Alexandria în toate dificultăţile doctrinare ce se iveau în Biserica sa[6]». *Serapion scria şi altor persoane, dîndu-le la rîndul său diferite sfaturi[1]. Fericitul Ieronim a făcut o colecţie de 23 de asemenea piese[8]. Ieronim vorbeşte şi de un comentar al lui Serapion la Psalmi, care nu s-a păstrat; apoi de un tratat împotriva manihei-lor, publicat de R. P. Cassey[9]. Sub numele lui a rămas şi un* Evhologiu, *fără să se ştie dacă toate rugăciunile din el sînt de la Serapion saunumai o parte, sau dacă lui i se datorează numai culegerea lor. «Comentator al Scripturii, scriitor doctrinar şi ascetic, păstor al poporului, adversar hotărît al ereziei, scriitor de epistole, liturgist, Serapion reuneşte toate trăsăturile unui mare episcop, instruit şi plin de*

5. M. Tietz, în *Athanasius und die Vita Antonii,* Literarische u. theologische Relatio-nen, in Zeitschrift fur die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche, 73, 1982, p. 11, admite ca probabil faptul că prin acest Serapion a trimis la 332 Atanasie o a doua scrisoare episcopului Alexandru din Tesalonic. El e lăudat de Atanasie ca ucenicul unui monah, Sozon, şi el însuşi un nevoitor, dar şi un iscusit cuvîntător (Atanasie, *Apologia secunda,* 66, 1-2).

6. J. Lebon, *op. cit.* 16. Din această operă sînt luate toate ştirile despre Serapion.

7. De *viris illustrttms,* cap. 99.

8. Pitra a publicat un fragment în *Analecta sacra et profana,* tom. I, p. 47.

9. Serapion of Thmuis, *Against tke Manichees,* Cambridge, 1931 (în Harward Theo-logical Studies, voi. XI).

rîvnă al sec IV»[10]

Textul celor patru Epistole ale sfîntului Atanasie către Serapion nu s-a publicat pînă azi într-o altă ediţie afară de cea a lui Montfaucon de la Paris din 1698, reprodusă în Migne P. G. 26, deşi un studiu amănunţit al manuscriselor lor a fost făcut de G. H. Opitz[11]. *Dar textul din Migne «nu pare să reclame corecturi esenţiale»*[12].

Prima Epistolă a fost divizată în ediţiile ei în 33 de capitole. în prima parte sfîntul Atanasie respinge teza adversarilor că Duhul Sfînt este creatură, un înger, un duh slujitor. A douaparte (21 b. -31) e pozitivă: e o dovedire a dumnezeirii Duhului Sfînt, ca deosebit de creaturi.

Epistolele a doua şi a treia au format la început o singură piesă. Prima ei parte, editată ca Epistola a doua, *în nouă capitole, e îndreptată împotriva arienilor; a doua parte a ei, în şapte capitole, e editată ca a treia epistolă.*

Sfîntul Atanasie explică de ce, rugat să scrie despre Duhul Sfînt, a vorbit întîi despre dumnezeirea Fiului, ca să arate că Duhul Sfînt e tot aşa de mult Dumnezeu ca şi Fiul, formînd împreună cu Tatăl Sfînta Treime. Din învăţătura despre dumnezeirea Fiului rezultă învăţătura despre dumnezeirea Duhului Sfînt. Sfîntul Atanasie era astfel primul care respingea erezia începătoare a pnevmatomahilor şi apăra dumnezeirea ca Treime.

Textul editat ca a patra epistolă cuprinde în 23 de capitole două piese diferite. Prima parte (cap. 1-7) tratează aceleaşi chestiuni ca şi epistolele precedente, în urma unei alte epistole a lui Serapion, care descria încăpăţînarea celor ce negau dumnezeirea Duhului Sfînt. A doua parte părăseşte tema dumnezeirii Duhului Sfînt pentru a se ocupa cu interpretarea cuvintelor Mîntuitorului de la Matei 12, 31-32, în cap. 8-23. Se pare că ea făcea parte dintr-o altă Epistolă care dădea mai multă atenţie Psalmilor[13]*. Serapion se pare că a scris despre această erezie către sfîntul Atanasie. Ea apăruse în episcopia sa cînd se afla refugiat printre asceţii din pustie. Pnevmatomahii sînt numiţi în Epistole «tropici», probabil pentru că dădeau un sens figurat expresiilor din Scriptură despre Duhul Sfînt.*

După Lebon, învăţătura din aceste Epistole despre Duhul Sfînt se concentrează în trei puncte: a) Duhul Sfînt este o existenţă reală. Ele o putere,

10. J. Lebon, *op. cit.*, p. c.
11. în: *Untersuchungen zur Uberlieferung der Schriften des Athanasius*, Berlin und Leipzig, 1935.
12. J. Lebon, op. *cit.* p. 21.
13. J. Lebon, *op. cit.* p. 23-30, 37.

un dar al lui Dumnezeu, însă aceasta nu exclude calitatea Lui de existenţă personală, distinctă de Tatăl şi de Fiul; b) Duhul Sfînt se distinge real de Tatăl şi de Fiul, deşi are toate însuşirile dumnezeieşti ca şi Aceia. El nu e creatură, ci e de aceeaşi fiinţă cu Tatăl şi cu Fiul, dar ca Persoană e distinct de Ei. El nu e un alt fiu, sau un frate al Fiului sau un nepot al Tatălui, deci un fiu al Fiului (Ep. IV, *cap. 3-6). în această chestiune misterioasă trebuie să ne mulţumim cu ceea ce spune Scriptura; c) Sfîntul Atanasie se ocupă şi cu originea Duhului Sfînt, dar în ceea ce spune el nu se poate afla implicat Filioque, cum spune Lebon. El face o legătură între relaţiile Persoanelor din interiorul Treimii şi relaţiile Lor cu făpturile. în Treime, Fiul e «din* Tatăl» şi *Duhul vine «din Tatăl», «în Fiul». în relaţie cu făpturile, Duhul se dă «din Tatăl» «prin Fiul», ca să fie adunate «în Duhul» şi «prin Duhul», «în Fiul». Dar cele două feluri de relaţii se exprimă uneori în mod combinat şi contras: totul e din Tatăl prin Fiul în Duhul.*

Se poate spune că pentru sfîntul Atanasie, aşa cum Tatăl e Cel «din care» sînt toate, pe baza faptului că Fiul şi Duhul Sfînt înşişi sînt din El, aşa «prin Fiul» sînt toate, pentru că Tatăl însuşi Se arată prin El; iar «în Duhul Sfînt» sînt toate, pentru că Duhul este în Fiul, căci Fiul arată pe Duhul ca provenind din

Tatăl în El. «Tatăl face toate prin Fiul în Duhul Sfînt» (P.G. 26, 596). Numai pentru că Duhul este «în Fiul» primesc toate «în Duhul» iubirea părintească a Tatălui, sau sînt adunate toate în Fiul. în nici un fel Fiul nu are în Treime poziția Celui «din» care e Duhul, ci numai a *celui «în» care e Duhul. în Treime Duhul nu e «prin Fiul», ci «în Fiul» şi datorită acestui fapt «în Duhul» primesc desăvîrşirea toate cele create de Tatăl prin Fiul. Duhul nu merge în realizarea existenței Sale de la Fiul mai departe, ci El rămîne ca existență realizată din Tatăl în Fiul. Dacă Fiul îl arată şi îl dă şi El pe Duhul făpturilor, îl arată şi-L dă ca pe Cel ce este «în Sine», nu ca pe Cel ce trece dincolo de Sine în înfăptuirea existenței Lui. De aceea dacă din Tatăl şi prin Fiul există toate, în Duhul se desăvîrşesc toate asemenea Fiului. Duhul Se odihneşte în Fiul, dar aceasta înseamnă că nu merge mai departe, deci în Duhul aflător în Fiul îşi au toate odihna lor. Sau aşa cum Cuvîntul e şi Cuvînt ipostatic, dar şi Cuvînt al Tatălui, aşa e Duhul şi odihna ipostatică, dar şi odihna iubirii absolute a Tatălui în Fiul absolut. în Duhul purces din Tatăl spre Fiul se arată că Tatăl nu merge mai departe de Fiul în iubirea Sa purce-zătoare. Rămînînd Duhul ca iubirea Tatălui în Fiul, Treimea Se arată desăvîrşită în Ea însăşi şi îşi arată odihna şi desăvîrşirea în odihnirea Tatălui cu iubirea Sa în Fiul. De aceea îşi găseşte şi creatura desăvîrşirea şi veşnicia odihnei în Treime, întrucît o găseşte în Duhul. Dar aceasta înseamnă şi fermitatea sau tăria ei în existență. Dacă «prin Cuvîntul» creațiunea are raționalitatea existenței, «în Duhul» are fermitatea ei neamenințată de neant, căci Duhul Tatălui rămîne ferm în Fiul, ca în izvorul raționalității existenței. «Şi cele create prin Cuvîntul au în Duhul de la Cuvîntul tăria existenței» (P.G. 26, 632).*

Dacă Duhul ar trece pentru realizarea existenței Sale dincolo de Fiul, s-ar introduce o gradație în Dumnezeu, fie în sus desăvîrşindu-L, fie în jos degradîndu-L. Duhul arată că toată desăvîrşirea dăruită de El nu coboară şi nu urcă de la Fiul mai departe.

Sfîntul Atanasie apără desăvîrşirea dată făpturilor, întrucît o vede realizîndu-se în Duhul şi pe Duhul aflîndu-Se în Fiul. El combate pe cei ce vedeau pe Duhul inferior Fiului, căci prin aceasta însăşi desăvîrşirea făpturilor s-ar realiza la un plan inferior (P. G. 26, col. 597). Dacă Tatăl nu merge cu iubirea Sa, manifestată prin Duhul, mai departe de Fiul, ci adună făpturile în Duhul aflat în Fiul, arată că şi pe ele le iubeşte cu iubirea de Tată față de Fiul. De obicei, orice formă de «Filioque» pune pe Duhul pe o treaptă inferioară. De aceea sfîntul Atanasie respinge orice considerare a Duhului ca un nepot al Tatălui (sau ca un fiu al Fiului), sau ca un frate al Fiului. Dacă ar fi ca un frate al Fiului, s-ar relativiza calitatea de Fiu absolut al Fiului; dacă ar fi un nepot al Tatălui, s-ar introduce o gradație în Dumnezeu. în nici unul din aceste cazuri o

adunare a făpturilor în Duhul n-ar fi o adunare a tuturor în Fiul, n-ar fi o înfiere a tuturor şi nici o deplină îndumnezeire după har a lor.

2. Prin scrierea Despre sinoade *sau cu titlul întreg:* Despre Sinoadele din Rimini şi Seleucia, *tradusă în acest volum, ca şi prin toate Apologiile şi Epistolele sale de cuprins istoric-dogmatic «Atanasie a creat un gen de literatură creştină, în care documentele originale, Epistolele şi hotărîrile sinodale sînt prezentate în scopul apărării sale. Se trece în ele peste ceea ce îi poate fi defavorabil. Totuşi aceste apologii sînt de un mare interes istoric»*[u].

Nu aflăm în ele obiectivitatea rece, ci căldura iubirii pentru dreapta credință. Dar nu se implică în această căldură iubirea pentru adevărul însuşi? Sf. Atanasie foloseşte cuvinte tari pentru caracterizarea adversarilor şi pentru doctrinele false susținute de ei. Dar nu exprimă tocmai prin aceasta convingerea sa că susține adevărul? Poate vorbi cineva despre vreun adevăr, sau despre ceea ce socoteşte el că e adevăr fără căldură, socotită adeseori pasiune?

Această pasiune curată pentru adevăr străbate şi întreaga Epistolă despre

14. R. Thompson, *op. cit.*, p. XVUI.

sinoadele dinRimini şi Seleucia. Dar ea arată totodată faptul real că episcopii arieni fruntaşi convocînd, sub protecția împăratului, tot felul de sinoade, împotriva termenului «de o ființă» stabilit la Niceea, recurgeau mereu la alte şi alte formule mai mult sau mai puțin ascuns ariene, pentru a cîştiga pe episcopii care nu aprobau uşor, cu toată presiunea imperială exercitată asupra lor, formule prea direct ariene.

în această scriere sfîntul Atanasie descrie toate măştile sub care căutau arienii să-şi impună erezia lor, metodă care pînă la urmă s-a soldat cu un eşec total.

Sfîntul Atanasie analizează în această scriere succesiunea tuturor formulelor ariene date nu numai de cele două sinoade de le Rimini şi Seleucia, ci de toate sinoadele ariene începînd cu cel de la Tyr, din 335, şi pînă la cel din 359, din amintitele localități, formule ce se contraziceau în aparență, dar coincideau în opoziția ariană față de Niceea. La sinodul convocat de el în 362, în Alexandria, sfîntul Atanasie va absolvi de vină pe toți episcopii care au acceptat acele formule din frică[15]*. Scrierea e prețioasă atît prin subtilele demascări ale conținutului eronat al diferitelor formule ariene cît şi prin istorisirea luptelor doctrinare din acel timp. Față de toate acele formule sfîntul Atanasie apără expresia «de o ființă», stabilită la Niceea, într-o formă mai speculativă, deosebită de argumentarea ei biblică din* Cele trei cuvîntări împotriva arienilor.

3. în cele trei epistole: către episcopul Epictet, către episcopul Adelf ie şi către filosoful Maxim, sfîntul Atanasie respinge o seamă de erori hris-tologice, deosebite de cea ariană.

în Epistola către Epictet *respinge pe cei ce, din opoziție față de arieni, cădeau în altă extremă, spunînd că Cuvîntul nu e creatură nici măcar în trupul în care a apărut, ci şi acesta este fie de o ființă cu dumnezeirea, fie o închipuire.*

în scrierile contra arienilor, sfîntul Atanasie arată că dacă Cuvîntul întrupat nu e de o ființă cu Tatăl, nu ne poate mîntui, iar acum arată că nici dacă acest Cuvînt n-a luat trupul nostru real, nu ne-a putut mîntui de păcat şi de moarte. Dumnezeirea Cuvîntului şi trupul real luat de El sînt două puncte solidare în învățătura despre mîntuire. Numai dacă Dumnezeu adevărat S-a făcut om adevărat, a putut mîntui pe om. Amîn-două sînt necesare în opera mîntuirii noastre. «Căci dacă Cuvîntul ar fi fost în trup prin închipuire, cum zic aceia, iar ceea ce se spune prin închipuire e o năhicire, rămîne o părere şi mîntuirea şi

15. R. Thompson, op. *cit*, p. XVI.

învierea oamenilor, potrivit prea necredinciosului Maniheu. Dar nueo nălucire mîntuirea noastră, nici numai a trupului, ci mîntuirea adevărată a întregului om, a sufletului şi a trupului, s-a săvîrşit în însuşi Cuvîntul» (P. G. 26, 1060).

Susținătorii acestei idei declarau că dacă Cuvîntul ar fi luat un trup omenesc real, aceasta ar însemna că dumnezeirea a avut nevoie de un adaos; Sfîntul Atanasie le răspunde: «Rătăcesc mult cei ce socotesc că dumnezeirea poate primi un adaos şi ignoră că nu pentru un adaos la dumnezeire S-a făcut Cuvîntul trup, ci ca să învie trupul; nici ca să Se îmbunătățească Cuvîntul S-a născut din Măria, ci ca să răscumpere neamul omenesc şi ca trupul omenesc să fie ridicat la viața adevărată; deci mai degrabă s-a făcut trupului omenesc un mare adaos din comuniunea şi unirea Cuvîntului cu el» (P. G. 26, 1065). Este evident că şi la baza acestei erezii stătea ideea panteistă a unei esențe care nu e completă cînd îi lipseşte ceva. Era o idee pentru care nu exista o deosebire reală între Dumnezeu, cel mai presus de creațiune, şi lume.

în,Epistola către Adelfie, *care scrisese sfîntului Atanasie despre unii care susțineau aceeaşi opinie eronată, sfîntul Atanasie vorbeşte şi mai direct despre disprețul ce se manifestă în această opinie față de trup şi deci față de oameni, odată ce susține că Fiul lui Dumnezeu evită să Se facă purtătorul trupului nostru ca să-l ridice la viața veşnică. «Cum deci nu se arată nemulțumitori şi vrednici de toată osînda cei ce disprețuiesc trupul luat de Cuvîntul pentru a elibera pe toți oamenii şi a învia pe toți din morți şi a-i răscumpăra din păcat, sau cei ce defăima pe Fiul lui Dumnezeu din pricina trupului luat de El, declarîndu-L creatură?» (P. G. 26,1077). Era în această opinie unfel de monofizism, care închidea pe Dumnezeu în El însuşi şi pe om la fel, care deci nu acorda lui Dumnezeu puterea de a mîntui pe oameni, iar creația apărea fără sens, dacă nu chiar ca neadusă la existență de Dumnezeu, odată ce El nu poate mîntui pe oameni de moarte. Contrar părerii lor, că Dumnezeu este ridicat mult deasupra creațiunii, ei îl supuneau unor legi ale creațiunii, deci* li *supuneau într-un fel*

unor necesităţi proprii panteismului. Toată existenţa rămînea astfel supusă unui nonsens al neputinţei fatale.

Ideea că Cuvîntul nu S-a făcut om cu adevărat, preluată de monofizis-mul de mai tîrziu, nu era prea opusă ideii că Dumnezeu nu Se poate face om real decît supunîndu-Se legii naşterii obişnuite. Şi cum Cuvîntul lui Dumnezeu nu poate face aceasta, nu S-a întrupat El însuşi, ci S-a asociat doar cu un om obişnuit, ca în cazul proorocilor. Ideea aceasta, care a fost preluată de nestorianism, e combătută de sfîntul Atanasie în Epistola către Maxim Filosoful *(P. G. 26, 1083).*

Dar şi în aceasta se afirmă o neputinţă a lui Dumnezeu şi o fatală rămînere a omului în moartea definitivă fără sens şi un non-sens al creaţiunii, deci o apropiere a lui Dumnezeu şi a lumii în neputinţa panteismului.

Numai prin întruparea lui Dumnezeu cel adevărat, ca om real, din Fecioara se dovedeşte puterea creatoare şi mîntuitoare a lui Dumnezeu şi valoarea ce o acordă omului.

Numai întruparea Fiului lui Dumnezeu arată că umanul e făcut pentru a putea fi fire a subiectului dumnezeiesc şi Dumnezeu Se poate manifesta prin firea umană ca subiect direct al ei. Şi numai prin aceasta existenţa se luminează deplin pentru om. Numai Cuvîntul cel întrupat aduce «lumina cunoştinţei» în ea (Troparul Naşterii Domnului), *numai El e «lumina lumii» (Ioan, 8, 12).*

Altfel, totul rămîne în întuneric. Omul e singura fiinţă cunoscătoare şi conştientă în lume. Şi el caută cu toată fiinţa sa un sens. Prin aceasta el cunoaşte în lume o raţionalitate cunoştibilă, iar pe sine se vede ca raţiune cunoscătoare a ei. Aceasta arată că lumea e pentru el, odată ce ea are o raţionalitate corespunzătoare raţiunii lui, menită să facă posibilă actualizarea raţiunii lui. Dacă judecă drept, omul deduce de aci că o fiinţă superioară a creat lumea şi pe el, imprimîndu-i: ei raţionalitatea şi lui raţiunea ca două aspecte întregitoare. Căci omul n-a putut produce lumea şi nici ea pe el în ceea ce are el deosebit. Ea nu poate fi făcută deci decît de cineva care i-a imprimat ei raţionalitatea cunoştibilă şi tot acel cineva l-a creat pe om, imprimîndu-i calitatea cunoscătoare a raţionalităţii lumii. Deci atît lumea cit şi omul sînt făcute de un acelaşi subiect superior amîndorora. Altfel, existenţa lumii şi a omului rămîn inexplicabile. Dacă n-ar fi decît lumea, ca o putere care l-a produs şi pe om - căci este evident că el nu o poate produce - rămîne inexplicabilă existenţa ei ca realitate ce nu are nici măcar puterea de a şti de ea. Ea se arată ca neimplicînd o adevărată putere. Numai omul are o oarecare putere de a lucra asupra ei pe baza conştiinţei lui. Dar se pune întrebarea: dacă ea produce pe om ca fiinţă conştientă, şi are implicată în ea o virtualitate a conştiinţei şi a puterii lui asupra ei, de ce nu are puterea de a produce pe om cu o conştiinţă şi cunoaştere pe măsura întregii ei existenţe? De ce omul e atît de limitat în puterea şi în

cunoaşterea lui, nefiind capabil să o înţeleagă şi să o folosească deplin în existenţa ei?

E drept că omul are puterea de a o cunoaşte şi folosi în oarecare măsură pentru trebuinţele lui trupeşti. Dar el nu e stăpîn deplin nici asupra lui, nici asupra ei şi nu e mulţumit cu această cunoştinţă şi putere. Apoi, dacă nu se opune judecăţii sale naturale, el deduce că lumea, inexplicabilă prin ea însăşi, este opera unei fiinţe superioare, care are o putere deplină asupra ei, cum n-are el, deci e atotputernic şi odată ce a făcut-o pentru om, e bun cu omul şi pe Ungă aceasta e raţional sau conştient-raţional, odată ce imprimă lumii o raţionalitate sesizabilă de raţiunea conştientă a omului.

Dar nici în acest caz, omul nu cunoaşte sigur cu ce scop e făcută lumea şi el însuşi. Adică nu poate răspunde sigur la întrebările care depăşesc trebuinţele lui trupeşti, şi care totuşi i se pun prin fire lui. Iar dacă ar rămîne numai la cunoştinţa felului cum răspund obiectele lumii trebuinţelor lui trupeşti, n-ar putea alunga gîndul că existenţa lumii şi a lui e fără rost. Iar neputînd răspunde în mod clar la întrebările care depăşesc trebuinţele lui trupeşti, i se pare că nu ştie nimic. Şi omul are nevoie să ştie despre un sens deplin satisfăcător, deplin luminat şi pozitiv al existenţei lui şi a lumii.

*De fapt aceasta este situaţia omului pînă nu Se face Cuvîntul om: e fiinţa care are nevoie neapărat să ştie pentru ce există, dar care ştie că nu ştie. E mare lucru şi acesta. Căci cine are conştiinţa necesităţii de a şti care e sensul lui deplin satisfăcător, dar îşi dă seama că nu-l ştie, îşi dă seama că există un astfel de sens, dar are o adîncime care-i rămîne lui inaccesibilă. De aceea sfîntul Grigorie de Nyssa nu spune ca Socrate: *<ştiu că nu ştiu nimic», ci ca Moise, care pe măsură ce urca pe muntele pe care era Dumnezeu, adică în conştiinţa prezenţei Lui, urca în conştiinţa că nu-L cunoaşte, că e mai presus de cunoaştere, dar totodată urca în conştiinţa că în El trebuie să se afle sensul adevărat al existenţei sale, însă are nevoie de o nouă revelaţie din partea Lui, ca să afle acest sens.*

Iar cînd firea omenească devine firea Cuvîntului întrupat, ea primeşte această revelaţie şi omenescul ajunge la cunoaşterea sigură a scopului său. Totul se luminează acum în întregime. Setea omului după cunoaşterea sensului adevărat al existenţei sale e deplin satisfăcută. în Hristos omenescul îşi găseşte desăvîrşirea şi eternitatea şi, cu aceasta, sensul propriu, fiind purtat de Cuvîntul însuşi ca subiect. Căci în El are viaţă veşnică în plenitudine. în uman se revarsă lumina cunoştinţei dragostei fără umbră a lui Dumnezeu; el se umple de viaţa dumnezeiască nesfîrşită. Căci atît umanul Lui cît şi cei ce cred în Hristos află că El e Fiul lui Dumnezeu care S-a făcut din iubire unul din noi, ca să ne scape de nonsensul morţii şi să ne ducă la viaţa veşnică. Existenţa întreagă capătă acum sens. Oamenii ştiu că lumea aceasta cu imperfecţiunile ei este numai o lume

creată şi poate fi umplută, ca şi ei, de viața dumnezeiască. Ea devine mijlocul de comunicare a puterii lui Dumnezeu către oameni. Omenescul se luminează în Hristos de această cunoştință şi viață deplină pentru că El este Cuvîntul, Logosul, Rațiunea personală perfectă, prin Care toate s-au făcut şi se refac. Rațiunea omului, făcută după chipul Cuvîntului dumnezeiesc şi depărtată de la El prin păcat, e ridicată din nedeplinătatea cunoaşterii ei, din conştiința că nu ştie, la cunoştința adevărată.

Fără întruparea Cuvîntului, fără credința că Hristos e Fiul lui Dumnezeu făcut om, oamenii ar rămîne închişi în monotonia cunoaşterii legilor şi plăcerilor repetate oferite de lumea materială, văzute curînd ca o plictiseală de nesuportat şi ca neputîndu-l scăpa de moarte. Numai Hristos, cunoscut ca Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, deschide trepte mereu noi de cunoaştere şi înaintare în orizontul nesfîrşit după care se simte însetat spiritul omului. Numai în Hristos i se valorifică potentele nesfîr-şite ale spiritului, îmbogățindu-l la nesfîrşit cu noi şi noi experiențe.

Omul îşi poate explica acum existența lumii din faptul că e opera lui Dumnezeu, chemată la o viață înrădăcinată în bogăția vieții Lui nesfîr-şite. De aceea stăruie sfîntul Atanasie asupra calității de Cuvînt al Fiului lui Dumnezeu.

Desigur, omul nu înțelege nici acum cum există Dumnezeu. Căci nici existența lui Dumnezeu nu-i un produs al voinței Lui. Dar întrucît existența Lui nu e lipsită de conştiință de la sine şi nici de voință de la sine, în El conştiința şi voința coincid cu existența. Iar în voința conştientă a lui Dumnezeu e dată şi explicarea existenței lumii, deci puterea de a o aduce la existență şi de a o aduce la desăvîrşire în El. Acum se explică faptul că lumea şi omul nu au puterea de a fi prin ea sau prin el, deci, şi nedesăvîrşirea lor prin ea însăşi sau prin el însuşi. Şi pînă la un loc se explică şi existența eternă a lui Dumnezeu. Căci El fiind desăvîrşit şi nelimitat în putere şi fără început în conştiință şi voință, are puterea de a fi prin El însuşi. în desăvîrşirea Lui, existența Lui nu e lipsită de conştiința deplinătății Sale şi de acordul voinței Sale cu ea. Dumnezeu este astfel atît existența de sine sau desăvîrşită, cît şi rațiunea de sine sau desăvîrşire a existenței şi voința fericită a existenței de sine .

El e şi unitatea desăvîrşită a existenței infinite, dar şi comuniunea desăvîrşită, n&avînd nevoie de nimic altceva pentru a exista şi pentru a înțelege existența Sa şi pentru a fi fericit, cum are omul.

Iar omenescul unindu-se cu Cuvîntul, prin întruparea Acestuia, şi Cuvîntul fiind luminător al plinătății existenței, se luminează nu numai

în sufletul, ci şi în trupul lui. Trupul lui se «raționalizează» şi el devenind un complex de simțiri curate, un mediu de puteri dumnezeieşti, un templu străveziu al lui Dumnezeu. Materia trupului nu mai rămîne în afara lui Dumnezeu, zid opac în fața lui Dumnezeu şi între oameni, ci mijloc extrem de simțitor al trăirii infinității divine şi al comunicării între oameni: cel mai revelator şi mai luminat

rug al luminii lui Dumnezeu către oameni, devenind trupul fiecăruia un transparent al lui Dumnezeu şi un mijloc al comunicării curate între oameni. De aceea sfîntul Atanasie spune: «Căci cine e aşa de nebun ca să spună Domnului: Des-parte-Te de trup, ca să ne închinăm Ţie...? N-a făcut aşa leprosul, ci se închina lui Dumnezeu care era în trup. Şi cunoştea că e Dumnezeu, zicînd: Doamne, de voieşti, poţi să mă curăţeşti. Şi nu socotea, din pricina trupului, pe Dumnezeu creatură, nici nu dispreţuia trupul în care era îmbrăcat, pentru faptul că Cuvîntul e Creatorul a toată zidirea. Ci se închina Creatorului tuturor ca într-un templu creat şi de aceea a fost curăţit». Prin trup a vindecat atîţia bolnavi, de trupul Lui răstignit pe cruce s-a cutremurat pămîntul şi s-a întunecat. «Prin faptul că Fiul, Care, este în chipul Tatălui, a luat chip de rob (Filip. 2, 7-8), nu S-a micşorat în dumnezeire, ci mai vîrtos S-a făcut eliberatorul a tot trupul şi a toată creaţiunea» (Ep. c. Adelfie, P.G. 26,1076-1077). Trupul şi umanul peste tot n-a fost creat ca piedică a lucrării lui Dumnezeu, nici ca trebuind să se topească în atingerea lui Dumnezeu de el, ci ca mijloc prin care se poate răspîndi peste creaţie puterea lui Dumnezeu.

4. Dăm în acest volum într-o traducere nouă şi «Viaţa Sfîntului Antonie»[16]. *Scrierea aceasta a format obiectul unei bogate cercetări şi a dat naştere la tot felul de teorii asupra influenţelor ce ar fi stat la baza ei şi asupra rolului ce l-a avut asupra vieţii monahale ulterioare. S-a mers pînă la a se contesta autenticitatea ei, sau a se considera ca o aplicare a unor vieţi de înţelepţi păgîni la viaţa monahilor ca înţelepţi creştini.*

Mai recent, acestor încercări le-a răspuns Louis Bouyer.

Multă sminteală a produs cercetătorilor protestanţi rolul mare ce-l are lupta cu demonii în Viaţa Sfîntului Antonie. *S-a spus că sfîntul Atanasie, marele teolog al Sfintei Treimi, s-a lăsat aci influenţat de credinţele populare din Egipt. Louis Bouyer a întreprins o stăruitoare explicare a acestei demonologii, folosindu-se şi de psihanaliza lui Freud şi mai ales a lui C. G. Jung. El socoteşte că pornirile inferioare ce se opun, în fondul inconştient comun omenesc, eforturilor omului de a-şi întări personalitatea superioară, dată virtual în el, «îmbracă în vechea concepţie creştină un aspect quasi-personal»*[17].

16. O primă tipărire în româneşte avem în *Vieţile Sfinţilor*, publicate în Bucureşti, la 1835. Ea a fost retipărită în *Vieţile Sfinţilor*, din 1904, vol.V, p. 688-738, pe cheltuiala lui Iorgu Dumitrescu. O nouă traducere a dat Ştefan Bezdechi, în: *Scrieri alese din opera sfîntului Atanasie cel Mare*, Cluj 1925, p. 17-79. Amîndouă se disting prin frumuseţea vechiului stil românesc. De dragul apropierii şi mai mari de textul grec am dat şi noi această traducere.

Dar e greu de spus dacă, vorbind de vechea concepţie creştină, Bou-yer consideră concepţia despre realitatea demonilor, ca şi aceea despre realitatea îngerilor, care face parte din învăţătura biblică, drept o concepţie care a fost proprie numai creştinismului vechi, nu şi ca o concepţie inseparabilă de creştinism. Credem că trebuie arătat în mod clar că eae o concepţie ce ţine în mod esenţial de creştinism. Răul mai intensiv nu poate fi considerat ca existent în sine, fără un suport personal; iar suporturile personale ale lui sînt demonii. Ca atare ei insuflă putere rezistenţei pornirilor mai de jos ale firii faţă de eforturile

ei de a se înălța şi de a întări tendințele ei bune ce țin în mod mai propriu de firea umană şi de persoana umană superioară şi fermă.

Mai nou,teologul protestant Martin Tietz constatînd că încercările de a vedea Viața lui Antonie, *scrisă de sfîntul Atanasie, sub influența vieților înțelepților* ***pagini*** *(a vieții lui Pitagora, scrisă de neoplatonicul Porfirie), sau de a nega autenticitatea atanasiană a acestei* Vieți, *au eşuat, prezintă o altă opinie. El socoteşte că sfîntul Atanasie s-ar fi folosit de o* Viață *anterioară, scrisă de episcopul Serapion, care ar fi trăit mai mult timp în preajma sfîntului Antonie. El ar putea fi unul dintre cei incluşi de sfîntul Atanasie printre cei ce povesteau despre viața marelui nevoitor.*

Tietz vrea să-şi întemeieze afirmația sa pe o Epistolă a lui Serapion • către ucenicii lui Antonie, *scrisă îndată după moartea acestuia (la anul 356), păstrată numai în limba siriană şi armeană şi publicată, de-abia în 1951, de R. Draguets[17]". Apoi pe o* Epistolă a lui Serapion către monahi[19], *care* e *mult mai cuprinzătoare şi se pare că a fost scrisă mult mai tîrziu de anul 361. în aceasta Serapion vorbeşte de existența unei «Vieți» scrise a lui Antonie. E greu de admis că aceasta ar fi* «Viața» *scrisă de Atanasie, căci în acest caz s-ar pune întrebarea de ce nu e pomenit Atanasie. Ea poate să fie a lui Serapion. Dar Serapion nu spune aceasta, pentru că ea ar fi fost întregită de cea a lui Atanasie şi de aceea nu voia să mai spună că el i-a servit ca bază o istorisire a sa.*

în orice caz, atît în ceea ce spune Serapion, în Epistola către ucenicii lui Antonie, *cît şi în cele reproduse din* Viața lui Antonie *pomenită de el*

17. *La vie de Saint Antoine,* ed. 2, 1977, Abbeye de Bellefontaine p. 70-71.
18. *Une lettre de Serapion de Thmuis aux disciples d'Antoine* (A. D. 356) *en version syriaque et armenienne,* Museon, 1951, p. 1-25, la Tietz, op. *cit.* p. 13.
19. S. I. Quentin, *Patrologie* III, 1960, p. 80, la Tietz, op. *cit,* p. 16.

în Epistola către monahi, *se văd anumite deosebiri între felul cum prezintă Serapion pe Antonie şi felul cum îl prezintă Atanasie. Serapion îl prezintă pe Antonie în rolul lui de rugător pentru lume şi de ajutător al oamenilor în aceste rugăciuni, fără să spună că puterea rugăciunii lui vine de la Hristos. Serapion prezintă pe Antonie şi pe monahi în general ca «lumina lumii»-, fără să pomenească de Hristos. S-ar vedea deci la Serapion o mai mare influență a înțelepților din antichitate.*

Sfîntul Atanasie dă un caracter accentuat hristologic nevoințelor lui Antonie. Pentru Domnul îmbrățişează Antonie viața pustnicească; prin crucea Domnului învinge pe demoni şi produce vindecările etc?".

Deci folosind relatări ale lui Serapion, eventual chiar o «Viață» *scrisă de el, Atanasie i-a dat* «Vieții» *scrise de el un caracter deplin creştin.*

Citatele lui Serapion din «Viața» *pomenită de el şi reproduse de Tietz întăresc faptul că* «Viața» *aceea redă fidel gîndirea şi spiritualitatea sfîntului Atanasie, deci este opera lui. Aceasta se vede şi din insistența care se pune în*

«Viața» *păstrată sub numele lui Atanasie pe respingerea arienilor şi pe apărarea învățăturii despre dumnezeirea lui Hristos.*

Că Atanasie ar fi folosit tiu numai relatări verbale, ci şi relatări scrise la alcătuirea «Vieții» *scrise de el şi că una din ele ar fi provenit de la Serapion, e un lucru de mai mică importanță. Nu credem totuşi că Serapion ar fi fost prea străin de gîndirea teologică a sfîntului Atanasie, dată fiind strînsa legătură ce s-a dovedit în timpul din urmă tot mai mult că o avea cu acesta. Apoi şi în accentul pus pe rugăciune se arată o deosebire față de* «Viețile» *înțelepților păgîni.*

în «Viața lui Antonie», *sfîntul Atanasie trage concluziile concrete din învățătura despre puterea eliberatoare de păcat ce o are Cuvîntul întrupat asupra trupului Său şi apoi asupra celor ce se alipesc de El prin credință. Dar el a cunoscut şi prin experiența din viața creştinilor şi în special a pustnicilor spiritualitatea practică ce se cristalizase în viața lor, ca urmare a vieții lui Hristos (Bouyer,* op. cit., *p. 20). Numai prin aceasta* Viața sfîntului Antonie, *scrisă de sfîntul Atanasie, a putut deveni un model pentru* «Viețile» *următoare ale sfinților, în descrierea urcuşului duhovnicesc al lor, prin curățirea de patimi şi prin dobîndirea virtuților, ca drum spre apropierea de Dumnezeu. Scrierea a avut un succes uriaş atît asupra monahismului din Răsărit, cît şi asupra celui din Apus, de unde i-au cerut unii lui Atanasie să scrie această* «Viață». *Antonie a murit la anul 356. Unii au socotit că* «Viața» *lui a fost scrisă de Atanasie*

20. Tietz, op. cit., p. 13-30.

fn *365,* *alții* **socotesc mai** *cu dreptate că* **a /ost** *scrisă tn* ***35 7.*** *în orice caz.* **a *fost*** *scrisa într-o vreme cină autorul se afla alungat din scaunul episcopal din Alexandria de către arieni (cap. 82).*

• *Evagrie, de la 388 Episcop de Antiohia, a dat, pe cînd erapresbiter, o traducere sau mai degrabă o prelucrare a ei în latineşte.*

în «Viața» *scrisă de sfîntul Atanasie se alternează lupta lui Antonie cu ispitele venite de la duhurile rele cu învățăturile lui despre trebuința acestei lupte şi despre stăruirea gîndirii la Domnul Hristos, care Se sălăşluieşte prin aceasta cu puterea Lui în cel ce se nevoieşte, inzestrîndu-l cu multe harisme. «Trebuie să ne rugăm nu să cunoaştem de mai înainte, nici să cerem plată pentru această nevoință; ci ca Domnul să ne fie împreună-lucrător în biruința asupra diavolului. Iar dacă vrem vreodată să şi cunoaştem ceva de mai înainte, să ne curățim înțelegerea. Căci eu cred că sufletul care e curățit în toate privințele şi care stă în cele ale firii, făcîndu-se străvăzător, poate vedea mai multe şi mai departe decît demonii, avînd în sine pe Domnul care i le descoperă» (P. G. 26, col. 893).*

SFÎNTUL ATANASIE
ARHIEPISCOPUL ALEXANDRIEI

EPISTOLE

EPISTOLA ÎNTÎIA CĂTRE SERAPION, EPISCOPUL DE THMUIS, ÎMPOTRIVA CELOR CARE HULESC ŞI SPUN CĂ DUHUL SFÎNT ESTE CREATURĂ[1].

(P. G. 26, 529-608)

I

Scrisoarea iubirii tale am primit-o în pustie. Şi măcar că stăruie împotriva noastră o prigoană amară şi sîntem mult căutaţi de cei ce voiesc să ne omoare, «Părintele îndurărilor şi a toată mîngîierea» (II Cor. 1,3) ne-a mîngîiat cu scrisoarea ta. Căci amintindu-ne de iubirea ta şi a tuturor prietenilor, mi s-a părut că sînteţi cu mine. Drept aceea, m-am bucurat mult primind scrisoarea ta. Dar îndată ce am citit-o, am început iarăşi să mă întristez pentru cei ce s-au gîndit să lupte împotriva adevărului. Căci mi-ai scris, iubitul şi cu adevărat prea doritul meu, întristîndu-te şi tu însuţi că, părăsind unii pe arieni pentru hula lor împotriva Fiului, cugetă împotriva Duhului şi zic nu numai că El este creatură, ci şi că e unul dintre duhurile slujitoare şi se deosebeşte de îngeri numai prin treaptă. Iar aceasta e numai o luptă prefăcută faţă de arieni. De fapt e o adevărată împotrivire faţă de dreapta credinţă. Căci precum aceia, tăgăduind pe Fiul, tăgăduiesc şi pe Tatăl[2], aşa şi aceştia, grăind rău de Duhul Sfînt, grăiesc rău şi de Fiul. Cele două părţi şi-au împărţit împotrivirea faţă de adevăr: unii cugetînd împotriva Cuvîntului, ceilalţi împotriva Duhului, îndreaptă aceeaşi hulă^ împotriva Sfintei Treimi.

Acestea cugetîndu-le eu şi mult socotindu-le, m-am întristat că iarăşi a găsit diavolul pricină să-şi bată joc de cei ce se lasă cuceriţi de furia lor. De aceea am cugetat să tac în această vreme. Dar din îndemnul iubirii tale **şi gîndind la**

1. E scrisă pe la anul 359-360 către episcopul Serapion de Thmuis , care i-a atras atenţia asupra unui grup de călugări egipteni, care învăţau corect despre Fiul, dar socoteau pe Duhul o creatură «din spiritele slujitoare care se deosebesc numai gradual de îngeri». Atanasie îi numea «tropici», din cauza interpretării -«figurate» pe care o dădeau Scripturii. (A. M. Rictter, *Dogma und Lehre in der alten Kirche.* In voi. Die Lehrent-wicklung, in Rahmen der Katholizitât, Gotingen, Vanderhoeck Ruprecht, 1982, p. 184).

2. Dacă nu e Fiu în Dumnezeu, nu e nici Tată.

credinţa lor greşită şi la pornirea lor satanică, ţi-am scris în scrisoarea aceasta despre ele pe scurt, atîta cît am putut, **numai pentru ca, luînd prilej de la** acestea, să adaugi din înţelepciunea **proprie ţie cele ce lipsesc, ca** să se facă deplină respingerea ereziei rău credincioase.

II

Nu e străină de arieni nici această cugetare. Căci tăgăduind pe Cuvîn**tul lui** Dumnezeu, grăiesc, în chip firesc, aceleaşi minciuni şi despre **Duhul. Dar** nu mai trebuie spus ceva în plus faţă de ei. Căci ajung cele **spuse pînă** acum. Iar celor rătăciţi în privinţa Duhului, se cuvine să le răs**pundem într**-un mod oarecare potrivit cu ceea ce spun. Căci cine nu se **poate mira** de nebunia lor, că, nevrînd să socotească pe Fiul creatură, **deci** cugetînd bine în privinţa aceasta, rabdă să şi audă măcar că Duhul **Fiului este** creatură?[3] De fapt, dacă pentru unitatea Cuvîntului cu Tatăl **nu voiesc** ca Fiul să fie dintre cele create, ci cugetă potrivit adevărului că **El este** Creatorul făpturilor, pentru ce pe Duhul Sfînt, Care are aceeaşi **unitate cu** Fiul, pe care Acesta o are cu Tatăl, îl numesc creatură? De ce **nu-şi dau** seama că, precum nedespărţind pe Fiul de Tatăl păstrează uni**tatea lui** Dumnezeu, aşa despărţind pe Duhul de Cuvîntul nu mai păs**trează unitatea** dumnezeirii în Treime, sfîşiind-o şi amestecând în Ea o **fire străină** şi de alt soi şi o egalizează pe aceasta cu creaturile?[4] Iar **aceasta arată** iarăşi că Treimea nu mai este una, ci compusă din două firi, **datorită fiinţei** deosebite a Duhului, cum îşi închipuie ei[5]. Şi ce fiinţă dum**nezeiască mai e** aceasta care e compusă din Creator şi creatură?[6] Căci sau **nu e Treime,** ci doime, şi deci creatură[7], sau dacă e Treime, precum şi **este, cum pun** pe Duhul Treimii în rînd cu creaturile de după Treime? **Pentru că** aceasta înseamnă iarăşi a împărţi şi a desface Treimea. Căci **cugetînd rău** despre Duhul, nu cugetă bine nici despre Fiul. Fiindcă dacă **cugetau drept** despre Cuvîntul, ar fi cugetat sănătos şi despre Duhul, **Care purcede** de la Tatăl şi fiind propriu al Fiului se dă de către Acesta ucenicilor Săi şi tuturor celor ce cred **în** El\ **Iar rătăcind** astfel **nu** au nici despre Tatăl credinţa cea sănătoasă. Căci cei **ce** tăgăduiesc pe Duhul, cum a spus marele mucenic

3. Dacă Duhul este al Fiului, nu poate fi nici El creatură, odată ce Fiul este necreat. Dar iflntul Atanasie socoteşte că Duhul nu e creatură, avînd unitatea deplină după fiinţă cu Fiul. Deci foloseşte acelaşi argument al deofiinţimii.

4. O Treime în care este şi ceva creat, nu mai e numai necreată, iar de aci rezultă că nu mai e **o distincţie netă între necreat şi creat. Urmează deci că aceasta e o concepţie pan**teiste. **Pe de o parte se sfîşie Treimea, luînd pe Duhul din Ea, pe de altă parte se anexează** la **Ea o fire străină.**

5. Numai deofiinţimea (onoouoio'v) celor Trei păstrează unitatea lui Dumnezeu în Treime. O deosebire de fiinţă (etepoouoiov) a Duhului împarte unitatea Treimii.

6. Cum mai e Dumnezeu Cel ce pe de o parte este Dumnezeu creator, pe de alta făptura? Cum creează o anumită parte a Sa Cel necreat?

7. Un dumnezeu necreat şi creat în acelaşi timp nu e dumnezeu adevărat. Căci el nu se Coate explica decît ca alcătuit din două fiinţe deosebite din care, una strîmtorînd pe cea-iltn **nu o lasă pe nici una să fie dumnezeiască. Numai o Treime pe altă bază decît pe baza deosebirii de fiinţă este dumnezeiască cu adevărat.**

Ştefan (Fapte, 7, 55), tăgăduiesc pe Fiul; iar cei ce tăgăduiesc pe Fiul nu au nici pe Tatăl'.

III

De unde luați deci pricina unei îndrăzneli aşa de mari ca să nu vă temeți de spusa Domnului: «Cel ce-şi va îndrepta hula asupra Duhului Sfînt nu va primi iertare nici în veacul acesta, nici în cel viitor»- (Matei, 12, 32; Marcu, 3, 29)? Arienii, deşi n-au înțeles venirea în trup a Cuvîntului şi cele spuse despre ea, au luat totuşi din ele prilej al ereziei lor şi aşa au fost dovediți ca luptând împotriva lui Dumnezeu şi ca vprbind cu adevărat cele deşarte ale pămîntului. Dar voi de unde ați pornit ca să vă rătăciți? De la cine ați auzit acestea, sau care e felul acestei rătăciri a voastre? «Am citit, zic, la proorocul Amos, spunîndu-se despre Dumnezeu: «Iată El este Cel ce întăreşte tunetul şi zideşte duh şi vesteşte oamenilor pe Unsul (pe Hristosul) Lui; Cel ce face dimineața şi negura să suie pe înălțimile pămîntului; Domnul Dumnezeu Atotțiitorul este numele Lui» (Amos, 4, 13). De aceea am fost convins să urmăm arienilor, care zic că Duhul Sfînt este creatură». Deci ați citit aceea ce se spune la Amos.

Dar ceea ce se spune în Pilde: «Domnul M-a zidit (creat) început al căilor Sale spre lucrurile Sale» (Pilde, 8, 22), n-ați citit sau ați citit? Căci spusa aceasta o tîlcuiți potrivit adevărului, adică nu spuneți de Cuvîntul că e creatură. Dar cea din Amos nu o tîlcuiți aşa, ci auzind simplu cuvîntul «duh», ați socotit că se spune despre Duhul Sfînt că e creatură. De fapt, înțelepciunea spune în Pilde în chip vădit «M-a zidit» şi totuşi tîlcuiți bine spusa, nenumărînd înțelepciunea creatoare între creaturi. Dar spusa proorocului nu indică pe Duhul Sfînt, ci s-a grăit simplu despre duh. Cum deci, cu toate că e foarte multă deosebire în vorbirea Scripturii despre Duhul şi spusa de față poate avea înțelesul corect, voi, ca unii porniți pe ceartă sau mişcați de şarpele arian, socotiți că Amos vorbeşte despre Duhul Sfînt numai ca să-L puteți cugeta creatură?

8. Unirea între Duhul şi Fiul e aşa de totală, că dacă se cugetă despre Duhul că e făptură, trebuie să se cugete aceasta şi despre Fiul. Duhul e propriu Fiului, aşa cum e propriu Fiul Tatălui, chiar dacă Duhul purcede numai de la Tatăl. Deşi nu Fiul e propriu Duhului, ci invers, Duhul e atît de propriu Fiului, că Fiul nu poate fi cugetat fără Duhul, nici invers. Duhul, spune sfîntul Atanasie, purcede de la Tatăl, dar Fiul îl dă făpturilor, nu-L purcede.

9. Fiul fără Duhul nu e Fiul dumnezeiesc adevărat. Iar neexistînd un Fiu adevărat, nu există nici Tatăl Lui. Nici o Persoană dumnezeiască nu e ceea ce este Ea în mod deosebit, fără Celelalte.

IV

Spuneţi de aflaţi undeva **în** Sfînta Scriptură să se zică Sfîntului **Duh** simplu «duh», fără adaosul -«Sfînt»-, sau «al lui Dumnezeu», sau «al Tatălui», sau «al Meu», sau «al lui Hristos însuşi», sau «al Fiului», sau «de la Mine», sau «de la Dumnezeu», sau cu articol? Unde I se spune simplu **«duh»** şi **nu** «Duhul», sau «Duhul Sfînt», sau «Mîngîietorul», sau «al adevărului», ceea ce înseamnă «al Fiului», care zice: «Eu sînt adevărul» (Ioan, 14, 6), ca auzind simplu «duh» să înţelegeţi că e vorba de Duhul Sfînt? Exceptez de la această regulă pe cei ce, primind pe Duhul Sfînt, vorbesc apoi iarăşi despre **El** şi pe cei ce învăţând mai înainte despre **Duhul** Sfînt, auzind prin repetiţie sau prin reamintire cuvîntul «Duhul», **ştiu** despre cine aud, mai ales dacă se vorbeşte despre **El** cu articol.

în general dnd cuvîntul se foloseşte fără articol, sau fără vreun adaos **din** cele amintite, nu indică pe Duhul Sfînt. Iată cum scrie Pavel galateni-**lor:** «Aceasta voiesc numai s-o aflu de la voi: aţi luat Duhul prin faptele legii, sau din auzirea cu credinţă?» (Gal., 3, 2). Ce altceva au luat aceia decît pe Duhul Sfînt, Care se dă celor ce cred şi se nasc din nou din baia **naşterii** din nou? Iar tesalonicienilor le scrie: «Duhul să nu-1 stingeţi» **(I** Tes., 5, 19). Oare nu le spune aceasta celor ce ştiau ce au luat, să nu **stingă** din negrijă harul Duhului aprins în ei? Iar ceea ce spun evangheliş-**tii despre** Mîntuitorul ca om, pentru trupul ce L-a luat: «Iar Iisus fiind **plin de** Duhul S-a întors de la Iordan» (Luca, 4,1) şi: «Atunci Iisus a fost **dus de Duhul în** pustie» (Matei, 4, 1), are acelaşi înţeles. Căci se spusese **mai** înainte de către Luca: «Şi a fost cînd se boteza tot poporul şi Iisus Se **boteza şi** Se ruga, că s-a deschis cerul şi Duhul Sfînt S-a pogorît în chip **trupesc** ca **un** porumb peste **El»** (Luca, 3, 21, 23). **E** vădit că spunîndu-se **acum** «Duhul», s-a indicat Duhul Sfînt. Astfel deci în cei ce e Duhul Sfînt, **chiar** dacă se vorbeşte de Duhul fără vreun adaos, e neîndoielnic că se înţelege că e Duhul Sfînt mai ales dacă are articol, adică chiar dacă se **spune Duhul în** mod simplu fără adaosul mai înainte pomenit şi fără pre**cizarea** de care am amintit înainte. însă nu puteţi face adaosul de la voi **dacă nu**-1 aflaţi scris.

V

Dar voi spuneţi-ne dacă aţi aflat undeva în dumnezeiasca Scriptură **pe Duhul** Sfînt numit simplu «duh» fără adaosul pus înainte şi fără observaţia de care am amintit? însă n-aţi putea-o spune. Căci nu veţi **afla**-o spusă. Ci **în** Facere s-a spus: «Şi Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor» (Fac, 1, 2); şi după puţin: «Nu va rămîne Duhul Meu în oamenii aceştia, pentru că sînt trupuri» (Fac, 6, 3). Iar în Numeri zice Moise către fiul lui Navi: «Să nu rfvneşti să fii ca mine. Chiar de va da

Domnul poporului prooroci, tind Domnul dă **peste ei** Duhul Său» (Num., 11, **29).** Iar în Judecători se spune despre Otniel: «Şi a fost Duhul Domnului **gi** a judecat pe Israel» (Jud., 3,10). Şi iarăşi: «Şi a fost peste Ieftae Duhul Domnului» (Jud., 11, **29).** Iar despre Samson: «Şi a crezut pruncul şi l-a binecuvîntat pe el Domnul şi Duhul Domnului a început să umble împreună cu el» (Jud., 13, 24-25). Şi: «Iar Duhul Domnului S-a întins peste Samson» (Jud., 15, 14). Iar David dntă: «Duhul Tău cel Sfînt nu-L lua de la mine» (Ps. 50,13). Şi iarăşi în Ps. 142: «Duhul Tău cel bun mă va călăuzi la pămîntul cel drept; pentru numele Tău, Doamne, mă vei face viu» (v. 12). Iar în Isaia s-a scris: «Duhul Domnului peste Mine, pentru care M-a uns pe Mine» (61, 1). Iar înainte de aceasta s-a spus: «Vai, fii răzvrătiți. Acestea zice Domnul: ați făcut sfat nu prin Mine şi învoieli nu prin Duhul Meu, ca să adăugați păcate peste păcate» (Isaia, 30, 1); şi iarăşi: «Ascultați acestea: nu de la început întru ascuns am grăit. Cînd s-a făcut, acolo eram. Şi acum Domnul m-a trimis pe mine şi Duhul Lui» (Isaia, 48, 16)[i0]. Iar după puțin zice: «Şi acesta le este lor testamentul de la Mine, a spus Domnul: Duhul Meu, care este peste tine» (Isaia, 59, 21)". Şi iarăşi adaugă în cele următoare, zicând: «Nu sol, nu înger, ci însuşi Domnul i-a mîntuit pe ei, pentru că îi iubeşte şi îi cruță pe ei. El i-a răscumpărat pe ei şi i-a luat asupra Sa şi i-a ridicat pe ei în toate zilele veacului. Iar ei n-au ascultat şi au mîniat pe Duhul Sfînt al Lui şi li s-a întors Domnul spre dușmănie» (Isaia, 63, 9-10)[12]. Iar Iezechiel zice: «M-a luat Duhul şi m-a dus în pămîntul chaldeilor în robie, în vedenie, în Duhul lui Dumnezeu» (Iez., 11, 24). Iar la Daniel se spune: «Şi a ridicat Domnul pe Duhul cel sfînt într-un copil tînăr, cu numele Daniel, şi a strigat cu glas mare: curat sînt eu de sîngele acestuia» (Dan., 13, 45). Iar Miheia zice: «Casa lui Iacov mînie pe Duhul Domnului» (2, 7). Şi prin Ioel Dumnezeu zice: «Şi va fi după acestea şi voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul» (2, 28). Şi prin Zaharia iarăşi a fost glasul lui Dumnezeu care zice: «însă cuvintele Mele şi legile Mele primiți-le, câte le poruncesc Eu în Duhul Meu, robilor Mei, proorocilor» (Zah., 1,6). Iar cînd proorocul învinuieşte poporul, zice după puțin: «Şi şi-a făcut inima neascultătoare, ca să nu asculte de legea mea şi de cuvintele pe care le-a trimis Domnul Atotțiito-rul în Duhul Său în mîna proorocilor mai înainte» (Zah., 7, 12). Aceste puține le-am scris, alegîndu-le din Vechiul Testament.

VI

Dar fiindcă **voi ați** întrebat şi despre **cele** scrise de apostoli **în Evanghelii* veți auzi cum şi** acolo, arătîndu-se o foarte mare felurime de **duhuri,** Duhul

10. E ciivînt mesianic. Mîntuitorul va spune despre Sine: La început nu eram ascuns de voi, vă grăiam în mod clar prin faptele Mele. După ce ați căzut în păcat, am început să vorbesc în ascuns, din neputința voastră de a Mă cunoaşte în mod descoperit. Dar acum am venit în mod arătat, trimis de Tatăl $\ luminat de Duhul Sfînt.

11. E de asemenea un loc mesianic. Tatăl spune deitprc; oameni către Hristos: Aceasta este ceea ce le las lor: Duhul Sfînt cure *VH\V* **ponte Tine, care luminează din Tine.**

12. La fel e un loc mesianic, «au referitor **Iu** llrititoH.

Sfînt, în mod deosebit, nu se numeşte simplu Duh, ci cu adaosul **pe** care l-am spus. Astfel când Domnul, precum am spus înainte, **Se** botează ca om pentru

trupul ce purta, se zice că Duhul Sfînt S-a cobo-**rît peste El** (Ioan,' 1, 32). Iar dîndu-L pe Acesta ucenicilor, a zis: «Luați **Duh Sfînt»-** (Ioan 20, 22). Dar îi şi învață pe ei, zicând: «Dar Mîngîietorul, **Duhul** cel Sfînt, pe Care-L va trimite Tatăl în numele Meu, Acela vă va învăța pe voi toate» (Ioan, 14, 26). Şi după puțin a zis despre Acelaşi: **«Cînd va** veni Mîngîietorul, pe Care Eu îl voi trimite vouă de la Tatăl, **Duhul** adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre **Mine»** (Ioan, 15,26). Şi iarăşi: «Nu voi sînteți cei ce grăiți, ci Duhul Tatălui vostru este care grăieşte întru voi» (Matei, 10, 20). Şi după puțin: «Iar **dacă Eu** scot dracii cu Duhul lui Dumnezeu, atunci a sosit la voi împărăția **lui** Dumnezeu» (Luca, 11, 20). Şi împlinind în El toată teologia şi desăvîrşirea noastră, prin care ne-a unit pe noi cu Sine şi prin Sine cu Tatăl[13], a poruncit ucenicilor: «Mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» (Matei, 28, 19).

Iar făgăduind ucenicilor Săi să li-L trimită «le-a poruncit să hu se depărteze de Ierusalim» (Fapte, 1,4); şi după puține zile, «cînd s-a împlinit **ziua** Cincizecimii şi erau toți împreună la un loc, s-a făcut deodată vuiet **din** cer, **ca** o suflare de vînt ce vine repede şi s-a umplut toată casa **unde** şedeau; şi li s-au arătat limbi împărțite ca de foc şi au şezut pe fie**care** dintre **ei;** şi s-au umplut toți de Duh Sfînt şi au început a grăi în alte **limbi,** precum le dădea lor Duhul să vorbească» (Fapte, 2, 1-5).

13. Duhul Sfînt e prezentat pretutindeni de sfîntul Atanasie ca Cel *în care* se împlinesc, sau se desăvîrşesc de către Tatăl toate, în vreme ce Fiul e Cel *prin care* se împlinesc. De la Tatăl porneşte orice lucrare, împlinindu-se prin Fiul în Duhul Sfînt. Tatăl este unica origine pentru toate. Fiul este imjlocul prin care, iar Duhul Sfînt este Cel în care se împlinesc toate. Duhul se află astfel în Fiul, dar purcede din Tatăl, cum se naşte Fiul din Tatăl. Fiul nu e origine a Duhului, precum nu e origine pentru nimic, ci «locul» de odihnă al Duhului si de oprire a iubirii interioare între Persoanele dumnezeieşti. Duhul pornind din Tatăl nu trece dincolo de Fiul, căci în Fiul se opreşte iubirea Tatălui, a cărei mărturie I-o {iduce Fiului Duhul. Fiul s-ar relativiza dacă ar fi pentru Duhul Sfînt un punct de trecere, n acest caz ar trebui să pornească din Tatăl şi din Fiul o nouă Persoană care să-I mărturisească Duhului iubirea Lor. Mai sus sau mai jos decît Fiul nu e nimeni pentru Tatăl şi din ființa Lui. Dacă Duhul ar merge mai departe de la Fiul, unindu-ne cu El, n-am deveni fii ai Tatălui. Numai adunîndu-ne în Fiul, în care Se odihneşte Duhul, ne facem fii ai Tatălui. Aceasta nu e nici o punere a Duhului pe un plan inferior. Căci numai în Duhul e văzut Fiul în toată măreția şi frumusețea Lui neîntrecută. Iar faptul că Fiul îl dă oamenilor pe Duhul nu e decît spre adunarea oamenilor în Cel iubit de Tatăl ca Fiu, ca în Cel în care Se odihneşte Duhul pornit din Tatăl. Dacă prin Duhul s-ar trece dincolo de Fiul, lucrarea Lui n-ar fl «prc înfierea noastră.

De aceea se dădea Duhul **Sfînt celor născuți din nou prin punerea mîinilor apostolilor (Fapte, 8,17). Şi un oarecare Agav proorocea în** Duhul, **zicînd: «Acestea zice** Duhul **Sfînt» (Fapte, 21, 11). Iar Pavel zice: «între care** Duhul **Sfînt v-a** pus **episcopi ca** să **păstoriți Biserica** lui Dumnezeu **pe care** a **dştigat**-o **cu sîngele** Lui» (Fapte, **20,28). Iar** famenul botezîndu-**se,** Duhul Domnului a răpit **pe** Filip (Fapte, **8,** 39). **Şi** Pavel a scris: «Căci dobîndiți ca țel al credinței mîntuirea sufletelor. Această mîntuire au căutat-o şi au cercetat-o proorocii, care, proorocind despre harul cel pentru voi, au cercetat în care **şi** în ce fel de vreme le-a arătat Duhul lui Hristos aflător în ei, care le dădea de mai

înainte mărturie despre patimile lui Hristos şi despre măririle de după ele» (I Cor. 1, 9-11). Iar Ioan a scris: «întru aceasta cunoaştem că rămînem întru El şi El întru noi, că ne-a dat din Duhul Lui» (I Ioan, 4, 13)[14]. Iar Pavel scrie romanilor: «Iar voi nu sînteţi în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuieşte în voi. Iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acesta nu este al Lui. Iar dacă Hristos nu este întru voi, trupul este mort pentru păcat, iar Duhul este viaţă prin dreptate. Iar dacă Duhul Celui ce L-a înviat pe Iisus locuieşte întru voi, Cel ce L-a înviat pe Hristos din morţi va face vii şi trupurile voastre prin Duhul Lui care locuieşte în voi» (Rom., **8,** 9-11). Iar corintenilor le scrie: «Duhul toate le cercetează, chiar şi adîncurile lui Dumnezeu. Căci cine ştie cele ale omului decît duhul omului cel dintru el? Aşa şi cele ale lui Dumnezeu nimenea nu le-a cunoscut decît Duhul lui Dumnezeu. Iar noi n-am luat duhul lumii, ci Duhul cel din Dumnezeu ca să cunoaştem cele dăruite nouă de Dumnezeu» (I Cor., 2, 10-12). Şi după puţin: «Oare nu ştiţi că sînteţi biserica lui Dumnezeu şi Duhul lui Dumnezeu locuieşte întru voi?» (I Cor., 3,16). Şi iarăşi: «Dar v-aţi spălat, dar v-aţi sfinţit, dar v-aţi îndreptăţit întru numele Domnului nostru Iisus Hristos şi în Duhul Dumnezeului nostru» (I Cor., 6, 11). Şi iarăşi: «Iar acestea toate le lucrează unul şi acelaşi Duh, Care împarte îndeosebi fiecăruia prequm voieşte» (I Cor., 12, 11). Şi iarăşi: «Iar Domnul este Duhul. Şi unde este Duhul Domnului, acolo este libertate» (II Cor., 3, 17)[15].

Dar observă cum scrie şi galatenilor: «Iar binecuvîntarea lui Avraam să fie întru Hristos Iisus, ca să luăm făgăduinţa Duhului prin credinţă»

14. Dacă nu avem pe Duhul Sfînt, nu ştim că sîntem în Hristos, nu avem experienţa lui Hristos ca Fiu al Tatălui, Care prin întrupare Se face Fratele nostru. Numai pentru că Duhul Lui ne devine interior şi nouă ca lui Hristos, sîntem uniţi cu Fiul ca fii ai Tatălui. Dacă Duhul pornind din Tatăl ar trece peste Fiul, s-ar trece şi peste voinţa lui Dumnezeu de a ne face fii, ca cele mai iubite făpturi ale lui Dumnezeu.

15. Duhul Domnului ne eliberează de robia patimilor trupeşti. El e Duh superior celor trupeşti şi e Duh de Domn, stăpîn peste tot ce robeşte, dîndu-ne şi nouă puterea de a fi duhovniceşti şi de a fi stăpîni peste cele oi.* ne robesc. Duhul nostru fiind întărit de Duhul Sfînt putem domni peste patimile inferioare **care ne stăpînesc datorită slăbirii duhului din noi.**

(Gal., 4, 8-7). $1 iarăşi: «Iar fiindcă sînteţi fii, a trimis Dumnezeu **pe** Duhul Fiului Său în inimile voastre, care strigă: Ava, părinte! Deci nu mai eşti rob, ci fiu, iar de eşti fiu, eşti şi moştenitor al lui Dumnezeu prin Hristos» (Gal., 4, 6-7). Iar efesenilor le-a zis: «Şi să nu întristaţi pe Duhul cel Sfînt al lui Dumnezeu, întru Care aţi fost pecetluiţi în ziua răscumpărării» (Efes., 4, 30). Şi iarăşi: «Silindu-vă să păziţi unitatea Duhului în legătura păcii» (Efes., 4, 3). Iar către filipeni scria cu încredere: «Căci ce este? Nimic altceva decît că în tot chipul, fie din făţărie, fie în adevăr, Hristos se propovăduieşte şi întru aceasta mă bucur, dar mă voi şi bucura. Căci ştiu **că** aceasta îmi va fi spre mîntuire prin rugăciunea şi prin ajutorul Duhului lui Iisus Hristos, potrivit cu aşteptarea şi cu nădejdea mea că întru nimic **nu** voi fi ruşinat» (Filip., 1, 18-20). Şi iarăşi: «Căci noi sîntem tăierea împrejur, cei ce slujim în Duhul lui Dumnezeu şi ne lăudăm în Hristos Iisus» (Filip., 3, 3). Iar tesalonicienilor le mărturiseşte: «Deci cel ce defăimează,

nu pe om îl defăimează, ci pe Dumnezeu care v-â dat pe Duhul Său cel Sfînt» (I Tes., 4, 6). Iar către evrei zice: «Duhul Sfînt ne-a arătat **că** drumul spre Sfintele încă nu era deschis cîtă vreme primul cort mai stătea în picioare» (Evr., 9, 8). Şi iarăşi: «Socotiţi cu cât mai aspru va fi osîndit cel ce a călcat pe Fiul lui Dumnezeu şi a necinstit sîngele Noului Testament cu care s-a sfinţit şi a ocărit Duhul harului» (Evr., 10, 29). Şi iarăşi: «Căci dacă sîngele de tauri şi de ţapi şi cenuşa viţelei risipită sfinţeşte **pe** cei întinaţi spre curăţenia trupului, cu cât mai mult sîngele lui Hristos care prin Duhul cel veşnic S-a adus pe Sine nepătat lui Dumne**zeu, nu** va curaţi conştiinţa voastră de faptele moarte?» (Evr., 9,13-14). Şi către tesalonicieni scrie: «Şi atunci se va descoperi cel fără de lege pe care Domnul Iisus îl va ucide cu Duhul gurii Sale şi îl va nimici cu străluci**rea** arătării Sale» (II Tes. 2, 8).

VII

Iată cum se face cunoscut Duhul Sfînt în toată dumnezeiasca Scriptură. **C**e aţi văzut deci voi la prooroc? Căci «duhul» de care vorbeşte proorocul aci nu are nici măcar articol, ca să luaţi locul ca pricină. Ci aţi îndrăznit să vă născociţi două motive şi să spuneţi că duhul de care se vorbeşte aci că se creează e Duhul Sfînt însuşi, deşi aţi fi putut afla şi de la filologi despre deosebirea duhurilor. Căci se vorbeşte şi de duhul omului, cum dntă David: «Noaptea gîndeam în inima mea şi se frămînta duhul meu» (Ps. 76, 6). Iar Baruh se roagă astfel: «Sufletul în strimtorare şi duhul neliniştit a strigat către Tine» (Bar., 3, 1). Şi în Cîntarea celor trei tineri se zice: «Binecuvîntaţi duhuri» (3, 1) şi «suflete ale drepţilor, pe Domnul» (Dan., 3, 86). Iar Apostolul scrie: «însuşi Duhul împreună mărturiseşte cu duhul nostru că sîntem fii ai lui Dumnezeu. Iar de sîntem fii, sîntem şi moştenitori» (Rom., 8,16^-17). Şi iarăşi: «Nimeni nu ştie cele ale

omului decît duhul omului cel din el» (I Cor., 2,11). Iar în Epistola **către** Tesalonicieni scrie, rugîndu-se: «întreg **duhul vostru si sufletul si** trupul să fie păstrate **fără** prihană pentru venirea Domnului nostru Iisus Hristos» (I Tes., 5, 23).

Dar se vorbeşte şi de suflările (duhurile) vînturilor. **Aşa,** în Facere: «Şi a adus Dumnezeu suflare pe pămînt şi s-**au** svîntat apele» (Fac, 8,1). Iar la Iona: «Şi Domnul a ridicat vînt (duh) peste **mare** şi s-a făcut furtună cumplită. Şi corabia se primejduia să se sfărîme» (Iona, 1, 4). Iar în psalmul 106 s-a scris: «Şi a zis şi s-a pornit vînt (duh) furtunos şi s-au înălţat valurile mării» (Ps. 106, 25). Iar în psalmul 148 se spune: «Lăudaţi pe Domnul cei de pe pămînt, balaurii şi adîncurile, focul, grindina, zăpada, gheaţa, vîntul (duhul) furtunii, care împliniţi cuvîntul Lui» (Ps. 148, 7-8). Iar la Iezechiel se spune despre plînsul Tirului: «Din inima mării, din ape multe ţi-au venit ţie mugetele lor; vîntul de miază-noapte te-a întristat pe tine» (Iez., 27, 25).

vin

Dar citind voi în Sfintele Scripturi veţi afla spunîndu-se duh şi înţelesului cuvintelor dumnezeieşti. Astfel scrie Pavel: «Care ne-a şi învrednicit să fim

slujitori ai Noului Testament, nu ai literei, ci ai duhului. Căci litera omoară, iar duhul face viu» (II Cor., 3-6)[16]. Spusa se sapă în literă; iar înțelesul ei se numeşte duh. Astfel şi «legea este duhovnicească» (Rom., 7, 14), ca, precum s-a spus iarăşi, «să nu slujim întru vechimea literei, ci întru înnoirea duhului» (Rom., 7,6)[17]. Şi acelaşi mulțumind a zis: «Deci eu însumi cu mintea mea slujesc legii lui Dumnezeu, iar cu trupul meu, legii păcatului. Drept aceea nici o osîndă nu este acum celor ce sînt în Hristos Iisus. Căci legea duhului vieții în Hristos Iisus m-a eliberat pe mine de legea păcatului» (Rom., 7, 25-8,1, 2). Iar Filip, voind să întoarcă pe famen de la literă la duh, a zis: «Oare înțelegi cele ce le citeşti?» (Fapte, 8, 39). Un astfel de duh (înțeles) e mărturisit că avea şi Caleb în Numeri, unde zice Dumnezeu: «Iar pe sluga Mea, Caleb, fiindcă s-a făcut alt duh în el şi a urmat Mie, îl voi duce în pămîntul în care a intrat» (Num., 14,24). Căci vorbind el cu altă înțelegere decât ceilalți, s-a făcut plăcut lui Dumnezeu. O astfel de inimă a îndemnat Dumnezeu poporul să aibă prin Iezechiel, zicând: «Faceți-vă vouă inimă nouă şi duh nou» (Iez., 18, 31).

Aşa fiind acestea şi arătîndu-se o astfel de deosebire între duhuri, ați fi făcut mai bine dacă, auzind despre duhul creat, ați fi cugetat despre unul din cele spuse înainte. Despre unul din ele s-a scris şi la Isaia: «S-a înțeles Aram cu Efraim şi s-

16. E duh nu în înțeles ipostatic, ci în înțeles de putere, de înțelegere.

17. Unul din sensurile expresiei: litera (cuvîntul) e mereu aceeaşi, dar înțelesurile descoperite în literă sau în cuvînt sînt mereu altele «1 altele, potrivit cu momentul, cu timpul, cu starea sufletească, cu pregătirea celui cure cite»te litera sau cuvîntul.

a clătinat sufletul lui şi sufletul poporului lui, cum se clatină arborele **de** vînt **(de** duh) în pădure» (Isaia, 7,2). Aşa a fost şi duhul (vîntul) **«pe** care l-a mişcat Domnul pe mare» pentru Iona. Căci tunetului îi urmează suflările (duhurile) vîntului, cum s-a întîmplat cu ploaia venită peste Ahab, precum s-a scris: «Şi s-a făcut îndată şi cerul s-a întunecat de nori şi de vînt (duh)» (III Regi, 18, 45).

LX

Dar cînd Scriptura aminteşte de Hristos, urmează că şi prin Duhul de care vorbeşte atunci nu trebuie înțeles altceva decît Duhul Sfînt. Apoi se poate vedea că Duhul Sfînt e numit împreună cu Hristos. Deci de unde ați înțeles voi că trebuie despărțit prin fire şi înstrăinat.de Fiul, ca să spuneți că Hristos nu e creatură, iar de Duhul că e creatură? Oare nu este absurd să se numească şi să se slăvească împreună cele neasemenea prin fire? Căci ce este comun sau ce asemănare este între creatură şi Creator? Făcînd aşa, ar trebui să se numere împreună cu Fiul şi să se unească cu El făpturile create de El[18]. Ajunge deci să înțelegem ceea ce s-a scris despre suflarea (duhul) vînturilor, precum s-a spus.

Dar fiindcă aduceți ca pretins temei despre aceasta spusa despre Hristos, **e** necesar să privim exact ceea ce se spune ca să vedem de nu cumva aflăm înțelesul mai potrivit şi despre duhul de care se zice că a fost creat. Ce înseamnă deci a vesti oamenilor pe Unsul (pe Hristosul) Lui (Amos, 4,13) altceva dedt a vesti că S-a făcut om? Iar aceasta este egal cu a zice: «Iată, Fecioara în pîntece va avea şi va naşte Fiu şi vor chema numele Lui Emanuel» (Isaia, 7,14) şi celelalte

18. In cei ce declarau pe Duhul creatură se ascundea acelaşi panteism ca şi în arieni.

dte s-au scris despre venirea Lui? Iar vestindu-se venirea Cuvîntului în trup, ce alt duh creat ar trebui să se înțeleagă dacă nu duhul nou creat şi reînnoit al oamenilor? Căd **pe** acesta l-a făgăduit Dumnezeu şi prin Iezechiel: «Şi voi da vouă inimă nouă şi duh nou voi da vouă; şi voi scoate inima de piatră din trupul vostru şi voi da vouă inimă de carne; şi voi da vouă Duhul Meu» (Iez., **36, 20).** Dar dnd s-a împlinit aceasta dacă nu dnd a venit Domnul şi a înnoit toate prin har? Iată ded că şi în spusa aceasta se arată deosebirea duhurilor. Căd duhul ce se înnoieşte este al nostru; dar Dumnezeu spune că e Duhul Lui cel în care se înnoieşte al nostru. Aşa zice şi psalmistul: «Lua-vei Duhul Tău de la ele şi se vor întoarce în țarină. Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi (crea) şi vei înnoi fața pămîntului» (Ps. 103, **29-30).** Dacă deci în Duhul lui Dumnezeu ne înnoim, nu este Duhul Sfînt, duhul de care se spune aci că se creează, ci al nostru. Şi dacă pentru că se spune că toate s-au făcut prin Cuvîntul bine cugetați că Fiul nu este creatură, cum nu e o blasfemie să ziceți că e creatură Duhul în care Tatăl le desăvîrşeşte şi le înnoieşte prin Fiul?[18]\ Şi dacă pentru că s-a scris că duhul se creează, aceştia şi-au închipuit că acesta e Duhul Sfînt, acum sînt datori să creadă că nu Duhul Sfînt este cel ce Se creează, ci al nostru este cel înnoit în El. Pentru aceasta şi David s-a rugat, zicînd: «Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru cele dinăuntru ale mele» (Ps. 50,13). Aci se spune că-1 creează, iar înainte s-a spus că l-a creat (Amos, 13), cum zice şi Zaharia: «Cel ce întinde cerul şi întemeiază pămîntul şi plăsmuieşte duhul omului în el» (Zah., 12,1). Căci ceea ce a plăsmuit înainte, aceea după ce a căzut a creat din nou, arătîn-du-Se El însuşi în ceea ce e creat, când Cuvîntul S-a făcut trup. «Ca precum a spus Apostolul, să zideascâ (să creeze) pe cei doi într-un om nou, în cel zidit (creat) întru dreptate şi în sfințenia adevărului» (Efes., 2,15; 4, 24). Căci n-a scris aceasta despre alt om creat decât despre cel făcut la început după chipul (lui Dumnezeu), ci îl îndemna pe acesta să primească mintea cea zidită (creată) şi înnoită în Hristos[18b]. Aceasta se arată şi prin Iezechiel care spune: «Faceți-vă inimă nouă şi duh nou. Şi pentru ce muriți, casa lui Israel? Căci nu voiesc moartea celui ce moare, zice Domnul Adonai» (Iez., 18, 31-32).

X

Deci un astfel de înțeles avînd duhul ce se creează, în mod firesc s-ar cuveni să se înțeleagă aşa şi tunetul întărit ca închipuind Cuvîntul credincios şi legea neclintită a Duhului. Căci voind Domnul ca Iacov şi Ioan să fie slujitori ai acestora, i-a numit fii ai tunetului. De fapt Ioan spune cu adevărat: «La început

18 a. Totul se face şi se desăvîrşeşte de către Tatăl prin Fiul în Duhul. Dacă Duhul Se odihneşte în Fiul, se poate spune că şi Tatăl care-L purcede Se odihneşte în Fiul. Deci toată Treimea Se odihneşte datorită Duhului în Ea însăşi; nu tinde spre altceva, spre o Persoană de altă calitate decît cea a Fiului. Şi atunci şi cele create îşi găsesc desăvîrşirea şi odihna împreună cu Duhul în Fiul. Dincolo de Fiul nu mai au spre ce tinde pentru desăvîrşirea lor: Fiul e Cel spre care se îndreaptă dragostea Tatălui prin Duhul şi la calitatea de fii în continuă desăvîrşire vrea să aducă făpturile Sale conştiente prin Duhul. în Duhul făpturile au pe Fiul ca Frate şi se adîncesc în dragostea față de Tată ca fii în veşnică desăvîrşire.

18 b. Aci sfîntul Atanasie arată legătura intimă între duhul înnoit al omului şi Duhul Sfînt. Prin Duhul Sfînt omul se uneşte cu Fiul lui Dumnezeu, sau Fiul dezvoltă unitatea Sa cu umanitatea asumată. De aceea când se spune în Scriptură că Dumnezeu a înnoit duhul omului, se înțelege că a făcut-o prin Duhul Sfînt ca să înnoiască şi să dezvolte calitatea de fiu dumnezeiesc al omului. în aceasta sfîntul Atanasie afirmă din nou învățătura sa despre îndumnezeirea omului. Dar aci pune în lumină rolul Duhului Sfînt în îndumnezei-rea omului şi arată că această îndumnezeire a omului constă în relația intimă a omului cu Tatăl şi cu Fiul ca fiu al celui dintîi şi ca frate al celui de al doilea.

era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1,1). Pentru că mai înainte Legea avea umbra celor viitoare. Dar când Hristos a fost vestit oamenilor şi El însuşi a fost de faţă, zicând: «Eu sînt Cel ce grăiesc» (Ioan, 4, 26), atunci, cum a zis Pavel, glasul Lui a clătinat pămîntul, aşa cum s-a făgăduit mai înainte:

«încă o dată Eu voi clătina nu numai pămîntul, ci şi cerul» (Agheu, 2, 7). Iar «cuvîntul «încă o dată» arată mutarea celor ce se clatină, ca să rămînă cele ce nu se clatină» (Evr., 12, 26-28).

De aceea primind împărăţia neclătinată[19], avem harul prin care slujim bineplăcut lui Dumnezeu. Iar ceea ce numeşte Pavel împărăţie neclătinată (Evr., 12, 28), David o numeşte împărăţie întărită: «Domnul a împă-răţit, întru podoabă S-a îmbrăcat, îmbrăcatu-S-a Domnul întru putere şi S-a încins. Pentru că a întărit lumea, care nu se va clăti» (Ps. 102, 1-2). Deci spusa proorocului arată venirea Mîntuitorului în care ne-am înnoit şi noi şi legea Duhului care rămîne neclătinată.

Dar cei cu adevărat tropici[19"], uniţi cu arienii şi însoţiţi cu ei în hulirea dumnezeirii, aceia numind creatură pe Fiul, iar aceştia pe Duhul, au cutezat iarăşi să schimbe şi să răstălmăcească, cum zic ei, în diferite moduri spusa Apostolului, care bine a scris lui Timotei, zicând: «Mărturisesc înaintea lui Dumnezeu şi a lui Iisus Hristos şi a îngerilor celor aleşi, ca să păzeşti acestea fără căutare la faţă, nimic făcînd după îndemnul cuiva» (I Tim., 5, 21). Aceştia spun, fiindcă Pavel a numit întîi pe Dumnezeu şi pe Hristos, apoi pe îngeri, că e necesar să fie numărat Duhul între îngeri, căci şi El e din ceata lor şi e un înger mai mare ca alţii. Născocirea acestei abateri de la credinţă vine de la Valentin[19"]. Dar aceştia susţinînd ale lor, n-au uitat de ale aceluia. Acela a spus că Duhul fiind trimis, au fost trimişi împreună cu El şi îngerii de o vîrstă cu El. Dar aceştia coborînd pe Duhul la îngeri, l-au pus totuşi în rînd cu Treimea. Căci dacă după ei îngerii sînt după Tatăl şi Fiul, e vădit că sînt din Treime şi nu mai sînt «duhuri slujitoare trimise spre slujire» (Evr., 1, 14), nici sfinţiţi, ci sînt mai vîrtos ei înşişi sfinţitori[20].

XI

19. Toate cele ale vieţii pămînteşti se clatină. Dar împărăţia Sfintei Treimi rămîne în vecii vecilor, pentru că are în Ea plenitudinea vieţii şi fericirii. Pe aceasta o binecuvîntăm la începutul Sfintei Liturghii şi a oricărei Taine prin care primim harul dumnezeiesc, sau fluxul de viaţă şi de iubire al acestei împărăţii, viaţă şi iubire a Persoanelor Sfintei Treimi. Dar harul îl aduce în noi Duhul Sfînt. Duhul face neclătinaţi pe cei în care vine, pentru că îi asază în Fiul şi în relaţie filială cu Tatăl. El aşezîndu-ne în Hristos, ca în Omul înnoit pentru veci, ne face şi pe noi înnoiţi pentru veci. Căci ne uneşte pentru veci cu Dumnezeu şi între noi într-o veşnică împărăţie, ridicîndu-ne din dezbinarea de Dumnezeu şi dintre noi. Duhul ca odihnă a Tatălui în Fiul, sau ca al Treilea, prin Care se confirmă iubirea între Cei doi, reprezintă dovada adevăratei împărăţii a unităţii în iubire. De aceea se numeşte El în mod deosebit «împăratul ceresc». Legea Lui ca lege a iubirii e cea mai înaltă. Ea nu poate fi schimbată vreodată cu o alta mai înaltă, mai puternică. Ci spre ea tind toate legile, spre depăşirea lor în ea.

19 a. «Tropici» înseamnă în greceşte şi schimbători. Ereticii pnevmatomahi, contes-tînd dumnezeirea Duhului şi declarîndu-L creatură, nu mai aveau pe Cel ce-i poate face neclătinaţi în Fiul şi deci în Dumnezeu. Rămînînd în lume ca în unica realitate, se schimbă si ei în «nefiinţă», ca toate.

19 b. Valentin era întemeietorul unui sistem gnostico-panteist emanaţionist. Tropicii combătuţi de sfîntul Atanasie declarau că Duhul, deşi face parte dintre îngeri, ţine pe de altă parte de Sfînta Treime. Ei recunoşteau de formă Treimea, ca deosebită de îngeri. Dar în fond nici ei nu cunoşteau o graniţă între Treime şi făpturi. Erau şi ei gnostico-panteişti.

20. Se vede de aci cum aceşti eretici ştergeau graniţa între Dumnezeu cel necreat şi creatură, în sensul unui panteism emanaţionist.

La ce serveşte o astfel de mare nebunie a lor? Unde au aflat în Scripturi pe Duhul numit înger? Faţă de aceştia e de trebuinţă să repet cele spuse înainte. Mîngîietorul a fost numit şi Duh al înfierii şi Duh al sfinţeniei[21] şi Duh al lui Dumnezeu şi Duh al lui Hristos. Dar nicăieri, înger, nici arhanghel, nici duh al slujirii, cum sînt îngerii. Ci mai vîrtos El e slujit împreună cu Hristos de Gavriel care zice Măriei: «Duhul Sfînt va veni peste tine şi puterea Celui prea înalt te va umbri» (Luca, 1, 14). Dacă Scripturile nu numesc pe Duhul înger, ce apărare vor avea aceştia pentru o astfel de îndrăzneală nesocotită? Mai ales că cel ce a semănat în ei această smintită cugetare e Valentin, care a numit pe unul mîngîietor, iar pe ceilalţi îngeri, deşi l-a pus, prea lipsitul de minte, şi el pe Duhul în rînd cu îngerii, ca fiind din aceeaşi vreme şi de aceeaşi vîrstă cu ei[22].

«Dar iată, zic ei, la proorocul Zaharia s-a scris: «Acestea zice îngerul care vorbeşte întru mine» (Zah:, 4). E vădit că aci îngerul care grăieşte în el indică pe Duhul». Dar aceasta nu ar fi spus-o ei, dacă ar fi fost atenţi la cele citite. Căci însuşi Zaharia, cînd a privit vedenia sfeşnicului, a zis: «Şi a răspuns îngerul care grăieşte în mine şi a zis: nu cunoşti ce sînt acestea? Şi am zis: nu, Doamne! Şi a răspuns şi a spus către mine, zicând: acesta e cuvîntul Domnului către Zorobabel, zicând: nu în putere mare, nici în tărie, ci în Duhul Meu, zice Domnul Atotţiitorul» (Ibid., 5-6). Deci e vădit că îngerul ce vorbea în prooroc nu era Duhul Sfînt, ci însuşi îngerul, iar Duhul Sfînt al lui Dumnezeu Atotţiitorul e slujit de îngeri; şi El e nedespărţit de dumnezeire şi propriu Cuvântului.

Iar fiindcă iau ca motiv spusa Apostolului, care a numit după Hristos pe îngerii cei aleşi, să spună care dintre aceştia toţi este pus în rînd cu Treimea? Căci nu sînt toţi unul la număr. Sau care dintre ei s-a coborât în Iordan în chip de porumb? Căci sînt mii de mii şi zeci de mii de zeci de mii cei ce slujesc (Dan., 16, 7). Sau pentru ce, deschizîndu-se cerurile, nu s-a spus: «Şi s-a coborît unul dintre îngerii cei aleşi», ci Duhul Sfînt? Sau pentru ce însuşi Domnul, vorbind ucenicilor despre sfîrşit, a spus în chip distinct: «Va trimite Fiul omului pe îngerii Săi» (Matei, 13,41)? Iar înainte de aceasta a spus: «Vor ieşi îngerii» (Matei, 14,11). Dar dîndu-L pe Duhul

21. Sfinţenia e eliberarea noastră adevărată de patimile înrobitoare, ca dovadă că ne e dăruită de Dumnezeu, supremul eliberator, deţinător al libertăţii absolute, nu de un spirit supus el însuşi unor legi sau unor forţe sau legi care-1 pun într-o situaţie inferioară. Prin sfinţenie ne simţim în Dumnezeu însuşi, în Dumnezeu care Se revarsă în noi, adică în Duhul dumnezeiesc care ne eliberează de tot ce este inferior.

22. Originea coborîrii Duhului mai jos de Dumnezeu e şi ea panteistă, însemnînd un panteism emanaţionist, după care o esenţă fundamentală se desfăşoară, coborînd la trepte inferioare, conform unei legi căreia îi este supusă. Valentin e întemeietorul uneia din formele acestui gnosticism.

ucenicilor, a zis: «Luaţi Duh Sfînt» (Ioan, 20, 22). Iar trimiţîndu-i pe ei, a zis: «Mergînd, învăţaţi toate neamurile, botezîndu-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» (Matei, 28,19). N-a unit vreun înger cu dumnezeirea, nici nu ne-a legat pe noi cu Sine şi cu Tatăl prin vreo făptură, ci în Duhul Sfînt[23], pe Care Hristos însuşi făgăduindu-L, n-a spus că va trimite un înger, ci «Duhul

adevărului, Care de la Tatăl purcede şi din al Său ia şi ne dă nouă» (Ioan, 15, 26; 16, 14).

XII

Dar şi Moise a cunoscut pe îngeri ca făpturi, iar pe Duhul Sfînt, ca unit cu Fiul şi cu Tatăl. Căci Dumnezeu însuşi i-a spus: «Mergi, urcă de aci tu şi poporul tău, pe care l-ai scos din Egipt ca să-1 duci în pămîntul pe care M-am jurat lui Avraam şi lui Isaac şi lui Iacov, zidnd: «Seminţiei voastre îl voi da pe el». Şi voi trimite înaintea feţei tale pe îngerul Meu şi va scoate pe canaaneu» (leş. 33,1-2). De aceea se fereşte Moise, zidnd: «De nu vei merge Tu însuţi cu noi, să nu mă duci de aci» (Ibid. 15). Căci nu voia să meargă înaintea poporului o creatură, ca să nu se înveţe să se închine creaturii în locul Dumnezeului creator al tuturor. De aceea, refuzînd pe înger, L-a rugat pe Dumnezeu însuşi să-i conducă pe ei[24]. Iar Dumnezeu

23. Dacă ne-ar fi legat cu Sine, ridicîndu-ne în vreo creatură, tot în planul creat am fi rămas. Aci e greşeala învăţăturii catolice despre graţia creată. Dumnezeu ne uneşte cu Sine, ridicîndu-ne în Duhul cel necreat. Duhul Sfînt e Persoana dumnezeiască în care se opreşte urcuşul nostru. Pentru că prin Duhul se opreşte, sau se odihneşte dumnezeirea în Fiul. Dar tocmai de aceea în El e adusă creaţiunea la existenţă şi în El se susţine în existenţă şi se desăvîrşeşte. A cădea din Duhul e a cădea din Dumnezeu, în Care este existenţa inepuizabilă. Prin Cuvîntul ne aduce Tatăl la existenţă, ne susţine şi ne desăvîrşeşte, dar în Duhul. Dincolo de Duhul, în afară de Duhul ce Se odihneşte în Fiul nu mai e nimic dumnezeiesc. Aceasta ar fi o întindere a lui Dumnezeu în toate ca produse ale esenţei Lui. Duhul arată distincţia creaturilor de Dumnezeu, dar le şi adună în Dumnezeu. Odihnin-du-Se Duhul în Fiul, sau oprindu-Se ca mărturie a iubirii Tatălui în Fiul, adunaţi în El, sîntem adunaţi în Fiul şi ne bucurăm de iubirea Fiului faţă de Tatăl ca nişte fii, dar şi de iubirea Tatălui ca faţă de fii. în toate se vede că Duhul nu purcede şi din Fiul. Aceasta ar duce spre un fel de panteism degradaţionist. Sîntem adunaţi în Treime; pentru că Treimea Se opreşte, prin Duhul, în Fiul, sau Duhul, venind din Tatăl peste Fiul, îl ţine pe Fiul privind la Tatăl şi pe Tatăl privind la Fiul. Treimea rămîne astfel în Ea însăşi.

24. Moise nu voia să reţină poporul sub autoritatea relativă a unei creaturi, ci voia să-1 facă să se simtă experiind direct conducerea autorităţii şi puterii absolute şi iubitoare a lui Dumnezeu. Numai aceasta îi putea da puterea unei credinţe şi a unei afecţiuni nesfîrşite faţă de Dumnezeu, prin care s-a menţinut în cursul unei istorii pline de atîtea greutăţi. Se arată în aceasta şi marea cinste ce o acordă Dumnezeu omului, pe care nu-1 lasă închis în creaţiune, în relativitatea vieţii limitate. Dumnezeu conduce ca supremă autoritate pe om spre împărăţia cerurilor şi spre El cel veşnic ca ţintă a lui. îngerul e trimis uneori de Dumnezeu numai pentru cîte o slujire trecătoare. Iar Dumnezeu conduce pe oameni spre Sine, sau spre tot mai deplina unire cu Fiul Său, pentru ca ei să devină fii ai Tatălui, prin Duhul Sfînt. Locul dat de sfîntul Atanasie mai jos, din Isaia 63,11, arată pe Dumnezeu în Treime. Dacă Duhul prin care conduce Dumnezeu poporul ar fi creatură, Dumnezeu n-ar fi în Treime. Dar Duhul e numit, la Isaia 63, 12, «dreapta lui Dumnezeu» şi «braţul slavei Sale», deci de o fiinţă cu Dumnezeu.

i-a făgăduit să-i conducă El însuşi pe ei, zicînd: «Voi împlini acest cuvînt pe care l-ai spus. Căci ai aflat har înaintea Mea şl te ştiu pe tine mai mult decât pe toţi» (Ibid. 17-18). De aceea s-a scris în Isaia: «Unde este Cel ce a ridicat din pămînt pe păstorul oilor? Unde este Cel ce a pus în el pe Duhul cel Sfînt? Unde este Cel ce a condus prin dreapta Lui pe Moise?» (Isaia, 63,11-12). Şi după puţin:

«Pogorîtu-S-a Duhul de la Domnul şi i-a călăuzit pe ei. Aşa ai condus pe poporul Tău, făcându-Ţi Ţie nume de slavă» (Ibid. 14).

Cine nu vede din acestea adevărul? Dumnezeu făgăduind să conducă, iată că nu făgăduieşte să trimită un înger, ci pe Duhul Său, Care este mai presus de îngeri şi Acesta e cel ce conduce poporul. Deci se arată că Duhul nu este dintre făpturi, nici înger, ci este mai presus de creaţiune, unit cu dumnezeirea Tatălui. Căci însuşi Dumnezeu conduce poporul, prin Cuvîntul, în Duhul[25]. De aceea în toată Scriptura se zice: «Eu v-am scos pe voi din pămîntul Egiptului». Voi sînteţi martori că n-a fost în voi vreun dumnezeu străin, deosebit de Mine (Lev., 11, 45; Deut., 32, 39; Isaia, 45, 21; Osea, 13, 5). Şi sfinţii spun lui Dumnezeu: «Ai condus ca pe oi poporul Tău» (Ps. 76, 18) şi: «Dumnezeu i-a călăuzit întru nădejde şi nu s-au înfricoşat» (Ps. 77, 58)[25a]. Lui îi înalţă şi chitare de laudă, zicînd: «Celui ce a călăuzit poporul Său prin pustie, că în veac este mila Lui» (Ps. 135, 16). Iar marele Moise repetă neîncetat: «Domnul Dumnezeu care merge înaintea feţei voastre» (Deut., 1, 30,33). Deci cântîndu-se lui Dumnezeu, se arată că nu este înger, nici creatură, ci cântarea se aduce dum-nezeirii Lui. Căci fiind Duhul în popor, Dumnezeu însuşi era cu ei prin Fiul în Duhul[26].

XIII

25. Mereu afirmă sfîntul Atanasie că Duhul este Cel în care aflîndu-se făpturile, se află în Dumnezeu. Duhul e Puterea activă în care trăim pe Dumnezeu. Duhul ca Dumnezeu intră în comunicare directă cu creaturile, aduse la existenţă din nimic. Duhul e temelia neclintită, susţinătoare, de viaţă dătătoare a făpturilor, pentru că e în Fiul din Tatăl. De aceea fiind în Duhul, sîntem în Fiul. Duhul e în Fiul şi noi în Duhul. Tatăl însuşi ne creează, ne susţine, ne conduce prin Cuvîntul în Duhul. Tatăl e ultima cauză în Treime şi în lucrările dumnezeieşti îndreptate spre noi. Şi pe noi ne creează şi ne susţine şi ne conduce prin Fiul în Duhul aflat în Fiul, aşezîndu-ne în mod tot mai deplin în Fiul. Nu se trece în Dumnezeu dincolo de Fiul, căci în Fiul Se odihneşte Duhul şi de aceea ridicîndu-ne pe noi în Sine, ne adună în Fiul, în Care este Duhul. Mai sus de calitatea de fii ai Tatălui nu putem ajunge. Căci la o iubire superioară celei de fii faţă de Dumnezeu nu se poate ajunge. Dar în această calitate de fii sîntem chemaţi să înaintăm la nesfîrşit.

25 a. Numai Dumnezeu poate conduce pe oameni, dîndu-le nădejde că nu-i va lăsa în moartea în care sfîrşesc cele create, cînd sînt rupte de El. Numai El îi poate face pe oameni să nu se teamă de moarte.

26. Tatăl fiind prin Fiul în Duhul, fiind noi în Duhul, sîntem prin Fiul în Tatăl însuşi. Duhul purcede din Tatăl în Fiul, nu trece de Fiul. Deci aflîndu-ne noi în Duhul, nu sîntem mai jos de Fiul, ci în Fiul în care este Duhul şi prin Fiul sîntem legaţi de Tatăl ca fii. Dragostea Tatălui care se odihneşte prin mărturiu buhului Sfînt în Fiul, se odihneşte şi în noi. Sîntem ridicaţi astfel în afecţiunea Tntnlui. Totul e itdunul după har în Sfîntu Treime. Tatăl ne trimite prin Fiul pe Duhul, cu iiriunSiulu-nr in I Itihul *Hl* fim conduşi în Fiul şi prin Fiul în

«Să fie acestea aşa, zic ei. Dar de ce Apostolul n-a numit după Hristos pe Duhul Sfînt, ci pe îngerii cei aleşi?» Dar i-ar putea întreba cineva şi pe ei: pentru ce nu i-a numit Pavel nici Arhangheli, nici Heruvimi, nici Serafimi, nici Domnii, nici Scaune, nici altceva, ci numai îngeri aleşi? Oare fiindcă nu i-a numit aşa, îngerii sînt numai îngeri şi nu sînt nici Serafimi, nici Heruvimi, nici Arhangheli, nici Domnii, nici Scaune, nici începătorii şi nici altceva? Dar aceasta înseamnă a sili pe Apostol, pentru că n-a spus altfel, ci aşa, să nu cunoască dumnezeieştile Scripturi şi de aceea să rătăcească de la adevăr. Căci la Isaia s-a scris: «Veniţi la Mine şi ascultaţi acestea: Nu de la început v-am vorbit în ascuns. Cînd s-au făcut eram acolo. Şi acum Domnul M-a trimis pe Mine şi Duhul Lui» (Isaia, 58,18)[27].

Iar la Agheu s-a scris: «Şi acum întăreşte-te Zorobabel, zice Domnul; şi te întăreşte Iisuse al lui Iosedec, preotul cel mare; şi să se întărească tot poporul pământului, zice Domnul. Şi faceţi, pentru că Eu cu voi sînt, zice Domnul Atotţiitorul. Şi Duhul Meu e în mijlocul vostru» (Agheu, 2, 6)[28]. La amîndoi proorocii s-a făcut pomenire numai despre Domnul şi despre Duhul. Ce vor zice deci şi despre aceasta? Dacă pentru că pomenind Pavel pe Hristos, a tăcut despre Duhul, dar a pomenit pe îngerii cei aleşi, pun pe Duhul în rînd cu îngerii, iată că citind şi aceste cuvinte proorocești cugetă ceva şi mai îndrăzneț despre Duhul, de Care a tăcut acela. Căci dacă vor zice că Domnul este Fiul, ce vor zice despre Tatăl? Iar de vor zice că e Tatăl, ce vor zice despre Fiul? Căci despre reaua concluzie ce ar urma, după ei, de aci pentru Duhul nici nu mai trebuie să gîndim. Căci e necesar ca ei să spună sau că Cel despre care a tăcut Pavel nu există, sau că trebuie numărat între făpturi.

XIV

Dar ce vor zice când vor auzi şi pe Domnul zicând: «Era într-o ţară un oarecare judecător care de Dumnezeu nu se temea şi de om nu se ruşina» (Luca, **18,** 2)? Oare fiindcă după Dumnezeu a numit pe om, acest om e

Tatăl. Căci Fiul e în relație filială cu Tatăl. Prin Fiul Se trimite Duhul filiației făpturilor. Prin Fiul ni Se trimite Duhul pentru că Se află «în Fiul» venind din Tatăl. Mai ales ni se dă prin Fiul întrupat, intrat în legătură cu noi prin firea Sa omenească. Dar ne este dat de Fiul ca Bă **ne adune în Sine, odată ce Duhul este în Sine. Este o mişcare a Duhului de la Tatăl prin Fiul spre noi şi de la noi prin Duhul în Fiul şi prin El spre Tatăl. Treimea Se mişcă în Sine în felul acesta şi face şi cu noi la fel. Cînd ni se spune că Tatăl conduce pe oameni prin Fiul în Duhul, sau prin Duhul în Fiul, se arată că Duhul nu e un locaş despărțit de Fiul, sau nu e ultimul în care ne conduce Tatăl, ci Fiul e ultimul locaş în care sîntem readunaţi, dar în acest ultim locaş Se odihneşte Duhul.**

27. Acestea le spune Fiul despre Tatăl şi Duhul. Se arată aci Sfînta Treime.

28. Duhul Sfînt e Cel ce ne întăreşte în Fiul şi deci în legătura cu Tatăl ca izvor al existenței. Nu putem avea această tărie în vreo creatură, în cadrul creațiunii, fie ea înțeleasă chiar în sens panteist. în mod special Duhul e «în mijlocul nostru», în centrul ființei noastre.

Fiul de care nu se ruşina nedreptul judecător? **Sau** fiindcă după ce a numit pe Dumnezeu, a numit pe om, Fiul este al treilea, fiind după om, şi Duhul Sfînt al patrulea? Sau ce vor face dacă vor auzi pe Apostol spu-nînd iarăşi în aceeaşi epistolă: «îți poruncesc înaintea lui Dumnezeu, Care dă viaţă tuturor, şi a Domnului Iisus Hristos, Cel ce a dat mărturisirea cea bună în faţa lui Pilat, să păzeşti porunca nepătată, fără vină» (I Tim., 6,13)? Oare, fiindcă a trecut sub tăcere pe îngeri şi pe Duhul, se vor îndoi despre Duhul că există şi despre îngeri, că există? Da, se vor îndoi dtă vreme gîndesc să grăiască aceste lucruri rele

29. Cine neagă pe Fiul neagă şi pe Tatăl şi pe Duhul. Şi invers, cine neagă pe Duhul ca ipostas dumnezeiesc neagă şi pe Fiul, fără de Care nu există, şi pe Tatăl care-L naşte pe Fiul şi-L purcede pe Duhul ca să se odihnească şi să strălucească drept mărturie a iubirii Lui, peste Fiul. A scoate o Persoană din Treime, înseamnă a nega şi pe Celelalte, înseamnă a nega iubirea desăvîrşită care uneşte Persoanele Sfintei Treimi şi în care se arată calitatea Lor dumnezeiască.

30. Harul îl avem din Tatăl prin Fiul în Duhul Sfînt. Curge din Tatăl prin Fiul în care este El, ridicîndu-ne în Duhul, Care este în Fiul. Numai aflîndu-ne în Duhul, sîntem uniți cu Fiul. Aflîndu-ne în Duhul, nu sîntem despărțiți de Fiul. Harul ni se dă din Tatăl prin Fiul, adudndu-ne dragostea Tatălui, atrăgîndu-ne prin Fiul iubit în Duhul aflător în Fiul.

Avem aci formula cea mai corespunzătoare adevărului. Cînd se numeşte Tatăl, se spune că împreună cu El este Fiul, iar cu Fiul, Duhul Sfînt. Nu e Duhul din Fiul, ci din Tatăl ca să Se odihnească în Fiul. Treimea este Una nu în mod simplu şi uniform, ci pentru că e unită prin afecțiunea dintre Tatăl şi Fiul, în care Se opreşte Duhul Sfînt purcezător din Tatăl ca mărturie a iubirii Tatălui. în această Treime unită în iubire e adunată şi crea-țiunea. Perihoreza din iubire a Treimii, prin care fiecare Persoană e în Celelalte, adună şi pe oameni în această perihoreza iubitoare, care se hrăneşte din perihoreza Treimii. Pentru că Tatăl e prin Fiul în Duhul Sfînt, suu pentru că e prin Duhul în Fiul, sîntem şi noi adunaţi prin Duhul în Fiul şi uniți cu Tatăl, iar prin neensta uniți şi între noi ca fraţi ai Fiului şi ca fii ai Tatălui.

despre Duhul. Iar dacă vor auzi Scriptura zidnd în Ieşirea: «S-a temut poporul de Domnul şi a crezut lui Dumnezeu şi lui Moise, slujitorului Lui» (14, 31), oare vor pune pe Moise în rînd cu Dumnezeu şi nu vor cugeta după Dumnezeu pe Fiul, d numai pe Moise? Şi ce vor face de vor auzi şi pe patriarhul Iacov bine-cuvîntînd pe Iosif şi zidnd: «Dumnezeu care m-a hrănit din tinerețea mea pînă în ziua aceasta, îngerul care m-a scăpat din toate relele să bine-cuvinteze copiii aceştia» (Fac, 48, 15)? Oare, pentru că a numit după Dumnezeu pe înger, este îngerul mai înainte de Fiul, sau se numără îngerul împreună cu Fiul? Da, aşa vor cugeta, avînd inima stricată. Dar nu aceasta este credința apostolică, nici n-ar răbda-o aceasta un creştin. Căci Sfînta şi fericita Treime este neîmpărțită şi unită în Ea însăşi. Şi dnd e numit Tatăl, cu El este şi Cuvîntul Lui şi în Fiul este şi Duhul[29]. Iar de se numeşte Fiul, în Fiul este Tatăl şi Duhul nu este în afară de Cuvîntul. Căci unul este harul din Tatăl care se împlineşte prin Fiul în Duhul Sfînt[30]. Şi una este dumnezeirea şi unul Dumnezeu cel peste toate şi prin .toate şi în

toate". Aşa şi Pavel, spunînd: «Mărturisesc înaintea lui Dumnezeu şi a lui Iisus Hristos», a cunoscut că nu se desface Duhul de Fiul, ci e şi El în Hristos, precum Fiul în Tatăl". Iar pe îngerii aleşi i-a adăugat ca, de vreme ce dădeau mărturie ucenicului, să-i facă cunoscut că cele spuse le-a grăit de la Dumnezeu prin Hristos în Duhul[33]. Iar îngerii slujesc cele ale noastre, supraveghind faptele fiecăruia ca să păzească îndemnurile învățătorului ca unul ce-i are martori ca pe cei ce privesc cele spuse. Sau poate pentru că îngerii pururea văd fața Tatălui cel din ceruri, numeşte Pavel acum pe îngeri pentru cei mici din Biserică pentru ca, cunoscând ucenicul pe ocrotitorii popoarelor, să nu nesocotească îndemnurile Apostolului[33]*.

XV

Acesta mi se pare mie înțelesul cuvintelor dumnezeieşti, care respinge vorbirea necuvenită a celor lipsiți de minte împotriva Duhului. Iar aceştia stăruind, cum scrii, în duşmănia lor față de adevăr, vomită nu din cele aflate în Scripturi (căci nu află în ele aşa ceva), ci din prisosul inimii lor. De aceea zic iarăşi: «Dacă Duhul nu e creatură, nici unul dintre îngeri, ci purcede din Tatăl, urmează că e Fiu şi El, şi astfel sînt doi fii: El şi Cuvîntul. Şi dacă e frate, cum e Cuvîntul Unul Născut? Sau nu sînt egali, ci unul se numeşte după Tatăl, iar celălalt după Fiul? Şi cum, dacă e din Tatăl, nu se zice şi de El că S-a născut, sau că e Fiu, ci simplu Duh Sfînt? Iar dacă Duhul este al Fiului, urmează că Tatăl este bunicul Duhului.

Acestea le spun în bătaie de joc, viind să iscodească cu curiozitate adîncurile lui Dumnezeu, pe care nimenea nu le cunoaşte decât Duhul lui Dumnezeu (I Cor., 2, 10), de care vorbesc cu necredinţă. Acestora n-ar trebui nici măcar să li se mai răspundă, ci, după porunca Apostolului, după mustrările de mai înainte, să fie ocoliţi ca nişte eretici. Sau ar trebui întrebaţi si ei de cele ce întreabă şi să li se

31. Tatăl este «peste toate» ca izvor al dragostei; dar e în toate prin Fiul şi e în toate, prin faptul că Duhul Lui este în Fiul şi vrea să le adune în Fiul pe toate. Căci toate sînt adunate în Duhul care e în Fiul cel unit cu Tatăl.

32. E perihoreza treimică în care sînt prinşi şi oamenii, sau creaţiunea întreagă. Fiul e In Tatăl, Duhul în Fiul. Peci noi, fiind în Duhul, sîntem în Fiul şi cu El la sînul Tatălui.

33. Chiar cuvintele ce ne vin de la Dumnezeu ne vin de la Tatăl prin Cuvîntul în Duhul, purtînd întipărirea fiecărei Persoane. Cînd auzim cuvintele dumnezeieşti, le auzim aflîn-du-ne în Duhul, sau numai aflîndu-ne în Duhul. Dar ele ne fac să simţim pe Tatăl, căci vin de la El, şi ne pun în responsabilitatea de fii, căci ne vin prin Fiul, în Care Se află Duhul ce ne este dat prin Fiul. Dacă n-am fi în Duhul, nu le-am auzi, pentru că n-am fi împreună cu El în Fiul. In Duhul auzim, înţelegem şi grăim cu convingere şi cu putere, ca unii ce ne simţim prinşi în relaţie cu Sfînta Treime şi în relaţia dintre Persoanele Sfintei Treimi. Noi cînd vorbim, cuvintele noastre sînt ale Duhului. Dar vorbim ca fii, căci Duhul Fiului este şi în noi. Şi-I vorbim Tatălui, Căruia Îi răspunde cu dragoste Fiul ca Dumnezeu din veci şi ca om întrupat de dnd S-a făcut om.

33 a. Ucenicul e aci Timotei, căruia Pavel Îi dă ca martori pentru cele scrise pe îngerii care văd cele dumnezeieşti.

ceară răspunsul pe care îl cer ei de la noi. Să spună deci dacă Tatăl este din alt tată? Şi dacă s-a născut un altul împreună cu El, deci dacă sînt doi fraţi din unul? Şi care este numele lor? Şi cine este tatăl lor şi bunicul lor? Şi care sînt strămoşii lor? Vor zice că nu sînt. Să spună deci cum e Tată odată ce nu e născut din tată? ' Sau cum a putut avea un Fiu dacă nu s-a născut El mai întîi ca fiu? Ştiu că întrebările sînt necredincioase. Dar e drept să ne batem joc întrebîndu-i acestea, de cei ce-şi bat joc întrebînd aceleaşi, ca şi din această nebunie şi întrebări necredincioase să se poată simţi nebunia lor. Nu există astfel de relaţii în Dumnezeu. Să nu fie! Nici nu se cuvine să se întrebe astfel despre dumnezeire. Căci nu este Dumnezeu ca omul, ca să îndrăznească cineva să întrebe omeneşte despre El.

XVI

Deci trebuie să se tacă despre acestea şi nu trebuie să se urmeze pilda unora ca aceştia. Dar ca să nu le fie tăcerea noastră motiv de neruşinare, să asculte. Precum nu se poate vorbi de un tată al Tatălui, aşa nu se poate vorbi de un frate al Fiului. Cum s-a spus înainte alt dumnezeu al Tatălui n-a fost. Iar alt Fiu nu există. Căci este Unul Născut. De aceea unul şi singur este Tată al unui unic şi singur Fiu. Şi numai în dumnezeire a fost şi este pururea un Tată şi un Fiu[34]. La oameni, dacă cineva se zice tată, el a fost fiu al altuia şi dacă se zice fiu, a fost tată al altuia. Deci la oameni nu se păstrează în mod propriu şi exclusiv numele de tată şi de fiu[35]. Avraam, fiind fiul lui Tara, s-a făcut tată al lui Isaac; şi Isaac, fiind fiu al lui Avraam, s-a făcut tată al lui Iacov. Acesta e modul naturii omeneşti[36]. Căci sînt părţi unii altora. Şi fiecare născîndu-se se face parte a unui tată, ca să se facă şi el tată al altuia. Dar în dumnezeire nu este aşa. Căci nu e Dum

nezeu ca omul şi nici nu are o fire împărţită[37]. De aceea nici nu naşte Tatăl-pe

34.în dumnezeire Tatăl este de la Sine. De aceea are un singur Fiu. Nici Tatăl nu Se relativizează, nici Fiul, cum ar fi când Tatăl ar avea mai mulți fii. Precum Unul e Tatăl, aşa Unul este şi Fiul. Nu se slăbeşte afecțiunea Tatălui unic față de Fiul unic şi nici afecțiunea Fiului față de Tatăl unic. Ei sînt pereche veşnic unită în Duhul Sfînt.

35.în Dumnezeu calitatea de Tată şi de Fiu e liberă de orice relativizare, nu se schimbă. O persoană este permanent numai Tată şi alta numai Fiu, cu un sentiment pur, corespunzător. Calitatea de Tată e trăită în toată puritatea ei în mod absolut, şi cea de Fiu de asemenea. Şi e un sentiment patern care leagă pe Tatăl exclusiv şi absolut de un unic Fiu şi invers. Tatăl e dumnezeirea întreagă în mişcarea dăruitoare a ființei Sale, Fiul, dumnezeirea întreagă în starea primitoare a ființei, iar Duhul Sfînt e dumnezeirea întreagă în bucuria ce rezultă din mişcarea dăruitoare şi primitoare desăvîrşită a celorlalte două.

36.Nu e în mod propriu al firii umane să fie numai paternă, sau numai filială. Omul nu trăieşte exclusiv şi în toată intensitatea paternitatea sau filiația. Prin aceasta persoanele umane nu sînt distincte în toate, nici atît de intens legate între ele. Ființa omenească e mai puțin imprimată de distincțiile personale decît cea dumnezeiască. Persoanele umane fiind numeroase, unitatea firii lor e menținută prin relații reciproce mai bogate, de năRcă-tori şi născuți şi de alte înrudiri.

37.Deşi oamenii par să aibă o fire mai unită prin relațiile reciproce mai bogate de născători şi născuți, totuşi această înseamnă şi o împărțire a firii lor şi a ființei între ei, pe cînd la Dumnezeu firea nu se împarte, ci fiecare Persoană are toată firea ca Tată, fiecare Fiu. Nu e necesar să se comunice firea multiplu împărțită prin multiple naşteri. Tatăl Se comunică întreg Fiului. Toată atenția Tatălui e îndreptată spre unicul Fiu şi a Fiului spre Cel ce e Tatăl Său.

38. Cauza pentru care un tată omenesc poate fi fiu al altei persoane stă, după sfîntul Atanasie, în faptul că născînd pe altul, rămîn cu o fire nedată întreagă celui născut. De aceea el poate intra într-o nouă legătură. Dar Fiul dumnezeiesc nu primeşte parțial o fire. El rămîne desăvîrşit una cu Tatăl. Fiul nu poate deveni ca chip, izvor, nici Tatăl din izvor, chip. Tatăl îşi păstrează prin nenaştere firea Sa ca origine, precum Fiul, pe cea de Născut prin naştere. Tatăl nu L-ar iubi altfel în veci ca Tată pe Fiul. Unde ar fi atunci o paternitate neschimbată şi o filiație neschimbată, ca izvoare inepuizabile ale paternității şi filiației dintre oameni?

39. în aceasta se arată temelia neclătinată a identității persoanelor. Există undeva o pereche de Persoane neschimbate în rolul Lor. Ele sînt izvorul iubirii tuturor părinților şi tuturor fiilor creați, al neschimbării relației de fiu şi de tată care există totuşi între două persoane, sau între o persoană şi mai multe, ca unul din temeiurile identității lor.

40. Bunicul apare acolo unde fiul se face tată al altuia. Dar aceasta nu se întîmplă la Dumnezeu. Fiul e chipul întreg, deci exclusiv al Tatălui. Nici Tatăl nu e izvorul altui chip, nici Fiul nu e numai în parte chip al Tatălui.

41. în doctrina Filioque nu se ține seama de aceasta. în ea Fiul e un fel de Tată al Duhului, împreună cu Tatăl. Nu se mai păstrează pură nici calitatea Tatălui de Tată, nici a Fiului de Fiu. Persoana nu diminuează calitatea de unicitate a Ei în treapta supremă a existenței. La noi se menține unicitatea, întrucît o persoană umană nu dă ca tată toată firea fiului. La Dumnezeu nu s-ar putea menține această unicitate astfel, întrucît Tatăl dă toată firea Sa Fiului, ci prin faptul că Tatăl e numai Tată şi Fiul numai Fiu. Dar prin aceasta Tatăl ne rămîne şi nouă exclusiv Tată şi Fiul exclusiv Frate, accentuînd valoarea acestei calități a noastră. Sau noi devenim exclusiv fii ai Tatălui, uniți cu Fiul ca Fiu. Tatăl suprem nu se relativizează pentru noi. Dar prin aceasta şi valoarea noastră de fii ai Tatălui, iubiți de Tatăl, rămîne în veci. Dumnezeu ar putea crea la nesfîrşit alte lumi, ca să-Şi arate dragostea Sa infinită. Dar infinitatea dragostei Sale adevărate Şi-o poate păstra nu creînd la infinit alte persoane, ci ridicîndu-le la infinit pe cele pe care le creează prin arătarea dragostei de Tată şi de Frate şi în simțirea de către ele a acestei iubiri. De aceea nu sînt nici tați mai mulți, nici fii mai mulți cărora să le arate dragostea. Iar noi vom urca la nesfîrşit în trăirea înfierii, sau a alipirii la Fiul şi în simțirea dragostei părinteşti.

Fiul împărțindu-Se, ca să Se facă şi tată al altuia, fiindcă nici El nu este dintr-un tată. Nici Fiul nu e parte a Tatălui. De aceea nici nu naşte cum S-a născut El, ci e întreg chipul şi strălucirea unui întreg[38]. Numai în dumnezeire Tatăl este în mod propriu (prin excelență xupUbg) Tată; şi Fiul în mod propriu Fiu. între ei, Tatăl a fost pururea Tată, iar Fiul, pururea Fiu.' Şi precum Tatăl nu va fi niciodată fiu, aşa nici Fiul nu va fi niciodată tată[39]. Şi precum Tatăl nu va înceta niciodată să fie singur Tată, aşa nu va înceta Fiul niciodată să fie singur Fiu. E deci o nebunie şi a cugeta şi a zice de Fiul că e frate, sau de a da Tatălui numele de bunic[40]. De aceea în Scripturi nu s-a numit Duhul nici fiu, ca să nu se socotească frate, nici fiu al Fiului, ca să nu se înțeleagă Tatăl ca bunic[41]. Ci Fiul S-a numit Fiu al Tatălui. Şi Duhul, Duh al Tatălui. Şi aşa e o singură dumnezeire a Sfintei Treimi şi o credință în Ea.

XVII

Deci şi din acest motiv e o nebunie de a spune că Duhul e creatură. Căci dacă ar fi creatură nu s-ar uni în Treime". Dar toată Treimea e un unic Dumnezeu. Şi ajunge să cunoaştem că Duhul nu e creatură, nici nu se numără între creaturi. Căci nu se amestecă ceva străin în Treime, ci Aceasta e neîmpărțită şi asemenea Ei înşişi. Ajunge aceasta credincioşilor. Căci pînă aci ajunge cunoştința oamenilor. Aci se acoperă şi Heruvimii cu aripile. Iar cel ce caută şi voieşte să cerceteze mai multe, aude pe cel ce zice: «Nu te sfătoşi în cele de prisos, ca să nu-ți ieşi din minți»- (Ecl., 7,17); Căci cele predate prin credință, se cuvine să fie judecate nu cu înțelepciunea omenească, ci primite prin auzirea credinței. Căci ce Cuvînt va putea tîlcui după cuviință cele ce sînt mai presus de firea creată? Sau ce auz va putea pricepe tot ceea ce nu e îngăduit oamenilor nici a auzi, nici a grăi? Aşa a spus Pavel despre cele ce le-a auzit, adică despre Dumnezeu: «Cît de neurmate sînt căile Lui! Căci cine a cunoscut mintea Domnului? Sau cine s-a făcut sfetnicul Lui?» (Rom., 11,33). Iar Avraam nici n-a iscodit, nici n-a judecat pe Cel ce grăia, ci «a crezut şi s-a socotit lui spre dreptate» (Rom., 4, 3). De aceea a fost chemat Moise «slujitor credincios» (Evr., 3, 5).

Iar dacă cei ce cugetă cele ale lui Arie - fiindcă în sufletul lor rău iscoditor nu intră înțelepciunea - nu pot înțelege, nici crede Treimea neîmpărțită şi sfîntă, acesta nu e un motiv ca să răstălmăcească adevărul, nici să spună că nu pot exista cele ce ei nu pot înțelege. Ei suferă un lucru cu totul nebunesc cînd, neputînd înțelege cum e neîmpărțită Sfînta Treime, arienii fac pe Fiul una cu creațiunea, iar tropicii îl numără şi ei pe Duhul între creaturi[43]. Ar trebui mai degrabă ca neînțelegînd, sau să tacă şi să nu pună aceia pe Fiul, iar aceştia pe Duhul, între creaturi; sau să recunoască cele scrise şi să unească pe Fiul cu Tatăl şi pe Duhul să nu-L despartă de Fiul, ca să rămînă Sfînta Treime cu adevărat neîmpărțită şi de aceeaşi fire. Aflîndu-le acestea, ar trebui să nu îndrăznească să întrebe îndoindu-se, cum sînt cu putință acestea, catlacă cel întrebat nu va şti să spună, să nu-şi născocească lor înțelegeri necuvenite. Căci tuturor celor create, dar mai ales nouă, oamenilor, ne este cu neputință să grăim cum se cuvine despre cele de negrăit. Dar e o şi mai mare îndrăzneală ca neputînd să grăim despre Ele, să

42. Şi nu ne-ar uni în nici un fel pe noi. Trebuie să fie un al Treilea de aceeaşi ființă care ne uneşte şi cu Tatăl şi cu Fiul.

43. Cum ar mai fi Dumnezeu un Dumnezeu al iubirii, adică un Dumnezeu adevărat, dacă n-ar fi din veci Tată şi n-ar avea din veci un Fiu pe care să-L iubească? Şi dacă n-ar fi un al Treilea căruia să-I arate dragostea Lor şi bueuriu comună de El şi cure să dea fiecăruia mărturie despre dragostea celuilalt?

născocim despre ele cuvinte noi, deosebite de cele din Scripturi. Ba e chiar nebunească încercarea atât a celui ce întreabă cât si a celui ce se gîndeşte măcar să răspundă. Căci nici măcar despre cele create nu s-ar socoti cineva că are minte, dacă întreabă astfel.

XVIII

Să îndrăznească, de pot, să răspundă cei ce grăiesc cu uşurinţă despre toate, cum s-a întemeiat cerul şi din ce substanţă şi din ce amestec e? Sau cum s-a constituit soarele şi fiecare dintre stele? Şi ce e de mirare dacă îşi văd neînţelegerea lor privitoare la cele de sus, cînd nici firea pomilor de jos şi alcătuirea apelor şi formarea şi alcătuirea animalelor nu se cunoaşte. Oare nu vor spune ca şi Solomon, părtaş de înţelepciune mai mult decît toţi, văzînd neputinţa oamenilor de a le afla acestea: «Şi tot veacul l-a dat în inima lor, ca să nu afle omul făptura pe care a făcut-o Dumnezeu de la început pînă la sfîrşit» (Ecl., 3, ll)[43a]. Oare pentru că nu le pot afla vor declara că nici nu sînt? Da, vor spune aceasta avînd mintea stricată. Deci cu dreptate le-ar putea spune cineva: «O, lipsiţilor de minte şi prea îndrăzneţilor, pentru ce nu încetaţi cu atît mai mult să iscodiţi cele despre Sfînta Treime, ca să credeţi numai că este , avînd spre aceasta învăţătura Apostolului, care zice: «Trebuie să creadă întîi lui Dumnezeu **•că** este şi celor ce îl caută le este dătător de plată» (Evr., 11,6)[44]. Căci n-a Spus cum este, ci numai «că este». De nu se vor lăsa convinşi nici de aceasta, să spună cum este Tatăl, ca să afle astfel cum este şi Cuvîntul Lui. Dar e lucru nebunesc, vor zice, a întreba astfel despre Tatăl. Să audă atunci că e lucru nebunesc şi a întreba astfel despre Cuvîntul.

XIX

Fiind de prisos deci şi nebunească această încercare, să nu mai întrebe cineva despre acestea, sau să primească numai cele din Scripturi. Căci sînt de ajuns pildele aflătoare în Scripturi despre acestea. Astfel, Tatăl e numit izvor şi lumină. Căci zice: «M-au părăsit pe Mine izvorul de apă vie» (Ier., 2,13). Şi iarăşi; «Ce este, Israele, că eşti în pământul duşmanilor? Ai părăsit izvorul înţelepciunii» (Bar., 3,10,12); Iar la Ioan se spune: «Dumnezeul nostru este lumină» (I Ioan, 1, 5). Iar Fiul în raport cu izvorul se numeşte rîu: «Rîul lui Dumnezeu s-a umplut de ape» (Ps. 44, 10). Iar în raport cu lumina, strălucire. Căci zice Pavel: «Care fiind

43 a. Toate timpurile le au oamenii la dispoziţie ca să vadă că, şi cu tot progresul lor în cunoaştere, nu ajung să cunoască totul.

44. E de observat că sfîntul Atanasie nu spune numai de Dumnezeu în general, că nu ştim altceva decît că este, ci de Sfînta Treime şi de faptul că în Ea este un Tată, un Fiu şi un Duh Sfînt. Deci nu ne lasă într-un întuneric total. E mare lucru a şti că în Dumnezeu e un Tată iubitor al unui Fiu iubitor şi un Duh Sfînt al comuniunii între Ei, căruia fiecare îi comunică dragostea Sa faţă de celălalt şi Care ni se comunică şi nouă, aducîndu-ne dragostea Tatălui şi a Fiului şi întărind dragostea între noi. E mare lucru să ştiu că eu ca persoană mă deosebesc de un obiect şi că am relaţii cu alte persoane fără să mă confund cu

strălucirea slavei Lui şi pecetea ipostasului Lui»* (Evr., **1, 2).** Tatăl fiind deci Lumina, iar Fiul strălucirea Lui (căci nu trebuie **să** obosim să repetăm de multe ori acestea), se poate vedea si fn Fiul, Duhul[41], în care ne luminăm[46]. Căci zice: «Ca să vă dea vouă Duhul înţelepciunii şi al descoperirii şi al cunoaşterii Lui, avînd luminaţi ochii inimii»* (Efes., 1, 17). Luminaţi fiind noi de Duhul, Hristos este Cel ce luminează în El. «Era, zice, lumina adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume» (Ioan, 1, 9). Şi iarăşi Tatăl fiind izvorul, iar Fiul numindu-Se rîul, se spune de noi că bem Duhul. Căci s-a scris că «noi toţi dintr-un Duh ne-am adăpat» (I Cor., 12,13)[47]. Iar adăpîndu-ne din Duhul, bem pe Hristos. Căci «au băut din băutura duhovnicească ce avea să vină. Iar piatra era Hristos» (I Cor., 10, 4). Şi iarăşi, Hristos fiind Fiul adevărat, noi primind pe Duhul, sîntem făcuţi fii[48]. Căci zice: «N-aţi luat iarăşi duhul robiei spre temere, ci aţi luat Duhul înfierii» (Rom., 8, 15). Iar fiind înfiaţi prin Duhul, e vădit că sîntem fii ai lui Dumnezeu în Hristos. Căci «cîţi

L-au primit pe El, le-a dat lor puterea să se facă fii ai lui Dumnezeu» (Ioan, 1,

ele. Sînt nişte mistere într-un fel cunoscute şi folositoare mie. E mare lucru să ştiu că sînt şi că sînt deosebit de alţii şi în acelaşi timp în legătură conştientă cu ei, chiar dacă nu pot pătrunde tot misterul acestui fapt. Misterul e unit cu experienţa folosului ce-1 am din el. Chiar în spusa lui Socrate: «Ştiu că nu ştiu nimic» e implicată o anumită cunoştinţă. El «ştie» că nu ştie. Deci nu e drept a spune că nu ştiu chiar nimic. Cunoaşterea şi necunoaşterea, sau cunoaşterea a ceea ce e mister sînt mereu împreunate. Şi mereu se înaintează în cunoaşterea misterului, fără să fie epuizat vreodată. Chiar Apostolul o spune aceasta prin cuvintele: «întîi să creadă» ca apoi «Să-L caute». Sfîntul Atanasie cere aci numai să nu se iasă, prin voinţa de cunoaştere, din misterul de care se ştie «că este».

45. Fiul este în Tatăl şi Duhul în Fiul. Astfel fiind noi în Duhul, sîntem în Fiul şi în Tatăl. Este ceea ce se numeşte perihoreza, sau interioritate reciprocă. Sensul dragostei între trei persoane este acela de a arăta că nici una din cele două nu vrea ca numai ea să iubească pe cealaltă, ci fiecare se bucură de a o vedea iubită şi de alta, punîndu-se prin aceasta în lumină deplina ei valoare, sau de a o iubi pe aceea în comun, fără ca vreuna să se arate geloasă. Perechea celor ce se iubesc e deschisă şi spre altă persoană.

46. Lumina e din Tatăl. Dar ea străluceşte prin Duhul în Fiul. Căci în Duhul e nu numai Fiul care străluceşte, ci şi Tatăl ca lumină.

47. Duhul e apa vie a Fiului, pusă la dispoziţia noastră ca să ne facă vii prin comuniunea cu Sfînta Treime şi între noi.

48. Aceasta arată cât de mult este unit Duhul cu Fiul. Nu poate fi primit Fiul decât prin Duhul. Nu putem avea pe Duhul decît unindu-ne cu Fiul. Duhul este în Fiul, sau Fiul în Duhul. Duhul nu vine în noi **singur, de Sine şi pentru Sine, ci ca să ne câştige dragostea pentru Fiul şi Tatăl. Bînd Duhul ca pe o apă, o bem din rîul Fiului şi din izvorul Tatălui. Fiul ne adună prin Duhul în Sine ca Fiu,** sau **Duhul Sfînt ne imprimă calitatea de fii, făcîn-du-ne să ne simţim fii ai Tatălui împreună cu Fiul, sau ca Fiul. Dacă Duhul ar purcede şi de la Fiul, Acesta n-ar mai avea pe Duhul în Sine ca Fiu, ci ca Tată, şi ni l-ar da ca Duh de Tată; sau primind pe Duhul în noi nu ar mai imprima în noi calitatea de Fiu, aşa cum primind pe Fiul nu ne imprimă calitatea de Tată. S-ar imprima în noi calitatea Duhului deosebită de filiaţie; Duhul ar veni în noi pentru Sine. Poate de aceea s-a dezvoltat în Occident fie un hristomonism neduhovnicesc, fie** un **entuziasm al trăirii Duhului fără Hristos, un entuziasm harismatic pur sentimental, lipsit de filiaţie** şi **de interes pentru cunoaşterea mistică a lui Dumnezeu cel în Treime. Fiul vrea să ne bucure dăruindu-ne pe Duhul,** şi **Duhul imprimă în noi pe Fiul. Aceasta e urmarea faptului că Duhul e «în Fiul». Fiind ridicaţi în Duhul, sîntem uniţi în El cu Fiul în dragostea fnţă de Tatăl, avînd lucrătoare** în noi **iubirea Tatălui faţă de Fiul. Totul e spre înfierea** noiiMlră.

12).

Apoi Tatăl, cum a spus Pavel, fiind singur înțelept, Fiul este înțelepciunea Lui. Căci «Hristos este Puterea şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24). Iar Fiul fiind înțelepciunea, noi luînd Duhul înțelepciunii, avem pe Fiul şi întru El ne facem înțelepți. Căci aşa s-a şi scris în psalm: «Domnul dezleagă pe cei împiedicați, Domnul înțelepțeşte pe cei orbi» (Ps. 145, 7). Şi fiindu-ne dat nouă (că^ci Domnul a zis: «Luați Duh Sfînt» (Ioan, 20, 22), Dumnezeu este în noi. Căci aşa a spus Ioan: «De ne iubim unii pe alții, Dumnezeu rămîne în noi. în aceasta cunoaştem că rămînem în El şi El în noi, că din Duhul Lui ne-a dat nouă» (I Ioan, 4,12-13)[49]. Iar Dumnezeu fiind în noi, şi Fiul este în noi. Căci Fiul însuşi a zis: «Vom veni, Eu şi Tatăl, şi ne vom face locaş în el» (Ioan, 14, 23). Apoi Fiul fiind viața («căci Eu, zice, sînt Viața», ibid. 6), se spune şi de noi că sîntem făcuți vii în Duhul. Pentru că zice: «Cel ce L-a sculat pe Hristos Iisus din morți va face vii şi trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Lui care locuieşte în noi» (Rom., 8,11). Iar fiind noi făcuți vii în Duhul, însuşi Hristos se zice că locuieşte în noi[50]. Căci «în Hristos, zice, m-am răstignit şi nu (#mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine» (Gal., 10,19-20). Şi iarăşi, precum Hristos a zis că făcea lucrurile pe care le făcea Tatăl (căci zice: «Tatăl Meu care rămîne în Mine, El face lucrurile; credeți Mie că Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine, iar de nu, credeți Mie pentru lucrurile înseşi» Ioan, 14,10-12), aşa cele ce le făcea Pavel întru puterea Duhului, spunea că sînt faptele lui Hristos. «Căci nu îndrăznesc, zicea, să grăiesc ceva din cele ce nu le-a lucrat Hristos prin Mine spre ascultarea neamurilor în cuvînt şi faptă, întru puterea semnelor şi a minunilor, întru puterea Duhului Sfînt» (Rom., 15, 18-19).

XX

Aceasta fiind unitatea în Sfînta Treime, cine ar putea despărți pe Fiul de Tatăl şi pe Ddhul, de Fiul, sau de Tatăl însuşi? Sau cine ar fi atît de

49. Dumnezeu ne iubeşte pentru că ne dă Duhul Lui, Care Se odihneşte ca iubire peste Fiul, odihnindu-ne şi pe noi în Fiul. Tatăl ne iubeşte pentru că iubeşte pe Fiul şi ne dă Duhul Fiului, întărind în noi Duhul de fii. Dumnezeu este în noi prin Duhul, aşa cum Tatăl este în Fiul prin Duhul. Duhul este suflarea lui Dumnezeu, este atenția Lui; este atenția Tatălui spre Fiul şi odată cu aceasta spre noi. E atenție şi odihnă. Nu te odihneşti decît în celălalt pe care-1 iubeşti. Odihnindu-Se Tatăl în Fiul prin Duhul, Se odihneşte şi în noi. Dar ne face şi pe noi să ne odihnim în El prin duhul, împreună cu Fiul. Odihna o găseşti în altul cînd ai dragoste față de el. Dar nu te odihneşti deplin în celălalt, dacă nu te bucuri de el împreună cu altul. Al treilea te asigură deplin că celălalt te poate odihni. Te odihneşti deplin în celălalt cînd te bucuri împreună cu altul de El prin iubire.

50. Nu înviem şi nu sîntem vii decît în Duhul, precum şi Hristos ca om a înviat în Duhul. Căci prin Duhul S-a odihnit Tatăl, izvorul vieții, în Fiul şi Se odihneşte şi în noi. Prin Duhul sîntem îndreptați spre Tatăl împreună cu Fiul.

îndrăzneț ca să spună că Treimea oslo **neasemenea şi de** o **fire** străină în Ea însăşi, sau că Fiul e **de** o altă ființă **decît Tatăl, sau că** Duhul **e** străin **de** Fiul? Iar dacă ar încerca cineva să întrebe **cum sînt** acestea: cum Duhul fiind în noi, se spune că Fiul este în noi, iar **că** Fiul **fiind** în noi, se spune că Tatăl este în noi, sau cum fiind peste tot Treime, Treimea e înțeleasă în Unul, sau cum Unul fiind în noi, se zice că Treimea este în noi, - să despartă întîi strălucirea de lumină, sau

înțelepciunea de înțelept, sau să spună cum sînt acestea. Iar dacă nu poate aceasta, cu atît mai mult e o îndrăzneală a celor nebuni să iscodească acestea despre Dumnezeu. Căci dumnezeirea nu se predă, cum s-a spus, prin dovedirea raționamentelor, ci prin credință şi prin cugetare binecredincioasă unită cu evlavia. Căci dacă şi cele despre crucea mîntuitoare nu le-a propovăduit Pavel «întru înțelepciunea cuvintelor, ci întru dovedirea Duhului şi a puterii» (I Cor., 1,17; 2, 4), şi el «a auzit în rai cuvinte de negrăit, pe care nu este îngăduit omului să le grăiască» (II Cor., 12,1), cum poate grăi cineva despre Sfînta Treime?

Totuşi această nepricepere o poate cineva vindeca mai întîi prin credință, apoi şi prin cele spuse înainte, adică prin chipul şi strălucirea şi izvorul şi ipostasul (substanța) şi pilda[51]. Căci precum Fiul este în Duhul ca în propriul chip, aşa şi Tatăl, în Fiul[52]. De fapt Scriptura voind să vindece neputința înțelegerii acestora prin raționamente şi să ne ajute să le înțelegem-prin pilde, ne-a dat aceste exemple, ca să putem grăi împotriva necredinței celor îndrăzneți, în mod mai simplu şi fără primejdie şi să înțelegem în chip nevinovat şi să credem că una este sfințirea cea săvîr-şită din Tatăl prin Fiul în Duhul Sfînt. Căci precum Fiul este Unul Născut, aşa şi Duhul dat şi trimis de Fiul este şi El unul şi nu multe, nici unul din multe, ci singur El este Duhul[53]. Pentru că Unul fiind Fiul, sau Cuvîntul cel viu, Una trebuie să fie desăvîrşită şi deplina lucrare sfințitoare şi luminătoare şi vie a Lui şi darul[54] de care se spune că purcede din Tatăl, pentru că străluceşte[1]" şi se trimite şi se dă de la Fiul cel mărturisit din Tatăl.

51. Pe de o parte, cele dumnezeieşti, şi cu deosebire Sfînta Treime şi mîntuirea prin cruce, sînt mai presus de înțelegere, pe de alta sînt accesibile unei înțelegeri a inimii capabile de credință şi prin folosirea unor imagini din lume, în care ele şi-au imprimat urmele. Credința sau inima trăitoare a legăturii cu Dumnezeu îşi dă seama mai mult decît speculația care schematizează, care se depărtează de viață, că Dumnezeu, originea vieții, nu poate fi decît iubitor, iar ca atare un Tată, un Fiu şi un Duh prin care Se odihneşte Tatăl în Fiul; şi că fără suferință nu poți depăşi egoismul propriu, deci nu te poți mîntui intrînd în viață şi nu poți ajuta nici la mîntuirea altora.

52. Dar Fiul Se reflectă în Duhul ca în chipul Său, ca Fiu, nu cum Se reflectă Tatăl în Fiul ca Tată. Duhul nu e chip al Fiului ca al celui ce L-ar naşte, sau din care ar iradia, cum e Fiul chip al Tatălui, ca al Celui ce e născut din Tatăl. în Duhul trăim pe Fiul ca Fiu sau ca chip al Tatălui, ca pe Cel ce-L primeşte pe Duhul din Tatăl şi e întors ca Fiu spre Tatăl.

53. Duhul fiind Cel prin care ne desăvîrşim, El este Cel prin care ne sfințim. Căci desăvîrşirea e una cu sfințirea. Iar aceasta înseamnă a fi plini de Dumnezeu. în sfințire sîntem ridicați peste dezbinările noastre; peste patimi, peste tot ce ne robeşte. De aceea în Duhul sîntem liberi şi puternici spiritual. Şi ne sfințeşte prin unirea între noi, întrucît este Unul.

54. Am spus mai înainte că Duhul e atenția Tatălui către Fiul şi mărturia Lui personificată către Fiul despre dragostea Sa către El şi odihna Lui în Fiul. Dar aceasta este o atenție

Neîndoielnic Fiul e trimis de Tatăl. Căci zice: «Aşa a iubit Dumnezeu lumea, că şi pe Unul Născut Fiul Său L-a trimis» (Ioan, 3,16). Iar Fiul îl trimite pe Duhul[88]. Căci zice: «de voi pleca Eu, voi trimite pe Mîngîietorul» (Ioan, 16, 7). Şi Fiul slăveşte pe Tatăl, zicînd: «Părinte Eu Te-am preamărit» (Ioan, 17,4). Iar Duhul slăveşte pe Fiul[57]. «Căci Acela, zice, pe Mine Mă va slăvi» (Ioan, 16,14), «Cîte Le-am auzit de la Tatăl, acelea le şi grăiesc în lume» (Ioan, 8, 26). Iar Duhul le ia din Fiul. «Căci din al Meu va lua şi va vesti vouă» (Ioan, 16,14)[57a]. Şi Fiul a venit în numele Tatălui. «Iar Duhul Sfînt - zice Fiul - e Cel pe Care-L va trimite Tatăl întru numele Meu» (Ioan, 14, 26).

Iar Duhul avînd aceeaşi fire şi aceeaşi poziţie faţă de Fiul, pe care o are Fiul faţă de Tatăl, cum oare cel ce-L numeşte pe Acesta creatură nu va cugeta în mod necesar aceleaşi şi despre Fiul?[58] Căci dacă Duhul Fiului este creatură, e firesc ca ei să spună că şi Cuvîntul Tatălui este creatură. Aceasta nălucindu-şi-le arienii au căzut în iudaismul lui Caiafa. Iar dacă dri ce spun aceasta despre Duhul, nu-şi însuşesc cele ale lui Arie, să oco-

activă, mărturia unui ipostas, şi numai Persoana e capabilă de lucrare. în forma aceasta lucrătoare, ipostatică, se manifestă atenţia Tatălui şi mărturia dragostei Lui şi faţă de noi, dar nu ca spre unii ce am fi în afara Fiului, ci adunaţi în Fiul. Duhul presupune totdeauna pe doi. Dacă Fiul e conştiinţa ipostasiată a Tatălui de Sine, dacă Tatăl e cu Fiul într-un dialog interior, sau într-o convorbire a Sa cu Chipul Său, în Duhul se depăşeşte această convorbire între doi, fără a se desfiinţa, ci se desăvîrşeşte ca iubire prin care Unul cere şi Altuia să fie martor al iubirii Sale faţă de Celălalt şi să Se bucure de iubirea Sa faţă de Acela.

55. Expresia «strălucirea» Duhului din Fiul a folosit-o în sec. XII patriarhul Grigorie Cipriotul. Duhul străluceşte din Fiul, dar nu purcede din El, pentru că nu trece dincolo de Fiul în prevenirea Sa din Tatăl. Ci El îşi primeşte existenţa din Tatăl ca iradiere a iubirii Tatălui spre Fiul. Cînd apar făpturile şi Fiul Se face om, această odihnă şi strălucire devine proprie si umanităţii Lui şi celor ce se unesc cu El.

56. Repetăm: Fiul îl trimite pe Duhul ca Fiu, nu ca Tată, adică imprimînd în ei simţirea de fii, ca Cel ce îl are ca Fiu de la Tatăl, ca Cel ce îi adună pe oameni în Sine ca împreună fii, nemergînd prin Duhul dincolo de Sine, cum Tatăl nu Se îndreaptă, purcezînd pe Duhul, dincolo de Fiul.

57. Duhul slăveşte pe Fiul făcut om, arătîndu-ne că Hristos e Fiul Tatălui, făcut Fratele nostru. Hristos L-a preamărit pe Tatăl, arăttnd-o aceasta prin îndumnezeirea Sa ca om, deci în ridicarea omului îm general la această înălţime. Oamenii îl preamăresc pe Hristos, recunosdnd în El ca om pe Cel ce i-a mîntuit pe ei. Dar aceasta o fac ei prin Duhul.

57 a. Duhul ia ale Fiului ca să le dea celor pe care vrea Tatăl să-i facă fii. Deci Duhul ia de la Fiul ca de la Fiul, nu ca de la Tatăl, dar ia de la Fiul din voinţa Tatălui. De aceea nu se trimite Duhul făpturilor direct de către Tatăl, ci prin Fiul.

58. Are aceeaşi treaptă (fteaiţ) în raport cu Fiul, ca Fiul în raport cu Tatăl, în sensul că e de aceeaşi fiinţă necreată. Cum e Fiul egal în fiinţă cu Tatăl, aşa e şi Duhul egal şi unit în fiinţă cu Fiul, din care îl avem noi. Apoi Duhul vine şi El din Tatăl ca şi Fiul.

lească şi cuvintele lui şi sâ-şi îndrept,*" **necredinţa** privitoare la Duhul. Căci precum Fiul, Cel ce este în Tutăl si **în Care e si** Tatăl, nu e creatură, ci e propriu fiinţei Tatălui (căci aceasta **pretindeţi că** o spuneţi şi voi), aşa şi pe Duhul cel aflător în Fiul, **întru** Care e şi Fiul[59], nu e îngăduit a-L socoti între creaturi, nici a-L diviza de Cuvîntul şi a face Treimea nedesăvîrşită[80].

Dar ajunge să respingem credinţa greşită a tropicilor, răsărită din neştiinţa lor prin explicarea spuselor proorocilor şi ale apostolilor, pe care răstălmăcindu-le aceia s-au amăgit pe ei înşişi. Să privim deci în ele înseşi cele spuse în dumnezeieştile Scripturi despre Duhul Sfînt şi să vedem din ele ca nişte oameni aşezaţi, dacă Duhul are ceva propriu creaturilor, sau e propriu lui Dumnezeu, ca fie să spunem că e creatură, fie altceva decît creaturile, fie că e propriu dumnezeirii Treimii şi Unul din Ea. Poate că se vor ruşina prin aceasta, aflînd cît de străine sînt spusele hulitoare născocite de ei în cuvintele dumnezeieşti.

Creaturile s-au făcut din cele ce nu sînt, avînd un început al facerii. Căci «la început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» şi toate cele din ele (Fac, 1,1). Iar Duhul Sfînt se spune că e din Dumnezeu. «Căci nimeni, zice, nu cunoaşte cele ale omului decît duhul omului care este în el. Aşa şi ale lui Dumnezeu, nimeni nu le cunoaşte, decît Duhul lui Dumnezeu. Iar noi n-am luat duhul lumii, ci Duhul cel din Dumnezeu» (I Cor., 2,11-12). Deci ce înrudire rezultă din cele spuse înainte între Duhul şi creaturi?

59. Există chiar la oameni o «interioritate reciprocă» (cum zice Madinier), sau o perihoreza, nu numai între mine şi tine, ci şi între mine şi tine pe de o parte şi altul pe de alta, sau între noi doi şi el. Dar aşa cum al treilea e nu numai cel aflat în altă relaţie cu mine şi cu tine decît cea directă între mine şi tine, ci şi cel permanent prezent spiritual între'noi doi, această poziţie în mod exclusiv o are Duhul între Tatăl şi Fiul. Căci aşa cum în Dumnezeu, Tatăl e numai Tată şi Fiul numai Fiu, aşa Duhul e numai în acest rol nu şi în acela al vreunuia. El e în acest rol potenţa multiplului dintre oameni. La persoanele umane interiori-tatea reciprocă se repetă multiplu şi rolurile se schimbă, pe cînd la Persoanele divine e mereu aceeaşi şi de supremă deplinătate. Aceasta are ca temei o unicitate deosebit de accentuată a fiecăreia, cum nu e la oameni, căci unicitatea lor se întemeiază mai mult pe unicitatea cu totul accentuată a Persoanelor divine. Tatăl e numai Tată, Fiul numai Fiu, Duhul Sfînt numai Duh Sfînt. De aceea fără unicitatea Persoanelor divine greu s-ar explica unicitatea persoanelor umane. Deosebirea între felul cum e interior Duhul Fiului, faţă de felul cum e interior Tatăl Fiului, prin Duhul, e că Tatăl o înfăptuieşte aducînd Fiului mărturia Duhului, ca o manifestare accentuată a iubirii paterne, în Fiul intensificîndu-se, chiar prin această prezenţă a Duhului în Sine ca martor al iubirii paterne, simţirea Sa filială. De aceea numai iradiind în oameni Duhul din Fiul se produce simţirea lor filială accentuată faţă de Tatăl. Pe cît de mare e unicitatea Persoanelor divine, pe atît de mare e unitatea între Ele. Acestea două se ţin în cumpănă. Şi prin ele se menţine unicitatea şi comuniunea între persoanele umane în Dumnezeu.

60. O Treime de Persoane neegale în fiinţă (în fiinţa necreată) e o Treime nedesăvîrşit unită, deci o Treime nedesăvîrşită. Numai unitatea de fiinţă face Treimea desăvîrşită, in primul rînd în iubire. Căci o Treime nedesăvîrşită nu are nici o iubire desăvîrşită.

Creaturile nu erau. Iar Dumnezeu este Cel ce este, din Care este şi Duhul. Iar Cel ce este din Dumnezeu nu e din ceea ce nu este, nici creatură, ca să nu se socotească şi cel din care este Duhul, că e creatură. Căci cine ar putea suporta pe astfel de nebuni, care spun şi ei în inima lor că nu este Dumnezeu (Ps. 13, 4)? Şi dacă, precum nimeni nu cunoaşte cele ale omului decît duhul cel din el, şi nici cele ale lui Dumnezeu, decît Duhul cel din El; cum n-ar fi contrar credinţei a numi creatură pe Cel aflător în Dumnezeu, Care cercetează şi adîncurile lui Dumnezeu? Unul ca acesta va fi silit ca urmare să spună că duhul omului e din afara omului, iar Cuvîntul aflător în Tatăl este creatură[61].

Şi iarăşi Duhul este şi Se numeşte Duh al sfinţeniei şi al înnoirii. Căci scrie Pavel: «Celui rînduit Fiu al lui Dumnezeu în putere după Duhul sfinţeniei prin învierea din morţi a lui Iisus Hristos, Domnul nostru» (Rom., 1,4)[62]. Şi iarăşi zice: «Dar v-a sfinţit, dar v-a îndreptăţit în numele lui Hristos şi în Duhul Dumnezeului nostru» (I Cor., 6,11). E ceea ce zice, scriind şi către Tit: «Căci s-a arătat bunătatea şi iubirea de oameni a Mîntuitorului nostru Dumnezeu, nu din faptele pe care le-am săvârşit noi întru dreptate, ci prin mila Lui care ne-a mîntuit pe noi prin baia naşterii din nou şi a înnoirii Duhului Sfînt, pe care L-a vărsat peste noi cu îmbelşugare prin Iisus Hristos Mîntui-torul nostru, ca îndreptăţiţi prin harul Lui să ne facem moştenitori prin nădejde ai vieţii veşnice» (Tit, 3, 4). Iar creaturile sînt sfinţite şi înnoite[63]. «Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi şî vei înnoi faţa pămîntului» (Ps. 103, 30). Căci zice Pavel iarăşi: «Căci e cu neputinţă ca cei odată luminaţi, care au gustat din darul ceresc şi s-au făcut părtaşi ai Duhului Sfînt...» (Evr., 6, 4).

81. Dacă Duhul cunoscător al adîncurilor lui Dumnezeu e în afară de Dumnezeu, atunci creatura rămîne definitiv afară de Dumnezeu. De fapt această idee implică în ea panteismul, sau confuzia între Creator şi creatură. Că lumea nu are calităţi divine, o arată limitările ei şi incapacitatea ei de a răspunde tuturor trebuinţelor noastre. în Duhul primim plenitudinea divină, dar simţim că aceasta nu ne vine dfh **lume.**

62. Duhul Sfînt îşi arată puterea mai'ales în învierea lui Hristos şi în viaţa veşnică a trupului înviat. Căci dacă înaintarea fatală spre moarte este semnul celei mai extreme robii, învierea şi viaţa fără de moarte este semnul libertăţii depline a purtătorului de trup. Iar de această libertate nu se poate împărtăşi umanul creat decît în Dumnezeu şi nu o poate avea omul decît prin Duhul dat de Dumnezeu. Dar libertatea deplină şi adevărată e una cu sfinţenia. Dacă patimile sînt semnul robiei egoiste, numai în sfinţenie e dată libertatea de robia egoismului atît de supus forţelor impersonale. Sfinţenia este nu o stare de izolare, ci de iubire sau de comuniune. Iar comuniunea desăvîrşită e în Treimea Persoanelor supreme şi omul nu o poate avea decît în legătură cu Ea prin Duhul, căci Ea e desăvîrşi-rea comuniunii.

63. Creaturile nu au puterea de a se sfinţi şi înnoi prin ele pentru o viaţă liberă de patimi, ci aceasta le vine numai de la Dumnezeu în Duhul, Care aduce comuniunea desăvîrşită a Treimii în oameni. în sfinţenie creaturile trăiesc o traiiscendere a insuficienţelor cărora sînt supuse din partea lumii şi a fiinţei lor limitate. Ea se trăieşte în mod intensiv în Duhul ca mărturia dragostei Tatălui suprem şi a Fiului suprem. Numai Duhul ca mărturie prin putere a iubirii Sfintei Treimi faţă de noi ne scoate de sub robia păcatelor egoismului şi a unor legi ce sînt socotite legi ale firii, dar care ne duc prin corupere la moarte. Numai Treimea ca structură a iubirii supreme şi desăvîrşite ne poate elibera de legile egoismului şi deci sfinţi.

XXIII

Deci Cel **care** nu **se** sfinţeşte **de către altul, nici nu se face** părtaş **de** sfinţenie, **ci e cel care** se **dă** el însuşi **spre împărtăşire şi în care se** sfinţesc **toate** făpturile, cum ar fi una din **toate, aparţinînd celor ce se** împărtăşesc **de** El?[84] Cei ce **o** spun aceasta ar trebui **să spună că** şi **Fiul,** prin Care toate **s-au** făcut, este unul din toate[84]*.

Duhul mai este numit Cel de-viaţă-făcător. -«Căci Cel ce L-a sculat zice, pe Iisus Hristos din morţi va face vii şi trupurile voastre muritoare prin Duhul Lui, Care locuieşte întru voi» (Rom. **8,** II)[65]. Pentru că Dom**nul** este însăşi viaţa şi «începătorul vieţii», cum a spus Petru (Fapte **3, 15)[88].** E ceea ce a spus şi Domnul însuşi: «Apa pe care Eu voi da se va face **în** el izvor dătător de apă spre viaţa veşnică. Dar aceasta a spus-o despre Duhul, pe Care aveau să-L primească cei ce

vor **credeam** El» (Ioan, **7, 39)**[67]**.** Iar făpturile, precum s-a zis, sînt făcute vii prin El. însă Cel ce nu se împărtăşeşte de viaţă, ci se dă spre împărtăşire şi face vii făpturile, ce rudenie are cu cele create? Sau cum ar fi peste tot dintre creaturile care sînt făcute vii în El de către Cuvîntul?[68]

Duhul se mai numeşte ungere şi este pecete[69]. Căci Ioan scrie: «Şi ungerea pe care voi aţi luat-o de la El rămîne în voi. Şi nu aveţi nevoie ca să vă înveţe cineva pe voi. Căci ungerea Lui (Duhul Lui), vă învaţă pe voi despre toate» (I Ioan, 2, 27). Iar la Isaia s-a scris: «Duhul Domnului peste Mine, pentru care M-a uns pe Mine» (Isaia, 61,1). Şi Pavel zice: «în care crezînd, aţi fost pecetluiţi spre ziua răscumpărării» (Efes., 1,13). Iar făpturile se pecetluiesc şi se ung şi se învaţă în El. Dar dacă Duhul e ungere şi pecete în care Cuvîntul unge şi pecetluieşte toate, ce asemănare este între ungere şi pecete şi cele ce se ung şi se pecetluiesc? Deci şi de aci se vede că ea nu e una dintre toate[70]. Căci pecetea nu e dintre cele pecetluite, nici ungerea dintre cele unse. Ci aceasta este propriu Cuvîntului care unge şi pecetluieşte[70]". Pentru că ungerea are în sine buna mireasmă a Celui ce unge. De aceea, despre cei ce se împărtăşesc de El se spune: «Sîntem buna mireasmă a lui Hristos» (II Cor., 2, 15). Iar pecetea are forma lui Hristos care pecetluieşte, şi de aceasta se împărtăşesc cei ce se pecetluiesc, luînd forma ei[71]. Căci zice Apostolul: «Copilaşii mei, pe care iarăşi vă nasc, pînă ce Hristos va lua chip în voi» (Gal., 4,19)[72]. Pecetluiţi astfel, ne facem ca urmare, şi părtaşi ai dumnezeieştii firi, cum a spus Petru (II Petru, 1,4). Aşa participă toată creatura la Cuvîntul în Duhul.

64. Precum Cuvîntul prin care toate s-au făcut nu e unul din toate, aşa nici Duhul de care se împărtăşesc toate, nu e unul din cele ce se împărtăşesc. Prin Cuvîntul toate se fac, iar de Duhul toate se împărtăşesc. Dar Cuvîntul şi Duhul nu lucrează separat nici în facerea, nici în sfinţirea de după aceea a făpturilor. Atît facerea cît şi sfinţirea lor e un act de dragoste al Treimii, nu o emanaţie a unei esenţe, sau un act al unui dumnezeu singuratic, lipsit de iubirea interioară. Totul se face prin bunăvoirea Tatălui, prin Fiul în Duhul care este în El. Dacă toate ar fi dintr-o esenţă impersonală, ea n-ar fi o comuniune iubitoare care poate sfinţi, ci ar fi supusă legii emanaţiei din care ies şi se pierd alte şi alte individuaţiuni.

64 a. Dacă Fiul sau Duhul ar fj unul din toate, atunci n-ar fi o deosebire de esenţă între Dumnezeu şi lume, n-ar mai fi un Dumnezeu atotputernic şi de la Sine. Şi existenţa ar rămîne în general inexplicabilă şi roaba unor legi ele însele inexplicabile în existenţa lor. Căci cine a făcut aceste legi? Totul ar rămîne în întuneric şi într-o fatalitate inexplicabilă. Aceasta nu acordă omului nici o valoare şi nici o putere. Numai în libertate se manifestă puterea creatoare originală a fiecărei persoane.

65. Duhul face viu trupul pe care îl scoate de sub legile ce duc spre moarte, prin iubirea care eliberează puterile spiritului cu care este unit.

66. Duhul e -«Domnul de-viaţă-făcătorul». Domn cu adevărat nu e decît cel liber prin Sine de cea mai totală robie, care e necesitatea de a muri. Domnul adevărat este Acesta, Care are în Sine viaţa ce o dă şi celor ce se alipesc de El.

67. Duhul e Dumnezeu Cel ce îşi arată viaţa mereu proaspătă şi înviorătoare asemenea unei ape săltătoare.

68. Duhul nu are nimic superior de care să Se împărtăşească, ci de El Se împărtăşesc toate, ca să Se facă asemenea Fiului îndreptat spre Tatăl. Treimea e de la Sine şi toate sînt de la Ea, nu primind fiinţa Ei, ci existenţa şi lucrarea desăvîrşitoare.

69. Duhul este numit «ungere», pentru că El e curgerea lui Dumnezeu în noi, care înmoaie egoismul nostru rigid şi ne pune în comunicare unii cu alţii. El se numeşte pecete, pentru că în El se termină facerea creaturilor de către Dumnezeu cel în Treime prin desăvîrşirea lor. Şi în Duhul se aşază şi sînt aduse toate la capăt, la odihna lor în Dumnezeu, în Duhul au siguranţa existenţei şi desăvîrşirea sau sfinţirea ei. Treimea e desăvîrşirea lui Dumnezeu şi din Ea vine desăvîrşirea făpturilor. Dar Treimea Se arată deplin în Duhul, în Cel de al treilea, Care purcezînd din Tatăl Se odihneşte în Fiul. De la Tatăl por

XXIV

Şi prin Duhul se spune că ne facem părtaşi de Dumnezeu. Căci zice: «Au nu ştiţi că sînteţi biserica lui Dumnezeu şi Duhul lui Dumnezeu locuieşte în voi? Iar de strică cineva biserica lui Dumnezeu strica-l-va pe el Dumnezeu. Căci biserica lui Dumnezeu este sfînta. Şi aceasta sînteţi voi» (I Cor., 3, 16-17). Dar dacă Duhul Sfînt ar fi creatură, nu ar avea

neşte orice lucrare cu privire la creaturi, prin Fiul se face şi în Duhul primim pecetea existenţei. Dragostea porneşte de la Tatăl ca Duhul, se îndreaptă spre Fiul şi prin El spre toate făpturile, care de aceea se desăvîrşesc în Duhul. Căci desăvîrşirea dragostei între doi se adevereşte în odihna lor în Duhul comuniunii, sau în odihna celor doi prin Duhul în toate.

70. Fiul e cel ce unge şi pecetluieşte, iar Duhul e ungerea şi pecetea ca Persoană, în aceasta se arată unitatea Lor nedespărţită. Căci Fiul nu unge şi nu pecetluieşte cu o ungere şi cu o pecete exterioară Lui. în aceasta se arată interioritatea Lor reciprocă. Dacă Fiul ar unge şi ar pecetlui făpturile cu o ungere şi o pecete exterioară, ele ar rămîne străine de Dumnezeu. Deci Duhul nu e nici numai un obiect sau o materie cu care unge şi pecetluieşte Fiul, ci este şi El tot aşa de activ ca şi Cuvîntul în această ungere şi pecetluire. Duhul întipăreşte pe Fiul lucrător în făpturi, întrucît El însuşi, în care Fiul le pecetluieşte în Sine, e activ. Propriu-zis Fiul fixează creaturile în Sine, întrucît le fixează în Duhul Său, sau întrucît face să Se odihnească în ele Duhul Său, Care Se odihneşte în Fiul însuşi: Fiul vine în ele cu Cel ce Se odihneşte în El.

70 a. Cuvîntul unge cu dragostea Sa de Fiu, dar în această dragoste de Fiu e plin de dragostea Duhului faţă de Tatăl.

71. Hristos ne pecetluieşte cu chipul Lui propriu. Dar acest chip e întreţinut în El de Duhul Tatălui. Precum Fiul e chipul Tatălui, aşa Duhul e forma Fiului. Dar forma Fiului e cea de Fiu, nu de Tată; e cea care primeşte pe Duhul de la Tatăl ca asigurare a calităţii Sale de Fiu, ca să ne dea şi nouă pecetea de fii ai Tatălui.

72. Persoana lui Pavel luase forma Ui Hristos. De aceea întipărindu-se pe sine în cei cărora se comunica, întipărea şi în ei forma lui Hristos, făcîndu-i făpturi noi. Dar aceasta se săvîrşea cu multă stăruinţă prin îndelungata comunicare a Duhului Fiului.

vreunul din noi în El participare (netounto) **la Dumnezeu".** Dacă ne-am uni cu Dumnezeu prin creatură, am rămîne **itrăini de** firea Lui, ca unii ce n-am participa prin nimic la firea lui **Dumnezeu. Dar** acum, deoarece ni se spune că sîntem părtaşi de Hristos şi părtaşi de Dumnezeu, se arată că ungerea şi pecetea din noi nu ţine de firea celor create, ci de a Fiului, care ne uneşte prin Duhul aflător în El cu Tatăl[14]. Aceasta a scris-o Ioan, învăţîndu-ne, precum s-a zis în cele dinainte: «întru aceasta cunoaştem că rămînem în Dumnezeu şi El în noi, că ne-a dat nouă din Duhul Său» (I Ioan, 4,13). Iar dacă prin împărtăşire de Duhul ne facem părtaşi ai dumnezeieştii firi, ar fi nebun cel ce ar zice că Duhul e de fire creată şi nu de firea lui Dumnezeu. Căci prin El se şi îndumnezeiesc cei în care Se află. Iar de se îndumnezeiesc, e neîndoielnic că firea Lui este a lui Dumnezeu[75].

încă şi mai vădit se cîntă, spre desfiinţarea acestei erezii, în Ps. 103, precum am spus înainte: «Lua-vei Duhul Tău de la ele şi Toate vor pieri şi în ţărînă se vor întoarce. Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pămîntului» (Ps. 103, 29-30). Iar Pavel scrie lui Tit: «Prin baia naşterii din nou şi a înnoirii Duhului, pe Care L-a vărsat cu îmbelşugare peste noi prin Iisus Hristos» (Tit, 3, 5). Iar dacă Tatăl creează şi înnoieşte toate prin Cuvîntul în Duhul, ce asemănare sau înrudire este între Cel ce creează şi creaturi? Sau cum ar fi, Cel în care se creează, creatură? Acestei grăiri necredincioase îi urmează şi hula împotriva Fiului. Astfel cei ce spun că Duhul este creatură, vor spune că şi Cuvîntul, prin Care se creează toate, este creatură. Căci Duhul se zice chip al Fiului[78]. «Căci pe

NHNTUI. ATANAHir. CRI. MARE

73. Numai în Duhul ne putem împărtăşi de Dumnezeu sau sîntem ridicaţi în transcendenţa Treimii din egoismul ce ne închide în noi. Duhul e Cel prin care Fiul ne adună în El, ne face fii desăvîrşiţi ai Tatălui, împreună cu Sine. Duhul ne adună în Fiul, făcîndu-ne şi pe noi fii, fiind Duh al Fiului. în Duhul are loc taina depăşirii despărţirii între creatură şi Creator. Aceasta pentru că chiar în calitatea noastră de creaturi, avem ca temelie pe Dumnezeu. Prin Duhul se trezeşte în noi din nou calitatea de fii şi sporeşte. Nu mai sîntem numai creaturi, sau slăbiţi prin păcat în calitatea de fii.

74. Duhul e «în El», zice sfîntul Atanasie, nu «din El». Numai pentru că e «în El», fiind noi ridicaţi în Duhul sîntem ridicaţi la starea de fii ai Tatălui. Altfel am rămîne neînfiaţi de Dumnezeu şi neînfrăţiţi cu Fiul şi între noi. Teologia occidentală a abstractizat pe Dumnezeu cu care ne punem în legătură prin Fiul. Nu devenim, după ea, prin Duhul fii ai Tatălui, pentru că nu sîntem primiţi în Fiul şi înfrăţiţi cu El, deci fii ai Tatălui. Rămînem undeva în afara **relaţiei dintre Tatăl şi Fiul.**

75. Nu ne-am îndumnezei dacă Duhul de care ne împărtăşim n-ar fi de fiinţă dumnezeiască, ci de fire creată. Totuşi participarea la firea dumnezeiască, care nu e una cu naşterea **noastră din Tatăl, şi care e proprie Fiului, sau cu purcederea din El, care e proprie Duhului, e o mare taină. E o participare care nu anulează aducerea noastră la existenţă din nimic, fiind creaturi. Sîntem creaturi, dar ne împărtăşim de puterea dumnezeiască prin faptul că sîntem creaţi de Dumnezeu, susţinuţi de El şi îndumnezeiţi. Dacă ni s-ar anula calitatea de creaturi, Dumnezeu n-ar mai fi Domn al nostru, deosebit de noi. Trebuie să rămînem creaturi ca El să fie Domn şi liber prin Sine şi noi să ne putem împărtăşi de libertatea şi de iubirea Lui.**

76. Aceasta nu înseamnă că şi Duhul e Fiu al Tatălui, cum o **Fiul chip al Tatălui, ca născut din Tatăl. Duhul reflectă pe Fiul ca Fiu. Fiul reflectînd pe Tatăl este totuşi Fiu şi nu**

cei pe care mai înainte i-a ştiut, mai înainte i-a şi rînduit **să** fie asemenea chipului Fiului Său» (Rom., 8,29). Deci dacă şi după ei Fiul e mărturisit ca nefiind creatură, nu va fi creatură nici chipul Lui. Căci precum este chipul, aşa trebuie să fie şi Cel al cărui chip este. De aceea în mod cuvenit se mărturiseşte şi Cuvîntul ca nefiind creatură, odată ce e chipul Tatălui[77]. Dar cei ce numără pe Duhul între creaturi, îl vor număra şi pe Fiul între acestea, hulind odată cu aceasta şi pe Tatăl pentru hula îndreptată spre chipul Lui.

Deci Duhul este altceva decât creaturile. S-a dovedit că e mai degrabă propriu Fiului şi că nu e străin de Dumnezeu. Chiar şi acea sfătoasă întrebare a lor: «Dacă Duhul este din Dumnezeu, pentru ce nu Se numeşte şi El Fiu?», s-a dovedit încă prin cele dinainte, cutezătoare şi îndrăzneaţă, dar se dovedeşte nu mai puţin şi acum. Căci deşi nu s-a numit în Scripturi Fiu, ci Duh al lui Dumnezeu, s-a spus că e în Dumnezeu însuşi şi din Dumnezeu însuşi precum a spus Apostolul (I Cor., 2, 12). Iar dacă Fiul, fiindcă e din Tatăl, este propriu fiinţei Lui, în mod necesar şi Duhul, * odată ce se spune că e din Dumnezeu, este propriu după fiinţă al Fiului. Şi fără îndoială, pentru că Domnul este Fiu, Duhul însuşi a fost numit Duhul înfierii[78]. Şi iarăşi Fiul fiind înţelepciunea şi Adevărul, s-a scris de Duhul că e Duhul înţelepciunii (Isaia, 11, 2) şi al Adevărului (Ioan, 15, 26)[79]. Şi iarăşi Fiul este Puterea lui Dumnezeu (I Cor., 3,24) şi Domnul slavei (I Cor., 2, 8), iar Duhul Se numeşte Duhul Puterii şi Duhul slavei.

Astfel grăieşte Scriptura despre fiecare. **Aşa Pavel** scrie către Corinteni: «De L-

Tată, deci şi Duhul reflectînd pe Fiul, nu e Fiu, pentru că nu reflectă pe Fiul ca devenit pentru El Tată. Ci face pe Fiul arătat în calitatea Lui de Fiu exclusiv, care nu naşte.

77. Omul e însă numai «după chipul», adică asemenea Fiului, Care e chipul Tatălui. Insă Duhul e Cel ce ne face după chipul (asemenea Fiului), întrucît El poartă în Sine chipul (pe Fiul).

78. Duhul nu e Fiu al Fiului, cum e Fiul chip al Tatălui, pentru că nu Se naşte din Fiul, cum Se naşte Fiul din Tatăl. Dar e Duhul înfierii, pentru că nenăscîndu-Se din Fiul, dar fiind în Fiul şi lăsîndu-L pe Acesta Fiu şi nefăcându-L Tată al Său, ne face şi pe noi fii, ca Cel ce Se întipăreşte în noi ca chipul Fiului. El e chip al Fiului în alt sens, anume ca Cel ce îl reflectă pe Fiul ca Fiu, din strînsa Unire cu El. El ne face de aceea pe noi asemenea Fiului, lăsîndu-L pe Fiul Fiu şi reflectîndu-L ca atare, fără să Se nască şi fără să purceadă din Fiul. El este chipul Fiului, dar nu are această calitate întrucît ar avea originea în Fiul, ci întrucît Tatăl, purcezîndu-L ca Tată al Fiului, îl uneşte cu Fiul, sau îl face să Se odihnească în Fiul si să reflecte pe Fiul, sau să confirme pe Fiul în calitatea Lui de Fiu, iubind această calitate a Lui. în mod deosebit Duhul e ipostasul-suflu, însă un suflu în care se reflectă trăsăturile Fiului, care accentuează aceste trăsături, rămînînd totuşi deosebit ca ipostas de Fiul.

79. Tatăl Se revelează Sieşi născînd pe Fiul. Dar ca Tată îl face şi pe Fiul să Se reveleze Sieşi prin faptul că revarsă lumina Sa peste Fiul. Tatăl îşi arată calitatea de Tată născînd pe Fiul ca chip al Său. Dar îl face şi peFiul să-Şi arate calitatea de Fiu. Dar mărturiseşte această calitate Tatălui şi prin Duhul. în acest sens Duhul e chipul Tatălui, sau modul de arătare accentuată către Tatăl a Fiului ca înţelepciune şi Strălucire a Tatălui. în conştiinţa de sine, chiar omul face ca şi conştiinţa să-i vorbească, nu numai el să vorbească conştiinţei. Dar îşi întreţine dialogul cu ea şi prin alţii.

80. Ca Duh de Fiu, Duhul ne dă curaj de fii în faţa Tatălui. Nu ne mai temem de [illegible]

81. Duhul puterii şi al slavei de Fiu odihneşte şi peste noi, ca peste Fiul, fiind împreună fii. Tatăl ne slăveşte prin Duhul ca pe Fiul Său şi ne dă putere din puterea Fiului.

82. Nu în sensul că în Duhul desăvîrşeşte Treimea, ci în sensul că, numai fiind pe lîngă Tatăl şi Fiul şi Duhul, Treimea e desăvîrşită. Desăvîrşirea stă în Trei, nu în doi. Viaţa plenară stă în Trei. Relaţia cu al doilea cere pe al Treilea. Al Treilea întăreşte şi dragostea între Cei doi. Eu nu sînt gol în relaţia cu tine, ci mă bucur cu un altul de tine. Şi tu la fel. In tine văd pe al treilea care te îndeamnă la iubire. Al doilea îl aduce cu sine pe al treilea.

83. Prin Duhul din El Jiul aduce creaţiunea la unirea cu El şi deci o pune în legătură cu Tatăl. Căci prin Duhul, îşi imprimă chipul filial în ea, îndumnezeind-o şi înfiind-o pe seama Tatălui.

84. Cel ce imprimă chipul şi prezenţa Fiului dumnezeiesc în creatură, nu poate fi El însuşi creatură. Numai Duhul de o fiinţă cu Fiul ne poate ridica la stare de înfiere, pentru că este Duhul Fiului. Iar înfierea pentru Tatăl este suprema înălţare a omului, care sporeşte în ea la infinit. Dar Duhul nu imprimă în noi chipul Fiului numai ca Fiu, ci şi ca Cuvînt sau ca Raţiune şi ca Adevăr. Căci în Dumnezeu însuşi Duhul Tatălui ce Se odihneşte peste Fiul nu ţine în faţa Tatălui în plină lumină pe Fiul numai ca Fiu, ci şi ca Cuvînt, ca Raţiune revelată a Tatălui, ca Adevăr revelat şi exprimat în Treime. în această calitate ne pune şi nouă Duhul în lumină pe Fiul. Cunoaştem în Duhul pe Fiul ca Adevăr descoperit. Dar Duhul e şi prin aceasta Mîngîietorul nostru, căci El vădeşte conştiinţei noastre calitatea noastră de fii ai Tatălui, umplîndu-ne de nădejdea vieţii veşnice. Prin Duhul ştim de valoarea noastră, de sensul existenţei noastre, ştim că nu sîntem produsele trecătoare ale unei naturi inconştiente.

85. Un Duh creat ar trebui să se unească prin alt duh cu Cuvîntul şi aşa la infinit, fără a ajunge la adevărata unire cu Dumnezeu, ci rămînînd şi aceste duhuri şi noi înşine în creaţia în continuă facere şi desfacere.

85 a. îndumnezeirea ridică făptura de sub orice robie în libertatea desăvîrşită care nu poate exista decît în relaţia iubirii preacurate. De aceea îndumnezeirea nu poate însemna decît introducerea omului în relaţia comuniunii supreme a Treimii. în perihoreza Treimii e atrasă creaţiunea umană, întărindu-se în ea perihoreza între persoanele umane. Afttfel devin şi oamenii interiori relaţiilor treimice şi unii altora, uniţi în mişcarea iubitoare a unora în alţii asemenea persoanelor dumnezeieşti şi în interiorul mişcării Acelora.

ar fi cunoscut, nu L-ar fi răstignit **pe Domnul** slavei» (ibid.). Iar în alt loc, despre Duhul: «Căci n-ați luat iarăşi **duh de** robie, spre frică, ci ați luat Duhul înfierii[80]» (Rom. 8, 15). Şi iarăşi: «A trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile voastre, care strigă: Ava Părinte» (Gal., 4, 6). Iar Petru a scris: «De veți fi osîndiți pentru numele lui Hristos, fericiți veți fi. Căci Duhul slavei şi al puterii odihneşte peste voi» (I Petru, 4,18)[B1]. Iar Domnul a spus că Duhul este Duhul adevărului şi Mîngîietorul (Ioan, 14, 16). Din aceasta se arată că Treimea este desăvîrşită în El[82]. Şi în El Cuvîntul slăveşte creatura şi, îndumnezeind-o şi înfiind-o o aduce Tatălui[83]. Iar Cel ce uneşte creațiunea cu Cuvîntul nu este dintre creaturi"[4]. Şi Cel ce înfiază creațiunea nu e străin de Fiul. Căci în acest caz ar trebui să se caute alt duh ca şi acesta să se unească prin acela cu Cuvîntul[88]. Dar aceasta e absurd. Deci nu e Duhul dintre cele create, ci e propriu dumnezeirii Tatălui. întru El Cuvîntul îndumnezeieşte cele create. Dar Cel întru care se îndumnezeieşte creația nu e în afară de dumnezeirea Tatălui[88]".

XXVI

Că Duhul este mai presus de creație şi altul decît firea celor create şi propriu dumnezeirii se poate vedea şi din aceasta: Duhul Sfînt este neschimbat şi inalterabil. Căci se zice: «Duhul Sfînt va scăpa de înțelepciunea vicleană şi se va împotrivi gîndurilor neînțelepte» (înț. Sol., 1, 5). Şi Petru zice: «în nestricăciunea Duhului blînd şi liniştit» (I Petru, 3, 1). Şi iarăşi în înțelepciune se zice: «Duhul Tău nestricăcios este în toate» (înț. Sol., 12, 1). Şi dacă «nimeni nu cunoaşte cele ale lui Dumnezeu decît Duhul lui Dumnezeu care este în El» (I Cor., 2, 11), iar «la Dumnezeu nu este, cum a spus Iacov, schimbare şi umbră de mutare» (Iacov, 1, 17), Duhul Sfînt care e în Dumnezeu, va fi pe drept cuvînt neschimbabil, incoruptibil şi inalterabil. Iar firea celor făcute şi create este schimbătoare, ca una ce e în afara ființei lui Dumnezeu şi a luat existența din cele ce nu sînt"[8]. «Căci tot omul e mincinos» (Ps. 115,11). «Fiindcă toți au păcătuit şi sînt lipsiți de slava lui Dumnezeu» (Rom., 3, 23)[87]. Iar pe îngerii care nu şi-au păstrat starea lor de la început, ci şi-au părăsit locaşul lor propriu i-a păstrat sub întuneric spre judecata zilei celei mari, în lanțuri eterne fluda, 6)[87a]. Iar la Iov se zice: «în îngerii Liii nu se încrede, ci a cugetat împotriva îngerilor Lui cele rele» (Iov, 4, 18), iar stelele nu sînt curate înaintea Lui» (Iov, 25, 5). Dar şi Pavel scrie: «Nu ştiți oare că vom judeca pe îngeri şi cu atît mai mult pe cele din lume?» (I Cor., 6, 3). Dar am auzit că şi diavolul care se afla în mijlocul heruvimilor şi a fost făcut ca o pecete a asemănării, a căzut din cer ca un fulger (Iez., 28, 12).

86. Duhul este inalterabil, pentru că e viața nesfîrşită, izvorîtoare din Sine. Faptul că e inalterabil nu înseamnă că nu e mereu viu. Tocmai pentru că e mereu viu, e inalterabil. Coruperea şi moartea apar unde încetează viața. Duhul e însă «de viață Făcător». El menține în viață persoanele umane, nelăsîndu-le să înainteze prin corupere spre moarte, pentru că El însuşi este ca Făcător de viață, ca inepuizabil în viață, inalterabil. Iar aşa n-ar putea fi El dacă n-ar fi într-o comunicare fără sfîrşit a iubirii cu celelalte Persoane dumnezeieşti. Sînt bătrîni tineri, pentru că au în ei Duhul; şi tineri îmbătrîniți, pentru că n-au în ei Duhul. Dar Duhul Sfînt menține prin aceasta persoanele umane în unicitatea lor, sau le adînceşte această unicitate, făcînd pe fiecare să sporească veşnic în cunoaşterea, primirea vieții dumnezeieşti în mod propriu, ca fii neuniformi, ca fii unici ai Tatălui, izvorul vieții, cum e Fiul unic, putînd comunica fiecare viața primită continuu în modul propriu celorlalte persoane. Fiul ne susține şi ne întăreşte şi ne desăvîrşeşte continuu din El însuşi filiația față de Tatăl.

87. Chiar în faptul că omul e mincinos şi păcătos, se arată că e stricăcios, sau se corupe. El vrea să-şi ascundă această stare prin autoamăgire şi minciună. Dar minciuna însăşi îl schimbă, îl corupe mereu.

87 a. Chiar o parte din îngeri s-au alterat, ieşind din comuniunea cu Dumnezeu, izvorul vieții, ca locaş al libertății lor, ca stare de la început. Prin aceasta a ieşit din libertatea dragostei de Dumnezeu, căzînd în lanțurile robiei patimilor şi în întunericul lipsei de sens al unei astfel de existențe, care nu înaintează în bogăție spirituală. Se înțelege prin putința de schimbare a făpturilor, atît schimbarea morală, cît şi alterarea ontologică. Cea dintîi produce pe cea de a doua.

Dar dacă creaturile au o astfel do fire #1 **despre (ngerl** s-au scris astfel de lucruri, iar dacă Duhul este ucelaşl gl **neschimbător, şi** aparţine ne-schimbării Fiului, păstrîndu-Şi pururea **neschlmbarea** Sa, ce asemănare are Cel neschimbat cu cele schimbătoare? E **vădit** că El nu e creatură, nici de fiinţa îngerilor, odată ce aceia sînt schimbători, iar El este chipul Cuvîntului şi propriu Tatălui.

Şi iarăşi Duhul Domnului a umplut lumea. Căci aşa zice David în psalmi: «Unde voi pleca de la Duhul Tău?» (Ps. 138, 7). Şi iarăşi s-a scris: «Duhul Tău nestricăcios este în toate» (înţ. Sol., 12, 1). Dar cele create sînt toate în locuri împărţite: «soarele şi luna şi stelele în tărie, norii în aer, pentru oameni stau graniţele între neamuri (Fapte, 17, 26). Şi îngerii se trimit spre slujiri. «Şi au venit îngerii să stea înaintea Domnului», cum s-a scris la Iov (1, 6); şi «a adormit Iacov, patriarhul, şi iată o scară sprijinită pe pămînt, al cărei vîrf ajungea la cer, şi îngerii lui Dumnezeu urcau şi coborau pe ea» (Fac, 28, 12).

Iar dacă Duhul toate le umple şi e de faţă în Cuvîntul în mijlocul tuturor[89], iar îngerii sînt în această privinţă mai mici şi unde se trimit acolo pleacă, e neîndoielnic că Duhul nu e dintre cele create, nici nu e înger, cum ziceţi voi, ci e mai presus de firea îngerilor.

XXVII

Şi din acestea iarăşi se vede că Duhul Sfînt, ca Cel care Se dă spre împărtăşire, nu Se împărtăşeşte El însuşi de cineva mai înalt (nu voi obosi să o spun aceasta). «Căci este cu neputinţă, zice, pentru cei ce s-au luminat odată şi au gustat darul şi s-au făcut părtaşi Duhului Sfînt şi au gustat Cuvîntul cel bun» (Evr., 6, 4). Iar îngerii şi celelalte făpturi sînt părtaşe ale Duhului. De aceea ele pot şi cădea de la Cel de care s-au împărtăşit. Iar Duhul e pururea acelaşi[90]. Căci nu e din cele ce se împărtăşesc de altul, ci toate se fac părtaşe de El. Iar dacă Duhul este pururea acelaşi şi împărtăşibil, iar făpturile sînt cele ce se împărtăşesc de El, Duhul Sfînt nu e nici înger, nici creatură în general, ci e propriu Cuvîntului, de la Care fiind dat, făpturile se împărtăşesc de El. Altfel, ar trebui ca ei să spună că e creatură şi Fiul, de Care ne împărtăşim toţi în Duhul.

Apoi Duhul Sfînt e Unul, iar creaturile multe. Căci îngerii sînt mii de mii şi zeci de mii de zeci de mii; iar luminătorii sînt mulţi; şi multe sînt Scaunele, Domniile, Cerurile şi Heruvimii şi Serafimii şi Arhanghelii. Şi

88. Cele schimbătoare au putinţa de a rămîne şi spori în viaţă prin legătura cu Dumnezeu, dar şi de a se schimba şi de a se altera ontologic, prin ieşirea din această legătură. Duhul nu are putinţa schimbării ontologice. Căci El e prin Sine de viaţă Făcător, El e neschimbat prin infinitatea vieţii Lui dumnezeieşti.

89. Duhul e în toate, fiind totodată în Cuvîntul. Nu e singur niciodată.

90. Căci El e prin Sine, deci infinit, în fiinţa Sa.

simplu grăind, creaturile nu sînt una, ci toate sînt multe si diferite. Iar dacă Duhul Sfînt e Unul, iar creaturile multe şi îngerii mulți, ce asemănare este între Duhul şi cele create? Este vădit că Duhul nu este dintre cele multe, deci nu e nici înger, ci e Unul,[91] ba mai degrabă este propriu Cuvîntului care e Unul şi propriu lui Dumnezeu care e Unul şi de o ființă cu El. Deci acestea sînt singurele pe care le spunem despre Duhul Sfînt. Acestea îl arată prin ele însele ca neavînd nimic comun prin fire şi ființă cu creaturile, nici propriu lor, ci ca fiind altul decât cele create. Căci acestea sînt străine ființei şi dumnezeirii Fiului, iar El, aparținînd Sfintei Treimi, ruşinează nesimțirea acelora.

XXVIII

Să vedem însă pe lîngă acestea şi predania cea de la început şi învățătura şi credința Bisericii universale, pe care a dat-o Domnul, au propovăduit-o apostolii şi au păzit-o Părinții. Pe ea s-a întemeiat Biserica[92] şi cel ce cade din ea nu mai este şi nu se mai numeşte creştin. Astfel, există o Treime Sfînta şi desăvîrşită, teologhisită în Tatăl şi Fiul şi Sfîntul Duh, neavînd nimic amestecat şi nimic străin, din afară[93], şi neconstînd din Creator şi <Veat, ci fiind toată creatoare şi făcătoare. Persoanele Ei sînt asemenea şi nedespărțite prin fire şi una este lucrarea (evepyeia) Ei. Căci Tatăl face toate prin Fiul în Duhul Sfînt[94]. Şi aşa se păstrează unitatea Sfintei Treimi[95]. Şi

91. Cine e Unul nu are graniță, dincolo de care ar fi cineva care să-L limiteze. Oricare dintre făpturi e în număr multiplu, pentru că sînt limitate unele de altele.

92. In vremea sfîntului Atanasie se ştia care e tradiția ce vine de la Domnul prin apostoli şi părinții Bisericii. Ea era criteriul adevărului, pentru că venea de la Hristos. Era învățătura Lui păstrată în continuitate neîntreruptă. Pe ea se întemeiază pînă azi Biserica şi aceasta înseamnă că se întemeiază pe Hristos Dumnezeu. Mai bine ştia sfîntul Atanasie, născut la anul 295, care este adevărul moştenit de la Hristos decît întemeietorii sectelor recente.

93. E minunat lucru cum a ştiut Biserica de la început să facă să se cunoască şi să se păstreze de către popor esența învățăturii lui Hristos, obişnuindu-1 să-şi facă la nenumărate ocazii semnul sfintei cruci, mărturisind prin aceasta credința în Sfînta Treime şi în crucea mîntuitoare a lui Hristos.

94. Creația nu e pusă cu totul în afara Treimii. Ci ea e pusă de la început şi rămîne în Duhul, fără să fie una cu El, deci cu Treimea. E ceva paradoxal în modul de existență al creației. Pe de o parte nu face parte din Treime, sau e «în afara» Ei, pe de alta nu e cu totul în afara Ei. Dar creația e în mod special în Duhul, căci El îi comunică ei viața din puterea lui Dumnezeu. Tatăl e originea ultimă a ei, Fiul e Cel prin care, iar Duhul Cel în care, primeşte ea existența şi se menține în ea. De aceea suflarea de viață e legată în mod special de Duhul. Lucrarea Treimii e una, dar în Tatăl are originea, prin Fiul înfăptuirea, şi în Duhul împlinirea. însă în faza de înfăptuire prin Fiul nu e alta decît cea care porneşte din Tatăl şi se desăvîrşeşte în Duhul.

95. Unitatea Treimii nu se desface nici în relația ei cu creația. Lumea nu e creată şi menținută de o Persoană dumnezeiască despărțită de celelalte două. La temelia creației stă Treimea, în existența ei continuată e lucrătoare Treimea; Treimea e imprimată creației, în ea se experiază caracterul ei originat (de Tatăl), raționalitatea ei constitutivă (prin Fiul) şi viața ei (în Duhul). Nici persoana singură nu se poate realiza, nici natura fără persoană nu e un vîrf al existenței. Iar prin persoană natura e dusă şi ea la o desăvîrşire, dar

aşa se propovăduieşte în Biserică un **Dumnezeu «Cel** peste toate şi prin toate şi în toate» (Efes., 4, 6)""; «peste **toate»» ca Tată, ca** origine şi izvor; «prin toate», prin Cuvîntul, «în toate» în Duhul **Sfînt.** E Treime nu numai după nume şi după vorbă închipuită, ci întru adevăr şi subzistenţă[97]. Căci precum Tatăl e Cel ce este, aşa şi Cuvîntul Lui e Cel ce este şi Dumnezeu peste toate[98]. Şi Duhul Sfînt nu e nesubzistenţă, ci există şi subzistă cu adevărat[988]. Şi Biserica universală nu-L cugetă mai mic decît pe Aceştia, ca să nu cadă în rîndul iudeilor celor asemenea lui Caiafa şi să se facă asemenea lui Sabelie; nici nu-şi închipuie mai mulţi decît Aceştia, ca să nu se rostogolească în mulţimea de zei a elinilor[99]. Şi că aceasta este credinţa Bisericii, poţi afla din aceea că Domnul, trimiţînd pe apostoli, a pus-o pe ea Treimea.ca temelie Bisericii, zicînd: «Mergînd, învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» (Matei, 28,19). Iar apostolii, mergînd, aşa au învăţat. Şi aceasta este propovădui-rea întregii Biserici de sub cer.

XXIX

Deci Biserica avînd această temelie a credinţei, să ne spună iarăşi aceia şi să răspundă: e Treime, sau doime? Dacă e doime să se numere

în acelaşi timp persoana e cea care poate fi desăvîrşită la nesfîrşit, ducînd şi natura cu sine spre o desăvîrşire. Dar persoana e în comuniune cu alte persoane. Aceasta arată că la originea lumii şi la temelia ei şi în aspiraţia ei stă o comuniune de Persoane.

96. Pe Tatăl îl simte creaţiunea, ca pe Cel peste ea, ca.origine, care ca.atare e dincolo de ea; pe Fiul ca pe Cel prezent în ea şi imprimat în ea prin raţionalitatea ei constitutivă şi susţinătoare; pe Duhul ca pe Cel în ea, ca Cel în care ea se mişcă spre desăvîrşire. Dar nu poate simţi pe unul fără ceilalţi doi. [illegible]

100. În cazul că Duhul nu e Dumnezeu, creatura nu mai este în Dumnezeu, nu se mai odihneşte în Dumnezeu, nu mai înaintează în El. Se odihneşte trecător şi [illegible] satisfăcător într-o creatură. Odihna aceasta numai e odihna în sensul propriu al cuvîntului. Creaţiunea ar rămîne închisă în ea-însăşi, într-o continuă mişcare între fiinţă şi nefiinţă. Dar ea e creată şi susţinută prin Cuvîntul cel necreat şi Creator, Cel mai presus de ea, ca să se odihnească înaintînd în Duhul cel de o fiinţă infinită cu El. [illegible] Dacă Duhul ar fi creatură, n-ar avea în El puterea care duce spre desăvîrşire şi odihnă. Numai Duhul necreat insuflă creaţiei dinamica desăvîrşirii şi aspiraţia spre odihna în Dumnezeu. Creaţia fără Dumnezeu ar rămîne închisă într-o agitaţie care n-o duce nicăieri. Astfel, Tatăl este Cel din care porneşte lucrarea creatoare, Fiul Cel prin care se înfăptuieşte creaţia, iar Duhul este Cel care o conduce spre împlinire, [illegible] cu umplerea continuă a ei de Duhul. Duhul o duce la asemănarea nesfîrşită cu Fiul şi la iubirea faţă de Tatăl. [illegible] Unitatea lui Dumnezeu se menţine, ca o unitate vie şi iubitoare, numai dacă Dumnezeu e un singur Tată [illegible] ginea, susţinerea şi dinamică supremă a existenţei şi iubirii, care are în Sine viaţa şi iubirea.

102. Sfîntul Atanasie reia ideea că Duhul e Cel ce, uneşte creatura cu Dumnezeu cel necreat ca unul ce-i dă adevăratul dinamism. Deci dacă El e creat se menţine un hiatus între Dumnezeu şi creaţiune şi noi rămînem în stricăciunea creaţiunii. Starea duhovnicească, pe care o avem prin Duhul e cea care ne uneşte cu Dumnezeu. Prin ea se imprimă dumnezeiescul nemuritor în noi. Starea duhovnicească e forma pe care o ia prezenţa lui Dumnezeu în oameni. în ea e dinamica nesfîrşită în Dumnezeu, reînnoită în om şi susţinută de Duhul. De aceea, adevărata înduhovnicire e cea în care omul trăieşte relaţia cu transcendentul, sau prezenţă vie a lui Dumnezeu cel transcendent în sine.

103. Cei ce socotesc pe Duhul făptură coboară pe Tatăl şi pe Fiul cînd îl pun pe Duhul în rînd cu Ei şi arată în aceasta un panteism patent.

Duhul de către voi între creaturi. Dar atunci voi nu mai credeți într-un singur Dumnezeu Cel «peste toate» şi «prin toate» şi «în toate». Căci nu mai aveți pe Cel «în toate», despărțind şi înstrăinînd de dumnezeire pe Duhul. Şi desăvîrşirea voastră, pe care o socotiți să o lucrați, nu se săvîr-şeşte în dumnezeirea întreagă, cugetînd aşa[100]. Căci e amestecată în dumnezeire creatura şi voi cugetați despre Dumnezeu ca arienii şi elinii, amestecînd creația cu Dumnezeu care a creat-o prin Cuvîntul Său[101]. Dar cugetînd aşa, ce nădejde mai aveți? Sau cine vă va ține pe voi în legătură cu Dumnezeu, neavînd Duhul lui Dumnezeu, ci duhul creat?[102] Dar şi mai mare e cutezanța şi nepăsarea voastră, când coborîți pe Tatăl şi Cuvîntul Lui la starea de făpturi şi egalizați iarăşi făptura cu Dumnezeu[103]. Căci aceasta o faceți închipuindu-vă pe Duhul ca făptură şi totuşi făcîndu-L de o potrivă cu Treimea. La fel de mare e nebunia voastră cînd nedreptățiți atît de mult pe Dumnezeu, că nu numărați pe toți îngerii sau toate făpturile împreună cu Dumnezeu şi cu Cuvîntul, ci numai pe una din acestea. Căci trebuia ca voi, odată ce socotiți pe Duhul înger sau făptură şi-L

numărați **in Treime, să** introduceți **în Aceasta nu numai** un înger, ci pe toți **îngerii** creați; **şi** să nu mai fie o **Treime, ci o dumnezeire** înmulțită fără număr, ca **şi** desăvîrşirea voastră în Ea **să fie împărțită aci şi** acolo şi să fie nestabilă prin această deosebire. Acestea **sînt** concluziile din învățăturile voastre şi ale arienilor care cugetați contrar dumnezeirii şi vă închinați zidirii în locul lui Dumnezeu Creatorul.

XXX

Acestea sînt nebuniile la care ajungeți din a cugeta pe Dumnezeu doime. Iar de este Treime, precum şi este, dar s-a dovedit că e şi neîmpărțită şi nu neasemenea în fire, e necesar ca şi sfințenia şi eternitatea Ei să fie una şi firea neschimbată[104]. Căci precum credința în Treime, predată nouă, este una, şi ea ne

104. Dacă în Dumnezeu două Persoane ar fi necreate, iar una (Duhul) creată, însăşi sfințenia adusă de Duhul ar fi diferită de sfințenia lui Dumnezeu. Iar eternitaleu şi neschimbabilitatea ar avea-o numai două Persoane despărțite de noi. Pe de altă parte am văzut că o desăvîrşire în doi nu e posibilă.

105. Cel ce nu se botează şi în Duhul nu primeşte nimic, pentru că sau nu se botează propriu-zis, sau nu intră prin acest Botez pe drumul desăvîrşirii. Pentru că numai prin Duhul se intră în legătură cu dumnezeirea. Duhul e firul prin care curge energia dumnezeiască în noi. Numai Duhul ne introduce în Fiul, pentru că numai El e în Fiul. Aşa cum dacă Fiul nu e necreat, firea omenească luată de El şi deci şi firea noastră a tuturor nu scapă de stricăciune şi moarte, la fel dacă Duhul, Care din Hristos ni Se comunică nouă, nu e necreat, rămînem în starea pieritoare.

106. în Treime e botezul, sau desăvîrşirea (teAetcocHţ); o doime dumnezeiască rămîne închisă în ea, ca într-o iubire nerevărsată spre alții, şi noi închişi în starea noastră creată, şi supusă, în afara Treimii, dezbinării egoiste. Prin Duhul ni Se comunică Treimea iubirii revărsate cu generozitate peste creaturi. Duhul arată generozitatea dumnezeirii. Prin Duhul ni se comunică viața dumnezeiască plină de iubire a Tatălui şi a Fiului, pentru că Duhul înseamnă comunicarea acestei vieți şi în Treime. Chiar între oameni, al treilea dă celor doi posibilitatea ieşirii din închiderea între ei, sau posibilitatea revărsării generoase spre alții a dragostei dintre ei.

107. Cine desparte pe Fiul de Tatăl nu mai are nici pe Tatăl, nici pe Fiul, pentru că pentru el Fiul nu mai e Fiu şi Tatăl nu mai e Tată. Fiul e o creatură şi Tatăl o esență impersonală, din care acela emană spre a se pierde după o vreme. La fel nu mai are pe Tatăl şi pe Fiul cel ce coboară pe Duhul la treapta de creatură, căci nu mai are cine-L uni cu Tutăl şi cu Fiul. Ba chiar Tatăl şi Fiul nu mai sînt în acest caz Tată şi Fiu, căci un Tută care nu suflă iubirea Lui asupra Fiului (adică pe Duhul), nu mai e un Tată care are un Fiu. Primind pe Duhul, noi primim iubirea Tatălui față de Fiul, iubire care se odihneşte în Fiul şi care ne adună şi pe noi în Fiul. Fără Duhul nu e o iubire desăvîrşită în Dumnezeu, căci Tatăl nu-Şi arată iubirea față de Fiul, confirmată de Duhul.

leagă de Dumnezeu, cel ce sustrage ceva din Treime şi se botează numai în numele Tatălui, sau numai în numele Fiului, sau în Tatăl şi Fiul fără Duhul, nu ia nimic, ci rămîne gol şi nedesăvîr-şit atît el însuşi cît şi cel ce pare să dea[105]. Căci în Treime e desăvîrşirea"". Astfel cel ce desparte pe Fiul de Tatăl, sau coboară pe Duhul între creaturi, nu are nici pe Fiul, nici pe Tatăl, ci este fără Dumnezeu şi mai rău ca un necredincios şi orice mai degrabă decît un creştin[107]. Şi pe drept cuvînt. Căci precum unul este Botezul dat în Tatăl şi în Fiul şi în Sfîntul

Duh **şi** o singură credinţă în Ea, cum a zis Apostolul (Efes., 4, 5), la fel **şi** Sfînta Treime, fiind una în Ea însăşi şi unită în Ea, nu are nimic în Ea din cele create. Aceasta este unitatea neîmpărţită a Treimii şi una este credinţa în ea.

Iar dacă, după născocirea voastră, a tropicilor, nu e aşa, ci visaţi să spuneţi că Duhul Sfînt este creatură, credinţa voastră nu mai este una, nici botezul nu mai este unul, ci două, unul în Tatăl şi Fiul, altul într-un înger care e făptură[108]. Şi deci nu mai aveţi nimic sigur şi adevărat. Căci ce poate fi comun între creat şi Creator? Sau ce unitate este între făpturile de jos şi Cuvîntul care le-a creat pe acestea?[109]

Aceasta ştiind-o, fericitul Pavel nu împarte Treimea, ca voi, ci făcând cunoscută unitatea Ei a scris, corintenilor despre cele duhovniceşti şi a recapitulat toate într-un unic Dumnezeu Tatăl, zicînd: «Sînt împărţiri ale darurilor dar e acelaşi Duh; şi împărţiri ale slujirilor, dar e acelaşi Domn; şi împărţiri ale lucrărilor, dar e acelaşi Dumnezeu care lucrează toate în toţi» (I Cor., 12, 4-6). Căci cele ce le împarte Duhul fiecăruia, acelea sînt dăruite de la Tatăl prin Fiul. De aceea şi cele date de către Fiul în Duhul sînt daruri ale Tatălui. Şi fiind Duhul în voi, şi Cuvîntul care-L dă pe Acesta este întru voi. Şi în Cuvîntul este Tatăl. Şi aşa se împlineşte ceea ce s-a zis: «Voi veni Eu şi Tatăl şi ne vom face locaş la voi» (Ioan, 14, 23).

Căci unde e lumina, acolo e şi strălucirea; şi unde e strălucirea, acolo e şi lucrarea şi harul luminător. Şi aceasta învăţînd-o Pavel, a scris iarăşi corintenilor în a doua Epistolă, zicînd: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh cu voi cu toţi» (II Cor., 13,13). Căci harul şi darul dat de Treime se dau de la Tatăl prin Fiul, în Duhul Sfînt. Fiindcă precum harul dat este din Tatăl prin Fiul, aşa nu poate fi părtăşie la dar în noi (xoivcovîcx -rnc; ScoSecx; *t*\ "rjutv) decât în Duhul Sfînt[110]. Căci

108. "Ev Pctimoua — un Botez. Expresia aceasta folosită în Simbolul niceo-constantinopolitan şi luată din simbolurile anterioare are şi sensul că el se dă în numele celor trei Persoane de o fiinţă. Căci dacă Duhul n-ar fi de o fiinţă cu Tatăl şi cu Fiul, ci vreun înger, ar trebui să se dea două botezuri şi să avem două credinţe.

109. Dacă Duhul e creat, şi celelalte două Persoane sînt creaturi, în cazul că se ţine la unitatea Duhului cu Ele. Sau dacă Duhul e creat, cum ne poate uni EI cu Fiul şi cu Tatăl, pe care voim să-I socotim necreaţi.

1J0. Noi nu putem să ne împărtăşim de darul dat de Tatăl prin Fiul decît în Duhul Sfînt. Duhul Sfînt vine în noi ca darul iubirii părinteşti, cum vine în Fiul. El vine în noi, făcîndu-ne să ne simţim ca fii ai Tatălui şi să ne deschidem Tatălui prin Fiul. Duhul trezeşte sensibilitatea noastră de fii faţă de Tatăl, încît ne e greu să distingem în actul nostru de primire a Duhului între noi şi Duhul. El actualizează comunicabilitatea noastră cu Dumnezeu ca între fii şi Tatăl şi ca a unor fraţi ai Fiului, dar şi sentimentul frăţiei între noi. El nu lasă persoanele una în faţa alteia, ci actualizează comunicarea între ele, mişcarea între ele.

împărtăşindu-ne de Duhul, avem dragostea Tatălui şi harul Fiului şi împărtăşirea Duhului însuşi.

XXXI

Deci şi din acestea s-a arătat Că lucrarea Treimii este una. Căci Apostolul nu arată pe cele date, ca dîndu-se deosebite şi împărţite de către fiecare"[1], ci că se dau de Treime şi că toate sînt din Dumnezeul cel unic. Deci cel ce declară făptură pe Cel ce nu e făptură, ci unit cu Fiul, precum Fiul e unit cu Tatăl, pe cel împreună slăvit cuTatăl şi cu Fiul şi cugetat ca Dumnezeu împreună cu Cuvîntul şi lucrînd ceea ce lucrează Tatăl prin Fiul, cum nu-şi îndreaptă necredinţa spre Fiul însuşi? Căci nimic nu se face de Tatăl, care nu se face şi nu se lucrează prin Cuvîntul în Duhul. Aceasta se spune şi în psalmi: Cu Cuvîntul Domnului cerurile s-au întărit şi cu Duhul gurii Lui toată puterea lor» (Ps. 32, 6). Iar în psalmul 147 se spune: «Va trimite pe Cuvîntul Său şi le va topi pe ele. Va sufla Duhul Său şi vor curge ape» (Ps. 147, 7)[112]. Şi cum a zis Apostolul: «Ne-am făcut drepţi în numele Domnului nostru Iisus Hristos şi în Duhul Dumnezeului nostru» (I Cor., 6, 11). Căci e nedespărţit Duhul de Cuvîntul. Fiindcă zicînd Domnul: «Vom veni Eu şi Tatăl» (Ioan, 14, 23), arată că intră împreună şi Duhul, sălăşluind-Se în noi nu altfel decît Fiul, precum scrie Pavel efesenilor: «Să vă dea vouă după bogăţia slavei Lui, să vă întăriţi întru putere prin Duhul Lui în omul dinăuntru, ca să Se sălăşluiască Hristos în inimile voastre» (Efes., 4, 16). Iar Hristos fiind în noi, este şi Tatăl. Căci spune Fiul: «Eu întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10). De aceea fiind Cuvîntul în prooroci, ei proorocesc în însuşi Duhul Sfînt. De fapt când spune Scriptura: «Şi a fost Cuvîntul Domnului» către cutare prooroc, îl arată proorocind în Duhul Sfînt. Căci s-a scris la Zaharia: «Dar primiţi cuvintele Mele şi cele legiuite de Mine, câte le poruncesc robilor Mei, proorocilor» (Zah., 1,6). Iar după puţin, mustrînd poporul, a zis: «Şi inima lor au făcut-o neascultătoare ca să nu asculte de legile Mele şi de cuvintele Mele, pe care le-a trimis Domnul Atotţiitorul întru Duhul Lui în mîinile proorocilor Lui mai înainte» (Zah., 7, 12). Iar Petru a zis în Fapte: «Bărbaţi fraţi, trebuia să se împlinească Scriptura, pe care a spus-o mai înainte Duhul Sfînt» (Fapte, 1,16). Şi îndeobşte apostolii strigau: «Stăpîne, Cel ce ai făcut cerul şi pămîntul şi marea şi toate cele din ele, care prin gura părintelui nostru David, a slugii Tale, ai spus prin

Duhul Sfînt» (Fapte, 4, 24-25). Şi Pavel aflîndu-se în Roma, a spus cu îndrăzneală iudeilor ce au venit la el: «Bine a grăit Duhul Sfînt prin Isaia către părinţii voştri» (Fapte, 28, 25). Iar lui Timotei i-a scris: «Iar Duhul zice lămurit că

111. Deci nu putem socoti ca VI. Lossky că Fiul ne face una în fiinţă, iar Duhul Sfînt ne dezvoltă pe fiecare persoană *(Essai sur la theologie mystique de l'Eglise d'Orient).* Totul porneşte de la Tatăl, ajungînd la noi prin Fiul în Duhul Sfînt. în fiecare dar avem lucrarea unică a Sfintei Treimi. Trăim în fiecare dar prezenţa întregii Treimi şi în fiecare Persoana, pe toate trei în mod nedespărţit şi neconfundat, sau unitatea dragostei dintre ele comunicată nouă pentru a crea o unitate de dragoste şi între noi.

112. Cuvîntul de supărare poate topi puterea cuiva, dar suflul totdeauna o pune în mişcare ca pe o apă. Cuvîntul neiubitor încremeneşti' în incomunicabilitate pe cel căruiu i se spune. Cuvîntul care suflă în noi Duhul iubirii pune în mişcare vie de comunicuro Huflr-tul nostru.

în timpurile din urmă se vor depărta unii de credinţa sănătoasă, luînd aminte la duhurile înşelăciunii» (I Tim., 4, 1).

De aceea, de cîte ori zice că Duhul e în cineva, se înţelege că în acela e şi Cuvîntul care dă Duhul. De fapt, cînd s-a împlinit proorocia: «Voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul» (Ioel, 2, 28), Pavel a zis: «după dăruirea Duhului Iui Iisus Hristos, ce ni s-a dat» (Filip., 1, 19). Iar către corinteni a scris: «Oare cereţi dovadă a lui Hristos care grăieşte în mine?» (II Cor., 13, 3). Iar dacă Cel ce grăia în el era Hristos, e vădit că Duhul ce grăia în el era al lui Hristos. Căci grăind în el Hristos, Pavel a zis iarăşi în Fapte: «Şi acum iată că fiind legat cu Duhul, merg la Ierusalim, neştiind cele ce mi se vor întîmpla acolo, decît numai că Duhul Sfînt mărturiseşte în cetate, spunîndu-mi că mă aşteaptă lanţuri şi necazuri» (Fapte, 20, 22-23).

De aceea cînd sfinţii zic: «Acestea zice Domnul», nu grăiesc altfel decît în Duhul Sfînt; şi grăind în Duhul Sfînt, le spun acestea în Hristos. Iar cînd Agav zice în Fapte: «Acestea zice Duhul Sfînt» (Fapte, 21,11), iarăşi rtu trebuie înţeles altfel decît că, venind Cuvîntul în el, Duhul i-a dat să ştie că Acela grăia în el şi i-a anunţat cele ce-1 aşteaptă pe Pavel în Ierusalim. Deci Duhul anunţîndu-le acestea lui Pavel, însuşi Hristos grăia în el, încît vestirea Duhului era vestirea Cuvîntului[113]. Aşa venind Cuvîntul în Sfînta Fecioară Măria, a venit în ea împreună cu El şi Duhul; şi Cuvîntul S-a plăsmuit şi Şi-a format în ea trupul Său din Duhul[114], voind să adune şi să aducă prin Sine creaţia Tatălui şi să împace toate întru Sine, «împădnd cele din cer şi cele de pe pămînt» (Col., 1, 20)[115].

XXXII

Se arată deci că sînt de acord cu dumnezeieştile Scripturi cei ce cred că Duhul Sfînt nu e creatură, ci e propriu Cuvîntului şi dumnezeirii Tatălui. Aşa se dovedeşte învăţătura sfinţilor[1158] despre Sfînta şi neîmpărţita Treime şi că aceasta este credinţa cea una a Bisericii universale (catolice). Iar neraţionalul mit plăsmuit al tropicilor e în dezacord cu Scripturile şi e în acord cu iraţionalitatea nebună a arienilor. Şi e drept să socotim că

113. In cuvintele rostite de prooroci şi de apostoli era activ atît Cuvîntul cît şi Duhul Lui. De cîte ori nu simţim că în cuvîntul spus de noi e şi puterea sau îndemnul unui prieten la care ţinem, sau care e de faţă? Cît de nedespărţită e o persoană de alta în lucrarea, în (trăirea ei, fără ca să se confunde totuşi?

114. Aşa cum Duhul e în Cuvîntul neîntrupat, aşa trece şi în trupul ce începe El să Şi-1 formeze. Astfel, Cuvîntul îşi formează trupul, dar nu fără lucrarea Duhului.

115. Lucrarea de mîntuire începe odată cu începutul întrupării în pîntecele Fecioarei. E o lucrare în care e prezentă iarăşi întreaga Sfînta Treime plină de iubire în Ea însăşi.

115 a. Sfîntul Atanasie înţelege prin «sfinţi» pe autorii Sfintei Scripturi.

rămln strâirii de rătăcirea acelora numai pentru cei simpli. Dar mulţumită lui Dumnezeu, ei n-au reuşit, precum scrii, lâ-i mulţumească pe arieni, acoperindu-se sub păruta lor contrazicere faţă de ei. De aceea sînt urîţi şi de aceia, pentru că declară numai pe Duhul creatură. Şi sînt disprețuiți de toți ca unii ce luptă cu adevărat împotriva Duhului şi în scurt timp devin morţi, fiind pustii şi goi de Duhul"[8]. Căci după fericitul Apostol, fiind oameni sufleteşti, n-au putut primi cele ale Duhului lui Dumnezeu, care trebuie judecate duhovniceşte (II Cor., 2, 14). Iar cei ce cugetă cele ale adevărului, judecă toate, «iar ei nu sînt judecaţi de nimeni», avînd în ei pe Domnul, Care Se descoperă în Duhul pe Sine însuşi şi prin Sine pe Tatăl[117].

XXXIII

Deci eu, care petrec în pustie[118], îndemnat de neruşinarea celor ce s-au abătut de la adevăr şi neținînd seama de cei ce voiesc să ridă de slăbiciunea şi puținătatea dovedirii prin cuvînt a abaterii lor, ți-am scris acestea pe scurt şi ți le-am trimis evlaviei tale, rugîndu-te mult ca, citin-du-le, pe unele să le îndrepți iar de cele scrise cu slăbiciune, să mă ierți. Căci le-am scris după credința apostolică predată nouă de Părinți, neadâugînd nimic din afară, ci ceea ce am învățat, am pus în scris în acord cu Sfintele Scripturi[119]. Sînt de acord acestea şi cu cele mai înainte hotărîte spre întărirea adevărului din Sfintele Scripturi. N-am adaus nimic din afară. Căci însuşi Domnul Iisus Hristos a învățat prin Sine pe samariteanca, şi prin ea, pe noi, desăvîrşirea Sfintei Treimi, ca fiind o dumnezeire neîmpărțită şi una. însuşi Adevărul mărturiseşte, dnd zice samaritencei: «Crede Mie, că vine ceasul, şi acum este, dnd adevărații închinători se vor închina lui în Duh şi Adevăr. Căci Tatăl îi vrea astfel pe cei ce se închină Lui. Duh este Dumnezeu şi

116. Duhul e «de viață Făcătorul», căci El ne introduce în viața dumnezeiască. Cei goi de Duhul devin morți sufletește, ca lipsiți de comuniunea cu Dumnezeu şi întreolaltă.

117. Unitatea între Persoanele Sfintei Treimi se arată şi în aceea că în Duh ni Se descoperă Fiul însuşi şi Fiul prin Sine îl descoperă pe Tatăl. De aceea şi omul care n-are pe Duhul nu vede pe Fiul. Duhul e ca un fel de ochi spiritual, prin care Se vede Fiul. De aceea propriu-zis Duhul nu Se vede. Dar cel ce-L are, îl simte. Sau îl simte, dar nu prin puterea sa naturală, pe Hristos ca Dumnezeu. Duhul Sfînt înalță simțurile perceperii spirituale ale omului. Se unifică cu omul, înălțînd şi transfigurind subiectul lui. înalță în orizontul transcendent subiectul uman cu simțurile şi cu înțelegerea lui. Aceasta pentru că în Dumnezeu însuşi Duhul întreține confirmarea şi intensitatea supremă a trăirii Fiului de către Tatăl şi a Tatălui de către Fiul. Fiecare e luminat în întregime celuilalt prin Duhul. Fără Duhul nu cunoaştem nici prin Hristos pe Tatăl.

De cîte ori nu simțim că în cuvîntul nostru, în vederea noastră, e prezent cuvîntul altuia şi vederea noastră e ajutată de vederea altuia, încît ne vine să spunem: acela grăieşte prin mine, acela vede prin mine.

118. Se vede că această scriere e alcătuită după 356, cînd Atanasie, exilat petrecea printre pustnicii din pustia Egiptului.

119. De atunci se socoteau Scriptura şi Tradiția ca cele două norme ale credinței Bisericii.

cei ce se închină Lui se cade să se închine în Duh şi Adevăr» (Ioan, 4, 21-22).

Deci s-a arătat din aceasta că Adevărul este Fiul însuşi, cum însuşi zice: «Eu sînt Adevărul»[120]. Pentru El s-a rugat şi proorocul David: «Trimite lumina Ta şi Adevărul Tău» (Ps. 42,3). Deci adevărații închinători se închină Tatălui, dar în Duh şi Adevăr, mărturisind pe Fiul şi în El pe Duhul. Căci Duhul e nedespărțit de Fiu, cum nedespărțit e Fiul de Tatăl, însuşi Adevărul mărturiseşte aceasta, zicînd: «Voi trimite vouă pe Mîngîietorul, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, pe Care lumea nu-L poate primi» (Ioan, 15, 26; 14, 17), adică nu-L pot primi cei ce-L tăgăduiesc că El este din Tatăl în Fiul.

Deci, urmînd pilda adevăraților mărturisitori, trebuie să vină şi aceştia la adevăr. Cei ce nu voiesc nici după acestea să învețe, nu vor putea nici să înțeleagă. Dar trebuie să înceteze de la ocări şi să nu împartă Treimea, nici să numere pe Duhul între creaturi, ca fariseii de odinioară, care au pus cele ale Duhului pe seama lui Beelzebul. Aceştia, îndrăznind aceleaşi lucruri, vor avea de suportat şi aci şi după cele de aici osînda acelora.

120. Cuvîntul Tatălui face cunoştibil pe Tatăl; în Cuvîntul vedem Adevărul. Fără El nu s-ar putea cunoaşte Adevărul. O persoană singură nu e persoană, deci nu este peste tot.

EPISTOLA A DOUA CĂTRE ACELAŞI EPISCOP SERAPION, ÎMPOTRIVA CELOR CARE DECLARA PE FIUL CREATURĂ

(col. 612-680)

I

Socotesc că am scris despre aceasta puține cuvinte. Şi m-am învinovățit de marea slăbiciune de a nu putea să scriu atîtea cîte sînt datori oamenii să le spună împotriva celor ce nu cred în Duhul Sfînt. Iar fiindcă, precum scrii, unii dintre frați au cerut să le scurtez şi pe acestea, ca să aibă de-a gata şi pe scurt putința să dea pe de o parte răspuns celor ce întreabă despre credința noastră, iar pe de alta să respingă pe necredincioşi, am făcut-o şi pe aceasta, ştiind că, mînat de conştiința cea bună, vei împlini Tu şi ceea ce lipseşte în acestea.

Arienii, întorcîndu-se în ei înşişi, şi necugetînd nimic mai mult decît ceea ce e în afara Scripturilor, asemenea saducheilor, au înțeles Scripturile de Dumnezeu insuflate după cugetările omeneşti. Auzind deci că Fiul e înțelepciunea şi Strălucirea şi Cuvîntul Tatălui, s-au obişnuit să întrebe: Cum pot fi acestea? După ei nu poate fi ceea ce nu pot înțelege ei. In felul acesta ei pot întreba astfel despre toate: Cum poate creațiu-nea, care cândva n-a fost, să se facă? Sau cum poate țărâna pământului să fie făcută om cuvântător? Sau cum poate fi făcut stricăciosul, nestrică-cios? Sau cum s-a întemeiat pământul pe mări şi a pregătit Dumnezeu râuri? în sfîrşit nu le rămîne decât să-şi spună lor înşişi: «să mergem şi să bem. Căci mîine vom muri» (Ps. 23, 2), ca, pierind ei, să piară împreună şi furia ereziei lor.

II

Această cugetare a arienilor este pieritoare şi supusă stricăciunii'. Dar cuvîntul adevărului, pe care ar trebui să-1 înțeleagă şi ei este acesta:

121. Dacă n-a luat în Sine firea noastră omenească Fiul lui Dumnezeu cel veşnic, sau nepieritor, ci o creatură pieritoare, omenescul luat de El şi persoanele umane rumîn supuse pieirii. Aceasta rezultă din arianism. Şi atunci lotul în lume e fără sens. întruparea Fiului lui Dumnezeu arată sensul existenței . El e Adevărul.

Dacă Dumnezeu este izvor şi lumină şi Tată, nu e îngăduit să se spună că izvorul e uscat, că lumina e fără strălucire, că Dumnezeu e fără Cuvînt (Rațiune), ca să nu fie Dumnezeu neînțelept, nerațional (necuvîntător) şi fără strălucire[122]. Iar Tatăl fiind etern, e necesar ca şi Fiul să fie etern[123]. Căci cele ce le înțelegem în

Tatăl e neîndoielnic că sînt şi în Fiul. De fapt însuşi Fiul a spus: «Toate cîte le are Tatăl ale Mele sînt» (Ioan, 16, 15); şi toate ale Mele sînt ale Tatălui.

Deci dacă Tatăl este veşnic, veşnic este şi Fiul. Căci prin El s-au făcut veacurile (Evr., 1, 2)[124]. Tatăl este Cel ce este. Dar dacă El este Cel ce este, e necesar să fie şi Fiul. Căci Tatăl este cum a spus Pavel: «Cel ce este peste toăţe Dumnezeu binecuvîntat în veci. Amin» (Rom,, 2, 5). Dacă nu e îngăduit deci să se spună despre Tatăl: a fost cînd va cînd n-a fost, nu e îngăduit să se spună nici despre Fiul: a fost cîndva cînd n-a fost[125]. Atotţii-tor este Tatăl, Atotţiitor este deci şi Fiul. Căci spune Ioan: «Cel ce este, Cel ce era, Cel ce va veni, Atotţiitorul» (Apoc, 1, 8). Tatăl este lumină, deci Fiul este strălucire şi lumină adevărată. Tatăl este Dumnezeu adevărat; Dumnezeu adevărat este deci şi Fiul. Căci a scris Ioan: «Sîntem întru

122. Dumnezeu nu poate fi decât izvor fecund, nu ceva uscat, mort; nu poate fi decît lumină, sau sens şi conştiinţă de acest sens, căci un sens fără conştiinţă de sine nu e sens; sensul nu poate fi haotic, ci raţional, dar raţional în mod conştient, căci altfel i-ar fi imprimată raţionalitatea de o realitate superioară, conştientă, deci n-ar mai fi El Dumnezeu, ci un altul. Pînă la urmă trebuie să fie o existenţă cu un sens conştient, care e Dumnezeu ca realitate supremă. Dar ca izvor, Dumnezeu cel conştient trebuie să izvorască din Sine, nu din ceva inferior Lui, ci o apă la nivelul Lui; ca Lumină, trebuie să aibă o strălucire la nivelul ei, nu inferioară ei; ca Raţiune cugetătoare, o cugetare la nivelul ei, nu inferioară. Deci Dumnezeu trebuie să aibă din veci o manifestare la nivelul Lui, din fiinţa Lui, care să-I facă posibilă conştiinţa de Sine şi viaţa care nu poate veni din afară de Sine.

Dacă există o realitate, trebuie să existe un izvor suprem al ei din eternitate. Dacă există o raţionalitate în toate, trebuie să existe un izvor personal al ei din eternitate. Căci raţionalitatea fără un subiect conştient de ea, care o sesizează şi o utilizează, n-are rost şi nu poate fi explicată în ce priveşte originea ei.

123. Dacă sînt lucruri şi persoane care se mişcă în timp, dar imprimate de raţionalitate, trebuie să fie şi un subiect raţional etern, ca origine creatoare a lor. Dar un Subiect personal etern nu poate fi singur.

124. Tatăl este Cel ce este, Cel ce este cu adevărat, sau prin Sine şi din eternitate, nu cu o existenţă primită din afară de Sine. Şi pînă la urmă trebuie să existe o astfel de existenţă prin Sine. Trebuie să fie o realitate supremă care nu-şi mai are existenţa din afară de Sine. Ea este «Tatăl» tuturor prin excelenţă. De la El sînt toate. Dar dacă Tatăl este din eternitate ca origine, deci ca Tatăl, trebuie să aibă din veci şi un Fiu egal cu Sine şi din fiinţa Sa. Din origine trebuie să iasă din eternitate ceva sau ceva egal cu ea.

125. Dacă formula arienilor: «Era cândva cînd nu era» nu se poate aplica Tatălui, căci Dumnezeu n-a devenit cîndva Tată, ci din veci e originea a ceva de nivelul Său şi din fiinţa Sa, nu se poate spune aceasta nici despre Fiul. Dacă Fiul nu e din veci, nici Tatăl nu e Tată din veci, ci s-a produs în Dumnezeu o prefacere radicală, ceea ce îl arată supus unei evoluţii, deci nefiind Dumnezeu cu adevărat. Dar trebuie să existe mai presus de toate o existenţă prin sine, nesupusă vreunei legi superioare ei, deci nici evoluţiei, avînd în Sine totul din veci. în acest caz cele ce apar ulterior, nu apar ca evoluţii sau ca manifestări ale fiinţei Lui, ci ca produse ale voinţei Lui, din afara fiinţei Lui, adică din nimic; căci în afară de El nu e nimic.

Cel adevărat, întru Fiul Lui, Iisus Hristos. **Acesta este** Dumnezeu Cel adevărat şi viaţa veşnică» (I Ioan, 5, 20). Şi **peste tot** nu **e** nimic din ceea ce are Tatăl, care nu este al Fiului. De aceea Fiul **e** în **Tatăl** şi Tatăl în Fiul. Fiindcă cele ce sînt ale Tatălui, acelea sînt în Fiul şi iarăşi acestea se înţeleg în Tatăl. Aşa se înţelege şi cuvîntul: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 30). Fiindcă nu sînt alte în Tatăl şi alte în Fiul, ci cele ce sînt în Tatăl, acelea sînt şi în Fiul. Şi dacă vezi în Tatăl,

cele ce le vezi în Fiul, bine se spune: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (Ioan, 14, 9).

III

Acestea fiind astfel, cel ce declară pe Fiul creatură e necredincios. Căci va fi silit să spună că e creatură şi izvorul ţîşnitor, dacă e creatură înţelepciunea şi Cuvîntul întru care sînt toate cele ale Tatălui. Şi se va putea vedea şi din acestea putreziciunea ereziei nebuneşti a arienilor[12]".

în cele în care sîntem asemenea, în acelea avem şi identitate şi sîntem de o fiinţă. Aşa noi, oamenii, fiind asemenea şi avînd identitate în ele, sîntem de o fiinţă unii cu alţii. Căci tuturor ne este comună mortalitatea, stricăciunea, schimbarea, venirea la existenţă din cele ce nu sînt[12']. Şi îngerii între ei şi toate celelalte la fel îşi sînt asemenea întreolaltă. Deci să cerceteze cei iscoditori de este vreo asemănare a creaturilor cu Fiul; sau

126. Cine face Raţiunea, înţelepciunea Tatălui creatură, îl declară şi pe Tatăl creatură. Dar atunci, cine le-a creat pe toate? Trebuie să stea la baza înţelepciunii, raţiunii din lume o înţelepciune, o raţiune personală eternă. Altfel înţelepciunea şi raţionalitatea din lume nu se pot explica. De unde ar veni înţelepciunea din ele? Iar înţelepciunea supremă poate proveni din ceva neînţelept? Nimic nu se poate explica fără o înţelepciune eternă existentă prin Sine. Iar înţelepciunea din lume nu poate fi prin ea însăşi, dată fiind imperfecţiunea tuturor celor din lume. Trebuie să fie un izvor suprem personal al tuturor celor în care se arată o înţelepciune, un izvor conştient de ele, care are într-o formă desăvîrşită înţelepciunea arătată în ele. Acesta e Logosul dumnezeiesc. O înţelepciune fără o conştiinţă despre ea este inexplicabilă. O înţelepciune fără un subiect al ei, conştient de ea, fără un subiect care să se bucure de ea şi să se folosească de ea, care să vadă în ea sensul existenţei, ar fi fără rost şi nu s-ar putea explica cum de există.

127. Cele aduse la existenţă din nimic nu au o fiinţă netrecătoare, nepieritoare, incoruptibilă în ele înseşi. Ele sînt menţinute în existenţă prin puterea lui Dumnezeu, sau se împărtăşesc de ea datorită Lui, deci prin voia Lui, nu fără voia Lui, căci în acest caz ar fi şi el o existenţă supusă unor legi superioare, care nici ele nu pot fi explicate prin ele înseşi. Şi prin aceasta se arată că cele ce sînt aduse la existenţă din nimic nu au o fiinţă prin ele înseşi, ci capătă o fiinţă prin voia lui Dumnezeu. Aceasta se arată şi prin faptul că, atunci cînd nu mai trăiesc în acord cu voia lui Dumnezeu, ele îşi arată caracterul lor coruptibil, trecător, muritor. Iar după căderea în păcat, chiar dacă sînt readuse în general la legătura cu Dumnezeu prin Hristos, rămîn şi trecătoare şi muritoare, pentru a se arăta că nu prin ele sînt netrecătoare şi nemuritoare, ci prin Fiul lui Dumnezeu, Care a luat în Sine firea lor, sau le lasă şi să moară după firea lor, dar le şi învie prin puterea Lui la viaţa nemuritoare. Omul e lăsat să fie conştient de ceea ce este prin sine şi de ceea ce primeşte prin puterea lui Dumnezeu.

Dacă în Hristos s-ar fi întrupat numai vreo creatură superioară, ar însemna că nici El nu ne poate scoate din piericiune. Şi dacă există un Dumnezeu superior lui Hristos, acesta nu ne poate ajuta. Rămîne închis şi el însuşi ca şi creatura. Mai degrabă trebuie cugetat deci şi el ca o esenţă izvorîtoare de forme exclusiv pieritoare. Dar alunei cum se împacă nepiericiunea ei ca esenţă cu piericiunea formelor ce emună din ea? La ce mai e bună nepiericiunea ei?

dacă se pot afla cele din Fiul între cele făcute, ca să îndrăznească să declare şi pe Fiul lui Dumnezeu creatură. Dar nu vor afla aşa ceva cei ce îndrăznesc toate şi rătăcesc în privinţa dreptei credinţe. Căci în cele create nu este nimic atotţiitor şi nimic nu e ţinut de altul[128]. Ci toate sînt ţinute de Dumnezeu: «Cerurile grăiesc slava lui Dumnezeu» (Ps. 18, 2); şi: «Al Domnului este pămîntul şi plinirea lui» (Ps. 23,1); «Marea a văzut şi a fugit» (Ps. 113, 3). Şi toate sînt slujitoare ale Celui

ce le-a făcut, împlinind cuvîntul Lui şi ascultînd de poruncile Lui (Ps. 102, 20)[129]. Dar Fiul este atotţiitor, ca şi Tatăl, cum s-a scris şi s-a arătat.

Şi iarăşi în creaturi nu e nimic neschimbător prin fire. Căci unii din îngeri nu şi-au păstrat vrednicia lor (Iuda, 6); şi «stelele nu sînt curate înaintea Lui»[130]; şi diavolul a căzut din cer, iar Adam a călcat porunca; şi toate sînt schimbătoare. Dar Fiul e neschimbător ca şi Tatăl. Aceasta a arătat-o Pavel, din psalmul 101, zicînd: «Şi Tu întru început, Doamne, ai întemeiat pămîntul; şi lucrul mîinilor Tale sînt cerurile. Ele vor pieri, iar Tu vei rămîne şi toate ca o haină se vor învechi şi ca pe o îmbrăcăminte le vei schimba şi se vor preface. Iar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor tfîrşi» (Evr., 1,10-12). Şi iarăşi zice: «Iisus Hristos, ieri şi astăzi acelaşi, şi în veci» (Evr., 13, 8).

IV

Şi iarăşi toate cele făcute nu erau şi s-au făcut. Căci pămîntul care nu era nimic, l-a făcut. Şi El e «Cel ce cheamă cele ce nu sînt, ca să fie (Rom., 4, 17). Şi aşa sînt făpturi şi creaturi[131]. De aceea «întru început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» (Fac, 1, 1) şi toate cele din ele. Şi iarăşi: «Mîna Mea le-a făcut pe acestea toate» (Isaia, 66, 2)[132].

128. Nimic din lume nu e ţinut definitiv şi exclusiv de altul, deşi fiecare din formele lumii are nevoie de altceva pentru timpul existenţei ei. Dar orice ţine ceva pentru o vreme şi în parte e ţinut şi el de altceva. Dacă e aşa, nu se pot ţine nici toate unele prin altele în mod definitiv. Cum, fiind toate slabe, s-ar putea ţine în mod absolut întreolaltă? Există un Atotţiitor superior tuturor, Care n-are nevoie să fie susţinut de altceva. Gîndirea sfîntului Atanasie îmbrăţişează toată creaţia, ca să vadă în ea necesitatea unui Atotţiitor absolut mai presus de ea. Dar Dumnezeu este Atotţiitor şi în sensul că El susţine pe fiecare în unire cu toate, mai ales persoanele umane. Dacă ele totuşi mor în urma păcatului, nu mor de tot şi cele ce au refăcut legătura lor cu Dumnezeu vor fi readuse prin înviere la viaţa deplină în El.

129. Cele create nu plasticizează numai raţiuni ale Cuvîntului, ci şi împlinesc acele raţiuni, sau Cuvinte ale Lui. Cuvîntul creator cheamă cuvintele create la o împlinire a ceea ce e dat lor de către El.

130. Iov, 25, 5.

131. Dumnezeu le face toate prin chemare, sau cuvînt. Cuvîntul sau chemarea e puterea care face din nimic cele spuse prin El ca sens. Acest sens ia existenţă creată. El e la început gînd, apoi devine realitate, nu ca emanaţie din El, ci prin voia Lui.

132. Deci la gînd se adaugă voia, sau fapta lui Dumnezeu, ca gîndul să-şi capete o împlinire într-o creatură.

Dar Fiul este Cel ce este[11]"' şi Dumnezeu **peste** toate, ca şi Tatăl. Aceasta s-a arătat. El nu este făcut, ci e Făcător"[4]; nu **este** creat, ci e Creator şi Făcător al lucrurilor Tatălui. Căci prin El s-au făcut veacurile (Evr., 1, 2)[138]. Şi «toate printr-însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut»[136]. Precum a învăţat Apostolul din psalm, El a întemeiat la început pămîntul şi cerurile sînt lucrurile mîinilor Lui (Evr., 1, 10; Ps. 101, 26).

Şi iarăşi nimic din cele create nu este prin fire Dumnezeu, ci fiecare din cele făcute, ca ceea ce s-a făcut aceea a fost şi chemat[137]; una cer, alta pământ, unele luminători, altele stele; şi altele mare şi adîncuri şi vieţuitoare cu patru picioare; şi în sfîrşit, om. Şi înainte de acestea: îngeri, arhangheli, heruvimi, serafimi, puteri, începătorii, stăpînii, domnii[138] şi raiul. Şi aşa rămîne fiecare. Iar dacă au fost numiţi unii şi dumnezei, nu au fost numiţi aşa prin fire, ci prin participare la Fiul[139]. Aşa a spus şi El însuşi: «Deci i-a numit dumnezei pe aceia către care a fost cuvîntul lui

133. El e pururea Cel ce este, nu ceva ce n-a fost vreodată, sau a fost numai gîndit de altcineva şi a fost făcut de acela. Nu se poate merge aşa la infinit. El e Cel ce este într-un prezent etern, nu ceva ce a fost făcut cîndva.

134. Dacă nu se face, e veşnic. Dacă e Făcător, e numai Subiect, nu e obiect în nici o privinţă.

135. Dacă prin El s-au făcut veacurile, El este înainte de veacuri, din eternitate. Deci n-a fost făcut cîndva.

136. Dacă «toate printr-însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut din cîte s-au făcut», El nu e din cele făcute. El este pur şi simplu din eternitate prin Sine. Nimic n-a avut putere peste El, care să-L facă. El e liber în mod absolut, deci e Persoana absolută, neavînd în El nimic de obiect, nimic supus unei puteri superioare. Toate cele supuse, dependente, se explică în existenţa lor printr-o realitate nesupusă vreunei puteri superioare, vreunei legi. E Subiect absolut in putere şi libertate. Mai mult, toate cele ce au o dependenţă, dovedindu-se ca făcute, sînt dependente de El şi nu poate fi ceva independent de El. Căci atunci n-ar fi putut să facă toate cîte s-au făcut. Ar fi strîmtorat de acela care n-a fost făcut de El. N-ar fi Atotputernic şi Atotţiitor.

137. Dumnezeu a făcut pe fiecare, chemîndu-1 pe nume. Prin aceasta i-a dat un rost propriu, o raţiune proprie. Fiecare lucru e un cuvînt încorporat, ca produs al unui gînd exprimat voit al Cuvîntului. Toate ne sînt adresate nouă drept cuvinte ale lui Dumnezeu, la nivelul înţelegerii noastre. Toate fiind chemate la existenţă pe nume sînt făcute cu funcţiuni potrivite necesităţii altora, cu o structură ce se integrează cu altele. Dar numai Dumnezeu are puterea să le dea aceste funcţiuni sau structuri complementare, deci să le dea numele prin care unele pot fi folosite de altele.

138. Avem aci opt din cele nouă trepte ale lui Dionisie Areopagitul. Numai treapta scaunelor (tronurilor) lipseşte. Şi nu sînt puse în ordinea de la acela. Dar ca al noulea e numit raiul. Poate prin aceasta arată neamul omenesc ca a noua treaptă a făpturilor conştiente create.

139. Din stăruinţa sfîntului Atanasie în descrierea creaţiei ca deosebită de Sfînta Treime se vede că termenul «de o fiinţă» cu Tatăl, folosit pentru Fiul are rostul de a dovedi că Hristos numai dacă e Fiul lui Dumnezeu făcut om poate scăpa pe oameni de stricăciunea şi de moartea care le vine creaturilor cînd se despart de Dumnezeu. Termenul «de o fiinţă» e folosit cu rost mîntuitor, soteriologic, nu speculativ. Lumea aceasta în schimbarea şi succesiunea de persoane şi lucruri, nu e unica realitate, ci deasupra ei este fiinţu eternă, incoruptibilă, care fiind Treime de Persoane asigură şi persoanelor umane, din iubire şi prin iubire, o existenţă pentru veci.

Dumnezeu» (Ioan, 10, 35)"". De aceea nefiind dumnezei prin fire, se întîmplă uneori că unii se schimbă şi de aceea aud: «Eu am zis: dumnezei sînteţi şi toţi fii ai Dumnezeului celui prea înalt. Dar voi, ca oameni, muriţi» (Ps. 81,6). Aşa a fost cel ce a auzit: «Iar tu eşti om şi nu dumnezeu». Iar Fiul este Dumnezeu adevărat ca şi Tatăl. Căci întru el este şi Tatăl ca în Fiul[140].

Astfel Ioan a scris precum s-a arătat. Iar David cîntă: «Scaunul Tău, Dumnezeule, în veacul veacului. Toiag al dreptăţii este toiagul împărăţiei Tale» (Ps. 44, 7). Iar proorocul Isaia zice: «Ostenit-a Egiptul şi negustoria etiopienilor. Şi bărbaţii cei înalţi din Savarin la Tine vor trece şi vor urma Ţie legaţi de mîini cu câtuşi şi se vor închina Ţie că în Tine este Dumnezeu. Că Tu eşti Dumnezeul lui Israel şi n-am ştiut» (Isaia, 45, 14-15). Dar cine este Dumnezeu, întru care este Dumnezeu, dacă nu Fiul, Care zice: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10)?

V

Acestea aşa fiind, şi aşa fiind scrise, cine nu vede, odată ce Fiul nu are nimic asemenea celor create, ci toate cele ale Tatălui sînt ale Fiului, că 4Tiul este de o fiinţă cu Tatăl? Căci precum dacă ăr avea vreo asemănare cu creaturile şi vreo înrudire cu ele, ar fi de o fiinţă cu ele, aşa fiind străin după fiinţă de cele create şi fiind Cuvîntul Tatălui şi nefiind altfel decît Acela, fiindcă toate ale Tatălui sînt şi ale Lui, în mod cuvenit este de o fiinţă cu Tatăl. Aşa au înţeles şi Părinţii, mărturisind în Sinodul de la Niceea pe Fiul «de o fiinţă» cu Tatăl şi «din fiinţa Tatălui» [141]. Căci ştiau prea bine că o fiinţă creată nu poate spune: «Toate cîte le are Tatăl ale Mele sînt» (Ioan, 14, 10). Căci cel ce are început al facerii, nu are însuşirea ca cel ce este şi de a fi fost etern. Şi de aceea, fiindcă Fiul le are acestea şi toate cele spuse înainte că fiind ale Tatălui sînt şi ale Fiului, e necesar ca fiinţa Fiului să nu fie creată, ci de o fiinţă cu Tatăl. Căci o fiinţă creată nu

139a. Numai cei care sînt în stare să înţeleagă cuvîntul lui Dumnezeu, pot fi făcuţi dumnezei prin har. în capacitatea de a înţelege cuvîntul lui Dumnezeu se arată o capacitate de deschidere a lor pentru Dumnezeu, de comunicare cu Dumnezeu în mod spiritual, comunicare care are efect şi asupra trupului. Animalul nu poate fi îndumnezeit, pentru că nu comunică spiritual cu Dumnezeu prin cuvînt. Prin cuvînt omul creşte spiritual spre Dumnezeu.

140Omul este după Dumnezeu cînd se îndumnezeieşte prin har. Dar el are capacitatea de a fi îndumnezeit, fiind făcut «după chipul» Fiului, puţind fi înfiat. Căci are înţelegere şi libertate, cu care poate cunoaşte pe Dumnezeu şi împlini voia Lui. Dar nefiind Dumnezeu prin fire, el poate şi muri. El se poate mişca, în libertate, spre plinătatea vieţii în Dumnezeu, dar şi spre golirea de viaţă, sau spre moarte. Dumnezeu însă nu Se poate schimba spre o viaţă împuţinată. El rămîne în plinătatea infinită a vieţii.

141. în textul completat la Sinodul II din Constantinopol s-a spus «din fiinţa Tatălui» pentru a nu se da impresia că Fiul Se naşte «din fiinţă» şi nu din persoana Tatălui, lăsînd impresia de panteism.

poate primi cele proprii lui Dumnezeu. Proprii Fiului sînt însă cele din care este cunoscut Dumnezeu, ca: atotțiitor, neschimbat şi celelalte spuse înainte. Deci Dumnezeu nu Se arată de o ființă cu creaturile, avînd cele ce le au şi creaturile, cum spun aceşti nesocotiți'".

VI

Aşa ar respinge cineva necredința celor ce spun că Cuvîntul lui Dumnezeu este^ creatură. Credința noastră este în Tatăl, în Fiul şi în Sfîntul Duh. Căci însuşi Fiul a spus apostolilor: «Mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» (Matei, 28,19). A spus aşa, ca din acestea să înțelegem cele spuse înainte. Căci precum nu le spunem părinților făcători, ci născători şi pe noi înşine nu ne-a numit cineva creaturi ale părinților, ci fii prin fire şi de o ființă cu ei, aşa dacă Dumnezeu este Tatăl, numaidecât este Tată al Fiului prin fire şi de o ființă. Astfel Avraam n-a creat pe Isaac, ci l-a născut. Dar Veseleil şi Eliav n-au născut, ci au făcut toate lucrurile din cort (leş., 36,1). Şi constructorul de corăbii şi zidarul nu nasc cele ce le fac, ci fiecare face unul vasul, celălalt casa. Isaac nu face, ci naşte prin fire pe Iacov cel de o ființă. Şi la fel Iacov pe Iuda şi pe frații lui. Deci precum ar fi fără minte dacă ar numi cineva casa de o ființă cu zidarul şi vasul cu constructorul de corăbii* aşa cu dreptate poate declara cineva pe orice fiu de o ființă cu tatăl lui.

Dacă deci există tată şi fiu, e necesar ca fiul să fie prin fire şi cu adevărat fiu. Iar

142. Sfîntul Atanasie stăruie în a prezenta pe Dumnezeu ca Cel ce este, Neschimbatul, Atotțiitorul, pentru că aşa fiind, Fiul Lui luînd firea noastră în Sine ne poate scăpa de corupție şi moarte. S-ar părea la prima vedere că aceste însuşiri îl prezintă pe Dumnezeu, din punct de vedere ontologic, că pe o entitate oarecum fizică ce nu poate fi roasă de timp, conform filosofiei elene (parmenidiene). De fapt aceste însuşiri sînt biblice. Dumnezeu îşi spune El însuşi «Cel ce sînt» (Iahve); Pavel prezintă pe «Iisus Hristos, ieri Şi astăzi şi în veci acelaşi» (Evr., 13, 8). Sau Domnul însuşi zice despre Sine: «Eu sînt Alfa şi Omega, începutul şi sfîrşitul, Cel ce este şi Cel ce era şi Cel ce vine, Atotțiitorul» (Apoc, 1, 8). Dar poate că în perioada Părinților nu s-au aprofundat destul aceste trăsături ale lui Dumnezeu, nu s-a insistat asupra conținutului lor de adîncime spirituală.

Dumnezeu ca Cel ce este nu are început, nici sfîrşit şi nu e de la nimeni. Nu depinde de nimic în existența Lui. Totodată nu Se poate epuiza în existența Lui. E o adîncime infinită şi desăvîrşit liberă, neprimind nimic de la nimeni şi nefiind supus la nimic. El are şi conştiință. Căci o existență fără conştiință nu are intensitatea trăirii. De plenitudinea existenței lui Dumnezeu ține conştiința, dar nu conştiința unei dependențe, a unei nedeplinătăți şi a unei responsabilități față de o altă realitate, ca la om, ci conştiința absolutei plenitudini şi libertăți. Neschimbabilitatea lui Dumnezeu ține şi ea de existența Lui prin Sine, plenara, infinită, absolută, liberă şi conştientă. De aceea nu trebuie înțeleasă ca încremenire fizică, ci ca plenitudine nemicşorată de viață, putînd da acestei plenitudini tot felul de forme (ca cea a chenozei Fiului care se întrupează, a aplecării milostive la creaturi, manifestînd însă şi în ele o putere mai presus de a oricărei creaturi). în calitatea de Atotțiitor a lui Dumnezeu se arată din nou plenitudinea existenței Lui, care nu e susținută de nimic, ci susține toate, fapt însoțit de conştiința independenței Sale absolute şi a dependenței tuturor de El, atît în originea existenței lor, cît şi a duratei ei. El îşi exercită această însuşire inspirînd creaturilor conştiente, conştiința acestei dependențe, iar în celelalte manifestînd-o prin faptul că ele prin ele înseşi sînt coruptibile, trecătoare; de asemenea în dispariția indivi-duațiunilor existente şi în apariția altora, dar totodată şi în menținerea creației ca întreg in putința de a fi înălțată la infinit prin prezența Lui în eu. Fără cel ce este şl fără El ca Atotțiitor, neschimbat în putere, nu putem explica existenții noastră dependentă şi u tuturor.

aceasta este deoființimea cu Tatăl, cum s-a arătat prin multe.

De fapt despre făpturi s-a spus: «El a zis şi s-au făcut». «El a poruncit şi s-au zidit» (Ps. 148, 5). Iar despre Fiul: «Scos-a inima Mea Cuvînt bun» (Ps. 44, 2). Iar Daniel a cunoscut pe Fiul lui Dumnezeu, dar a cunoscut şi lucrurile lui Dumnezeu. Şi pe Fiul L-a văzut răcorind cuptorul (3, 25). Iar despre lucruri a spus: «Binecuvîntaţi toate lucrurile Domnului pe Domnul» *(Cîntarea celor trei tineri)*. Şi pe fiecare dintre făpturi le-a înşirat. Dar pe Fiul nu L-a numărat între ele, ştiind că nu este lucru, ci că prin El s-au făcut lucrurile. De aceea L-a lăudat şi L-a prea înălţat în Tatăl.

Precum deci prin El Se descoperă Dumnezeu celor ce-L cunosc, aşa prin El şi în El se mărturiseşte binecuvântarea şi lauda şi slava şi stăpîni-rea Tatălui, ca această mărturisire să fie bine primită, precum spun Scripturile[143].

Din multe, deci şi din acestea, s-a arătat şi se arată că e necredincios cel ce declară pe Cuvîntul lui Dumnezeu creatură.

VII

Dar fiindcă iau ca motiv mincinos şi scrisa din Pilde: «Domnul M-a zidit (creat) pe Mine început al căilor Sale spre lucrurile Sale» (Pilde, 8, **22)** şi pe temeiul ei conchid: Iată «l-a zidit», deci e creatură, e de trebuinţă să arătăm şi din aceasta cât de mult rătăcesc, necunoscând scopul dumnezeieştii Scripturi. Dacă este Fiul, să nu I se spună creatură. Iar de e creatură, să nu I se spună Fiu. Căci s-a arătat în cele dinainte câtă deosebire este între creatură şi Fiu. Şi fiindcă desăvîrşirea (botezul) nu se săvîrşeşte în Creator şi creatură, ci în Tatăl şi Fiul, necesar să nu se spună că Domnul e creatură, ci Fiu[144].

însă ei întreabă: Dar nu s-a scris uşa?"" Da, **s-a** scris şi s-a spus în mod necesar. Dar ei înţeleg rău ceea ce s-a scris bine. Ei «n-au cunoscut şi n-au înţeles» (Ps. 81, 5). De aceea, precum s-a scris, «umblă în întuneric» (Ioan, 12, 35). Dar nu trebuie să grăim, ca ei să se arate şi în aceasta fără de minte, iar noi să nu nesocotim respingerea necredinţei lor. Căci poate se vor întoarce şi ei. Deci conţinutul credinţei noastre în Hristos este acesta: Fiul lui Dumnezeu, Care e

143. Dacă prin Fiul creează şi susţine şi mîntuieşte Dumnezeu, după cădere, toate, tot prin Fiul se aduce Tatălui de către creaturi binecuvântarea şi slava şi se dă acesteia prilejul cunoaşterii puterii Lui creatoare şi mîntuitoare. Dacă nu i se mărturisesc acestea Tatălui prin Fiul, nu se face bucurie Tatălui, pentru că nu se recunoaşte ca Tată şi se nesocoteşte Fiul care voieşte ca acestea să fie recunoscute de către creaturi Tatălui Său. Un tată pâmîntesc care nu vede pe fiul său preţuit, nu are nici o bucurie de lauda ce i se aduce, sau nu i se aduce în acest caz nici o preţuire. Un Dumnezeu care nu e Tată, n-are iubire nici faţă de noi şi nu se înţelege pentru ce ne-a făcut. Lui îi lipseşte nota personală cea mai caracteristică. Este o esenţă, din care lucrurile emană fără voia şi conştiinţa ei. Nu e conştientă nici de laudele ce i se aduc. Noi, fiind făcuţi după chipul lui Dumnezeu, adică după modelul Fiului, trebuie să ne simţim calitatea de fii când lăudăm pe Tatăl, adică să-L lăudăm cu iubire de fii. Aşa îi place Tatălui să ne simţim, ca să-L simţim pe El ca Tată iubitor. Această fericire a noastră este bucuria Lui. Dar această simţire fericită nu o putem avea decît de la Fiul, uniţi cu Fiul, mişcaţi în sporirea ei de Duhul Sfînt.

144. Omul creat nu se poate desăvîrşi în Dumnezeu printr-o creatură intermediară. Aceasta ne ţine în creatura mărginită; nu putem trece în Dumnezeu cel necreat, nu putem spori în Dumnezeu cel nemărginit, nu putem dobîndi nemurirea în Dumnezeu cel nemuritor. Ne desăvîrşim prin Duhul în Fiul cel de o fiinţă cu Tatăl, pentru că prin aceasta sîntem ridicaţi necontenit prin Fiul devenit om în relaţia Lui cu Tatăl, sau în planul înaintării în infinitatea vieţii nemuritoare şi a dragostei desăvîrşite ca fii ai Tatălui desăvîrşit împreună eu Fiul desăvîrşit. Ne botezăm sau ne renaştem în Dumnezeul iubirii, Care e Cel al relaţiei între Tatăl şi Fiul şi în Duhul enre ne aduce înfierea şi ne face să creştem în ea la nesfîrşit.

Dumnezeu-Cuvîntul (căci «la început era Cuvîntul şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1), înţelepciunea şi Puterea Tatălui (căci «Hristos e Puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu» I Cor. 1, 24), S-a făcut la sfîrşitul veacurilor om pentru mîntuirea noastră. Căci Ioan zice: «La început era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1), iar după puţin: «Şi Cuvîntul trup S-a făcut» (Ioan, 1, 14). Prin aceasta a arătat că S-a făcut om. Iar Domnul a spus despre Sine: «De ce căutaţi să Mă omo-rîţi pe Mine, omul care v-am grăit adevărul» (Ioan, 7,19; 8,10)? La rîndul său Pavel, învăţînd de la El, a spus: «Unul este Dumnezeu, Unul e şi Mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni, omul Hristos Iisus» (I Tim., 2,5). Iar făcîndu-Se om şi descoperind cele omeneşti, alungind şi desfiinţând moartea noastră, S-a aşezat de-a dreapta Tatălui, El fiind în Tatăl şi Tatăl fiind în El, precum era şi este pururea.

VIII

Acesta e conţinutul credinţei, primit de la apostoli prin Părinţi. Deci cel ce citeşte Scriptura trebuie să cerceteze şi să distingă dnd grăieşte ea despre dumnezeirea Cuvîntului şi dnd despre cele omeneşti ale Lui, ca nu cumva înţelegînd unele în locul altora să pătimim cele ce au pătimit arienii. Ded cunosdndu-L pe El drept Cuvîntul, ştim că «toate printr-însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1, 3) şi: «Prin Cuvîntul Domnului cerurile s-au întărit» (Ps. 32, 6) şi: «Trimite Cuvîntul Lui şi se vindecă toate» (Ps. 106, 20); iar cunosdndu-L ca înţelepciune, ştim că Dumnezeu prin înţelepciune a întemeiat pămîntul (Pilde, 3, 19) şi toate le-a făcut Tatăl întru înţelepciune[145]; şi cunosdndu-L pe El ca Dumnezeu, am cunoscut că El este Hristos. Căci cîntă

144 a. Arienii întrebau: nu s-a scris în Proverbe (8, 22): «M-a creat»?

145. Dumnezeu n-a creat lumea în mod haotic, ca să rămînă într-o agitaţie continuă şi fără scop în această stare, ci a întipărit în ea o ordine strict raţională în care ea înaintează tot mai mult în unirea şi asemănarea cu Dumnezeu. *Existenţa* lumii nu se poate separa de *ordinea* ei şi de *aspiraţia* ei spre desăvîrşire. Este o ordine plasticizată dinamică, este un întreg structurat armonic înaintînd spre desăvîrşire, o unică structură dinamică de mare complexitate. Iar calitatea aceasta n-ar putea-o avea lumea dacă n-ar avea ca temelie izvorul existenţei (Tatăl), dacă n-ar avea imprimată în ea înţelepciunea dumnezeiască (Fiul sau Cuvîntul lui Dumnezeu) şi dacă n-ar fi în mişcare spre desăvîrşirea în asemănarea *cu* Dumnezeu (în Duhul Sfînt). Dumnezeu nu este izvorul unei puteri haotice, ci adîn-cul înţelepciunii, al desâvîrşitei raţionalităţi şi al mişcării spre viaţa desăvîrşită în Dumnezeu. Numai aşa fiind lumea poate cunoaşte şi folosi cu un rost omul, dotat şi el cu raţiune şi cu aspiraţia spre dezvoltare Ia nesfiişit. îţi numai aşa poate vedea omul în ea

David: «Scaunul Tău, Dumnezeule, în veacul veacului. Toiag de dreptate este toiagul împărăţiei Tale; iubit-ai dreptatea şi urît-ai nedreptatea. Pentru aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decît pe părtaşii Tăi» (Ps. 44, 7-8). Iar în Isaia El însuşi zice despre Sine: «Duhul Domnului peste Mine, pentru care M-a uns pe Mine» (Isaia, 61,1). Iar Petru a mărturisit: «Tu eşti Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei, 16, 16).

Iar pe de altă parte, cunosctndu-L pe El ca făcut om, nu tăgăduim cele spuse despre El omeneşte, cum este: a flămînzi, a înseta, a fi lovit, a lăcrima, a adormi şi la sfîrşit a primi prin cruce moartea pentru noi. Căci toate acestea s-au scris despre El. Aşa şi cuvîntul: «M-a zidit (creat), care se potriveşte oamenilor, nu l-a tăcut Scriptura, ci l-a grăit. Căci noi, oamenii, am fost creaţi şi făcuţi. Deci precum auzim: a flămînzit, a adormit, a fost lovit, nu-I tăgăduim dumnezeirea, aşa auzind: «M-a zidit», trebuie să ne amintim că, Dumnezeu fiind, a fost creat ca om. Căci e propriu omului a fi creat şi cele spuse înainte: a flămînzi şi cele asemenea. *

gtndurile lui Dumnezeu adresate lui şi poate purta un dialog cu Dumnezeu spre înaintarea în asemănarea şi unirea cu El. De aceea în lume se văd şi cuvintele Cuvîntului adresate omului, pentru ca acesta, dotat cu capacitatea de a le percepe, să poată răspunde chemării lui Dumnezeu prin ele spre desăvîrşire, sporind tot mai mult în calitatea sa de om şi putînd răspunde cu mulţumire şi cu slavă lui Dumnezeu şi arătînd această slavă a lui Dumnezeu chiar în slava în care se îmbracă el. Raţionalitatea lumii şi raţiunea omului, capabilă să o descifreze, nu e fără rost. Prin ea omul înaintează în unirea cu Dumnezeu şi prin aceasta în desăvîrşire. Nu e în lume o raţionalitate şi în om o raţiune statică, nici una care se conciliază cu apariţia şi dispariţia monotonă şi fără rost a persoanelor umane. în acest caz raţiunea lui n-ar descifra raţionalitatea lumii, decît pentru a-şi da seama de lipsa lor de rost a raţiunii lui şi a raţionalităţii lumii şi pentru a protesta împotriva lor, sau a declara, ca unii din existenţialiştii moderni, că lumea este o imensă necropolă fără nici un sens. Prin raţiune şi responsabilitate umanitatea - şi cu ea lumea întreagă - se dovedeşte ca aflîn-du-se într-o legătură cu un Dumnezeu personal şi desăvîrşit, deci transcendent ei, ca punct final şi ajutor în aspiraţia ei spre desăvîrşire; cu un Dumnezeu cu care se află în dialog în scopul unei sporiri în apropierea de El, ca model al desăvîrşirii. O lume haotică, sau CU o raţionalitate care nu o duce nicăieri, sau care pare că duce specia înainte, dar indivizii •înt lăsaţi să piară rînd pe rînd, s-ar dovedi ca emanînd dintr-o esenţă oarbă, cu o raţionalitate nedeplină sau aparentă. Numai pe baza faptului că în lume este imprimată raţionalitatea Cuvîntului lui Dumnezeu, Acesta Se poate face om şi omul se poate îndumnezei. Sfîntul Ioan Evanghelistul a identificat pe Fiul lui Dumnezeu cu Cuvîntul sau cu Raţiunea, deşi termenul Cuvîntul este şi în Vechiul Testament. Prin aceasta el_ a făcut o apropiere între învăţătura despre Treime şi gîndirea greacă. în Raţiunea sau în înţelepciunea divină e dată şi putinţa înţelegerii omului ca chip al lui Dumnezeu, sau o anumită înrudire a omului cu Dumnezeu. Pe baza acestei înrudiri a putut lua Fiul lui Dumnezeu umanitatea în Sine şi o poate desăvîrşi pînă la îndumnezeire. Pe baza ei ipostasul divin al Fiului se poate exprima prin gîndirea şi prin cuvîntul omenesc.

Astfel înţelegem cum ordinea din lume îşi are temelia infinită în Logosul dumnezeiesc şi ea e destinată să înainteze sau să se înalţe în El, prin persoana omului, în eternitate. Nu e o ordine sortită să rămînă între graniţe finite, ci cu posibilitatea de a se înălţa la infinit şi de a face străvezie ordinea iubirii desăvîrşite a Sfintei Treimi în relaţiile dintre oameni şi în folosirea naturii în acest scop.

IX

Aşa e şi cu ceea ce s-a spus bine, dur s-a Înţeles râu de către ei, adică: «Iar de ziua sau de ceasul acela nimeni nu stie, nici îngerii, nici Fiul». Cuvîntul are un înţeles bun. Aceia însă socotesc că zidnd «nici Fiul», se arată ca neştiutor, fiindcă e creatură. Dar nu este aşa. Nicidecum! Căci precum zidnd: «M-a zidit» a zis-o omeneşte, aşa zidnd «nici Fiul» a spus-o tot omeneşte. Şi a spus-o dintr-o pricină binecuvântată. Căci fiindcă S-a făcut, precum s-a scris, om, iar propriu omului este să nu ştie, şi să flămînzească şi celelalte (pentru că nu ştie, de nu aude şi nu află), de aceea îşi arată şi neştiinţa omului, ca unul ce S-a făcut om: întîi, ca să arate că are cu adevărat trup omenesc; apoi ca, avînd neştiinţa ome-

nească în trup, eliberînd-o şi curăţind-o de toate, să înfăţişeze Tatălui umanitatea sfînta şi desăvîrşită[146].

Deci ce motiv mincinos vor mai născoci arienii? Şi ce născocire îi va mai ajuta să se împotrivească? Căci au fost ruşinaţi ca neştiind ce înseamnă: «Domnul M-a zidit pe Mine spre început lucrurilor Sale». Şi au fost arătaţi ca neînţelegînd cuvîntul: «Iar de ziua aceea nimeni nu ştie, nici îngerii, nici Fiul». Căci precum zidnd: «M-a zidit», a arătat omenescul, sau că S-a făcut om şi ca atare a fost creat, iar zidnd: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 30) şi: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 9), a arătat veşnicia şi deofiinţimea cu Tatăl, aşa zidnd: «Nimeni nu ştie, nici Fiul», o zice iarăşi ca om. Căci e propriu oamenilor să nu ştie. Dar zidnd: «Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl dedt Fiul nici pe Fiul, decît Tatăl» (Matei, 11, 27), El arată că cunoaşte cu mult mai mult dedt făpturile. De aceea ucenicii au spus Domnului în Evanghelia după Ioan: «Acum ştim că toate le ştii» (Ioan, 16, 30). E vădit deci că nu e nimic ce nu ştie El, Care e Cuvîntul prin care toate s-au făcut. Iar între toate fiind şi ziua aceea, fără îndoială că prin El va fi şi ziua aceea, chiar dacă strigă arienii contrarul, în neştiinţa lor.

DESPRE SFÎNTUL DUH, EPISTOLA

146. Trebuia ca foamea, setea, neştiinţa, frica de moarte, moartea să le învingă ca om ajutat de Dumnezeu, dinăuntru, căci nu se putea întări firea noastră împotriva lor fără a face şi ea un efort prin voinţa ei liberă. Iar puterea dumnezeiască nu putea susţine efortul omenesc decît comunicîndu-i-se umanităţii de însuşi ipostasul dumnezeiesc, care i-a devenit ipoştas propriu. Oarecum însuşi Subiectul dumnezeiesc biruia în Hristos slăbiciunile omeneşti şi moartea, dar folosindu-Se şi de eforturile omeneşti, sau suportîndu-le pe acestea ca un om. Ipostasul dumnezeiesc, devenit ipostas al firii noastre, a coborît în lucrarea Sa la nivelul posibilităţilor maxime a lucrării omeneşti. Un Dumnezeu care ne-ar comunica puterea Sa numai din exterior, nefăcîndu-Se El însuşi subiectul firii omeneşti şi necomunicîndu-i acesteia Duhul Său care-i dă tărie, n-ar putea birui slăbiciunile şi moartea omului de pe urma păcatului. Prin aceasta firea omenească e dăruită şi se dăruieşte Tatălui curăţită şi sfinţită de însuşi Fiul prin puterea întăritoare a Duhului, ca fire proprie a Lui. în Fiul Său Tatăl iubeşte şi omenescul usurnut de Fiul Său în care trece şi Duhul ce Se odihneşte în Fiul Său din eternitate. Avem aci sensul ontologic al mînluirii, derivind din relaţia Persoanelor treimice, nu cel juridic- care s-a dezvoltat în Occident.

ACELUIAŞI CĂTRE ACELAŞI EPISCOP SERAPION

I

Poate te vei mira că poruncindu-mi să scurtez epistola scrisă despre Sfîntul Duh şi s-o înfăţişez în cuvinte mai puţine, mă vezi că am lăsat cuvîntul despre Duhul Sfînt şi am scris împotriva celor ce nu cred în Fiul lui Dumnezeu şi-L declară creatură. Dar ştiu că nu mi-o vei lua în nume de rău de vei afla pricina. Ba evlavia ta mă va şi aproba, văzînd dreptatea ei. Căci ştii că însuşi Domnul a

zis: «Mîngîietorul nu va grăi de la Sine, ci cîte va auzi va grăi, că dintr-al Meu va lua şi va vesti vouă» (Ioan, 16,13); **şf**^uflînd, le-a dat de la Sine pe Acesta ucenicilor (Ioan, 20, 22); şi la fel L-a vărsat Tatăl peste tot trupul, după cum s-a scris (Ioel, 2,29). De aceea cu dreptate s-a vorbit şi s-a scris întîi despre Fiul lui Dumnezeu, ca din cunoştinţa despre Fiul să putem avea buna cunoştinţă şi despre Duhul[147]. Căci precum am cunoscut pe Fiul ca propriu Tatălui, aşa vom afla că şi Duhul este propriu Fiului. Şi precum zice Fiul: «Toate cîte le are Tatăl ale Mele sînt» (Ioan, 16, 15), aşa toate acestea le vom afla că sînt prin Fiul şi în Duhul.Şi precum Tatăl a arătat pe Fiul, zicînd: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care am binevoit» (Matei, 3, 17), aşa este Duhul al Fiului. Căci zice Apostolul: «A trimis în inimile noastre pe Duhul Fiului, care striga: Ava, Părinte» (Gal., 4, 6).

Dar ceea ce este minunat este că precum Fiul zice: «Ale Mele sînt ale Tatălui», aşa este al Tatălui şi Duhul Sfînt, de Care s-a spus că e al Fiului[148].

Căci însuşi Fiul zice: «Cînd va veni Mîngîietorul, **pe** Care îl voi trimite vouă

147. Aceasta nu contrazice ceea ce s-a spus înainte, că nu se poate cunoaşte Hristos ca Fiul lui Dumnezeu decît prin Duhul, sau fiind omul în Duhul. Cel ce vorbeşte despre Fiul în mod adevărat, îl are pe Duhul. Dar nu cunoaşte propriu-zis pe Duhul pe care-1 are, decît după ce cunoaşte pe Fiul. Sau Amîndoi sînt cunoscuţi deodată. Putem afla din Scriptură şi ce ne spun alţii despre Hristos. Dar credinţa în El ca în Fiul lui Dumnezeu o avem după aceea şi odată cu acela prin Duhul primit de la Hristos de care am aflat ce spune Scriptura sau ce spun alţii că este. Şi aceasta este adevărata cunoştinţă a lui Hristos, dar şi a Duhului. Se vede de aci chiar din începutul epistolei a doua că aceasta (despre Fiul) şi cea de a treia (despre Duhul) au format o singură epistolă.

148. Duhul este şi al Tatălui şi al Fiului, dar al Tatălui ca Tată şi al Fiului ca Fiu. Tatăl îl dă Fiului cum îi dă toate ale Sale. Deci Fiul îl are pe Duhul ca primitor al Lui, nu ca Cel ce e cnu/.u existenţei Lui cum e Tatăl. De aceea primim şi noi pe Duhul Fiului, ca Duh prin care revenind şi sporind în **cnlitiil.cn de fii, strigăm: Ava, Părinte!**

de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de **la Tatăl** purcede, Acela va mărturisi despre Mine» (Ioan, 15, 26). Iar **Pavel** scrie: «Nimeni nu ştie cele ale omului decît duhul omului care locuieşte în el. Aşa şi cele al lui Dumnezeu nimeni nu le ştie decît Duhul lui Dumnezeu, Cel ce este în El. Iar noi n-am luat duhul lumii, ci Duhul cel din Dumnezeu ca să cunoaştem cele dăruite nouă de Dumnezeu» (I Cor., 2, 11-12). Şi în toată Sfînta Scriptură vei afla că Duhul cel Sfînt, care se spune al Fiului, se spune că e Duhul lui Dumnezeu. Aceasta am scris-o în cele dinainte. Deci dacă Fiul, pentru că e al Tatălui şi pentru că ie Născutul fiinţei Lui, nu e creatură, ci de o fiinţă cu Tatăl, aşa nu e nici lj)uhul Sfînt creatură. Şi e necredincios cel ce zice aceasta, pentru că e al Fiului şi pentru că din El se dă tuturor şi cele ce le are sînt ale Fiului[146].

Deci sînt suficiente acestea pentru a convinge pe orice iubitor de ceartă să nu mai declare creatură a lui Dumnezeu pe Cel ce este Dumnezeu şi scrutează adîncurile lui Dumnezeu şi e dat din Tatăl prin Fiul[14"1']. Aceasta pentru ca să nu fie silit să declare creatură şi pe Fiul, pe Cuvîntul, înţelepciunea, pecetea, strălucirea, pe care văzîndu-L cineva vede pe Tatăl şi drept urmare să audă: «Cel ce tăgăduieşte pe Fiul, nu are nici pe Tatăl» (I Ioan, 2, 23)[150]. Unul ca acesta va ajunge treptat să spună ca cel nebun: «Nu este Dumnezeu» (Ps. 13, 1). Faţă de unul ca acesta se va dovedi însă cu prisosinţă bun argumentul împotriva celor ce nu cred în

149. Primindu-le de la Tatăl, Fiul le are în calitate de Fiu, le trăieşte cu conştiinţa că le are de la Tatăl. Iar Duhul, avîndu-le de la Fiul, le trece în făpturi, care le trăiesc cu simţirea cu care le trăieşte Fiul ca Fiu. Neprimindu-le însă Duhul de la Tatăl direct ca Fiul, nu li le aduce făpturilor ca un alt Fiu, ca să nu se confunde cu Fiul. Duhul, purcezînd însă din Tatăl, are o altă relaţie directă cu Tatăl, dar ca să ia de la Fiul toate cîte le aduce creaturilor puse de Tatăl în Fiul. Deci Fiul rămîne Fiu, comunicându-ni-le prin Duhul, nu devine Tatăl sau originea ultimă a celor date. Nu devine deci nici originea Duhului. Se arată şi prin aceasta perihoreza celor trei Persoane; dar aceasta lasă distinctă, existenţa fiecăreia din celelalte două ca ceea ce este Ea însăşi. Nimic nu se trăieşte sau se dă separat de vreuna sau de două din Ele. Precum Fiul este în Tatăl şi Tatăl în Fiul, aşa este şi Duhul în Fiul. Dar Tatăl are în Fiul, Care este în Sine, şi pe Duhul, sau în Duhul şi pe Fiul. Duhul aflător în Fiul ia din Fiul toate cîte le dă Tatăl Fiului ca să le treacă oamenilor cu simţirea că le au comune cu Fiul, ca să-i întoarcă spre Tatăl, cum e şi Fiul întors din Duhul spre Tatăl.

149 a. Se dă făpturilor de Tatăl prin Fiul, pentru a le sădi simţirea de fii ai Tatălui, comună cu a Fiului.

150. Cine nu recunoaşte pe Fiul ca Fiu nu recunoaşte nici pe Tatăl ca Tată. Pentru acela nu există un Dumnezeu personal al supremei iubiri sau al iubirii între Tatăl şi Fiul. Pentru acela nu e decît o esenţă impersonală, supusă unor legi inexplicabile în origineu lor, cum sînt supuse toate cele ce provin din ea, neexistînd cineva înzestrat cu demnituteu supremă a libertăţii. Pentru acela nu e decît o esenţă oarbă din care emană în baza acelor legi o succesiune monotonă de individunţiuni cure se topesc din nou în această esenţă. Totul e fără rost.

Fiul, anume că din cele ce se dovedeşte Fiul ca nefiind creatură, se dove--deşte şi Duhul ca nefiind creatură. Căci creaturile sînt din cele ce nu sînt şi au un început al existenţei[100"]. Căci «la început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» (Fac, 1, 1) şi cele din ele. Dar Duhul Sfînt este şi se zice din Dumnezeu, cum a spus Apostolul. Iar dacă Fiul, fiindcă nu este din cele ce nu sînt, ci din Dumnezeu, e firesc să nu fie creatură, e necesar ca nici Duhul să nu fie creatură, fiindcă Se mărturiseşte ca fiind din Dumnezeu. Iar creaturile sînt din cele ce nu sînt[151].

in

Şi iarăşi Duhul este şi se zice ungere şi pecete. Căci scrie Ioan: «Şi ungerea pe care aţi luat-o de la El rămîne în voi şi nu aveţi trebuinţă ca să vă înveţe cineva, ci ungerea Lui, sau Duhul Lui vă învaţă despre toate» (I Ioan, 2, 27). Iar la proorocul Isaia s-a scris: «Duhul Domnului peste Mine pentru care M-a uns» (61, 1). Pavel, la rîndul său, scrie: «întru care crezînd, aţi fost pecetluiţi» (Efes., 1,13). Şi iarăşi: «Nu întristaţi pe Duhul Sfînt, întru Care aţi fost pecetluiţi pentru ziua răscumpărării» (Efes., 4, 30). Deci creaturile se ung şi se pecetluiesc întru

Duhul. Iar dacă făpturile se ung şi se pecetluiesc întru Acesta, Duhul nu e creatură. Căci nu e asemenea Cel ce unge cu cel uns. De fapt ungerea aceasta este suflarea Fiului, încît cel ce are Duhul poate zice: «Sîntem buna mireasmă a lui Hristos» (II Cor., 2,15)[151]°. Iar pecetea întipăreşte pe Hristos, încât cel pecetluit are chipul lui Hristos[152]. Căci zice Apostolul: «Copilaşii mei, pentru care iarăşi sufăr durerile naşterii pînă ce Hristos va lua chip în voi» (Gal., 4, 19).

Iar dacă Duhul este buna mireasmă şi chipul Fiului, e vădit că nu e creatură. Fiindcă nici Fiul, fiind în chipul Tatălui, nu e creatură[152]". De

150 a. Sfîntul Atanasie a fost adus la afirmarea despre creaţia lumii din nimic, de necesitatea de a apăra învăţătura că Fiul nu e creatură, de a-L distinge de creaţiune. Astfel Treimea implică deosebirea dintre Dumnezeu şi lumea creată. Dacă nu e o Treime de Persoane, Care îl arată pe Dumnezeu suficient Lui însuşi, nu rămîne decît alternativa unei esenţe din care emană o lume identică cu această esenţă în sens panteist. Cele trei învăţături creştine fundamentale: Sfînta Treime, creaţia lumii din nimic şi întruparea Cuvîntului ca om spre mîntuirea oamenilor se află într-o strînsă solidaritate.

151. Dacă Duhul ar fi creatură, ar fi marcat de faptul că e din cele ce nu sînt, deci avînd în Sine tendinţa spre piericiune. El n-ar putea în acest caz da viaţă netrecătoare celor în care Se sălăşluieşte. în acest caz, fără Treime ca Dumnezeire a iubirii desăvîrşite Dumnezeu n-ar mai fi Dumnezeu adevărat, ci S-ar confunda cu lumea relativă.

151a. Cînd iubesc pe cineva întipăresc chipul aceluia în altul, pentru că l-am întipărit întîi în mine.

152. Duhul e legat atît de intim cu Fiul, încît e numit suflarea Lui personală. Dar şi între noi cînd dau pe cel iubit altuia, cel iubit dat de mine e ca un suflu al meu.

152 a. Duhul nu dă chipul Său celui în care e suflat, sau în care Se îmbibă ca ungere, sau celui pe care-1 pecetluieşte. El are o fluiditate de viaţă, care-L face să nu se identifice ca un chip distinct în cel în care este suflat, ci îl ridică pe acela în întregime pe un alt plan. îi dă un elan spre desăvîrşire, o puritate, o frumuseţe spirituală, o pornire generoasă de a

fapt, precum cel ce vede pe Fiul vede pe **Tatăl, aia cel ce** are pe Duhul Sfînt, are pe Fiul. Şi avîndu-L pe Duhul **este templul lui** Dumnezeu. Căci scrie Pavel: «Oare nu ştiţi că templul lui Dumnezeu sînteţi şi Duhul lui Dumnezeu locuieşte în voi?» (I Cor., 3, **10).** Iar Ioan zice: «întru aceasta cunoaştem că sîntem în Dumnezeu **şi** El întru **noi,** că ne-a dat nouă din Duhul Lui» (I Ioan, 4,13). Iar dacă Fiul, fiind **în** Tatăl şi Tatăl în El, a fost mărturisit că nu este creatură, e cu totul necesar ca nici Duhul să nu fie creatură. Căci în El este Fiul şi El este în Fiul[152]". De aceea cel ce primeşte pe Duhul este templul lui Dumnezeu. De aci se vede iarăşi că dacă Fiul este Cuvîntul lui Dumnezeu, este şi El una cu Tatăl. «Căci unul este Dumnezeu, din care sînt toate şi unul Domnul Iisus Hristos» (I Cor., 8, 6). De aceea s-a şi spus şi s-a şi scris că Fiul este Unul Născut, pe cînd creaturile sînt multe şi deosebite: îngeri, arhangheli, heruvimi, începătorii, stăpînii şi celelalte, precum s-a mai spus[153]. Iar dacă Fiul nu este dintre cele multe, ci e Unul, cum Unul este şi Tatăl, şi nu este creatură, fără îndoială nici

se dărui, o luminozitate a întregii fiinţe. Iar forma aceasta seamănă cu Hristos. Duhul iradiind ca o suflare dinamică, ce curge ca o ungere din Hristos, dă omului într-o sporire continuă chipul lui Hristos, sau restabileşte tot mai mult şi tot mai clar în el chipul lui Hristos pe care-1 are prin creaţie. Aceasta înseamnă că Duhul însuşi e, într-un fel deosebit de om, chipul Fiului. De fapt Părinţii spun că Duhul e chipul Fiului, cum Fiul e chipul Tatălui. Dar nu spun niciodată că Fiul e chipul Duhului. însă Duhul e altfel chipul Fiului de cum e Fiul chipul Tatălui. Fiul e chipul Tatălui pentru că Se naşte din El. Duhul e însă chipul Fiului pentru că «străluceşte» din El cum a spus Patriarhul Grigorie Cipriotul în sec. XIII. îl face pe Fiul să strălucească şi această strălucire să se vadă ca o frumuseţe vie a Fiului. Şi acest chip strălucitor al Fiului se vede în Duhul, ca într-un chip al Fiului. Chipul nu e despărţit de model. Chipul se ştie deosebit de model, dar totodată unit cu modelul. Cînd cineva e strîns unit cu mine, în mine se vede chipul lui, în lucrarea mea se vede lucrarea lui. Dar el rămîne el şi eu rămîn eu. Nimeni nu are un chip decât în relaţie intimă cu altul. Şi e chipul altuia în măsura relaţiei de iubire cu acela. în acest sens Duhul e chipul lui Hristos. Dar în chip se vede şi modelul fără să se confunde: «Cine Mă vede pe Mine, vede pe Tatăl». Noi sîntem chipul lui Hristos prin Duhul, pentru că Duhul însuşi e chipul strălucitor al lui Hristos. Dar un chip transcendent nouă. Iar în Hristos însuşi modelul transcendent al omului se face subiectul chipului Său uman. Dar nu fără lucrarea Duhului. Căci Duhul este supremul chip al Fiului, în Duhul străluceşte Fiul. Dar pentru noi Fiul ca model este transcendent, pentru Duhul însă nu. însă Duhul ne ridică la unirea cu Fiul cel transcendent. Această unire a noastră cu Fiul ca model al nostru şi cu Duhul ca chip al Lui nu ne confundă nici cu Fiul, nici cu Duhul, precum nici Duhul nu Se confundă cu Fiul.

152 b. E o interioritate reciprocă între Fiul şi Duhul, deosebită de cea dintre El şi Tatăl, sau de cea între Tatăl şi Fiul.

153. Fiul e Unul, pentru că Dumnezeu nu arată aspecte diferite ale Sale prin fii diferiţi, ci se dă întreg în Fiul şi-Şi arată tot chipul Său în Fiul. Altfel Fiul n-ar avea valoare absolută de Fiu. în creaturi însă Tatăl nu pune fiinţa Sa neîmpărţită, ci în aducerea lor la existenţă pune în lucrare diferite aspecte ale puterii Sale. De aceea creaturile sînt multe şi diferite. Cele multe sînt mărginite unele prin altele şi fiecare are o valoare relativă în funcţie de a altora; şi fiecare e dependentă de celelalte. Fiul nu e dependent de nimic, nu e mărginit de nimic. Toate sînt dependente de El.

Duhul (căci trebuie să se ia din Fiul cunoştinţa Duhului)[1]'" nu este creatură. Căci nu e dintre cele multe, ci şi El este Unul[1]"".

rv

Şi pe aceasta o ştie Apostolul cînd zice: «Iar toate acestea le lucrează unul şi acelaşi Duh, care împarte în mod deosebit fiecăruia precum voieşte» (I Cor., 12,11). Şi după puţin: «într-un Duh noi toţi ne-am botezat spre a fi un trup şi toţi ne-am adăpat dintr-un Duh» (I Cor., 12,13). Şi iarăşi: pentru că din Fiul trebuie să primim cunoştinţa despre Duhul, se cuvine ca de la El să luăm şi dovezile. Deci pretutindeni este Fiul, întrucît este în Tatăl şi Tatăl este în El. Căci pe toate le susţine şi le ţine împreună. De aceea s-a scris: «întru El sînt aşezate (subzistă) toate», fie cele văzute, fie cele nevăzute[15]**[1]; «şi El este înainte de toate» (Col., 1, 17). Creaturile sînt însă în locuri împărţite[155]: soarele şi luna şi alţi luminători în tăria bolţii cereşti, îngerii în cer şi oamenii pe pămînt: tură, nefiind în locuri împărţite, ci umplînd toate fi fiind afară de toate. Căci aşa s-a şi scris: «Duhul

Iar dacă Fiul, nefiind în locuri împărţite, ci în Tatăl, este pretutindeni şi în afară de toate[156], nu este creatură, drept urmare nici Duhul nu e create **154. Duhul e Unul cu Fiul nu în sensul că îşi ia fiinţa din Fiul, ci în sensul că din Duhul luăm cunoştinţa despre Fiul. Deci numai El îi este Fiului intim, numai El îi este Fiului interior prin identitatea fiinţei. Dacă Duhul ar fi creatură, n-am avea cunoştinţă despre Fiul dedt din putinţa noastră de a cunoaşte cele asemenea nouă.**

154 a. Dacă Fiul n-ar fi Unul şi Duhul la fel, nu s-ar putea ţine într-o unitate cele multe din lume. Dacă ar fi mulţi fii ai Tatălui după fiinţă şi multe duhuri purcezătoare din El, fiecare ar aduna în ele unele dintre creaturi. Mai bine-zis, mulţi fii născuţi din Tatăl ar însemna fii la nesfîrşit şi multe duhuri purcezătoare din Tatăl ar fi duhuri la nesfîrşit. Căci ce L-ar sili pe Tatăl să Se oprească la un număr limitat de fii şi de duhuri? Ar fi supus unei legi a emanaţiei continue. Şi fiii născuţi la nesfîrşit ar trebui să piară continuu ca să facă loc altora şi n-ar mai fi o deosebire între Dumnezeu şi lume. Am fi în plin panteism lipsit de sens şi de explicaţie a existenţei. Fiii creaţi pot fi mulţi pentru că nici unul din ei nu are fiinţa lui Dumnezeu care nu se poate împărţi. Dar fiind creaţi de iubirea Lui liberă nu-i creează nici pe aceştia la infinit, ca să acorde totuşi fiecăruia o valoare, menţinîndu-i pe toţi în existenţă veşnică, cum n-ar fi posibil dacă ar crea continuu alţi şi alţi oameni.

154 b. Toate subzistă în Duhul, precum subzistă toate puterile în ipostas. Duhul e fundamentul lor şi un fel de subiect al lor.

155. Creaturile sînt nu numai multe, ci sînt şi aşezate în locuri diferite. Dar ceea ce le ţine unite e faptul că, deşi aşezate în locuri diferite, toate sînt adunate, legate între ele, prin Cuvîntul în Duhul. Dar Cuvîntul le ţine ca o Raţiune unică, care le leagă prin raţiunile lor, susţinute de raţiunile Cuvîntului unic. Un lucru se corupe cînd raţiunea lui se destramă. Şi se destramă cînd legătura dintre componentele ei şi raţiunile altor lucruri se slăbeşte. Căci atunci iese şi din sinteza cu celelalte raţiuni în Logosul divin. Ele o pot face aceasta pentru că nu sînt raţiunile divine însele, ci chipuri ale acelora legate cu ele, chipuri pe care Logosul divin le poate lăsa să se destrame. Numai oamenii sînt ţinuţi ca persoane unice cu sufletul şi după moartea trupului, iar după învierea lui Hristos sînt chemaţi la veşnicie şi cu trupul, după trecerea trupului prin moarte. Căci sufletul nu e supus legilor coruperii, ca cele materiale, care s-au înstăpînit după slăbirea sufletului prin păcat.

156. Fiul e în afară de toate în sensul de transcendent tuturor, nesupus dependenţei de toate celelalte, sau relaţiei cu ele, ca creaturile. Nu stă fără voie în relaţie cu ceva, dar toate stau în relaţie cu El. A fi în dependenţă cu celelalte înseamnă totodată a fi într-un «loc» sau a deţine «un loc» în contextul tuturor.

Domnului a umplut lumea» (înţ. Sol., 1, 7). Iar David zice: «Unde mă voi duce de la Duhul Tău?» (Ps. 138, 7). Căci nu este într-un loc, ci în afară de toate, ca Unul

ce este în Fiul precum este şi Fiul în toate. De aceea, precum s-a arătat, nu este nici El creatură.

Pe lîngă toate acestea, încă şi mai mult se va ruşina erezia ariană din aceea, că din Fiul se primeşte cunoştinţa despre Duhul[1580].

Iar Fiul este Creator ca şi Tatăl. Căci zice: «Cele ce le văd făcîndu-le Tatăl, pe acelea şi Eu le fac» (Ioan, 5,19). De fapt «toate printr-însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1,2). Iar dacă Fiul, fiind Creator ca şi Tatăl, nu este creatură; şi dacă prin El se creează toate, deci nu este dintre cele ce se creează, e vădit că nici Duhul nu este creatură. Fiindcă s-a scris despre El în psalmul 103: «Lua-vei Duhul Tău de la ele şi vor pieri şi în ţărînă se vor întoarce. Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pămîntului» (29-30).

V

Aşa fiind scris, e vădit că Duhul nu e creatură, ci e şi El Creator. Căci Tatăl creează toate prin Cuvîntul în Duhul. Fiindcă unde este Cuvîntul, acolo este şi Duhul. Şi cele create prin Cuvîntul au tăria existenţei lor de la Cuvîntul în Duhul[157]. Aşa s-a scris în Psalm 32: «Cu Cuvîntul Domnului cerurile s-au întărit şi cu Duhul gurii Lui toată puterea lor» (Ps. 32, 6)[1S7]\ în felul acesta Duhul e nedespărţit de Fiul, precum reiese neîndoielnic din ceea ce s-a spus. Căci cînd a venit Cuvîntul la prooroc, proorocul a

156 a. Cunoştinţa Duhului o avem numai în unirea cu Fiul, sau viceversa, pentru că nici Fiul nu este creatură, nici Duhul. Pe Duhul nu-L cunoaştem ca pe Unul aflător în relaţie cu creaturile, cum le cunoaştem pe ele, unele din altele, ci trebuie să transcendem toate cele aflătoare în relaţie necesară între ele, ca să-L cunoaştem printr-o altfel de experienţă directă deosebită. Nu-L cunoaştem decât în Fiul, Care transcende ca Dumnezeu şi El toate, deşi ni S-a făcut cunoscut în trupul asumat de El.

157. Dumnezeu nu creează lumea fără Raţiune, deci nu fără libertate. Altfel, lumea ar fi o emanaţie a unei esenţe oarbe. Iar aceasta nu explică nimic şi ne îndeamnă să nu mai căutăm nici un sens în nimic prin cugetare. Dar atunci la ce mai serveşte cugetarea? Insă Dumnezeu nu creează numai prin Raţiune, ci pe toate le umple de viaţă, care nu e fără mişcarea lor spre Sine ca scop al desăvîrşirii lor. Nu creează o lume statică. Duhul ca viaţă întreţine în toate un dinamism, care e propriu vieţii întregii lumi. Sfîntul Atanasie numeşte aci Duhul, Viaţă, Tărie. De fapt viaţa e una cu tăria, precum lipsa de viaţă e neputinţă de mişcare statornică spre un scop superior. Dar tăria vieţii e unită cu raţionalitatea, manifestîndu-se în cadrul ei. Căci raţiunea e unită cu aspiraţia de a cunoaşte tot mai mult şi a înainta spre desăvîrşire ca scop. Mişcarea persistă şi în cei ce nu mai tind spre desăvîrşire, dar ca o mişcare pervertită, într-o agitaţie fără un scop final.

157 a. Duhul e atît de intim Fiului încît e ca un Duh al gurii Lui, ca o mişcare ce porneşte din El. Fiul vorbeşte prin Duhul deşi vorbeşte şi Duhul. Prin mine vorbeşte uneori cel pe care-1 iubesc, sau invers. Fără celălalt dinamismul meu slăbeşte.

grăit cele de la Cuvîntul în Duh"". Aşa s-a scris şi în Fapte, cînd Petru a spus: «Bărbaţi fraţi, trebuie să se împlinească Scriptura pe care a spus-o mai înainte Duhul Sfînt» (Fapte, 1,16). Iar în Zaharia venind Cuvîntul la el, s-a scris: «însă cuvintele Mele şi legiuirile Mele primiţile, cîte le poruncesc Eu în Duhul Meu proorocilor» (Zah., 1,6). Şi după puţin, mus-trînd poporul a zis: «Inima lor şi-au făcut-o neascultătoare ca să nu audă cuvintele mele şi cuvintele ce le-a trimis Domnul Atotţiitorul în Duhul Lui, în mîna proorocilor de mai înainte» (Zah., 7,

12). Iar Hristos grăind în Pavel, cum însuşi Pavel spune: «De căutaţi dovada că Hristos grăieşte în mine» (I Cor., 13, 3), avea nu mai puţin pe Duhul, care-i dădea să grăiască[188]'. Căci aşa scrie el însuşi: «După darul Duhului lui Iisus Hristos în mine» (Filip., 1,19). Şi iarăşi Hristos grăind în el, a zis: «Decît că Duhul Sfînt îmi mărturiseşte în cetate, zicînd că mă aşteaptă lanţuri şi necazuri» (Fapte, 20, 23). Căci Duhul nu e în afară de Cuvîntul, ci fiind în Cuvîntul, este prin El în Dumnezeu. Deci darurile (harismele) se dau în Treime. Căci în împărţirea lor este, cum scrie Pavel corintenilor, acelaşi Duh şi acelaşi Domn şi acelaşi Dumnezeu care lucrează toate în toţi (I Cor., 12, 4-6). Căci însuşi Tatăl lucrează şi dă toate prin Cuvîntul în Duhul.

VI

De aceea, dorindu-le cele bune corintenilor, Pavel li le doreşte în Treime: «Harul Domnului Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi, cu toţi» (II Cor., 13, 13). Căci împărtăşindu-ne de Duhul, avem harul Cuvîntului şi în El dragostea Tatălui. Precum unul este harul Treimii, aşa nedespărţită este Treimea[189].

Aceasta o poate vedea cineva şi la Sfînta Măria. Căci îngerul Gavriil, trimis să vestească coborîrea Cuvîntului peste ea, a zis: «Duhul Sfînt va veni peste Tine», ştiind că în Cuvîntul era Duhul. Deci îndată a adăugat: «Şi Puterea Celui prea înalt te va umbri» (Luca, 1, 35). Căci «Hristos este Puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24)

158. Cu Cuvîntul de la Dumnezeu e legat Duhul, sau cu cuvintele Cuvîntului e legată puterea Duhului, izvorîtoare de viaţă. Dar în Cuvîntul grăieşte Duhul în mod personal, fără să Se confunde. Şi la noi, cînd vorbesc eu, simt că în mine vorbeşte şi persoana respectată de mine, sau pe care o iubesc.

158 a. Pavel simte că în perihoreza, sau interioritatea reciprocă între Fiul şi Duhul, e prins şi el. El are în sine în interioritate reciprocă pe Fiul şi pe Duhul, fiind şi el în interioritate reciprocă cu Ei. Pavel simte că în el vorbeşte cineva superior, sau Fiul şi Duhul.

159. Harul ne-a venit prin Hristos cel întrupat, răstignit şi înviat, plin de toată puterea acestor stări prin care Şi-a desăvîrşit umanitatea Sa. Dar harul plin de aceste stări şi puteri ne devine propriu prin împărtăşirea de Duhul Sfînt şi ele s-au imprimat în umanitatea lui Hristos, ca dragoste a lui Hristos pentru noi şi ca dragoste a Tatălui şi către Tatăl. Deci însăşi dragostea Tatălui ni se dă însau prin harul Domnului Hristos, de care ne împărtăşim în Duhul Sfînt şi în care El îşi arată dinamismul Lui desăvîrşitor.

Iar Duhul fiind în Cuvîntul, e vădit că **era prin Cuvîntul şi în Dumne**zeu. Deci Duhul venind în noi, va veni **şi Fiul şi Tatăl şi-Şi vor** face sălaş în noi (Ioan, 14, 23). Deci Treimea **e nedespărţită şi** dumnezeirea Ei este una şi Unul este Dumnezeu peste toate **şi prin** toate şi în toate.

Aceasta e credinţa Bisericii universale. Căci **în** Treime a întemeiat-o şi a înrădăcinat-o pe ea Domnul"[9]', spunînd ucenicilor: -«Mergînd, învăţaţi toate neamurile, botezîndu-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» (Matei, 28, 19). Dacă Duhul ar fi creatură, nu L-ar fi legat de Tatăl, ca să nu fie Treimea neasemenea Ei înseşi, legîndu-se cu Ea ceva străin şi din afară. Căci ce i-ar fi lipsit lui Dumnezeu, ca să I se adauge ceva străin, care să fie împreună slăvit cu El? [16]°. Să nu fie! Nu este aşa. Căci El însuşi a spus: «Sînt plin» (Isaia,

1,11). De aceea însuşi Domnul a legat de numele Tatălui pe al Duhului, ca să arate că Sfînta Treime nu constă din planuri diferite, adică din Creator şi creatură, ci una este dumnezeirea Ei. Aceasta cunoscînd-o Pavel, a învățat că harul dat de Ea este unul, zicînd: «Un Domn, o credință, un Botez» (Efes., 4, 5). Precum e un Botez, aşa e o credință. Căci cel ce crede în Tatăl, cunoaşte în Tatăl **pe** Fiul şi pe Duhul, nu în afară de Fiul. Şi de aceea crede şi în Fiul şi în Duhul Sfînt. Fiindcă una este dumnezeirea Treimii, cunoscută din Tatăl cel Unul.

Acesta e deci conținutul credinței universale. Iar cei ce hulesc pe Duhul şi spun că e creatură, dacă nu se vor răzgîndi de cele spuse, să se ruşineze măcar de cele ce se vor spune. Dacă există Treime şi credința **e** în Treime, să spună dacă Treimea e pururea, sau a fost cîndva cînd **n-a** fost Treime. Dacă Treimea e veşnică, Duhul nu e creatură, căci există din veci împreună cu Cuvîntul şi se află în El. Căci de creaturi ştim că era cînd nu erau. Iar dacă Duhul e creatură, iar creaturile sînt din cele ce nu sînt (din nimic), e vădit că a fost cînd n-a fost Treimea, ci doimea. Şi ce **ar** putea spune cineva mai contrar credinței ca aceasta? Căci aceştia spun că Treimea rezultă din prefacere şi progres şi există o doime care aşteaptă să se

159 a. Biserica e interioritatea reciprocă a celor ce se află în interioritatea reciprocă a Persoanelor Sfintei Treimi, interioritate adusă în noi prin Hristos făcut om.

160. Dacă Domnul a poruncit să se boteze fiecare în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, înseamnă că fiecare din aceşti Trei e Dumnezeu, şi nu creatură. Dacă Duhul ar fi creatură, ce nevoie ar fi fost să se adauge Tatălui şi Fiului ca să se facă botezul şi în numele Lui? Ar fi avut Dumnezeu nevoie să se completeze printr-o creatură? Ar însemna că nu mai este nici El Dumnezeu care nu are nevoie de nimic din afară de Sine. Şl ce nevoie are omul să se boteze în numele creaturii, dacă e botezat ca să fie scos din stricăciunea şi mortalitatea proprie creaturii? Fiecare Persoană a Treimii e prezentă în ceea ce st* **dă în botez fără să se confunde cu celelalte. Sînt prezente toate Trei pentru că ele reprezintă viața nemuritoare şi iubirea desăvîrşită. Cînd arăt dragostea mea cuiva, unită cu dragostea altuia care îl iubeşte şi el, nu ne confundăm, ci ne bucurăm de această iubire comună a noastră față de acela, insuflîndu-i şi lui dragostea eu pornire spre comuniune.**

facă o creatură, ca să se unească cu Tatăl şi cu Fiul şi să apară Treimea"-. Aşa ceva nu poate nici măcar veni în mintea creştinilor. Căci precum Fiul existînd pururea nu este creatură, la fel Treimea existând pururea, nu e în ea nimic creat. De aceea Duhul nu e creatură. Căci precum a fost pururea, aşa este şi acum. Şi precum este acum, aşa a fost pururea. Şi există Treimea şi în Ea Tatăl şi Fiul şi Duhul Sfînt. Şi Unul este Dumnezeu-Tatăl Cel peste toate şi prin toate şi în toate, Care este binecuvîntat în veci. Amin.

Eu deci, precum ai cerut, scriind şi acestea, ţi le-am trimis. Iar tu ca un înţelept, de lipseşte ceva şi în acestea, binevoieşte şi împlineşte lipsa. Şi le citeşte celor ce sînt una cu tine în credinţă, iar pe cei ce se împotrivesc respinge-i. Căci poate măcar şi mai tîrziu, răzgîndindu-se, vor spăla din sufletul lor reaua cugetare ce s-a adaus la el. Căci bine este să o scoată pe aceasta din ei şi să nu se învecheaască, ca nu cumva, stăruind în ea, să audă ceea ce a spus Domnul: «Oricine ar spune vreun cuvînt împotriva Duhului Sfînt, nu i se va ierta nici în veacul acesta, nici în cel viitor» (Matei, 12, 32).

161.0 doime care aşteaptă să apară o creatură, care să I se adauge, introduce o evoluţie în Dumnezeu. Deci nu mai există din veci un Dumnezeu al plenitudinii, de aceea neschimbat, ci o realitate supusă unei evoluţii, unei necesităţi de împlinire. Tot aşa dacă lui Dumnezeu I se adaugă un fiu creat. Un Dumnezeu adevărat, cu o viaţă plenară, suficientă Sieşi, e numai un Dumnezeu care e Treime de Persoane din veci.

DESPRE SFÎNTUL DUH CĂTRE ACELAŞI EPISCOP SERAPION

I

Am citit şi Epistola scrisă acum de evlavia ta şi mirîndu-mă foarte de neruşinarea ereticilor, am văzut că nimic nu se potriveşte aşa de mult a spune despre ei decât cuvîntul Apostolului: *«De* omul eretic, după întîia şi a doua mustrare, depărtează-te, ştiind că unul ca acesta s-a abătut şi, căzînd în păcat, se osîndeşte singur» (Tit, 3, 10). Căci avînd mintea stricată nu întreabă ca să se convingă, nici ca să se răzgîndească, ci se informează din pricina celor înşelaţi de el, ca nu cumva tăcând să fie dispreţuit de ei. Au fost destule cele spuse înainte ca să aibă ei atâtea dovezi încât **să** înceteze de la blasfemia lor împotriva Sfîntului Duh. Dar lor nu le-au fost destule. Ci se pornesc din nou cu neruşinare, ca să arate că, stăruind în războiul de cuvinte şi în lupta împotriva Duhului, vor fi, nu peste mult, morţi'din pricina nebuniei. Căci chiar dacă le răspunde cineva şi la întrebările lor de acum, vor născoci din nou alte răutăţi, numai ca, căutînd **să** nu afle şi auzind să nu înţeleagă.

Care sînt deci deşteptele lor întrebări? Dacă Duhul nu e creatură, atunci, zic ei, este fiu şi deci sînt doi fraţi: Cuvîntul şi el. Apoi adaugă, precum zici: Dacă Duhul va lua din Fiul şi se va da de către El (căci aşa **s**-a scris), urmează că Tatăl e bunic şi Duhul e nepotul Lui.

n

Cine, auzind acestea, îi mai socoteşte pe aceştia creştini şi nu mai degrabă păgîni? Căci unele ca acestea le spun şi elinii împotriva noastră[162]. Cine va voi să răspundă acestei nebunii a lor? Eu, gîndindu-mă mai mult, şi căutînd un răspuns potrivit faţă de ei, n-am aflat nici unul, fără numai cel dat odinioară fariseilor[163]. Căci precum acelora, care

162. Era propriu neoplatonicilor să vorbească de o gradaţie de emanaţii, nemaifăcînd o distincţie clară între Dumnezeu şi lume.

163. Sfîntul Atanasie nu se întinde în explicarea modului de provenire a Sfîntului Duh, ci rămîne la afirmarea simplă a existenţei Lui, recunoscînd modul inexplicabil, tuinic

întrebaseră dintr-o vicleană intenție, Mîntuitorul le-a pus o contra întrebare, ca să-şi recunoască viclenia gîndurilor, aşa, şi aceştia fiindcă întreabă despre aceste lucruri, să spună, mai bine zis să răspundă la rîn-dul lor, odată ce au întrebat. Fiindcă grăind, prezintă născocirile lor ca unii ce, chipurile, nu ne înțeleg, auzindu-ne, să-şi recunoască nebunia lor. Ei zic deci: Dacă Duhul Sfînt nu e creatură, cum ați spus înainte, ci este în Dumnezeu şi se dă din Dumnezeu, atunci este şi el fiu şi sînt deci doi fii, el şi Fiul. Iar dacă Duhul e al Fiului şi primeşte toate de la Fiul, cum a spus Fiul însuşi: «şi suflînd[184] L-a dat pe El ucenicilor» (Ioan, 20, 22) şi cum o spuneți şi voi, atunci Tatăl este bunic şi Duhul este nepotul Lui.

Dar cele ce le cereți de la noi, întrebîndu-ne despre Duhul, să le cerem şi noi de la voi, întrebîndu-vă despre El. Căci dacă tăgăduiți cele scrise, nu vă mai puteți numi creştini şi e drept ca noi creştinii să fim întrebați de voi. Dar dacă recunoaşteți ca şi noi cele scrise, e drept ca şi voi să fiți întrebați de noi despre acestea. Spuneți deci şi nu şovăiți, dacă Duhul este fiu şi Tatăl bunic. Căci dacă stînd la gînduri, cum au făcut fariseii de atunci, veți zice şi voi în voi înşivă: de vom zice că este fiu, vom auzi: unde ■•■a scris aceasta? Iar de vom zice: nu este fiu ne temem să nu ni se spună cum s-a spus deci: «Noi n-am luat Duhul lumii, ci Duhul cel din Dumnezeu» (I Cor., 2, 12)[64]\ Zbătîndu-vă astfel în voi înşivă, de veți zice şi voi: Nu ştim, e necesar ca şi cel întrebat de voi despre acestea să tacă, ascul-tînd de cel ce zice: «Nu răspunde celui nebun la nebunia lui, ca să nu te faci asemenea lui, ci răspunde potrivit nebuniei lui, ca să nu i se pară că este înțelept» (Pilde, 26, 4). Iar răspunsul cel mai potrivit vouă este tăcerea, ca să vă cunoaşteți neştiința.

al acestei proveniri. Rămîne la ceea ce spune Sfînta Scriptură, căci nu voia să cadă în cine ştie ce alte erori. El recunoaşte taina adîncă a existenței lui Dumnezeu şi necesitatea unei atitudini apofatice. Numai ereziile s-au încrezut într-o cunoaştere rațională deplină a lui Dumnezeu. Rațiunea serveşte însă numai pentru a apăra taina de ceea ce nu e propriu tainei. Rațiunea ne spune numai că Fiul e Logosul sau Cuvîntul Tatălui, ca să nu se poată spune că Dumnezeu e haos irațional şi impersonal.

164. E de remarcat că niciodată nu se spune de Tatăl că «suflă» pe Duhul, ci numai îl purcede, ceea ce nu se spune despre Fiul. Numai despre Fiul se spune că «suflă» pe Duhul, dar nu în Treime, ci spre făpturi. Suflînd Fiul pe Duhul în făpturi, nu o face ca Cel ce e cauza existenței Duhului. El îl «suflă» pe Duhul făpturilor pentru că îl are în Sine, nu pentru-că îi dă existență. Catolicismul foloseşte cuvîntul «suflare» (spiratio) în locul purcederii Duhului de către Tatăl în Treime. Dar suflarea înseamnă a da viață. Şi cui dă Tatăl viață în Treime, suflîndu-L? Fiului? ar fi absurd. Duhul e suflat numai spre făpturi şi e suflat de Fiul întrupat pentru a le da acestora viața care este în El, care nu purcede însă din El.

164 a. De vor zice că Duhul e fiu, vor fi întrebați: unde se scrie aceasta? De vor zice că nu este fiu, înțelegînd că nu e de o ființă cu Dumnezeu, li se vor arăta că Pavel afirmă că luăm Duhul cel din Dumnezeu. Ei nu cunoşteau decît această alternativă greşită.

III

Dar iarăşi e drept ca în temeiul celor ce spuneţi, să vă întrebăm: Deoarece proorocii grăiesc în Duhul lui Dumnezeu **şi** în Isaia Duhul Sfînt prooroceşte, cum s-a arătat înainte, oare **şi** Duhul este Cuvînt al lui Dumnezeu şi deci sînt două Cuvinte: Duhul **şi** Cuvîntul? De fapt proorocii prooroceau cînd venea Cuvîntul lui Dumnezeu la ei. Şi pe lîngă aceasta s-a mai spus că «toate prin Cuvîntul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1, 3); şi «Dumnezeu a întemeiat pămîntul întru înţelepciune» (Pilde, 3, 19); şi «Toate întru înţelepciune le-a făcut» (Ps. 103, 24). Dar s-a mai scris, cum s-a arătat şi mai înainte: «Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi» (Ps. 103, 30). De aci urmează sau că Duhul e Cuvîntul, sau că Dumnezeu a făcut toate în Cei doi, întru înţelepciune şi în Duhul. Apoi zice Pavel: «Un Dumnezeu, din Care sînt toate, şi un Domn, prin Care sînt toate» (I Cor., 8, 6) iarăşi că «Fiul este chipul Tatălui celui nevăzut» (Col., 1,16), iar Duhul este chipul Fiului. Căci s-a scris: «Pe care mai înainte i-a cunoscut, mai înainte i-a şi rînduit să fie asemenea chipului Fiului Său» (Rom., 8, 29).

Oare urmează din aceasta că Tatăl este bunic? Şi fiindcă Fiul a venit in numele Tatălui, iar Duhul Sfînt, zice Fiul, e Cel pe care-L va trimite Tatăl în numele Său (Ioan, 14, 26), oare de aci urmează iarăşi că Tatăl este bunic? Ce veţi răspunde la aceasta voi care le afirmaţi toate cu uşurinţă? Ce veţi gîndi în voi înşivă? Văzîndu-vă în neputinţă de a răspunde, veţi dispreţui aceste întrebări? Dar mai întîi condamnaţi-vă pe voi înşivă (căci voi v-aţi obişnuit să întrebaţi unele ca acestea) şi ascultaţi de Scripturi. **Şi** neputînd răspunde, învăţaţi în sfîrşit că Duhul n-a fost numit în Scripturi Fiu, ci Duh Sfînt şi Duh al lui Dumnezeu. Şi precum Duhul n-a fost numit Fiu, aşa nici despre Fiul nu s-a scris că este Duhul Sfînt. Şi oare fiindcă nu S-a numit Duhul Fiu şi nici Fiul nu este Duh, se abate credinţa de la adevăr? Nicidecum! Ci mai degrabă fiecare dintre cei numiţi îşi are înţelesul său. Fiul este Născutul propriu al fiinţei şi al firii Tatălui. Acesta este înţelesul lui. Iar Duhul, zicîndu-se al lui Dumnezeu şi fiind în El, nu e străin firii Fiului, nici dumnezeirii Tatălui. De aceea una este dumnezeirea în Treime, în Tatăl şi în Fiul şi în Duhul însuşi; şi unul este Botezul în însăşi Treimea şi una credinţa. Iar Tatăl, trimiţând pe Duhul, Fiul îl dă ucenicilor, suflîndu-L (Ioan, 20, 22). Pentru că «toate cîte le are Tatăl, sînt ale Fiului» (Ioan, 16, 15)[165]. Şi Cuvîntul venind în prooroci, ei proorocesc cu

Duhul, cum s-a scris şi s-a arătat. «Cu Cuvîntul Domnului cerurile s-au întărit şi

165. Deci fiind propriu Tatălui şi să trimită pe Duhul, e propriu şi Fiului. Dar Fiului ii este proprie aceasta ca unui Fiu, nu ca Tatălui. Proprietatea Persoanelor nu se anulează prin faptul că Fiul are toate cîte le are Tatăl, şi Duhul, toate cîte le are Fiul. Deci Duhul are şi El trimiterea de la Tatăl ca de la Tatăl şi de la Fiul ca de la Fiul Tatălui, ca de la Cel ce II are deci pe Duhul de la Tatăl. în fiecare Persoană se văd eelelulte două. Dar şi Eu însăşi in

cu Duhul gurii Lui toată puterea lor» (Ps. 32, 6).

Astfel Duhul nu e creatură, ci e propriu fiinţei Cuvîntului, deci propriu şi lui Dumnezeu şi se zice că e în El. Nu trebuie să cugetăm a le spune pe acestea iarăşi. Deşi Duhul Sfînt nu S-a numit Fiu, El nu e în afara Fiului. Căci I s-a spus Duhul înfierii[166]. Şi fiindcă «Hristos este Puterea lui Dumnezeu şi înţelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor. 1, 24), drept urmare s-a spus despre Duhul că este «Duhul înţelepciunii şi Duhul Puterii» (Isaia, 11, 2). Căci împărtăşindu-ne de Duhul, avem pe Fiul; şi avînd pe Fiul, avem pe Duhul strigînd în inimile noastre: «Ava, Părinte», cum zice Pavel (Gal., 4, 6). Iar dacă Duhul este al lui Dumnezeu, s-a scris că este şi în El: «Cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le cunoaşte decît numai Duhul lui Dumnezeu, Cel care este în El» (I Cor., 2, 11).

Dar dacă Fiul a zis la fel: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine», (Ioan, 14,10), de ce nu are acelaşi nume Fiul şi Duhul, ci unul este Fiu, iar celălalt Duh? Chiar şi numai întrebînd cineva aceasta, e fără de minte, cgrcetînd cele de necercetat şi neascultînd de Apostol, care zice: «Cine a cunoscut mintea Domnului? Sau cine s-a făcut sfătuitorul Lui?» (Rom., 11, 34). Apoi, cine va îndrăzni să schimbe numele date de Dumnezeu cu alte nume? De ce nu face aceasta şi cu cele create? Dacă creaţiunea s-a zidit cu aceeaşi încuviinţare, să spună pentru ce soarele e soare, iar cerul e cer şi la fel pămîntul, marea şi aerul? Iar dacă aceasta li se pare cu neputinţă chiar celor fără minte (căci fiecare rămîne cum a fost făcut), cu atît mai mult cele de deasupra creaţiunii au o statornicie eternă şi nu sînt altfel de cum sînt: Tatăl, Tată şi nu bunic, şi Fiul, Fiul lui Dumnezeu şi nu tată al Duhului, şi Duhul Sfînt, Duhul Sfînt şi nu nepot al Tatălui, nici frate al Fiului[168]".

V

Acestea fiind astfel dovedite, ar fi nebun cel ce ar întreba: Nu e şi Duhul fiu? Nu. Fiindcă nu s-a scris aşa. De aceea cel ce face aceasta, să-L scoată pe Duhul din firea dumnezeiască şi din ceea ce e propriu lui Dum-

ceea ce îi este propriu. De aceea Duhul nu e Fiu, ca să nu piardă calitatea de a fi trimis de Fiul, care nu-Si confundă, la rîndul Său, însuşirea personală de Fiu cu a celorlalte Persoane.

166. Deci Duhul e şi al Fiului, dar ca al Lui, nu ca al Tatălui. Nu-L are "pe Fiul drept origine, ci Fiul e primitorul Lui de la Tatăl, în calitate de Fiu. De aceea cînd este dat şi oamenilor, este dat în calitatea de Duh al Fiului, aducînd şi în oameni simţirea de fii, sau făcîn-du-i asemenea Fiului. Ei sînt înfiaţi însă prin aceasta, de Tatăl. Fiul nu-i ţine nedeschişi Tatălui, cum nu este nici El închis Tatălui. Duhul pe care-L dă El oamenilor, deşi îl dă în calitate de Fiu, tocmai prin aceasta îl dă şi ca Duh al Tatălui, sau ca primit de la Tatăl.

166 a. E identitatea eternă a fiecărei Persoane divine. în aceasta se arată valoarea persoanelor divine şi umane. Ele nu apar şi dispar, nu se schimbă în altele.

nezeu. Dar trebuie să creadă **cum** s-a scrin **fi să nu cică: de ce** aşa şi nu altfel? Ca **nu** cumva, punînd la îndoială **acestea, să înceapă** să gîndească şi să zică: Unde este deci Dumnezeu şi **cum este? Căci** va auzi: «Zis-a cel nebun în inima sa: nu este Dumnezeu» (Ps. **13, 1).** Cunoştinţa celor predate credinţei nu e purtată de curiozitate. Ucenicii auzind porunca: «Mergînd, botezaţi-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh», n-au întrebat cu curiozitate: pentru ce Fiul e al doilea şi Duhul e al treilea, sau pentru ce în general există Treime? Ci, precum au auzit, aşa au crezut şi n-au întrebat ca voi: Duhul e deci

fiu? Nici n-au întrebat, numind după Fiul pe Duhul: Tatăl e deci bunic? Căci n-au auzit: în numele bunicului, ci în numele Tatălui. Şi această credinţă au propovă-duit-o pretutindeni cu dreaptă cugetare. Căci nu puteau spune altfel de cum a spus Mântuitorul, numindu-Se pe Sine Fiu, iar pe Duhul Sfînt, Duhul Sfînt. Nici nu le era îngăduit să Le schimbe locul, ci I-a înfăţişat cum au fost rînduiţi. Tot aşa pentru Tatăl. Căci precum nu e îngăduit să se spună altfel despre El, decât că e Tatăl, la fel e lipsit de evlavie a întreba de este Fiul Duh, sau Duhul Fiu. De aceea Sabelie a fost condamnat ca duşman al Bisericii, fiindcă a îndrăznit să spună Tatălui Fiu şi Fiului să-I dea numele de Tată. Deci va mai îndrăzni, după acestea, cineva, auzind de Fiul şi de Duhul să spună că Tatăl este bunic, sau că Duhul e Fiu?"""[b] Dar vor îndrăzni eunomienii, eudoxienii, eusebienii. Căci odată ce îşi vor însuşi erezia ariană, nu-şi vor opri limba lor de la blasfemie. Dar cine le-a predat acestea? Cine i-a învăţat? Nimeni din dumnezeieştile Scripturi. Ci această nebunie a ieşit din prisosul inimii lor.

VI

Căci dacă, deoarece Duhul nu este creatură (şi aceasta s-a dovedit), întrebaţi: deci Duhul este Fiu? Luaţi seama ca nu cumva aflînd că Fiul **nu** este creatură (căci prin El s-au creat cele făcute), să întrebaţi: deci Fiul este Tată? Sau şi aşa: Duhul este deci Fiul şi Fiul este Duhul Sfînt? Cei ce cugetă aşa, sînt în afara Treimii şi se vor socoti fără Dumnezeu, schim-bînd numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh şi socotindu-I pe aceştia, după voia lor, întru asemănarea naşterii omeneşti, numindu-I nepoţi şi bunici şi nălucindu-şi naşteri dumnezeieşti (teogonii) asemenea elinilor[167]. Nu aceasta este credinţa Bisericii, ci cum a zis Mîntuitorul; în

166 b. Se afirmă cu tărie identitatea neschimbată a persoanelor. Dacă Persoanei»' divine n-ar rămîne identice, nici cele umane n-ar rămîne identice. Totul ar fi o natură care se transformă în toate.

167. Elinii (paginii), necunosdnd un Dumnezeu transcendent naturii supuse legilor şi confundînd divinitatea cu natura, nu ştiu de apofaticul dumnezeiesc, ci socotesc că totul se petrece în divinitate ca în natură şi deci e cunoştibilă asemenea ueesleiu; deci totul *sv*

Tatăl şi Fiul şi Sfîntul Duh; în Tatăl care nu poate deveni bunic şi în Fiul care nu poate deveni Tată şi în Duhul Sfînt care nu poate fi numit dedt aşa şi nu altfel. Credința aceasta nu poate schimba numele. Ci Tatăl e pururea Tatăl, şi Fiul e pururea Fiul, şi Duhul Sfînt este şi se zice pururea Duhul Sfînt[1"7]*. în cele omeneşti nu este însă aşa, chiar dacă arienii îşi nălucesc unele ca acestea. Căci precum s-a scris: «Nu este Dumnezeu ca omul» (Num., 23, 19), şi poate spune de asemenea dneva: nu sînt oamenii ca Dumnezeu. La oameni tatăl nu este pururea tată, nici fiul pururea fiu. Fiindcă cel ce devine tatăl unui fiu a fost fiul altuia. Şi fiul unui tată devine tatăl altuia. Avraam, fiind fiul lui Nahor, a devenit tatăl lui Isaac şi Isaac, fiind fiul lui Avraam, s-a făcut tatăl lui Iacov. Căci fiecare fiind o parte a născătorului său, se naşte ca fiu, dar devine şi el tată al altuia[167b]. Dar în dumnezeire nu e aşa, fiindcă Dumnezeu nu e ca omul. Tatăl nu e din alt tată. De aceea nici nu naşte pe cel ce va deveni tată al altuia. Nid Fiul nu e o parte a Tatălui, de aceea nici nu e născut spre a naşte un alt fiu[187c]. Pentru aceea numai în dumnezeire Tatăl fiind în mod propriu şi singur (numai) Tată este şi a fost şi va fi pururea Tatăl. Şi Fiul este în mod

întrece ca în omul care fiind în parte tributar naturii e tată şi fiu şi nepot. Dumnezeu cel atotdesăvîrşit nu poate fi decît un tată absolut, neschimbat în această proprietate, şi un Fiu absolut, la fel de neschimbat în proprietatea Lui ipostatică, deci nedînd naştere unui nepot. De aceea Tatăl nu poate avea nici doi fii ca la oameni. De desăvîrşirea aceasta negrăită, transcendentă celor din lume, ține ca Duhul să nu fie nici Frate al Fiului, nici Fiu al Lui sau nepot al Tatălui. Odată pornindu-se pe această linie de continuare, ar apărea alți și alți nepoți, ca la oameni. Dar la Dumnezeu ființa întreagă e netrecătoare, nemărginită, întreg Cel ce este e Tată şi numai Tată, nu numai în parte, şi întreaga ființă e şi Fiu, fiind dată Fiului întreagă; şi e Duh Sfînt. De aceea la Dumnezeu Fiul e altfel de o ființă cu Tatăl, decît fiul oamenilor. Căci Fiul are pur şi simplu întreaga ființă a Tatălui, sau întreaga ființă ce există cu adevărat, pe cînd la oameni un fiu are nuiriăi o parte a ființei tatălui şi o infimă părticică din ființa umană de obşte.

Otto Bardenhewer zice despre «omousianitatea» (deoființimea) Fiului cu Tatăl: ' «Ființa divină nu admite o despărțire, sau o împărțire... Nu e vorba despre o a doua «usie» (filnță), care ar fi cu totul egală cu prima şi ar primi toate proprietățile celei dintîi. O astfel de usie ar fi o usie străină, nu de aceeaşi ființă, ci de o ființă străină (exepoouoîa). Nu e vorba de o egalitate ființială între doi, ci de o unitate ființială numerică, cu toată deosebirea personală. Tatăl şi Fiul sînt cu desăvîrşire una pentru unitatea dumnezeirii şi a firii. Tot ce lucrează Tatăl lucrează prin Fiul. Fiul este Acela prin care Tatăl îndumnezeieşte şi luminează... Nu există două «uşii» divine. Nu există doi dumnezei, ci o unică dumnezeire, care e în posesiunea Tatălui şi la fel de nemicşorată şi în posesiunea Fiului» *(Geschichte der altkirchl. Literatur,* III Band, p. 78).

167 a. Se confirmă nu o succesiune eternă de tați şi de fii trecători, ci permanența unui Tată identic în Sine. în această permanență îşi are temeiul caracterul părintesc şi filial netrecător al persoanelor umane, chiar dacă la ele tatăl poate fi şi fiu etc.

167 b. Persoana umană nu-şi păstrează identitatea în păstrarea unei singure relații cu altă persoană, ci în taina interioară a unicității sale, ca bază a acestor relații în acelaşi timp multiple şi permanente.

167 c. în Dumnezeu totul e în întregime Tatăl şi totul în întregime Fiul şi totul în întregime Duhul Sfînt. Toată ființa divină ia caracter de Tată. La oameni nu se identifică toată ființa unui om cu caracterul de Tată. Căci deşi rămîne tată permanent al cuiva, poate deveni şi tată permanent al altora.

propriu şi singur (numai) Fiu. Astfel Tatăl e **#i se zice** pururea Tatăl şi Fiul **e** pururea Fiul şi Duhul Sfînt este pururea Duhul. **Iar** Acesta credem că este al lui

Dumnezeu şi că s-a dat **de** la Tatăl **prin** Fiul. Astfel Sfînta Treime rămîne neschimbată, cunoscută într-o singură dumnezeire"[7]". Deci cel ce întreabă: prin urmare Duhul este Fiu? îşi închipuie că numele poate fi schimbat şi nu e sănătos la minte. Şi cel ce întreabă: Tatăl e deci bunic? născocind un alt nume Tatălui, rătăceşte în inima lui. Dar a răspunde mai departe neruşinării ereticilor nu e de folos. Căci înseamnă a ne opune sfatului Apostolului. E mai bine să-i sfătuim, cum ne-a îndemnat el.

VII

Ajung deci acestea pentru respingerea vorbăriei lor prosteşti. Nu vă mai jucaţi cu dumnezeirea. Căci e propriu celor ce se joacă cu ea să întrebe despre cele ce nu sînt scrise şi să zică: deci nu e fiu Duhul şi bunic Tatăl? Aşa rîde de dumnezeire cel din Cezareea şi cel din Scytopole[168]. Ajunge să credeţi că Duhul nu e creatură, ci e Duhul lui Dumnezeu şi în Dumnezeu. Căci Treimea e Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt. Şi nici Fiului nu trebuie să I se dea numele de Tată, nici despre Duhul nu tre

167 d. Dacă Persoanele divine s-ar schimba în calitatea Lor, n-ar mai fi o Treime adevărată. Tatăl devenind bunic, ce L-ar împiedica să devină şi străbunic? Dacă Tatăl ar avea doi fii, ei ar trebui să fie deosebiţi, avînd fiecare numai o parte a fiinţei Tatălui. Nici unul n-ar avea toată fiinţa Tatălui. Apoi s-ar introduce o succesiune temporală, chiar în cazul că fiii ar fi gemeni. La fel s-ar introduce o succesiune temporală în cazul că Duhul ar fi nepot al Tatălui. Ar trebui să fie întîi Fiul, ca apoi să fie din Fiul, Duhul. Apoi relaţia Fiului cu Duhul ar fi mai directă ca a Tatălui cu Duhul. Sau Fiul Şi-ar îndrepta dragostea mai mult spre Duhul, ca fiu al Lui decît spre Tatăl. în acest caz El nu S-ar trăi în întregime ca Fiu al Tatălui. Relaţiile de iubire între Persoanele divine s-ar relativiza.

Modul de provenire al Fiului şi al Duhului din Tatăl sînt misterioase, ca şi deosebirea între ele. Numele de «naştere» arată o foarte depărtată asemănare între ea şi naşterea de la oameni. Iar pentru purcedere nu avem nici o asemănare în lumea creată. Ştim doar că sînt deosebite şi că amîndouă au pe Tatăl ca izvor şi că prin purcedere nu se iveşte un ipostas paralel cu Fiul, sau care trece dincolo de Fiul. Treimea se menţine prin purcedere în Ea însăşi. Niciodată Părinţii nu spun că Duhul e şi «din Fiul», ci numai «din Tatăl», deşi primeşte de la Tatăl şi o relaţie cu Fiul.

Reluăm pentru oarecare înţelegere, cu un adaos existenţial (ontologic), imaginea folosită în trecutul teologieidin Răsărit şi Apus: Tatăl are pe Fiul atît de intim unit cu Sine, ca născut din Sine, încît îi este ca chipul total, gîndit al Său. Eu-ul Său gînditor îl cugetă pe Fiul ca pe un alt Eu gîndit (ce ia consistenţa de Tu) al Său. Dar Eu-ul gîndit ca să fie reproducerea exactă şi totală a Sa, cu o consistenţă de Tu, trebuie cugetat şi El ca gînditor. Însă nu ca Unul ce gîndeşte alt chip al Său, ci ca Unul ce, gîndindu-Se pe Sine, fi gîndeşte pe Eu-ul gînditor al Său, ca pe Primul Eu ce-L gîndeşte.

Dar Eu-ul prim, privindu-şi chipul Său, îşi comunică oarecum Sieşi ca unui alt Eu, sau ca unui alt Tu, bucuria de Eu-ul gînditor şi amîndoi au bucuria de Eu-ul gîndit şi se bucură de frumuseţea chipului gîndit. Dar acest alt Eu, sau Tu, are rostul Său nu numai în primirea bucuriei şi iubirii primului Eu de chipul Său, ci arătîndu-şi El bucuria de Acela, îi mărturiseşte Aceluia bucuria primului Eu, bucurie care îl luminează şi prin aceasta pe Eu-ul gîndit, făcînd şi prin aceasta Amîndoi bucurie primului Eu.

168. E vorba de Eusebie şi de Patrofil (P. G. 26, 647, nota 70), unde se reproduce părerea lui Regnis şi Segnerian. Eusebie era însă mort atunci.

buie să spună că e Fiu, nici de Fiul că e Duhul Sfînt. Ci sînt aşa cum s-a spus. Şi una este dumnezeirea în această Treime şi una credinţa şi unul Botezul dat întru Ea şi una desăvîrşirea în Hristos Iisus, Domnul nostru, prin Care şi cu Care e slava şi stăpînirea Tatălui împreună cu Sfîntul Duh în vecii vecilor. Amin.

VIII

Iar despre spusa evanghelică de care ne-ai scris[169], află, iubitule, că gîndesc la fel. Dar mă tem să mă apropii de ea, ca nu cumva pătrunzînd în ea cu cugetarea şi începînd să o cercetez, să nu izbutesc să scot la iveală înţelesul ei adînc. Aş fi voit deci să tac cu desăvîrşire despre ea şi să mă mulţumesc cu cele scrise înainte. Dar gîndindu-mă să nu rivneşti să-mi scrii şi a doua oară despre ea, m-am silit ca să-ţi comunic înţelegerea smerită la care am ajuns cu privire la ea. Am îndrăznit aceasta, cugetînd că de ne vom atinge scopul, vei primi cele spuse pentru cel ce s-a silit să înveţe. Iar de nu-1 vom atinge, nu mă vei învinui, cunoscând slăbiciunea noastră.

Spusa este aceasta: făndndu-se atîtea semne în Evanghelie, fariseii .ziceau: «Acesta nu scoate dracii decît cu Beelzebul, căpetenia dracilor. Iar El cunosdnd gîndurile lor, le-a zis: Orice împărăţie care se dezbină în sine se pustieşte». Şi zidnd: «Iar dacă Eu scot dracii cu Duhul lui Dumnezeu, iată a ajuns la voi înţelepciunea lui Dumnezeu», la sfîrşit adaugă: «De aceea vă spun vouă: tot păcatul şi hula se va ierta vouă, oamenilor. Dar hula împotriva Duhului nu se va ierta nici în veacul acesta, nici în cel viitor» (Matei, 12, 24-32). Iar tu mă întrebi: pentru ce hula împotriva Fiului se iartă, iar cea împotriva Duhului nu se iartă nici în veacul acesta, nid în cel viitor?

IX

Bărbaţii de mai înainte, Origen, prea învăţatul şi mult ostenitorul, şi Teognost, minunatul şi sîrguinciosul (căci dnd am primit Epistola ta, dteam scrierile lor), scriu amîndoi despre acestea, zidnd că hula împotriva Duhului e aceea dnd cei ce s-au învrednicit în botez de Sfîntul Duh se reîntorc la păcat. De aceea zic că nu vor primi iertare, cum zice şi Pavel în *Epistola către Evrei:* «E cu neputinţă ca cei ce s-au luminat şi au gustat darul dumnezeiesc şi s-au făcut părtaşi Duhului Sfînt şi au gustat Cuvîntul cel bun al lui Dumnezeu şi puterile veacului **viitor li** au

169. Textul care începe cu acest capitol şi continuă pînă la sfîrşit (8-23) se socoteşte, pe baza manuscriselor, că n-a aparţinut Epistolei a IV-a către Serapion, ci a fost o epistolă aparte. Numai maurinii în ediţia lor au unit acest text cu cele opt capitole de pînă acum. El cuprinde o parte dintr-o Epistolă adresată probabil tot de Serapion (O. Bardenhewer, op. cit. p. 71). De fapt acest text tratează mai mult despre unitatea Duhului cu Fiul întrupat, împotriva arienilor, intorpretînd textul din Matei, 12, 32.

căzut, să se înnoiască iarăşi spre pocăinţă» (Evr,. 6, **4-8).** Amîndoi le spun acestea în comun, dar fiecare adaugă la ele înţelegerea proprie.

X

Origen dă şi pricina osîndirii acestora, zicînd: «Dumnezeu şi Tatăl străbate în toate şi toate le ţine împreună, însufleţite şi neînsufleţite, raţionale şi neraţionale; puterea Fiului se extinde numai la cele raţionale, între care sînt catehumenii şi păgînii care încă nu cred; iar Duhul cel Sfînt este numai în cei ce se împărtăşesc de El în darul Botezului. Cînd deci catehumenii şi păgînii păcătuiesc, păcătuiesc împotriva Fiului, fiindcă, precum s-a zis, El este în ei. Dar pot primi iertare cînd se învrednicesc de darul renaşterii (Botezului). Dar cînd păcătuiesc cei botezaţi, fărădelegea lor se îndreaptă împotriva Duhului Sfînt, fiindcă au păcătuit, aflîndu-se în "El. Şi de aceea pedeapsa lor este de neiertat.

XI

Iar Teognost, adăugind şi el unele de la sine, zice: «Cel ce a călcat prima îndatorire şi a doua primeşte o pedeapsă mai mică. Dar cel ce a călcat şi pe a treia nu mai dobîndeşte iertare. Prima îndatorire şi a doua sînt învăţăturile despre Tatăl şi despre Fiul, iar a treia este învăţătura dată prin desăvîrşire (botez) şi împărtăşirea Duhului»[170]. Şi aceasta voind să o întărească, adaugă spusa Mîntuitorului către ucenici «încă multe am a vă spune, dar încă nu le puteţi primi. Dar cînd va veni Sfîntul Duh, vă va învăţa pe voi» (Ioan, 16, 12-13). Apoi zice: «Precum celor ce nu pot pricepe Mîntuitorul le vorbeşte, coborînd la micimea lor, iar la cei desăvîr-şiţi vine Duhul Sfînt, dar nu va zice vreunul din aceştia că învăţătura Duhului întrece pe cea a Fiului, ci că Fiul coboară la cei nedesăvîrşiţi, iar Duhul e pecetea celor desăvîrşiţi, aşa nu din pricina superiorităţii Duhului faţă de Fiul nu se iartă hula împotriva Duhului, ci fiindcă pentru cei nedesăvîrşiţi există iertare, dar celor ce-au gustat darul ceresc şi s-au desăvîrşit, nu le rămîne nici o apărare şi scuză în vederea iertării».

Acestea le-au spus aceia.

XII

Dar eu din cele ce am învăţat, socotesc că gîndirea fiecăruia are nevoie de o oarecare cercetare şi înţelegere. Căci ne întrebăm: oare nu este în cele spuse de ei un înţeles ascuns mai adînc? Căci e vădit că Fiul, fiind în

170. Prin cateheza dinaintea botezului oamenii se pun în legătură, după Teognost, numai cu Tatăl şi cu Fiul, rămînînd în oarecare separaţie de Dumnezeu. Prin Botez intră în legătură deplină cu Dumnezeu prin Duhul, primind deplina învăţătură despre HI.

Tatăl, este şi £1 în cele ce e şi Tatăl. Dar nici Duhul nu lipseşte[17']. Fiindcă Sfînta şi fericita şi desăvârşita Treime e nedespărţită. Pe lingă aceea, dacă toate prin Fiul s-au făcut şi în el sînt aşezate (subzistă) toate, cum ar fi în afara celor ce s-au făcut prin El? Iar nefiind acelea departe de El, în toate acelea este în mod cuvenit, şi El. De aceea cel ce păcătuieşte şi huleşte împotriva Fiului, în mod necesar păcătuieşte şi huleşte şi împotriva Tatălui şi a Sfîntului Duh. Şi dacă Sfînta Baie s-ar da numai în Sfîntul Duh, s-ar putea spune în mod potrivit că cei botezaţi dacă păcătuiesc păcătuiesc numai faţă de Duhul[171a]. Dar dacă se dă în Tatăl şi în Fiul şi în Sfîntul Duh, şi aşa se desăvîrşeşte fiecare din cei botezaţi, e numaidecât necesar că cei ce păcătuiesc după botez săvîrşesc hulă împotriva Sfintei şi nedespărţitei Treimi. Aşa e drept să se cugete şi să se înţeleagă. Şi dacă Domnul ar fi vorbit către fariseii care ar fi primit baia renaşterii şi s-ar fi împărtăşit de darul Sfîntului Duh, ar fi putut înţelege cuvîntul Lui ca adresat celor ce s-au întors la păcat şi au greşit faţă de Duhul Sfînt. Iar dacă n-au primit Baia, ba au disprețuit şi botezul lui Ioan, cum i-a învinuit

171. Cu aceasta sfîntul Atanasie purcede la îndreptarea celor spuse de Origen. Acesta tMcă nu fusese condamnat de Sinoadele V, VI, VII, ca sfîntul Atanasie să-şi ia îndrăzneala să-1 arate în mod direct ca abătut de la învăţătura Bisericii. Dar pe lîngă faptul că nu socoteşte pe Origen între «părinţi», de care vorbeşte cu deplin respect, aci îl corectează direct. El nu aprobă limitarea prezenţei Fiului numai în oameni şi a Duhului numai în cei botezaţi. El vede în aceasta o ştirbire a egalităţii şi unităţii depline a Fiului cu Tatăl şi a Duhului cu Fiul, un fel de micşorare treptată a Fiului şi a Duhului faţă de Tatăl, care îl apropia pe Origen de Arie şi de panteismul gnostic-emanaţionist. Mai e Fiul Dumnezeu, dacă nu e pretutindenea de faţă împreună cu Tatăl? Aceeaşi întrebare se poate pune şi despre Duhul Sfînt. Origen se vădeşte influenţat în aceasta de neoplatonism. El e departe de Atanasie, care afirmă mereu interioritatea reciprocă (perihoreza) a Persoanelor dumnezeieşti şi nedespărţirea Lor pe baza unităţii de fiinţă. în teoria lui Origen e implicată o despărţire între Tatăl, Fiul şi Duhul. în mod consecvent în ea mai e implicată şi ideea unei nedepline legături între părţile creaţiei, sau între raţiunea umană şi latura materială a cosmosului, sau chiar între spiritul uman şi trup. Logosul divin e prezent numai în spirit nu şi în partea materială a cosmosului şi în trup. Se resimte aci ideea lui Origen că trupul cu lumea materială e o închisoare pentru spirit, neavînd un rost pozitiv. în modul acesta nu se mai vede rostul şi putinţa întrupării, ca un rost mîntuitor al omului întreg (suflet şi trup). Fiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu nu mai apare ca ipostasul divin care prin întrupare începe adunarea creaţiunii în Creator, cum spune Pavel în Col., 1,17. Nu mai există o forţă de unificare a toată existenţa (divină şi creată). Hristos e, în credinţa creştină, Mântuitorul ca Cel ce e Unificatorul tuturor. Păcatul şi moartea, ca destrămare a trupurilor, s-au ivit prin ieşirea creaţiunii din unitatea ei în Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut, Se face om, pentru că numai în om e unit spiritul cu materia şi numai reîntârind unitatea aceasta în om, prin eliminarea morţii, se pot unifica toate. Şi cine poate socoti nedemnă de Dumnezeu voinţa Lui de a readuna în Sine toată creaţiunea, de a restabili în Sine toată existenţa? Mai e Dumnezeu Cel ce nu le poate avea toate în Sine? Mai e Dumnezeu Cel ce nu le-a făcut pe toate, inclusiv lumea materială? Nu e strîmtorat El de această lume, dacă nu e Creatorul ei? în teoria lui Origen nu se vede cum Dumnezeu prin Cuvîntul Său a imprimat şi materia de raţionalitate şi a făcut-o capabilă de o frumuseţe deosebită prin spiritul care se manifestă prin ea, în fiecare trup altfel.

171 a. A se botaza în numele Persoanelor Sfintei Treimi înseamnă a se scufunda în Ele însele, umplîndu-se cel botezat de iubirea dintre Ele.

pe aceştia ca hulitori ai Duhului Sfînt, de care **nu s-au făcut** niciodată părtaşi? De fapt, Mîntuitorul a spus acestea tnvățînd **simplu,** neamenințînd numai pe cei viitori cu pedeapsa. Ci Domnul **a spus aceasta,** mustrînd cu adevărat chiar în acel moment pe farisei, ca făctndu-se vinovați chiar atunci de o astfel de hulă. Deci fiind fariseii astfel învinuiți încă înainte de a primi botezul, spusa aceasta nu s-a referit la cei ce au păcătuit după botez. Pe lîngă aceea nu au fost învinovățiți simplu pentru păcate, ci pentru hulă. Şi între acestea este deosebire. Pentru că cel ce păcătuieşte calcă legea, iar cel ce huleşte îşi arată necredința față de dumnezeirea însăşi[172]. învinovățindu-i Mîntuitorul mai înainte pe ei pentru multe greşeli şi anume pentru călcarea poruncii lui Dumnezeu despre părinți, pentru bani şi pentru că se abăteau de la cele ale proorocilor şi făceau casa lui Dumnezeu casă de negustorie, totuşi îi îndemna să se pocăiască. Dar despre spusa lor că El scoate dracii întru Beelzebul, n-a mai zis că aceasta e păcat simplu, ci o hulă atît de mare că nu mai pot fi iertați cei ce îndrăznesc să facă aceasta[172]".

XIII

De altfel, dacă acest cuvînt s-a spus pentru cei ce păcătuiesc după botez şi dacă osînda acestora este de neiertat, cum îşi arată Pavel iubirea față de cel ce s-a pocăit în Corint (II Cor., 2, 8), iar pentru galatenii ce s-au întors la păcate suferea durerile naşterii pînă va lua Hristos iarăşi chip în ei (Gal., 4, IO)?[173] în ceea ce spune arată totodată desăvîrşirea lor de mai înainte în Duhul. De ce mai socotim apoi vinovați pe Novat, care nesocotea pocăința şi spunea că nu mai e nici o iertare pentru cei ce păcătuiesc după botez, dacă cuvîntul s-a spus pentru cei ce păcătuiesc după botez? De fapt, ceea ce se spune în Epistola către Evrei nu exclude pocăința celor ce se pocăiesc, ci arată că unul este botezul Bisericii universale şi nu există al doilea. Căci a scris evreilor să nu socotească, după obiceiul legii, sub pretextul de pocăință, că sînt multe botezuri, ba chiar în fiecare zi. Deci îi îndeamnă la pocăință, declarînd însă că una este înnoirea prin botez, nu şi a doua, cum spune şi în altă Epistolă: «O credință, un botez» (Efes., 4, 5). Căci nu este, zice, cu neputință a te pocăi. Ci e cu neputință a te înnoi sub pretext că te pocăieşti[174]. între aceştia e o deosebire. Cel ce se

172. Hula împotriva Duhului Sfînt e disprețul hotărit al lui Dumnezeu în întregime , dispreț care nu e capabil în general de pocăință, pe cînd celelalte păcate sînt păcate din slăbiciune, în care nu se angajează cu totul voința omului prin disprețul față de Dumnezeu.

172 a. Hula împotriva Sfîntului Duh e negarea lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu Se face cunoscut şi primit şi lucrează prin Duhul Sfînt.

173. Aci sfîntul Atanasie respinge o altă erezie a lui Origen: că cel ce păcătuieşte după botez nu mai capătă iertare.

174. E un singur botez şi o singură înnoire, pocăința readuce la aceeaşi înnoire a unicului botez, nu la o altă înnoire, pentru că nu sînt nici mai multe botezuri, nici mai mulți dumnezei în care să se poată omul înnoi.

pocăieşte, încetează de a păcătui, dar are urmele rănilor. Dar cel ce se botează, a dezbrăcat pe omul vechi şi se înnoieşte, născîndu-se de sus prin harul Duhului'".

XIV

Cugetîndu-le eu acestea, mă întîmpină o mai mare adîncime a înţelesului cuvîntului. Şi de aceea rugînd pe Domnul, care cu mult înainte şedea deasupra puţului şi umbla pe mare, vin în sfîrşit la iconomia cea pentru noi aflată în El, că doar voi putea să prind înţelesul textului. De fapt toată dumnezeiasca Scriptură o binevesteşte şi o propovăduieşte pe aceasta. Dar mai ales Ioan, care zice: «Cuvîntul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit întru noi» (Ioan, 1, 14). Dar şi Pavel scrie: «Care fiind în chipul lui Dumnezeu, nu răpire a socotit a fi deopotrivă cu Dumnezeu; ci S-a golit pe Sine, chip de rob luînd şi la înfăţişare aflîndu-Se ca omul. Şi S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte, iar moartea, pe cruce» (Filip., 2, 6-8). Pentru aceea Dumnezeu fiind şi om făcîndu-Se, ca Dumnezeu a sculat morţi, a vindecat pe toţi, a prefăcut apa în vin; căci nu erau acestea faptele omului. Iar purtînd trup, înseta şi obosea şi pătimea; căci acestea nu erau proprii dumnezeirii. Şi ca Dumnezeu zicea: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 11). Iar ca purtător de trup mustra pe iudei: «De ce căutaţi să Mă omorîţi pe Mine, omul care v-am vorbit despre adevărul pe care l-am auzit de la Tatăl Meu?» (Ioan, 8, 40). Iar acestea nu se săvîrşeau în mod despărţit, după calitatea celor ce se săvîrşeau, ca cele ale trupului să se arate fără dumnezeire, iar cele ale dumnezeirii, fără trup. Toate se săvîrşeau în chip unit şi unul era Domnul care le făcea acestea In mod minunat prin harul Lui. Căci scuipa omeneşte, dar scuipatul era îndumnezeit **(evdeov.** Fiindcă prin el făcea ochii orbului din naştere să vadă. Şi vrînd să Se arate pe Sine Dumnezeu, zicea aceasta cu limbă omenească: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 30); şi vindeca cu însoţirea voinţei omeneşti. Iar întinzînd mîna, a vindecat pe soacra lui Petru care zăcea de friguri, şi a sculat din morţi pe fiica mai marelui sinagogii, care murise.

XV

Dar ereticii, din neştiinţa lor, şi-au ieşit din minţi. Şi unii văzînd cele trupeşti ale Mîntuitorului, au tăgăduit afirmaţia: «La început era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1); iar alţii, privind cele ale dumnezeirii, n-au recunoscut afirmaţia: «Cuvîntul trup S-a

175. Pentru evrei botezurile dese erau numai semne văzute ale căinţei subiective, nu mijlocul prin care omul se scufundă în Dumnezeu în mod obiectiv. Deosebirea aceasta o putem vedea şi azi între botezul dat în numele Sfintei Treimi şi între botezurile neoprotestanţilor, care pun accentul pe subiectivismul pocăinţei în defavoarea botezului care aduce, de dincolo de subiectivitatea umană, harul lui Dumnezeu. Desigur prezenţa obiectivă a harului este asigurată de tăria credinţei, care la rîndul ei este întărită de prezenţa şi lucrarea obiectivă a harului.

făcut» (Ioan, 1, **14). Iar** apostolul credincios, cunoscând iubirea de oameni a Domnului **fi vazlnd** semnele dumnezeirii, s-a minunat de Domnul în trup. Dar privind iarăşi cele proprii trupului, se uimeşte peste măsură, cunoscând lucrarea dumnezeirii din ele.

Aceasta fiind credinţa Bisericii, cînd unii, privind la cele omeneşti şi văzînd pe Domnul însetând sau obosind, sau pătimind, flecăresc socotind pe Mîntuitorul

numai om, păcătuiesc mult; dar totuşi, căindu-se repede pot să primească iertare, avînd ca pricină slăbiciunea trupului (căci au şi pe Apostol dîndu-le iertare şi întinzîndu-le mîna, întrucît le spune: «Cu adevărat mare este taina dreptei credinţe: Dumnezeu S-a arătat în trup» (I Tim., 3, 16). Iar când alţii, privind faptele dumnezeirii, se îndoiesc despre firea trupului, păcătuiesc şi ei foarte mult, pentru că, deşi îl văd mîncând şi pătimind, le socotesc pe acestea năluciri; dar Hristos îi iartă şi pe aceştia, dacă se căiesc curând, pentru că au şi ei ca pretext mărimea supraomenească a faptelor. Dar când părând să aibă cunoştinţa legii, îşi măresc neştiinţa şi orbirea (cum erau fariseii de atunci) şi prin aceasta îşi pierd mintea şi tăgăduiesc cu totul pe însuşi Cuvîntul aflător în trup, sau atribuie faptele dumnezeirii, diavolului şi demonilor lui, pe drept cuvînt se învrednicesc de osînda acestei necredinţe. Căci au socotit pe diavol drept dumnezeu şi au cugetat pe Dumnezeu cel cu adevărat existent nea-vînd nimic mai mult în faptele Lui decât demonii.

XVI

într-o astfel de necredinţă erau căzuţi iudeii de atunci şi, dintre iudei, mai ales fariseii. Căci Mîntuitorul arătînd faptele Tatălui (fiindcă scula morţi, dăruia orbilor vedere, făcea pe ologi să umble, deschidea auzul surzilor, făcea pe muţi să vorbească şi supunea zidirea poruncind vuitului şi umbrind pe mare), mulţimile se uimeau şi slăveau pe Dumnezeu, dar fariseii ziceau că aceste fapte sînt ale lui Beelzebul; şi nu se ruşinau, nebunii, să pună pe seama diavolului puterea lui Dumnezeu. De aceea, pe drept cuvînt a spus că ei hulesc într-un chip de neiertat. Pînă ce şchiopătau cu înţelegerea, privind la cele omeneşti şi zicînd: «Oare nu este acesta fiul tîmplarului?» (Matei, 13, 55); şi: «Cum ştie acesta toate, fără să fi învăţat?» (Ioan, 7, 15); şi: «Ce semn faci pentru tine însuţi?» (Ioan, 6, 30); şi: «Să coboare acum de pe cruce şi vom crede în el» (Matei, 27, 42), îi suporta ca păcătuind faţă de Fiul omului, şi, întristat de orbirea lor, zicea: «Dacă aţi fi cunoscut şi voi cele spre pace» (Luca, 19, 42). Ba şi pe marele Petru, care a vorbit portăresei bănuitoarele El ca de un om şi apoi s-a depărtat, l-a iertat Domnul cînd a plîns (Matei, 26, 74). Dar când aceştia, odată căzuţi, au căzut şi mai tare şi şi-au ieşit şi mai mult din minţi, încît au zis şi de faptele lui Dumnezeu că sînt ale lui Beelzebul, nu

i-a mai suportat. Căd huleau împotriva Duhului Său, zidnd că Cel ce face acestea nu este Dumnezeu, d Beelzebul[17]". Şi de aceea, ca unii ce au cutezat cele de nesuportat, au fost pedepsiți pentru vede. Căd îndrăzneala lor este egală cu a zice privind rînduiala lumii şi pronia arătată în ea, că şi zidirea a fost făcută de Beelzebul; şi soarele răsare ascultând de diavol şi pentru el se mişcă toate pe cer. Căd precum acestea sînt ale lui Dumnezeu, aşa erau şi acelea faptele Tatălui. Şi dacă acelea erau ale lui Beelzebul, în mod necesar şi acestea (cele ale lumii) sînt ale lui Beelzebul[176]. Şi ce mai spun atund de Cuvîntul: «La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» (Fac, 1,1)? Dar de nimic nu se feresc în această nebunie a lor. Pentru că şi părinții lor, stăpîniți de aceeaşi voință, dnd se aflau în pustiu după ce ieşiseră de curînd din Egipt, făurindu-şi un viței, au pus pe seama lui binefacerile făcute lor de Dumnezeu, zidnd: «Aceştia sînt dumnezeii tăi, Israele, care te-au scos pe tine din Egipt» (leş., 32, 4). Pentru această hulă şi atund nu puțini, ci mulți din cei ce au cutezat acestea, au fost omorîți. Şi Dumnezeu le-a vestit aceasta, zidnd: «în ziua în care îi voi cerceta, voi aduce peste ei păcatul lor» (leş., 34). De fapt pînă ce aceia drteau pentru lipsa de pîine şi de apă, i-a răbdat pe ei, cum rabdă o mamă care alăptează pe copilul ei. Dar dnd au înnebunit mai mult şi, cum zice despre ei Duhul în psalmi: «Au schimbat slava Lui în asemănarea viţelului care se hrăneşte cu iarbă» (Ps. 105, 22), îndrăznind cele de

neiertat, **au** fost bătuți, cum zice Scriptura, **pentru făurirea** viţelului, pe care-1 făcuse

175 a. Fariseii păcătuiau împotriva întregii Sfinte Treimi, negînd că Hristos are în El pe Sfîntul Duh şi că e Fiul Tatălui.

176. Dacă faptele minunate săvîrşite de Iisus ar fi fost ale lui Beelzebul, atunci şi toată ordinea creației ar fi a lui Beelzebul. Cei ce o spun aceasta se închină diavolului în loc de a se închina lui Dumnezeu.

In general hula înfpotriva Duhului Sfînt e necredința în lucrarea lui Dumnezeu în lume, fie în crearea şi conservarea ei, fie în fapte mai presus de fire şi în faptele lui Hristos. Căci Dumnezeu e prezent şi lucrează în lume prin Duhul Sfînt. A nega pe Duhul Sfînt înseamnă a nega puterea creatoare şi mîntuitoare a lui Dumnezeu. Ea e una cu necredința în Dumnezeu. Ea înseamnă a atribui totul forțelor naturii, personificate de păgîni în zei, căci Beelzebul eră unul din aceşti zei. Creştinismul i-a socotit de la început diavoli, odată ce erau opuşi de aderenții lor lui Dumnezeu. Numai în Dumnezeu cel în Treime, deci în Care fi Duhul e de ființă dumnezeiască, poate fi un Dumnezeu creator, şi deci poate •ăvîrşi şi fapte mai presus de fire în lume. Căci dacă nu e un Dumnezeu care naşte ca Tată pe Fiul şi purcede pe Duhul Sfînt din ființa Lui, El nu-Şi arată rodnicia decît în natura emanată din El. Deci nu există altă alternativă decît sau Treimea creatoare, sau panteismul; sau Treimea în care Persoanele dumnezeieşti au o atenție conştientă față de persoanele create, sau avalanşa de individuațiuni ce apar şi dispar fără rost dintr-o esență oarbă, inconştienta, supusă unor legi a căror existență este inexplicabilă.

In considerarea zeilor ca forțe ale naturii se manifestă ideea că natura copleşeşte persoana. Influențată de această idee, filosofia greacă nu ajunsese la distincția clară între persoană şi natură. Ideea clară a persoanei şi a valorii ei eterne, sau a superiorității ei negrăite asupra naturii a adus-o creştinismul, dezvoltînd în această privință gîndirea Vechiului Testament. învățătura despre Sfînta Treime stă la baza acestei idei despre valoarea eternă a persoanei şi despre comuniunea ca condiție necesară a ei. Filosofia din ultimele secole tinde să revină iarăşi la considerarea naturii ca superioară persoanei.

Aaron (leş., 32, 35).

XVII

Acestea îndrăznindu-le şi acum fariseii, **au** primit această hotărîre de la Mîntuitorul, pe care a primit-o şi o suportă şi acum Beelzebul, cel pomenit de ei, ca să fie aşezați şi ei împreună cu acela pentru veci în focul gătit aceluia. Căci nu le-a spus acestea făcînd vreo comparație între hula adusă Lui şi Duhului Sfînt, ca şi cînd Duhul

ar fi mai mare şi de aceea şi păcatul săvîrşit împotriva Duhului. Să nu fie! Fiindcă altă dată a învăţat că toate câte le are Tatăl sînt ale Fiului şi Duhul va lua din cele ale Fiului şi El va slăvi pe Fiul; şi nu Duhul îl dă pe Fiul, ci Fiul îl dă ucenicilor şi prin ei tuturor celor ce cred în El. Nu aşa a spus Mîntuitorul, ci Domnul le-a spus acestea ca să arate că hula împotriva Lui se îndreaptă spre amîndouă laturile Lui, fie că e mai mică, fie că e mai mare.

De fapt şi fariseii înşişi le rosteau împotriva amîndurora. Privindu-L ca om, îl bîrfeau zicînd: «De unde are Acesta o astfel de înţelepciune?» (Matei, 13, 54) şi: «încă nu are cincizeci de ani şi a văzut pe Avraam?» (Ioan, 8, 57). Şi privind faptele Tatălui, nu numai că tăgăduiau dumnezeirea Lui, ci spuneau că în locul acesteia este în El Beelzebul şi faptele ei sînt ale acestuia. De aceea amîndouă spunîndu-se despre El şi hula mai mică îndreptându-se spre umanitate iar cea mai mare spre dumnezeire, pentru cea mai mare El a rostit împotriva lor osînda de neiertat. De aceea încurajînd pe ucenicii Săi, le-a spus: «Dacă pe Stăpînul casei L-au numit Beelzebul» (Matei, 10, 25). Prin aceasta S-a arătat pe Sine ca Stăpînul casei Cel hulit astfel de către iudei.

XVM

Iar dacă iudeii zicînd: «între Beelzebul», nu ocărau pe altcineva decît pe Domnul, e vădit că spusa «hula împotriva Duhului» (Matei, 12, 31), o arată ca rostită împotriva Domnului. Deci Mîntuitorul a arătat toată spusa ca îndreptată spre El. Căci El este Stăpînul casei universale. Nu trebuie să obosim a o spune aceasta iarăşi şi iarăşi pentru întărire. A înseta, a obosi, a adormi, a fi lovit, a mînca sînt proprii omului. Dar faptele ce le făcea Domnul nu mai sînt ale oamenilor, ci era propriu lui Dumnezeu a le face. Cînd deci, precum am spus înainte, văzîndu-le vreunii pe acestea, îl bîrfesc pe Domnul ca om, îşi atrag o mai mică osîndă decât cei ce pun faptele lui Dumnezeu pe seama diavolului. Căci aceştia nu aruncă numai cele sfinte înaintea câinilor, ci îl şi aseamănă pe Dumnezeu cu diavolul şi spun de lumină că e întuneric.

Aceasta e deci hula de neiertat a fariseilor, de care Marcu a spus: «Iar cel ce va huli-împotriva Duhului Sfînt nu are iertare, ci este vinovat de osînda veşnică. Pentru că ziceau: «Are duh necurat» (Marcu, 3, 29-30). Dar orbul din naştere, văzînd, mărturisea: «Din veac nu s-a auzit să fi deschis cineva ochii unuia care s-a născut orb. De nu era Acesta Fiul lui Dumnezeu, nu putea face nimic» (Ioan, 9, 32-33). Iar mulţimile minunîn-du-se de cele săvîrşite de Domnul, ziceau: «Aceste cuvinte nu sînt ale unui îndrăcit, căci nu poate un îndrăcit să deschidă ochii orbilor» (Ioan, 10, 21)

Dar fariseii, socotiţi tari în ale Legii, căci îşi lărgeau ciucurii şi se făleau ca ştiind mai multe decît alţii, nu se ruşinau nici de aceasta. Ci, după cum s-a scris, jertfeau, nenorocitii, demonilor şi nu lui Dumnezeu, zicînd că Domnul are drac şi faptele Lui Dumnezeu sînt ale dracilor[177]. Şi pătimeau aceasta nu pentru altceva, ci ca să nege că Cel ce le făcea acestea era Dumnezeu şi Fiul lui Dumnezeu. Căci dacă faptul că mînca şi înfăţişarea trupului îl arătau ca fiind şi om, pentru ce nu vedeau din faptele Lui minunate că este întru Tatăl şi Tatăl întru El? Pentru că nu voiau. De aceea degrabă îl aveau pe Beelzebul grăind în ei. Căci precum din cele

(îmeneşti îl numeau numai om, din faptele care erau proprii ale lui Dumnezeu, nu-L mai mărturiseau Dumnezeu, ci îl îndumnezeiau în locul Lui pe Beelzebul, ca să fie chinuiți împreună cu el în focul veşnic.

XIX

Cercetarea textului mi se pare că dă la iveală acest înțeles şi că el arată cum amîndouă felurile de hulă se îndreaptă spre El. Dar şi că pe Sine S-a indicat atît prin «Fiul omului» cât şi prin «Duhul», pentru ca prin cea dintîi să arate partea trupească a Lui, iar prin «Duhul» să indice dumnezeirea Lui spirituală şi inteligibilă şi atotadevărată. Şi a legat putința de a se primi iertare de «Fiul omului», ca să indice partea Lui trupească. Iar hula de neiertat a arătat-o ca pe cea care atingea pe Duhul ca exprimînd prin aceasta ceea ce e deosebit de trup, să indice dumnezeirea Lui[177a]. Acest înțeles l-am văzut şi în Evanghelia după Ioan, când, vorbind despre mîncare ca faptă a trupului şi de aceea văzîndu-i pe mulți smintindu-se,

177. Asemenea acestora sînt cei ce admiră lucrurile deosebite ce se fac uneori de vrăjitori. E aci o credință într-un fel de puteri necunoscute ale naturii.

177 a. Cel ce spunea că Iisus e numai om nu păcătuia aşa de mult ca cei ce socoteau faptele Lui dumnezeieşti ca fapte ale unui îndrăcit, pentru că avea scuza umanității Lui care-i acoperea dumnezeirea. Acela putea fi iertat, pentru că se putea şi căi dacă vedea în Iisus un om cu calități vrednice de prețuire. Dar cel ce socotea faptele Lui minunate ca ale unui îndrăcit îl socotea căzut chiar din umanitate şi îl disprețuia şi ca om. Dar prin aceasta arăta că este el însuşi un îndrăcit, ca cel ce-L socotea pe Iisus astfel. Acesta săvîrşea un păcat de neiertat, pentru că răutatea lui atingea un grad suprem, care nu mai făcea posibilă căința.

Domnul zice: «Aceasta vă sminteşte? Dar dacă veți **vedea** pe Fiul omului suindu-Se unde era mai înainte? Duhul t>8te Cel ce **di** viața. Trupul nu foloseşte la nimic. Cuvintele ce vi le-am spus sînt Duh şi viață» (Ioan, 6, 62-64).

Aci le-a spus amîndouă despre Sine: că e trup şi Duh. Şi a deosebit Duhul de trup, ca, crezînd noi, să cunoaştem nu numai ce se vede din El, ci şi ceea ce nu se vede şi că cele ce nu se văd, nu sînt trupeşti, ci duhovniceşti. Dar trupul Lui promis spre mîncare e menit să fie hrana lumii întregi. Pentru aceasta a pomenit de suirea Fiului omului la ceruri ca să-i atragă de la înțelegerea trupească şi să afle că mîncarea amintită ca avînd să fie dată de El e o hrană cerească şi duhovnicească de sus. Căci zicînd: «Cele ce vi le-am spus sînt Duh şi viață», e egal cu a zice: Ceea ce vă arăt şi vă dau spre mîntuirea lumii e trupul pe care-l port Eu. Dar Acesta îşi dă şi sîngele Lui. Şi amîndouă vor fi hrană dată de El duhovni-ceşte. Deci acestea se dau fiecăruia duhovniceşte şi se fac în toți asigurare spre învierea şi viața de veci. Astfel atrăgînd-o Domnul şi pe samari-teancă de la cele supuse simțurilor, a numit pe Dumnezeu Duh, ca ea să nu mai cugete trupeşte, ci duhovniceşte despre Dumnezeu. La fel şi proorocul, privind la Cuvîntul ce se face trup, a zis: «Duhul feței noastre Unsul (Hristos) Domnul» (Plîng., 4, 20), ca să nu socotească cineva că Domnul e om simplu, ci auzind şi de Duhul să afle că cel ce este în trup este Dumnezeu.

XX

Deci sînt vădite amîndouă. De aceea cel ce priveşte la Domnul, care vorbeşte de ale Sale, de primeşte numai cele trupeşti şi necrezînd în cele dumnezeieşti, zice: «De unde are Acesta înţelepciunea aceasta?» (Matei, 13, 54), păcătuieşte şi-L huleşte ca pe Cel ce S-a făcut Fiul omului; iar cel ce, privind faptele săvîrşite în Duhul Sfînt, zice că Cel ce le face nu e Dumnezeu şi Fiul lui Dumnezeu, ci le pune acestea pe seama lui Beelzebul, huleşte în chip deschis, tăgăduind dumnezeirea Lui. De fapt, în spusa evanghelică, cum s-a zis adeseori, numindu-Se «Fiul omului», arată latura Lui cea după trup şi omenească, ca numindu-Se apoi «Duh» să arate că îi este propriu Sfîntul Duh, în Care toate le lucrează[17]". De aceea, făcînd lucrurile dumnezeieşti, a zis: «De nu credeţi Mie, credeţi lucrurilor Mele, ca să cunoaşteţi că Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 10, 38). Iar avînd să Se aducă pe Sine trupeşte pentru noi, când în

178. Se reia expresia: toate se fac «în Duhul», adică Tatăl le face toate prin Fiul, în Duhul. Duhul e Dumnezeu, Care Se dă creaturii ca ţintă, dar şi ca myloc dinamic în care aflîndu-Se, Se desăvîrşeşte la nesfîrşit, sporind în starea de fiu al Tatălui. Pe de altă parte se spune continuu de Dul\ul că e în Fiul, pentru că Se odihneşte în Fiul, sau Se află în adîn-cul Lui, pe care Fiul îl descoperă şi-L comunică şi-L luminează uşa ln ne.sfîrşit creaturilor.

scopul **acesta** S-**a** suit la Ierusalim, **a** spus ucenicilor Săi: «De acum dormiți si vă odihniți. Că iată s-a apropiat ceasul si Fiul omului Se predă în mîinile păcătoşilor» (Matei, 26, 45).

Faptele Lui dumnezeieşti făceau să se creadă că El e Dumnezeu adevărat. Iar moartea L-a arătat pe El ca având trup adevărat. De aceea în mod cuvenit îşi zice Sieşi, Celui ce Se va preda, «Fiul omului». Căci Cuvîntul este nemuritor şi de nepipăit şi este însăşi viața. Dar nici acestora nu credeau fariseii. Precum nu voiau să vadă nici cele ce le făceau fiii lor. De aceea Domnul îi mustră iarăşi, zicînd: «Dacă Eu scot dracii întru Beelzebul, fiii voştri în cine îi scot? Pentru aceasta ei vor fi judecătorii voştri. Iar dacă Eu scot dracii în Duhul lui Dumnezeu, atunci a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu» (Luca, 11,19-20). Şi a spus aci: «în Duhul lui Dumnezeu», nu ca fiind mai mic decît Duhul, nici pentru că Duhul lucra în El[178]", ci ca să arate iarăşi că Fiul, ca unul ce este Cuvîntul lui Dumnezeu, le lucrează acestea prin Duhul, şi ca să-i învețe pe auzitori că, cu cît pun mai mult faptele Duhului pe seama lui Beelzebul, cu atît îl defavorizează mai mult pe Cel ce procură pe Duhul[178]". De fapt, chiar spunînd aceasta, ei arată că nu din neştiință, ci cu voia se avîntă în această hulă de neiertat. Şi deşi «cunosc că aceste fapte sînt ale lui Dumnezeu, nu se ruşinează nebunii să le pună pe seama lui Beelzebul, declarînd că sînt de la duhul necurat.

XXI

Dar cum îndrăznind aceasta, mai pot să învinovățească pe elinii (pe păgîni), care îşi făuresc idoli şi-i numesc pe ei zei? Căci cele ce le fac ei sînt asemenea cu cele ale nebuniei acelora. Sau poate că îndrăznelile lor sînt şi mai mari. Pentru că deşi au primit o Lege în privința aceasta, au necinstit pe Dumnezeu prin călcarea Legii. Dar ce vor face cei ce hulesc acestea, dnd vor dti la proorocul Isaia că semnele venirii lui Hristos vor fi vederea orbilor, mersul ologilor, vorbirea celor fără grai, învierea morților, vindecarea leproşilor, destuparea auzului surzilor? Oare care din aceştia vor voi să spună că El e Făcătorul? De vor spune că El e Dumnezeu, se vor vădi pe ei înşişi că au defăimat pe Domnul. Căd cele ce le-a spus proorocul, văzînd de mai înainte, acestea le-a făcut Domnul însuşi dnd a venit de față. Iar dacă, grăbindu-se, duşi de o pornire nestăpînită,

178 a. N-a spus «în Duhul» pentru că numai Duhul ar fi lucrat în Hristos ca într-un om, ci ca si arate că Hristos lucrează în Duhul ca în Cel de ființă dumnezeiască asemenea Lui.

178 b. Toată interpretarea dată de sfîntul Atanasie locului de la Matei, 12,31-32, este hristologică, deşi nu pare că hula se referă la Fiul, ci la Duhul. Prin Fiul lucrează însă Duhul, deci cel ce le atribuie lui Beelzebul îl defăimează pe Fiul ca neavînd pe Duhul dumnezeiesc. Duhul e atît de unit cu Fiul, încît cine nu vede în Fiul pe Duhul micşorează pe Fiul însuşi. Acela socoteşte pe Fiul mai prejos chiar de om, considerîndu-L unealta lui Beelzebul. Duhul Sfînt dă faptelor Fiului caracterul dumnezeiesc. Duhul Sfînt îl arată pe Fiul ca Dumnezeu. Dacă Fiul n-are pe Duhul, nu e Dumnezeu.

vor îndrăzni să spună că si acestea **se** vor face dt Beelzebul, mă tem **ca** nu cumva, înaintînd treptat în necredință **şi citind: «Cine a** dat gură omului? Şi cine a făcut rău la auz pe surd si văzător pe **orb?»** (Ies-, 4, 11), şi cele asemenea acestora, să zică că şi acestea **sînt cuvintele** lui Beelzebul. Căci celui ce-i atribuie harul vederii, aceluia trebuie **să-i** atribuie în mod necesar şi pricina nevederii. Căci Cuvîntul a spus că **pe** amîndouă le-a făcut Acelaşi. în orice caz, spunînd-o aceasta, vor gîndi **pe** Beelzebul şi creator al firii omeneşti. Fiindcă cel ce le-a făcut are şi stăpînirea peste cele făcute. Căci Moise spunînd: «La început

a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» (Fac, 1, 1) şi: «în chipul lui Dumnezeu a făcut Dumnezeu pe om» (Fac, 1, 27); iar Daniel spunînd cu îndrăzneală lui Darie: «Nu mă închin idolilor făcuți de mînă, ci Dumnezeului celui viu care a făcut cerul şi pămîntul şi care are stăpînire peste tot trupul» (Dan., 14,1), nu spune iarăşi, întorcând declarația, că a nu vedea şi a şchiopăta şi celelalte boli vin din pedeapsa Creatorului? Dar după ei scăparea de ele şi binefacerea adusă celor bolnavi o socotesc lucrarea lui Beelzebul[178]. Dacă cercetăm bine această vorbire prostească unită cu necredința e mult obişnuită printre cei nebuni şi ieşiți din minte. Căci nebunii nu le atribuie nici pe cele bune prin asemănarea lui Dumnezeu, ci lui Beelzebul. Căci acestora nu le pasă că pervertesc dogmele dumnezeieştilor Scripturi, numai din pornirea de a tăgădui venirea lui Hristds.

XXII

Ar trebui ca aceşti vicleni să nu disprețuiască nici din cele trupeşti pe Domnul, dar să mărturisească şi din faptele dumnezeieşti că e Dumnezeu adevărat. Dar ei le-a^u făcut toate în mod alterat. Văzîndu-L om, L-au defăimat ca pe un om, iar privind faptele dumnezeieşti I-au negat dumnezeirea şi au alergat la diavolul, socotind că îndrăznind acestea vor putea scăpa să nu fie osîndiți de Cuvîntul cel batjocorit de ei. Descântătorii, magicienii şi vrăjitorii, deşi au încercat toate câte le-au putut, văzînd semnele făcute prin Moise, plecându-şi grumazul, au zis: «Acesta este degetul lui Dumnezeu» (leş., 8, 19). Dar fariseii şi cărturarii văzînd în lucrare toată mîna. lui Dumnezeu şi observînd că cele făcute de Mîntuitorul sînt cu mult mai multe şi mai mari, spuneau că cel ce le face pe acestea e Beelzebul, de care magicienii, măcar că erau ai lui, mărturiseau că nu poate face nici pe cele mai mici decît acestea. Cine ar putea

179. Diavolul nu vindecă de boli de nelecuit. Aceasta ar însemna că el e creatorul. Numai Dumnezeu le poate vindeca, pentru că El e Creatorul din nimic al puterilor lumii si **El poate da putere din nimic celui bolnav cînd nu mai poate fi ajutat de puterile din lumea creată de El. Bolile oamenilor au venit de pe urma căderii neamului omenesc în păcat, adică de pe urma slăbirii legăturii lui cu Dumnezeu, izvorul vieții. De aceea suferă de ele si unii care n-au făcut grele păcate personale. Aceasta pentru ca prin răbdare să sporească şi mai mult în bine. Dar Dumnezeu le poate vindeca singur şi într-un chip minunat, printr-o putere deosebită revărsată în cei bolnavi, cînd aceştia se deschid Lui prin credință.**

descrie' mărimea copleşitoare a nebuniei lor? Sau cine, cum a spus proorocul, ar putea găsi ceva asemănător cu necinstirile aduse de ei lui Dumnezeu? Au arătat prin acestea mai drepți pe sodomiți şi au întrecut neştiința elinilor. Au întrecut şi pe vrăjitorii lui Faraon şi nu se pot asemăna decît cu arienii cei nebuni, uniți în aceeaşi necredință. Căci iudeii văzînd faptele Tatălui prin Fiul, le atribuie lui Beelzebul. Iar arienii văzînd şi ei aceleaşi fapte, numără pe Domnul, care le săvîrşeşte, între creaturi, spunînd că El este din cele ce nu sînt; şi că nu era înainte de a fi făcut. Fariseii privind pe Domnul în trup bombăneau, zicînd: «Pentru ce Tu, om fiind, Te faci pe Tine Dumnezeu?» (Ioan, 10, 33). Iar duşmanii lui Hristos, văzîndu-L pătimind şi dormind, îl hulesc, zicînd: «Cel ce le suferă pe acestea nu poate fi Dumnezeu adevărat şi de o ființă cu Tatăl».

Şi în general, dacă ar voi să cerceteze cineva în paralelă urîtele cugetări ale ambelor grupuri, i-ar afla, cum am spus înainte, căzuți împreună în groapa aceleaşi nebunii.

De aceea Domnul a declarat de neiertat osînda pentru acestea atît a unora cît şi a altora, zicînd: «Oricăruia care ar grăi împotriva Duhului Sfînt, nu i se va ierta nici în veacul acesta nici în cel viitor» (Matei, 12, 32). Şi pe drept cuvînt. Căci cel ce neagă pe Fiul, pe cine rugîndu-1, îl va putea avea ca Mîntuitor? Sau ce viaţă, sau odihnă va aştepta, cel ce respinge pe Cel ce a zis: «Eu sînt viaţa» (Ioan, 14, 6)[180]; şi: «Veniţi la Mine toţi cei obosiţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni» (Matei, li* 28)[181]. Aceasta fiind pedeapsa acestora, e vădit că cei binecredincioşi în Hristos, care se

180. Dacă Hristos nu e Fiul lui Dumnezeu, oamenii n-au pe nimeni care, luînd firea lor, să le asigure învierea şi viaţa eternă. N-au în cine fi prezentaţi în faţa Tatălui, ca ridicaţi din starea care-i duce, prin lucrarea păcatului în ei, sau a urmărilor păcatului, la moartea eternă. N-are cine să dea lumii acesteia un rost. în sensul acesta, cel ce disprețuieşte pe Hristos, declarînd că nu e Dumnezeu, nu poate avea iertare de păcate nici în viaţa aceasta, nici în cea viitoare. Căci cine va mijloci pentru El în faţa Tatălui, ca să fie iertat? Cine îi va putea asigura în El viaţa veşnică întru fericire? în acest sens de existenţa unui Fiu etern în Dumnezeu şi de întruparea Lui depinde viaţa veşnică a oamenilor întru fericire şi sensul vieţii lor în lume şi însuşi sensul lumii legată de oameni. Numai în acest caz, lumea aceasta şi viaţa oamenilor în ea nu se arată ca singura realitate, ci ca creată de un Dumnezeu personal, etern şi ca atare putînd fi scăpată de corupere şi moarte şi căpătând un sens. în afară de Hristos ca Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, totul e fără sens. Omul capătă adîncime de taină şi de valoare nesfîrşită numai în Hristos. Fără Hristos omul apare ca o înfiripare superficială şi trecătoare. Toată existenţa devine o platitudine inexplicabilă. Hristos e viaţa nesfîrşită şi sensul existenţei, sau «Adevărul»-.

181. Viaţa omului fără nădejdea vieţii eterne întru fericire este o «oboseală» şi o «povară» plictisitoare, căci o lipsită de sens.

închină Lui şi după trup şi după Duh şi nu-L **nesocotesc** nici ca Fiu al lui Dumnezeu şi nu tăgăduiesc nici că S-a **făcut om, ci cred că** «la început a fost Cuvîntul» şi că «Cuvîntul trup S-a **făcut», vor** împărați veşnic în ceruri după sfintele făgăduințe ale Domnului **şi** Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Care a zis: «Aceia se vor duce în chinul veşnic, iar drepții la viața veşnică» (Matei, 25, 46).

Acestea ți le-am scris pe scurt, din cele ce le-am învățat. Dar tu nu le lua ca învățătură desăvîrşită, ci numai ca pe un prilej dat ție de mine spre mai multă cunoştință. De aceea luînd din spusa evanghelică şi din psalmi o înțelegere mai deplină, leagă snopul adevărului, ca purtîndu-1, să auzi, spunîndu-ți-se: «Dar venind vor fi întru veselie, ridicând snopii lor» (Ps. 125, 6), întru Hristos Iisus, Domnul nostru, prin Care şi cu Care fie slava şi stăpînirea Tatălui, împreună cu Sfîntul Duh, în vecii vecilor. Amin.

EPISTOLA DESPRE SINOADELE CE S-AU ȚINUT LA RIMLNI ÎN ITALIA ŞI LA SELEUCIA ÎN ISAURIA DESPRE SLNOADE[1]

(col. 681-791)

I

Poate a ajuns şi la voi vestea despre sinodul de care se trîmbițează şi acum. Căci s-a trimis pretutindeni scrisoarea împăratului şi a prefecților[2], care convoacă pe cei ce au să vină la el. Dar pentru că, fiind dqrnici de învățătură, căutați să cunoaşteți cele întîmplate acolo, am socotit că se cuvine să vă arăt şi vouă cele ce le-am auzit şi le-am aflat întocmai despre ele. Aceasta, pentru ca nu cumva auzindu-le de la alții, **să** aveți o judecată îndoielnică despre ele. Mai ales pentru că sînt unii care au obişnuit să vestească altfel cele ce s-au săvîrşit, de cum s-au săvîrşit.

întrunirea nu s-a mai făcut la Niceea, cum se hotărîse, ci s-a trimis o altă dispoziție, anume ca episcopii din părțile apusene să se adune la Rimini în Italia, iar cei din părțile răsăritene să se întîlnească în Seleucia, numită Aspra, din Isauria. Ca pretext al acestei întruniri se trîmbița tema credinței în Domnul nostru Iisus Hristos. Iar cei ce au oferit acest pretext sînt din Panonia, anume Ursachie, Valens şi un oarecare Gherman, iar din Siria, Acacie, Eudoxie şi Patrofil dintr-o cetate din Sciția. Aceştia fiind din partida lui Arie şi nepricepînd nici ce cred, nici despre ce vorbesc, dar amăgind pe furiş pe fiecare şi semănînd sămînța ereziei lor, au dştigat pe unii care socotesc că sînt ceva, ba chiar pe împăratul care e eretic, prefăcîndu-se că se îngrijesc de credință: Pe acesta l-au îndemnat ca **să** adune un sinod, socotind că pot acoperi Sinodul din Niceea şi îi pot atrage pe toți în aşa fel ca să se înstăpînească pretutindeni necredința în locul adevărului.

II

1. Titlul pe scurt. Istoricii Socrate (III, II, cap. 37) şi Sozomen spun că epistola era adresată unui grup de prieteni (P. G. 26, col. 681, nota 2). Sinoadele acestea s-au ținut la anul 359.

2. Imperiul era împărțit în patru prefecturi cu reşedințele în Antiohia, Alexandria, Tesalonic şi Mediolan. Sinoadele din Rimini şi Seleucia s-au convocat după ce la 353 a ajuns Constanțiu împărat Sn Occident, din voința acestuia de a impune şi acolo arianismul.

Mai îhtîi mă mir (şi socotesc că orice om cu minte cugetă astfel) că, hotărîndu-se ținerea unui sinod universal şi a#teptîndu-l toți pe acesta, deodată el s-a împărțit în două. Şi unii s-au întîlnit acolo, alții aici. Poate a fost şi acesta un

lucru al Proniei, ca să se arate în fiecare din ele cugetul neviclean şi curat al credinţei unora şi să se dea pe faţă purtarea suspectă şi îndoielnică a altora. Apoi am înţeles, cu fraţii de aici, şi am deplîns lipsa de rost a întrunirii. Căci ce silea aşa de mult ca să se agite lumea creştină şi să alerge numiţii episcopi din timpul nostru în sus şi în jos şi să caute să afle cum să creadă în Domnul Iisus Hristos? Fiindcă dacă ar fi crezut, n-ar fi căutat credinţa ca şi cînd n-o aveau. Iar aceasta a oferit catehumenilor[3] nu puţină sminteală; iar paginilor nu puţină, ci multă pricină de rîs, văzînd pe creştini cum caută, ca treziţi acum din somn ce trebuie să creadă despre Hristos şi pe episcopii acestora, cu toate că cer de la popor recunoaşterea autorităţii lor ca învăţători, vădindu-se acum ca părăsind credinţa[4] şi căutând ceea ce nu au. Prin aceasta, cei din jurul lui Ursachie, făndu-se cauza acestor tulburări, nu-şi dau seama ce mînie îşi îngrămădesc. Căci spune Hristos prin sfinţii Săi: «Vai celor prin care se huleşte numele Meu» (Isaia, 52, 5; Rom., 2, 24); iar prin Sine însuşi în Evanghelie: «Oricine va sminti pe unul din aceşti prea mici, mai de folos i-ar fi să i se atârne o piatră de moară de grumaz şi să se înece în noianul mării, decît, cum adaugă Luca, să smintească pe unul din aceşti prea mici» (Matei, 18, 6; Luca, 17, 2).

III

Căci ce lipsea învăţăturii Bisericii despre dreapta credinţă ca să se pornească acum la o cercetare a credinţei şi să pună înaintea pretinselor cuvinte despre credinţă expuse de ei numele consulilor timpului de faţă? Ursachie şi Valens şi Gherman şi cei împreună cu ei au făcut prin aceasta ceea ce nu s-a făcut, nici nu s-a auzit vreodată la creştini, Căci scriind, cum au voit ei să creadă, au însemnat înainte numirile consulilor şi luna şi ziua timpului de faţă, ca să arate tuturor celor cunoscători că nu mai înainte, ci acum, sub Constanţiu, şi-a luat început credinţa lor. Fiindcă au scris toate acestea gîndind la credinţa lor. Pe lîngă aceasta, prefăcîndu-se că scriu despre Hristos, îşi numesc lor ca alt stăpîn pe Constanţiu. Căci acesta e cel care le dă lor puterea să susţină abaterea de la credinţă. Şi cei

3. Cei ce nu erau încă botezaţi, ci erau catehizaţi în vederea Botezului.

4. Sfîntul Atanasie socoteşte erezia ariană una cu necredinţa (AoăBeia). Căci cine socoteşte pe Hristos creatură nu consideră pe Dumnezeu ca Tată personal care naşte un Fiu şi deci nu cunoaşte pe Dumnezeu ca deosebit în esenţă de lumea noastră, ci ca pe o esenţă impersonală, din care emană lumea. In acest caz nimic nu ne poate ridica din succesiunea pieritoare, căreia îi sînt supuse toate individuaţiunile.

ce tăgăduiesc pe Fiul cel veşnic l-au declarat pe Constanțiu împărat veşnic. Astfel prin abaterea lor de la credință s-au făcut duşmani ai lui Hristos.

Dar poate iau ca pretext al numirii consulilor indicarea anilor de către prooroci. însă dacă vor îndrăzni să o spună şi aceasta, îşi vor da pe față şi mai mult ignoranța. Căci proorociile sfinților indică timpurile spre a fi ținute în amintire. Isaia şi Osea au fost în zilele lui Ozie şi Ioatam şi Ahaz şi Ezechia; Ieremia, în zilele lui Iosie; iar Daniel în vremea lui Chir şi Darie. Şi alții au proorocit în alte timpuri. Ei n-au pus prin aceasta începutul credinței în Dumnezeu. Căci aceasta era şi înainte de ei şi a fost pururea. Ba Dumnezeu a pregătit-o şi pe cea în Hristos înainte de întemeierea lumii. Ei n-au indicat timpurile începutului credinței lor, căci erau credincioşi şi înainte de aceste timpuri; le-au arătat pe acelea în care s-a vestit credința prin ei. Era o vestire anterioară despre venirea Mîn-tuitorului, dar şi una despre urmarea purtărilor viitoare ale lui Israel şi ale neamurilor. Dar «înțelepții» de acum nu prezintă istoria, nici nu prezic cele ce vor fi, ci, după ce au scris: «S-a expus credința universală», îndată au adăugat numele consulilor, luna şi ziua. Aceasta pentrucă precum sfinții au indicat anii istoriei şi ai slujirii lor, aşa aceştia să indice anii începutului credinței lor. Şi dacă ar fi scris măcar despre al lor! Căci ea a început de fapt acum. Dacă n-ar fi îndrăznit să scrie despre credința universală! Dar ei n-au scris: «aşa credem», ci: «S-a expus credința universală».

IV

Iar îndrăzneala afirmației lor dă pe față ignoranța lor. Căci conținutul nou al scrisului lor este egal cu erezia ariană. Şi scriind ei aşa, au arătat cînd au început să creadă astfel. Deci arată că de acum încep să vestească credința lor. Şi precum, după evanghelistul Luca, «s-a dat poruncă» («s-a pus dogmă») pentru înscriere şi această poruncă («dogmă») nu era înainte, ci a început să fie împlinită din zilele acelea în care s-a dat de cel ce a rînduit-o, tot aşa şi aceştia, scriind: «s-a expus acum credința», au arătat că conținutul ereziei lor este nou şi nu a fost mai înainte. Iar dacă au adăugat «universală», au căzut, fără să-şi dea seama, în nebunia celor din Frigia. Căci au spus şi ei ca şi aceia: «Nouă ni s-a descoperit prima dată şi de la noi începe credința». Şi precum aceia au recunoscut de căpetenie pe Maximila şi Montan, aşa aceştia socotesc pe Constanțiu ca stăpîn în locul lui Hristos. Dar dacă, după aceştia, credința începe de la consulii de acum, ce vor face cu Părinții şi cu fericiții Mucenici? Ce vor face ei cu cei catehizați de aceia şi cu cei adormiți înainte de consulii de acum? Cum îi vor scula pe aceia, ca să şteargă de la ei cele ce s-au socotit de ei că trebuie să fie învățate atunci, ca să semene în ei cele pe care le-au scris acum, născocindu-le? Iată cum se dovedesc ignoranți, ştiind doar să născocească pretexte nedemne şi greu de susținut, sau uşor de respins.

V

Sinodul din Niceea nu s-a adunat **fârâ** motiv, **ci** a fost o necesitate care-l impunea şi o cauză binecuvântată. Căci cei din Siria, Cilicia şi Mesopotamia ezitau în privinţa sărbătorii **şi** prâznuiau Pastele cu iudeii; iar erezia ariană se răzvrătise împotriva Bisericii universale şi avea ca ocrotitori, în rîvna ei şi în uneltirile împotriva dreptcredincioşilor, pe cei din jurul lui Eusebie. Acestea au fost cauzele pentru adunarea Sinodului ecumenic: ca să se ţină pretutindeni aceeaşi zi a sărbătorii şi ca să se dea anatemei erezia odrăslită. Deci s-a adunat Sinodul şi cei din Siria au fost convinşi în privinţa sărbătorii, iar erezia ariană a fost declarată înainte-mergătoarea lui Antihrist şi s-a dat în scris hotărîrea cea dreaptă împotriva ei.

Totuşi, dînd această hotărâre în scris, deşi episcopii erau în mare număr, n-au îndrăznit ceea ce au îndrăznit aceşti trei sau patru inşi. Căci despre Paşte au scris: «Părutu-s-au cele ce urmează». Iar despre credinţă n-au scris: «Părutu-s-a», ci: «Aşa crede Biserica universală». Şi îndată au mărturisit cum cred ca să arate că cugetarea lor nu e nouă, ci apostolică şi că cele ce le-au scris nu s-au născocit de ei, ci sînt aceleaşi pe care le-au învăţat Apostolii.

VI

Dar sinoadele adunate acum de ei ce cauză binecuvântată au? Dacă a apărut vreo altă erezie mai nouă, după cea ariană, să spună cuvintele născocite de ea şi să arate pe născocitorii ei. Şi punînd acestea în scris, să dea anatemei ereziile dinainte de sinodul acesta între care este şi cea ariană, cum au făcut cei din Niceea. Aceasta ca să arate că au şi ei un motiv adevărat de a spune ceva nou. Iar dacă nu s-a întâmplat nimic de felul acesta şi deci nici nu pot arăta aşa ceva, ci mai degrabă ei, ţinîndu-se de necredinţa ariană, spun cele proprii acesteia, şi, daţi pe faţă, se schimbă în fiecare zi, ce nevoie e de sinoade? Căci ajunge cel adunat la Niceea pentru erezia ariană şi celelalte toate, pe care le-a înlăturat prin credinţa cea sănătoasă.

Nici mult trâmbiţatul Aetie (Aetios), supranumit Ateos, nu îndrăzneşte să născocească altă nebunie, ci a naufragiat şi el în ea cu cei amăgiţi de el. în zadar aleargă, deci, aceştia pretutindeni, răspîndind pretextul că au cerut să se adune sinoadele acestea din pricina credinţei. E mai îndestulătoare dumnezeiasca Scriptură decât toate. Iar dacă e necesar şi un sinod pentru aceasta, să se ţină cele ale Părinţilor. Căci acestea nu le-au născocit nici cei ce s-au adunat la Niceea, ci au scris aşa de bine despre ea, că cei

ce citesc cu sinceritate cele scrise ale acelora pot să-şi amintească prin ele credinţa dreaptă în Hristos aflată în dumnezeieştile Scripturi[9].

VII

Deci, dat fiind că nimic întemeiat nu pot aduce în sprijin unui nou sinod, ci sînt lipsiți de orice temei, chiar dacă născocesc unele pretexte, le rămîne să spună: «Noi, împotrivindu-ne celor dinainte de noi şi căldnd tradițiile Părinților, am cerut să se adune un sinod. Dar temîndu-ne pe de altă parte, ca nu cumva, adunîndu-ne iarăşi, străduința să ne fie zadarnică, am cerut să se împartă sinodul în două, ca fiind despărțiți în două părți, arătînd cele ce le-am scris, să putem sâ-i atragem mai uşor pe ceilalți, sprijinindu-ne pe întîi stătătorul relei necredințe, Constanțiu şi aşa să golim de putere cele hotărîte la Niceea, ascunzîndu-le sub generalitățile scrise de noi»[8]. Deşi n-au spus acestea prin cuvinte directe, au făcut aceasta prin felul cum au lucrat şi prin tulburarea întreținută de ei.

De fapt, spunînd de multe ori multe şi întocmind texte scrise în diferite sinoade, nidodată n-au pomenit de erezia ariană, ca stricădoasă. Ci, deşi erau de față dteodată unii care o criticau, ei apărau această erezie pe cate Sinodul din Niceea a dat-o anatemei. Ba mai mult, aceştia primeau cu sinceritate pe cei ce afirmau cele ale lui Arie. Ded mare dovadă e şi aceasta că nu pentru adevăr, d pentru desființarea celor hotărîte la Niceea, s-a iscat ghidul convocării acestor sinoade. Iar ceea ce s-a făcut în aceste sinoade de către cei amintiți şi de către cei asemenea lor, arată nu mai puțin că acesta e adevărul. Dar e necesar să arătăm cum s-au petrecut toate.

VIII - .

Aşteptîndu-se să se adune la un loc toți cei pe care i-a convocat scrisoarea împărătească şi să se întrunească un singur sinod, episcopii s-au împărțit, şi unii s-au dus la Seleucia, numită Aspra, iar alții s-au adunat la Rimini; şi fiindcă în sinodul de la Rimini erau patru sute de episcopi, sau chiar mai mulți, au venit la acesta şi Herminie, Auxentie, Valens, Ursachie, Demofil şi Gaius. Dar pe dnd toți episcopii discutau despre cele din dumnezeieştile Scripturi, aceştia au prezentat o dedarație scrisă. Şi după ce au indicat pe consuli, au cerut ca această dedarație să fie aprobată de tot sinodul şi să nu se mai discute nimic din cele ale ereticilor şi să nu se mai cerceteze gîndirea lor, ci să se mulțumească toți cu acest document. Iar cele scrise de ei sînt acestea: *S-a expun credința* ***universală*** *în prezența*

5. Sinoadele ecumenice n-au voit să facă decât să formuleze credința din Sfînta Scriptură.

8. Cu pretextul «simplității» arienii evitând în textele lor, pentru Fiul, termenii «de o ființă», «din ființa Tatălui» şi vorbind simplu de «născut», fără nici o precizare, lăsau putința interpretării acestui cuvînt la voința fiecăruia şi mai ales într-un sens panteist.

prea evlaviosului şi gloriosului împărat Constanțiu, August cel veşnic şi prea venerat, sub consulatul lui Eusebie Flaviti şi Ipatie *FLaviu, în Sirmiu, la 11 ale calendelor lui Iunie".* .

«Credem într-unui, singurul şi adevăratul Dumnezeu, Tatăl, Atotții-torul, Creatorul şi Ziditorul tuturor. Şi într-unui Unul născut, Fiul lui Dumnezeu cel dinainte de toți vecii şi înainte de tot începutul şi înainte de tot timpul cugetat şi înainte de.toată ființa ce se poate cuprinde, născut fără patimă din Dumnezeu, prin care ş-au alcătuit veacurile şi toate s-au făcut; născut, Unul născut, singur din Tatăl singur; Dumnezeu din Dumnezeu, asemenea (ouoiov) cu Tatăl, cel ce L-a născut, după Scripturi; a cărui naştere (facere = yevecnv) nimeni h-o ştie decît numai Tatăl cel ce L-a născut pe El. Pe Acesta îl ştim ca Fiu Unul Născut al lui

Dumnezeu, care cu consimțirea părintească a venit din ceruri spre desființarea păcatului şi S-a născut .din Măria Fecioară şi a vieţuit cu ucenicii şi a împlinit toată iconomia după voia Tatălui şi S-a răstignit şi a murit şi S-a coborît • la cele de sub pământ şi a împlinit iconomia pentru, cele de acolo, de care portarii iadului, văzîndu-1 s-au umplut de frică; şi a înviat din morți a treia zi şi a petrecut cu ucenicii şi a împlinit toată iconomia; şi împlinindu-se patruzeci de zile, s-a înălțat la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui; şi va veni în ziua de pe urmă a învierii întru slava părintească să răsplătească fiecăruia după faptele lui.

Şi întru Sfîntul Duh, pe care însuşi Unul născut al lui Dumnezeu Iisus Hristos L-a făgăduit să-L trimită neamului omenesc, Mîngîietorul, după cum s-a scris: «Mă duc la Tatăl Meu şi îl voi ruga pe Tatăl şi alt Mîngîietor vă va.trimite vouă, Duhul adevărului; Acela dintr-al Meu va lua şi vă va învăța şi vă va aduce aminte de toate» (Ioan, 14, 16-17).

Iar numele de *ființă,* pus de Părinți pentru că e mai simplu, dar care neînțeles de noroade aduce sminteală, pentru că nu e dat nici de Scripturi, s-a convenit să fie înlăturat şi să nu se mai facă nicidecum vreo pomenire de o ființă a. lui Dumnezeu de aci înainte, pentru motivul că Scripturile nu pomenesc nicăieri de o ființă a Tatălui şi a Fiului. Ci spunem că Fiul e asemenea (ouoiov) cu Tatăl întru toate, precum spun şi învață şi sfintele Scripturi»[8].

IX

7. Cei doi consuli erau frați (din familia Flaviu). Sora lor, Eusebia, era soția împăratului Constanțiu. Data: 22 mai 359..

8, Se observă în acest text lipsa precizării că Fiul este «lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat», precum şi precizarea «născut, nu făcut». Numele simplu de Fiu îl lasă să fie înțeles şi ca Fiu adoptat de Dumnezeu. Textul se menține în generalități vagi. Se spune doar de Fiul că e născut înainte de orice «ființă care se poate cuprinde», deci înainte de individuațiunile ce ies din esența cea indefinită. Expresia «de o ființă cu Tatăl» nu numai că lipseşte, ci e şi respinsă în mod clar, cu nefiind în Scriptură. Pentru actul venirii la existență nu se foloseşte termenul de yf vvnoic; — naştere, ei cel de

După ce s-au citit acestea, nu peste mult s-a cunoscut viclenia celor ce le-au scris. Căci episcopii propunînd să se dea anatemei erezia ariană şi celelalte erezii şi toți consimțind cu aceasta, Ursachie şi Valens şi cei împreună cu ei au refuzat; atunci s-a cunoscut că nu din sinceritate au scris acestea, ci pentru abrogarea hotărîrilor de la Niceea, spre a introduce în locul lor erezia cea cu nume urît. Mirîndu-se deci de cuvintele lor viclene şi de intenția lor murdară, au spus: «Noi nu ne-am întrunit aici pentru că avem nevoie de o credință (căci avem în noi înşine credința cea sănătoasă), ci ca să facem de ruşine pe cei ce se împotrivesc adevărului şi încearcă să aducă învățături noi. Dacă deci voi ați scris acestea ca unii ce ați început să credeți acum, încă nu sînteți clerici, ci de abia începeți să fiți catehizați. Iar dacă răspundeți că sînteți şi voi doi de acord cu intenția cu care ne-am aduntt, să ne arătăm toți de un cuget şi să dăm anatemei ereziile şi să păzim ceie ale Părinților, ca să nu se mai răspîndească pretexte pentru sinoade, odată ce s-au adunat mai înainte cei de la Niceea şi au hotărît toate pentru Biserica universală».

Episcopii, consimțind iarăşi toți cu aceasta, cei mai înainte amintiți au •refuzat din nou. în sfîrşit, cunoscând ei că aceia sînt nişte vicleni ignoranți şi mai degrabă eretici, au întărit toți cu votul lor sinodul ce s-a ținut la

Yâveovț care are multe sensuri, în primul rînd pe cel de «facere». Peste tot se cere să nu se mai pomenească în viitor termenul de «ființă» a lui Dumnezeu. Remarcăm că acest lucru îl cer si unii teologi protestanți contemporani, pe motiv că el aduce o prea mare precizare despre Dumnezeu. Dar Părinții de Ia Niceea n-au folosit termenul «de o ființă» pentru a preciza ce e Dumnezeu în Sine, ci pentru a preciza egalitatea şi unitatea Fiului cu Tatăl menținînd în acelaşi timp distincția Lor. «Ființa» la Dumnezeu nu înlătură caracterul Lui negrăit, apofatic. în fond termenul «ființă» aplicat lui Dumnezeu înseamnă ceea ce «este cu adevărat». Căci e substantivul lui elvcu (— a fi). La noi s-a folosit în trecut pentru ea şi termenul «estime» de la «este». La Dumnezeu înseamnă existența supraexistentă, ce stă la baza oricărei existențe. E existența căreia nici nu i se potriveşte acest nume, dat de noi existenței create. Dumnezeu este mai degrabă Cel ce «nu este» în sensul existenței cunoscute de noi, cum zice Dionisie Areopagitul. E plinătatea infinită, necuprinsă, mai presus de orice experiență şi înțelegere a noastră, a existenței. E existența prin Sine, baza tot ce este. Conținutul reprezentat de ea este propriu celor trei Persoane. Căci dnd se spune de Fiul că e «de o ființă» se arată că el este o persoană împreună cu altă persoană, care amîri-două au existența adevărată, supremă. Deci acea existență nu e o esență impersonală. Căci aceasta n-ar fi existența plenară, ea e o existență personală, sau mai bine zis triper-sonală, căci o persoană singură nu e o persoană adevărată. Cînd se spune cuvîntul «de o ființă» se spune implicit că sînt doi, deşi au o singură ființă, sau aceeaşi existență supremă, unică. Deci sînt doi purtători ai aceleiaşi ființe prin excelență. Şi aceşti doi nu pot fi decît persoane. Dacă n-am mai spune că Fiul e «de o ființă cu Tatăl», cum am mai putea exprima egalitatea şi unitatea Lui desăvîrşită cu Tatăl? Nu se periclitează prin aceasta învățătura despre dumnezeirea Fiului? Nu se rămîne într-un vag total în privința dumnezeirii lui Hristos? în textul acesta Ursachie şi aderenții lui folosesc pentru Fiul numai termenul general de «asemenea Tatălui». Dar înțelesul lui «asemenea» e foarte larg. Şi noi sîntem «asemenea» lui Dumnezeu, deşi sîntem creaturi, iar El, Creatorul. într-o concepție pahteizantă ca cea ariană, toate sînt «asemenea» cu esența din care emană. Arienii sau nu spuneau nimic despre Dumnezeu, sau îl confundau cu lumea noastră lipsită de existența aşa cum o înțelegem pe CCH **a lui Dumnezeu.**

Niceea şi au socotit că ajunge aceasta. Iar pe **Ursachle |i** Valens, pe Her-minie, Auxentie, Gaius, Demofil i-au declarat **eretici** si depunîndu-i ca nefiind cu adevărat creştini, ci arieni, au scris Împotriva lor în limba romană următoarele, traduse după putere în limba greacă:

X

Copie de pe Epistola sinodului din Rimini către împăratul Constanțiu

1. Credem că s-au împlinit cele hotărîte mai înainte din porunca lui Dumnezeu şi din dispoziția binecredincioşiei tale. Căci ne-am adunat la Rimini împreună toți episcopii din toate cetățile de către Apus, ca să se facă pe de o parte cunoscută credința Bisericii universale, iar pe de alta, să se facă vădiți cei ce cugetă cele protivnice. Şi după multă cercetare am aflat mulțumitoare credința care s-a păstrat din vechime, pe care au pro-povăduit-o şi proorocii şi Evangheliile şi apostolii prin Domnul nostru Iisus Hristos, Care e şi păzitorul împărăției tale şi ocrotitorul sănătății tale. Ca atare ni s-a arătat vrednică să o ținem şi să o păstrăm şi să o păzim pînă la sfîrşit şi de aceea am socotit lucru greşit şi neîngăduit să schimbăm ceva din cele corect şi drept stabilite şi din cele bine cugetate la Niceea împreună cu prea slăvitul Constantin, împăratul şi tatăl vostru, învățătura aceasta şi înțelesul ei a străbătut şi s-a propovăduit la toate urechile şi mințile oamenilor şi a fost singura contrară şi nimicitoare a ereziei ariene. Ba prin ea s-a desființat nu numai aceasta, ci şi celelalte erezii. E greşit

9. Sinodul de la Milan s-a ținut la anul 355 şi contează şi el ca arian, ținindu-se sub presiunea împăratului arian Constanțiu. Dar se vede că era de un arianism moderat, motiv pentru care sinodul din Rimini, de acelaşi arianism moderat, nu vorbeşte rău despre el.

deci a adăuga ceva la învățătura aceasta, dar e periculos şi a scoate ceva din ea. Căci oricare din acestea două s-ar face, se va îngădui vrăjmaşilor să facă tot ce vor voi.

2. Ursachie şi Valens, fiindcă odinioară erau părtaşi şi în acord cu dogma ariană, au fost declarați atunci despărțiți de comuniunea noastră. Ca să se împărtăşească iarăşi de ea, recunoscând şi pocăindu-se de cele în care au greşit, au cerut iertare, cum mărturisesc şi declarațiile făcute de ei în scris. Făcând aceasta li s-a dat iertare de vinele lor şi au fost cruțați. Iar timpul în care s-au făcut acestea, a fost cînd s-a întrunit sinodul de la Milan', fiind de față şi legații Bisericii Romanilor. Ei au recunoscut totodată atunci şi pe Constantin cel după moarte vrednic de pomenire, care a expus credința cu toată exactitatea, pe temeiul cercetării ei. Şi fiindcă a fost botezat ca unul din oameni şi a plecat la odihna cuvenită, ar fi greşit să se aducă vreo înnoire după aceea, nesocotindu-se atîția sfinți mărturisitori, mucenici, scriitori şi tîlcuitori ai acestei dogme, care au rămas cugetînd toate după vechea rînduială a Bisericii, al căror Dumnezeu a transmis credința şi în timpurile împărăției Tale prin Stăpînul nostru Iisus Hristos, prin Care ți-a fost dat şi ție să împărăteşti şi să stăpîneşti peste lumea noastră.

Dar aceşti nenorociți şi morți cu sufletul s-au făcut iarăşi, printr-o îndrăzneală neîngăduită, propovăduitori ai acestei cugetări necredincioase şi încearcă să răstoarne toată întocmirea adevărului. Căci cînd, după porunca ta, s-a întrunit adunarea sinodului, şi-au dezgolit din nou cugetarea lor rătăcită. Şi ău încercat cu vicleşug şi tulburare să introducă vreo înnoire, aflînd ca asociați la grupul lor pe Herminie, Auxentie.şi Gaius, ca împreună susținători ai vrajbei şi ai dezbinării. învățătura lor fiind una, a întrecut orice mulțime de hule. Dar cînd au văzut că nu sîntem de o astfel de părere, nici de un cuget cu ei în ceea ce gîndeau rău, s-au schimbat pot.ivit adunării noastre, ca să pară că scriu altceva. Iar timpul era prea scurt ca să se poată da pe față intențiile lor. Deci ca să nu cadă cele ale Bisericii în ale lor şi să se sporească tulburarea şi vrajba ca să le amestece pe toate, s-a părut că e bine să se păzească cele stabilite odinioară ca hotărîri legiuite şi nemişcate, iar pe cei mai înainte pomeniți fca-i scoatem din comuniunea cu noi[10]. De aceea am trimis pe solii noştri la bunăvoința ta. Ei vă vor informa mai bine şi vă vor aduce opinia sinodului prin epistolă. Solilor le-am poruncit înainte de toate să vă încredințeze despre adevăr, pornind de la cele vechi şi drepte. Ei vor arăta binecredincioşiei tale că nu va fi pace, cum au spus Ursachie şi Valens, dacă se va schimba ceva din cele drepte. Căci cum vor putea înfăptui pacea cei ce destramă pacea? Aceştia vor aduce mai multă ceartă şi tulburare între celelalte Biserici şi Biserica Romanilor.

3. De aceea rugăm bunătatea ta ca să primeşti cu urechi binevoitoare şi cu privire senină pe solii noştri şi să nu îngădui să fie batjocoriți cei ce s-au oprit de la a aduce ceva nou şi să ne laşi să stăruim în cele stabilite şi legiuite de înaintaşi, despre care voim să spunem că toate le-au făcut cu minte ascuțită şi cu înțelepciune şi cu ajutorul Duhului. Căci înnoirile

10. Sinodul nu întreprinde o combatere a textului prezentat de Ursachie şi soții, dar îi declară scoşi din comuniune pentru că nu rămîn la textul de la Niceea. Episcopii din sinod îşi afirmau fidelitatea față de sinodul de la Niceea, căutînd să potolească pe Constanțiu în pornirea de a-i sili să adopte arianismul, prin argumentul că sinodul de la Niceea s-a bucurat de ocrotirea tatălui lui Constanțiu. Pînă la urmă unii episcopi, participanți la sinodul acesta ca şi la cel de la Seleucia, s-au supus poruncii împăratului, semnînd un text impus de el prin grupul arienilor amintiți. Sfîntul Atanasie nu spune aceasta aci, căci scrierea aceasta a fost alcătuită înainte de sfîrşitul sinodului. Dar o spune în cap. 30-31, adăugat ulterior. Vom vedea mai încolo că Atanasie nu se formalizează de această cedare a unor episcopi. La un sinod din Alexandria de la 362 el absolvă de vina acestei semnături pe episcopii participanți la aceste sinoade care au semnat de silă. A se vedea despre semnăturile date de unii episcopi, siliți de împărat, la Rimini şi Seleucia, unui text impus de acesta, cap. 30 (adăugat acestei scrieri de Atanasie, ulterior).

aduse de aceia sădeşte celor ce au crezut, **necredință, iar celor** ce n-au crezut, violență. Te mai rugăm să porunceşti **ca epiacopilor** care se află acum în locuri străine, pe care îi apasă **vtrsta obositoare** şi-i slăbeşte şi lipsa de cele ale traiului să li se facă uşoară **întoarcerea** la ale lor, ca să nu rămînă bisericile pustii de episcopii despărțiți de ele. Pe lîngă toate vă mai rugăm şi aceasta, ca cele ce le aveau înainte să le rămînă nemicşorate şi nesporite, ci păstrate toate cum au fost lăsate prin binecredincioşia părintelui tău pentru timpul de acum; şi nici să nu se supere, nici să se îngăduie să se dea altora părți din diecezele noastre, ci ca episcopii să se bucure cu pace, împreună cu popoarele lor, de liniştea rugăciunilor şi a slujbelor dumnezeieşti, rugîndu-se pentru împărăția ta, pentru mîntuire şi pace, pe care Dumnezeu să ți le dăruiască fără întrerupere. Solii noştri aduc cu ei semnăturile şi numele episcppilor. Ei vor spune binecredincio-şiei tale şi alte lucruri din dumnezeieştile Scripturi.

XI .

Hotărîrea sinodului

Cît s-a cuvenit şi a fost cu putință, prea cinstiți Frați, sinodul universal şi sfînta Biserică au'suportat cu răbdare şi cu linişte pe Ursachie şi Valens, pe Gaius, Herminie şi Auxentie, care altă dată gîndind altfel au tulburat toate Bisericile şi care şi acum au îndrăznit să încerce să amestece cugetarea lor în credința dreptcredincioşilor (ortodocşilor) şi să submineze Sinodul din Niceea, care e adversarul ereziei ariene, aducînd din afară o oarecare credință scrisă, proprie şi foarte străină de prea sfînta Biserică, pe care noi am socotit că nu e îngăduit să o primim, întrucît aceşti eretici de odinioară s-au arătat şi acum cugetînd cele contrare. Dar acestora noi nu le îngăduim comuniunea cu noi şi fiind ei de față i-am condamnat şi i-am depus cu glasul nostru propriu. Drept aceea acum, de socotiți de bine, declarați-o aceasta şi voi, ca să se cunoască sigur **hotărî**rea voastră din semnătură. într-un cuget noi, episcopii, zicem: Mai înainte numiții duşmani să se depună, ca credința universală să rămînă în pace[11].

Şi lucrările din Rimini au luat repede sfîrşit în acest fel. Căci nimeni n-a fost acolo în vreun dezacord, ci toţi au semnat cu un cuget, precum au scris şi au depus pe arieni.

XII

Iar cele ce s-au făcut în Seleucia (Aspra) sînt acestea: Era luna numită după romani Septembrie, iar după egipten* **$1** după macedoneni Gorpieu. Iar ziua lunii, în care au sosit toţi CP: chemaţi să vină, a fost, după egipteni, unsprezece. Au sosit si acolo iii jurul a o sutăşaizeci de episcopi. Mulţi fiind dintre cei

11. Emu două (trude de pedeapsă: pe unii i-au depus, pe alţii i-uujteoN din comuniuni'.

învinuiţi, cei ce-i acuzau strigau împotriva lor. Cei acuzaţi erau: Acacie şi Patrofil, Uraniu din Tir şi Eudo-xie care s-a introdus în Biserica din Antiohia, Leontin şi Teodot, Evagrie şi Teodul, Gheorghe alungat de toată lumea. Toţi aceştia au înscenat o faptă vicleană. Căci temîndu-se de dovezile celor ce-i acuzau, au luat alăturea de ei pe ceilalţi din partida arienilor, care au fost aduşi la abaterea de la credinţă fiind plătiţi şi au fost făcuţi episcopi de un sinod condamnat de marele Sinod. Aceştia erau Ştefan din Libia, Serat şi Polideu, acuzaţi de diferite vini; apoi, Pandratie şi Ptolomeu şi un oarecare Meleţian. Aceştia se prefăceau că vor să vină la credinţă din temerea de acuzatori, dar apărau de fapt erezia. Dar pînă la urmă s-au despărţit. Şi cei din jurul lui Acacie, foarte puţini la număr, au rămas singuri suspecţi. Iar ceilalţi formau mulţimea. Cei din jurul lui Acacie, folosindu-se de o îndrăzneală nebună, tăgăduiau cu desăvîrşire cele scrise la Niceea şi defăimau Sinodul. Iar ceilalţi (care formau mulţimea) primeau toate celelalte ale Sinodului. Numai cuvîntul «de o fiinţă» îl dezaprobau ca suspect de neclaritate. Petrecînd deci mult timp în localitate şi acuzatorii atacând, iar acuzaţii apărîndu-se şi de aceea înaintând şi mai mult în necredinţă şi hulind pe Somnul, mulţimea episcopilor s-a indignat şi au depus pe Acacie, Patroni, Uranie, Eudoxie şi pe Gheorghe cel dintre cei odinioară primiţi şi pe alţii din Asia, Leonţiu, Teodot, Evagrie şi Teodul; iar pe Asterie, Eusebie, Avgar, Vasilic, Fivos, Fidelie, Eutichie, Eustatie şi Magnus i-au scos din comuniune. Aceasta au făcut-o cu aceştia pentru că, chemaţi să se apere de cele ce îi acuzau mulţi, n-au răspuns. De aceea au hotărît să rămînă aceştia aşa, pînă ce, apărîndu-se, se vor arăta pe ei curaţi de acuzaţiile ce li se aduceau. Comunicând la eparhia fiecăruia judecata rostită asupra lor, s-au adresat apoi prea credinciosului împărat Constanţiu, arătându-i cele hotărîte. Căd aşa li se ceruse. Acesta a fost sfîrşitul sinodului din Seleuda.

xni

Cine n-a primit ded ca evlavioşi pe episcopii întruniţi în sinodul din Rimini, care au îndurat atâta oboseală a drumului şi multe primejdii pe mare, ca să depună pe cei ce cugetă cele ale lui Arie, iar definiţiile Părinţilor să le păzească

12. Cele două sinoade s-au socotit totuşi ariene,pentru că atît unii din-episcopii adunaţi la Rimini dt şi unii din cei adunaţi la Seleucia au semnat un text impus de împărat, fiindcă nu li se permitea altfel plecarea la eparhiile lor. Ei au fost însă iertaţi de un sinod din Alexandria convocat de sfîntul Atanasie după revenirea lui în scaun (Robert Thompson, *Athanasivs, Contra Gentes and de Incarnatione,* Oxford, 1971, p. XVII). Sfîntul Atanasie nu le consideră în această scriere ariene, pentru că socoteşte că sinoadele din Rimini şi Seleuda s-au terminat propriu-zis după condamnarea episcopilor arieni mai sus pomeniţi şi după ce au afirmat fidelitatea lor faţă de credinţa cea dreaptă. El nu face caz de faptul că episcopii din aceste două sinoade au avut unele îndoieli despre, expresia «de o fiinţă» din Crezul de Ia Niceea. Căci nu au adoptat vreo definiţie nouă de credinţă deosebită de cea de la Niceea. Iar semnăturile amintite le-au dat unuia din ei după închiderea sinoadelor.

cu evlavie şi în mod canonic?[12] Căci fiecare dintre ei

socotea **că dacă ar** desfiinţa cele dinainteu lor, **ar** da **pretext** celor de **după** aceea să desfinţeze cele stabilite de ei **acum". Si cine nu** disprețuiește ușurătatea aderenților lui Eudoxie şi Acade, **care pun mai** presus de credința Părinților zelul şi plăcerea celor înnebuniți **de** arianism? Şi ce credință pot avea în cele spuse de aceştia, **dacă** abrogă cele ale celor dinainte? Şi cum numesc Părinți pe cei **ai** căror urmaşi sînt, dacă se fac acuzatorii opiniei lor? Mai ales ce-ar-spune Acade despre Eusebie, învățătorul său, care nu numai că a semnat în Sinodul de la Niceea, d a şi declarat printr-o epistolă adresată poporului său că credința cea adevărată este cea mărturisită în Sinodul de la Niceea? Căci deşi le-a explicat cum a voit prin epistolă, dar cuvintele însăşi nu le-a respins, ba a şi învinovățit pe arieni, că spun că n-a fost Fiul înainte de a Se naşte şi nu admit că a fost înainte de Măria. Ce vom învăța ded popoarele amăgite de ei? Că au greşit Părinții? Şi cum vor fi ascultați ei de cei pe care îi învață să nu asculte de vechii învățători? Şi cu ce ochi vor privi la mormintele Părinților pe care-i numesc acum eretici? Şi pentru ce defăimează pe Valentin din Frigia şi pe Maniheu, iar pe cei ce grăiesc cele asemenea, cum gîndesc ei, îi numesc sfinți? Sau cum mai pot fi ei episcopi, dacă au fost făcuți episcopi de cei pe care-i defăimează ca eretici? Iar dacă aceia cugetînd şi scriind rău au înşelat lumea, să înceteze să-i mai pomenească. Şi dacă se aruncă scrierile acelora, aruncați şi voi din dmitire rămăşițele lor, ca **să** cunoască toți pe aceia ca amăgitori, iar pe voi, ca paricizi.

XIV

Fericitul Pavel îi laudă pe corinteni, zicînd: «Fraților, vă laud **că în** toate vă aduceți aminte de mine şi țineți predaniile, aşa cum vi le**-am** dat» (I Cor., 11, 2).Iar aceştia gîndind unele ca acestea despre cele dinaintea lor, îndrăznesc să şi spună popoarelor cele contrare: «Nu **vă** lăudăm pe voi că pomeniți pe Părinți, ci vă lăudăm mai degrabă cînd nu țineți predaniile lor». Deci să recunoască şi să spună că sînt dintr-un neam slab, zicînd: «Noi nu ne-am născut din oameni binecredincioşi, ci din eretici».

Acestea se cuvine să le spună, cum am zis înainte, celor ce leapădă cinstirea

13. Un important argument pentru tradiție: a abroga cele dinainte prin impunerea unui punct de vedere nou înseamnă a da motiv celor de după aceea să abroge si ei formula nouă impusă contra celei vechi. Biserica nu se învechește în esență prin credința moștenită, pentru că ea se referă la Hristos, Care e acelaşi în veci, Care nu poale fi depăşit de cineva mai presus de El. In Biserică prin tradiție nu se păstrează ceva legat exclusiv de un timp trecut, sau potrivit numai cu acel timp şi inspirat de el, ci ceea ce e veşnic valabil şi ne conduce spre veşnicie şi infinitate. Tradiția creştină e drumul spre eternitatea netrecâ-toare şi inepuizabilă în nici un timp prin care ne conduce, hrănindu-ne cu nădejdea eternității, dar fiind potrivită şi cu fiecare timp.

Părinților şi-şi aşteaptă mîntuirea de la erezia ariană şi nu se tem să audă ceea ce s-a scris în Pilde: «Fiul rău blesteamă pe tatăl său» (Pilde, 30, 11), negîndindu-se la amenințarea din Lege împotriva unora ca aceştia..

Aceia deci au avut un astfel de cuget de împotrivire; iar.voi din pricina aceasta nu v-aţi tulburat, nici n-aţi socotit cutezanţa lor adevăr. De fapt despărţindu-se de Părinţi ei s-au împotrivit unii altora, neavînd. o unică opinie, ci trecând prin schimbări multe şi diferite. Si răzvrătindu-se împotriva Sinodului din Niceea, şi-au.făcut ei înşişi multe sinoade şi expunînd la fiecare o credinţă, n-au rămas la nici una[14]. Şi nu încetează de a o face aceasta pururea, căci căutînd în mod greşit, nu vor afla înţelepciunea pe care au urît-o.

' Am înfăţişat numai în parte cele scrise de Arie şi câte am putut să adun din cele pe care le-au expus aceştia în sinoade, ca să cunoaşteţi şi să vă-miraţi pentru ce' nu se ruşinează, împotrivindu-se Sinodului ecumenic şi Părinţilor lor. Arie şi cei împreună cu el, cugetînd şi zicînd: «Dumnezeu a făcut pe Fiul din cele ce nu sînt şi L-a numit Fiul Său»; şi «Cuvîntul lui "Cumnezeu este una dintre creaturi»; şi: «A fost odată cînd n-a fost şi este schimbător, putîndu-se schimba când voieşte», au fost scoşi din Biserică de fericitul întru adormire Alexandru.

XV

Dar Arie, scos din Biserică şi petrecând la cei din jurul lui Eusebie, şi-a expus erezia pe hîrtie şi întrucât, cu toată rîvna lui, n-a câştigat prin Talia pe nimeni dintre cei înţelepţi, ci doar pe egipteanul Sosates, care l-a imitat în moravuri şi în sfârşitul vieţii, a scris şi alte multe. Vom da din ele acestea:

Hulele lui Arie

«Dumnezeu însuşi, aşa cum este, este pentru toţi de negrăit. Fiind singur astfel, nu are pe nimeni egal, nici asemenea, nici împreună slăvit. Ii spunem nenăscut pentru (faţă de) cel născut prin fire. **II** lăudăm fără început pentru (faţă de) cel ce s-a făcut în timp. Cel fără de început L-a

14. Unde nu se menţine ca tradiţie învăţătura despre Hristos ca Dumnezeu şi om, dată de El însuşi prin apostoli, se iveşte ca urmare micşorarea făgăduinţei infinităţii Lui şi fărîmiţarea sectară a celor ce pun gîndirea proprie în locul plenitudinii lui Hristos, păstrată prin tradiţia Bisericii. Numai în Biserică se menţine unitatea, pentru că numai în ea se păstrează învăţătura predată de Hristos ca Dumnezeu şi om şi făgăduinţa infinităţii şi eternităţii date de El. In voinţa de a se menţine ceea ce s-a moştenit prin tradiţia neîntreruptă şi nedepăşită ca conţinut de la Hristos însuşi, se manifstă totodată o depăşire de sine a individului. Prin această voinţă se biruieşte ispita individului de a se afirma pe sine însuşi mai deştept şi cuprinzînd mai mult din ceea ce se poate aştepta de la Dumnezeu decât cele făgăduite de Hristos însuşi prin Apostoli şi păstrate neîntrerupt în Biserică.

pus pe Fiul început al celor făcute[1]" şi L-a luat **pe aceita** Fiu, făcîndu-Şi-L Fiu"". Dar acesta nu are nimic propriu din **proprietatea** după ipostas a lui Dumnezeu'". Găti'nu e nici egal, nici de o **fiinţă cu El.** Dumnezeu este înţelept pentru că este învăţătorul înţelepciunii. O dovadă suficientă că Dumnezeu e deosebit de Fiul e că este nevăzut celor ce sînt prin Fiul şi Fiului însuşi[17].

Voi spune limpede cum se vede totuşi Cel nevăzut de către Fiul: prin puterea prin care Dumnezeu poate să se vadă, primeşte Fiul în măsurile proprii, să vadă pe Tatăl pe cît se poate. Sau Treimii nu-I sînt proprii asemănările, căci ipostasurile sînt neamestecate între ele[18]. Unul e mai slăvit .decît alţii la nesfîrşit[188]. Căci Tatăl e străin după fiinţă de Fiul, fiindcă e fără început[18b]. înţelege că a fost întîi unitatea (monada), iar doimea

122 HrtNTUI. ATANASIE CF.t, MARE

15. Arie a afirmat de la început pe Dumnezeu ca unic în sensul de ipostas unic, pe care-1 confunda cu fiinţa. El făcea din nenaşterea Tatălui şi naşterea Fiului nu o deosebire în interiorul Treimii, ci o opoziţie între Dumnezeu şi creatură. Dar aceasta'era o cugetare greşită, care considera pe Tatăl şi pe Fiul deosebiţi după fiinţă.

,15a. Fiuf nu mai era pentru Arie un Fiu de aceeaşi fire, ci unul adoptat de Dumnezeu.

16. Arie înţelegea prin ipostas, «fiinţa lui Dumnezeu». Din faptul că Fiul e deosebit ca ipostas de Tatăl', el deducea deosebirea lui după fiinţă. încă nu se ajunsese în filosofic la distincţia clară între ipostas şi fiinţă.şi Arie era tributar acestei filosofii. Dar apărătorii credinţei creştine'vedeau această deosebire. Arie înlătura învăţătura Scripturii prin doctrina filosofiei care nu ajunsese la recunoaşterea faptului real că între fiinţă şi persoană este o deosebire. Arie făcea opoziţie între nenaşterea.Tatălui şi naşterea Fiului, care-L plasa pe Fiul în planul naturii create, contrar Scripturii care nu trage din naşterea Fiului o asemenea concluzie. Arie o făcea aceasta, adăugind în mod perfid la nenaşterea Tatălui şi naşterea Fiului: Tatăl e nenăscut prin fire, iar Fiul e născut prin fire. Dar nenaşterea Tatălui şi naşterea Fiului nu sînt proprietăţi ale firii, ci proprietăţi ipostatice.

La fel opunea Arie calitatea de fără de început a Tatălui, începutului ce-1 atribuia Fiului prin naşterea din Tatăl, socotind că aceasta înseamnă un început în timp. Era aceeaşi confuzie între ipostas şi fiinţă. Nu înţelegea că Tatăl e fără de început şi Fiul are pe Tatăl ca început în calitate de ipostasuri, nu prin fire. Căci prin fire sînt amîndoi fără început. Neînceperea Tatălui nu se opune deci faptului că Fiul are pe Tatăl ca origine a Lui, că Fiul nu este fără un principiu: Prin fire amîndoi sînt neîncepuţi. Era o anumită viclenie în interpretările date de Arie termenilor biblici referitori la Dumnezeu.

17. O altă pretinsă dovadă pentru Arie că Tatăl e deosebit ca Dumnezeu de Fiul ca creatură: Tatăl e nevăzut celor făcute de Fiul şi prin Fiul, deci şi Fiului însuşi. Prin aceasta făcea pe Fiul, spre deosebire de Tatăl, vizibil de cînd există. Deci după el Fiul nu cunoaşte decît o lume văzută.

Prin toată învăţătura lui, Arie se depărta de credinţa în Dumnezeu cel viu şi personal, care are o viaţă eternă de iubire în El ca Tată, ca Fiu şi ca Duh Sfînt şi raţională cu un dumnezeu abstract, ireal, care nu are motiv să creeze lumea, deci din care lumea lese ca o emanaţie dintr-o esenţă supusă unei legi.

Ambele sînt părţile unei alternative panteiste.

18. Aci ipostasurile sînt înţelese de Arie atît ca persoane cît şi ca fiinţe deosebite. Deci ipostasurile nu se pot cunoaşte, pentru că nu sînt «amestecate» sau unite după fiinţă. De aceea, persoanelor Treimii, aşa cum le înţelegea Arie, nu li se poate atribui nici vreun fel de asemănare. Pentru că Tatăl e «cel întîi nenăscut», iar Fiul şi Duhul au fi un plan nostru creat.

18a. Tatăl are o slavă nesfîrşit mai mare decît Fiul şi Duhul. Care n-au decît o slavă asemenea celei a creaturilor.

18b. Relaţia între Tatăl şi Fiul se constituie abia Arie numai după ce Tatăl intră într-o legătură cu un Fiu concret cunoscibil, vizibil. Dar un Dumnezeu care e în Sine însn de

19. Dumnezeu unul născut e străin Tatălui. Care a născut şi Fiului pe Care L-a născut. E între El

20. înainte de Fiul a fost înţelepciunea Tatălui. Ea e Fiul născut, dar nu are caracter personal. E un Unul născut în sens impropriu. Hristos nu e întruparea ei, ci Tatăl îl învaţă prin ea pe Hristos. In acest sens ea e intermediara între Dumnezeu şi creatură şi ea întrucît poate avea rol de intermediere şi nu e nici persoană divină, nici creată, poate fi socotită ca străina atît Tatălui cît şi Fiului. Sau toate sînt străine în sens relativ. Căci toate fac parte din aceeaşi esenţa. Intrucat Tatăl foloseşte această înţelepciune cînd voieşte să nască pe «Fiul», se poate spune că ea vine la existenţă concretă prin voinţa Tatălui. Dar mai ales «Fiul» e produsul voinţei Tatălui, şi nu născut din fiinţa_ Lui.

20a. Cuvîntul venit în Hristos e un fel de emanaţie din înţelepciune care poate fi pe de o parte numită Unul Născut, pe de altă parte se arată în multe forme. Cuvîntul venit în Hristos e deci mai înalt decât Fiul, întrucât face parte din înţelepciunea care poate fi numită Unul Născut. Cuvîntul ca însuşire a lui Dumnezeu, dar nu ca Persoană, este de când e Dumnezeu.

20b. Spusa aceasta e referită de Arie fie la Dumnezeu însuşi, fie la «Fiul» Său creat. In primul caz Dumnezeu e negrăit chiar Sieşi, pentru că nu se poate cuprinde nici El însuşi pe Sine. Avem aci ceva asemănător gîndirii lui Iakob Bohme. în al doilea caz Fiul nu Se poate cunoaşte pe Sine, pentru că nu cunoaşte motivul pentru care a fost creat de Tatăl cel veşnic.

21. Arie concepea pe Dumnezeu incomunicabil, odată ce nu există afară de El decât creaturi. Omul nu poate ajunge pe urmele lui Dumnezeu aflate în sine, pînă la El însuşi.

22. In acest text se repetă mereu că Fiul Şi-a luat existenţa (iiitap^ev) din voia Tatălui.

23. Sfîntul Atanasie afirmă, împotriva ideii ariene că Fiul îi precede voia Tatălui, ideea că Fiul e una cu voia Tatălui (în *Cuv. III contra arienilor).* în faptul că e făcut din voia Tatălui şi nu-i născut din fiinţa Lui, stă motivul pentru care Fiul nu cunoaşte pe Tatăl. Cel născut din fiinţa cuiva îl cunoaşte pe acesta chiar în fiinţa sa.

n-a fost înainte de a exista în mod concret[181]. Dumnezeu Tatăl este înainte de a fi fiul. Pînă ce nu e încă fiul (căci a luat existența prin voia părintească), exista un Dumnezeu unul născut şi acesta e străin ambilor[19]. înțelepciunea a luat existență ca înțelepciune prin voința lui Dumnezeu cel înțelept[20].Se cugeta deci prin aceasta zeci de mii de înțelesuri: duh, putere, slava lui Dumnezeu, adevăr, chip şi Cuvîntul acesta. Gîndeşte deci că acesta se înțelege şi ca strălucire şi ca lumină. Fiind Cel mai înalt, are putere să nască ceva mai deosebit, sau mai înalt, sau mai mare decît Fiul. Căci Fiul, oricât de mare este, nu a luat existența prin voința lui Dumnezeu din care este Cuvîntul şi de dnd este Dumnezeu[208]. Iar Dumnezeu, fiind tare, Fiul îl laudă numai în parte pe cel mai înalt. Spunem pe scurt că Dumnezeu este negrăit pentru Fiul. Căci îşi este sie însuşi (pentru sine) de negrăit[20]". Adică nimic din cele ce pot fi spuse prin cuprindere nu poate exprima Fiul. Căd este cu neputință să afle urmele Tatălui, cum este în sine[21]. Căd Fiul nu-Şi cunoaşte nid însăşi ființa Sa. Pentru că fiind Fiu Şi-a luat existența[22] cu adevărat din voia Tatălui[23]. Ded

ce raţiune **va** permite Celui ce e din **Tatăl lă cunoaică prin** înţelegere (cuprindere) pe Cel ce L**-a** născut? Căci e **vădit că cel ce** are început nu poate să înţeleagă sau să cuprindă pe cel **fără de început, aşa** cum este».

XVI

Iar cele ce le-a scris prin epistolă către fericitul întru pomenire Alexandru sînt acestea:

Fericitului Papă şi Arhiepiscop al nostru Alexandru, prezbiterii şi diaconii în Domnul, bucurie,

Credinţa noastră din strămoşi, pe care am învăţat-o şi de la tine, Fericite Papă, este aceasta: cunoaştem un Dumnezeu, singur nenăscut, singur veşnic, singur fără de început, singur adevărat, singur avînd nemurire, singur înţelept, singur stăpînitor, singur judecător, singur cîrmuitor, iconom, neschimbat, drept şi bun, pe Dumnezeul Legii şi al proorocilor şi al Noului Testament; şi pe Fiul născut, unul născut, înainte de timpurile veşnice[24], prin Care a făcut şi veacurile şi toate; pe Cel pe care l-a născut nu după părere, ci într-adevăr, creatura desăvîrşită a lui Dumnezeu, căreia i-a dat să subziste (uixooTT|oavm)[25], neschimbat, neprefăcut, prin voie proprie[26]; dar nu ca una dintre creaturi[28]*; născut, dar nu ca una dintre cele născute[26b]. Nu cum dogmatizează Valentin, născut ca o emanaţie a Tatălui, nici cum a explicat Maniheu pe acest născut ca o parte **a**

Ş4. Timpurile eonilor, ale veacurilor, sînt cele în care există formele individuale ale existenţei. Se identifică veacurile cu timpurile.,

25. Fiul e creatura desăvîrşită căreia Tatăl i-a dat existenţa concretă prin voia Sa proprie. Dar ce înseamnă «creatura desăvîrşită»? Poate fi o creatură «desăvîrşită» prin ea însăşi? Fiul e prima individuaţiune ce vine la existenţă la hotarul dintre eternitate şi timpurile eonice. Probabil că existenţa înainte de timp, dar imediat înainte de începutul lui e socotită ca o individuaţiune unică cuprinzătoare a tuturor celorlalte. E o concepţie plină de contradicţii. Cum poate fi creatură şi în acelaşi timp anterioară timpului? Cum se abţine Dumnezeu de la creaţiunea tuturor celorlalte altfel, decît dacă se socoteşte Cuvîntul ca cuprinzîndu-le în El pe toate? Dar atunci, cum se mai face om individual?

26. «Fiul» ca creatură nu poate fi neschimbat prin fiinţă, ci primeşte neschimbabilita-tea prin voia Tatălui, deci putîndu-i fi şi luată aceasta. Dar cum se leagă atunci neschimba-rea de această creatură, dacă nu printr-o legătură permanentă cu dumnezeirea? Si atunci de ce nu sînt toate neschimbate? Nu vrea Dumnezeu să stea, fără voia lor, dar prin voia Lui într-o legătură permanentă cu ele? Şi ce rol mai are atunci voinţa creaturii în păstrarea acestei neschimbări? Se vede din nou că toată doctrina lui Arie e plină de contradicţii.

26a. Cum e Fiul creat ca una dintre creaturi?

26b. Cum e acest Fiu creat, dar nu ca una din cele create, şi în calitate de creat, născut, dar nu ca una din cele născute? Arie voia să se introducă ceva intermediar între Dumnezeu cel necreat şi creaturi. Dar în aceasta se manifesta tendinţa de a şterge graniţa între Dumnezeu şi lumea noastră în sens panteist. Consecvent ar fi fost Arie dacă ar fi considerat pe Fiul necreat, sau L-ar fi văzut asemenea celor create. Nu se află prin aceasta «Fiul» în relaţie cu toate celelalte creaturi? Şi atunci n-a creat Dumnezeu însuşi deodată cu «Fiul» acesta măcar potenţial pe toate celelalte? Dar atunci de ce se mai spune că prin El a creat Dumnezeu pe toate celelalte şi nu odată cu El? cum se poate da unei creaturi un astfel de statut excepţional faţă de toate celelalte?

Tatălui, de o ființă cu El'"; nici **ca** Sabelie care, împărțind monada, a spus **că** e și Tată și fiu; nici ca Hieracas, care a spus că e sfeșnic din sfeșnic, sau **ca** un sfeșnic împărțit în două; nici ca pe cel ce fiind mai întîi, s-a născut mai pe urmă, sau se creează ca fiu[27], cum și tu însuți, Fericite Papă, ai condamnat în mijlocul Bisericii și în adunare de multe ori pe cei ce susțin acestea. Ci, precum spunem, ca pe Cel care, prin voialui Dumnezeu[28], născut înainte de timpuri și de veacuri, a primit de la Tatăl viața și existența, Tatăl ipostaziindu-și împreună cu el (prin el) măririle sale (Tag 66£a<; oi>vu7tooTT|oavTog **auTcp *avzîb*** TOV Wcpâg)[29]. Căci Tatăl, dîndu-i din plinătatea tuturor, nu S-a^ lipsit pe Sine de cele pe care le are în mod nenăscut îri Sine, întrucît El este izvorul tuturor.

Deci trei sînt ipostasurile[290]: Dumnezeu, Care fiind cauza tuturor, e singur fără de început. Fiul, Care fiind născut netemporal de Tatăl și creat[30] și întemeiat înainte de veacuri, nu a fost înainte de a se naște, ci, născut netemporal înainte. de toate, a fost singur adus la existență (unăcrrri) de-către Tatăl[30"]; El nu are deci.deodată cu Tatăl existența, cum spun unii despre cele ce țin de ceva ***(zompoQ-z)[31],*** afirmînd două principii

28c Valentin confunda emanația cu nașterea. Dar emanația e ulterioară izvorului din care apare ea. Nu e din veci împreună cu izvorul, nici unică. Aci se vede panteismul. în învățătura creștină este împreună eternă cil Tatăl o persoană, deci e împreună etern Fiul cu Tatăl. Numai două persoane de o ființă pot fi coeterne. La Maniheu «Fiul»- e o parte a Tatălui. Deci el vedea ființa lui Dumnezeu divizibilă ca și natura creată în sens panteist; o vedea ca atare imperfectă.

27. E ceva asemănător cu ceea ce spune Iakob Bohme, care cugeta pe Dumnezeu ca un indefinit, sau ca uh abis, în care nici El însuși nu sesizează nimic sau nu Se sesizează nici pe Sine, ca un Nichts', în care se cuprind virtual toate. Acest vid aparent se definește apoi pe sine ca realitate personală, sau devine conștient de sine. Dar ce Dumnezeu mai e acest vid supus unei evoluții?

28. «Născut prin voia lui Dumnezeu» implică o contradicție în gîndirea lui Arie: pe de 0 parte născut, pe de alta creat. Căci ceea ce e prin voia cuiva e creat, nu născut.

29. După Arie, Tatăl face să se vadă, în individuațiunea creată a «Fiului», slavele Sale, dar nu ființa Sa. Dar și Fiul contribuie la această arătare a măririlor Tatălui. Și cum o poate face aceasta dacă e creatură?

29 a.Aci Arie înțelege prin cele trei ipostasuri, trei existențe, dintre care două, adică Fiul și **Duhul, nu sînt de ființă dumnezeiască. El amăgea și prin aceasta pe cei simpli, ară-tîndu-se că ar crede în trei ipostasuri, sau în Sfînta Treime.**

30. Aci apare marea contradicție ariană: născut, dar în același timp creat. Sau afirmîndu-le amîndouă acestea, Arie arată că nu face o reală distincție între nașterea din Dumnezeu și **creare, tot ce pare creat fiind de fapt născut, sau emanat din esența divină; sau invers: ceea ce emană din ființa divină poate părea creat, dacă se admite un fel de voință (impusă de o lege mai adîncă) în actul nașterii.**

30a. Aceeași ambiguitate o arată Arie spunînd că «Fiul», deși creatură, e născut netemporal și că a fost adus singur la existența. El înțelege prin aceasta probabil faptul că Fiul nu Se specificase în multele individuațiuni care întrețiaprin relațiile dintre ele o temporalitate. Avem aci iarăși un fel de trecere neîntreruptă de la esența izvorîtoare la prima emisie nediferențiată, din care apoi decurg toate.

31. Se face aluzie la Ioan 1,1, unde se spune că «Cuvîntul era la Dumnezeu» (rtpoț TAV fti:6v).

(începuturi, origini) nenâscute™. Ci ca **monadă fi început** al **tuturor,** Dumnezeu e înainte de toate. De aceea e **șl înaintea Fiului,** precum am învățat și de la tine că ai propovăduit în mijlocul **bisericii.** întrucît are deci de la Dumnezeu existența și măririle și viața **și toate i** s-au dat de către El, Dumnezeu este începutul (originea — ***ap%Ă)*** **Lui.** Căci este la originea Lui (âpxei) ca cel ce e

Dumnezeul Lui şi e înainte de **El.** Iar dacă expresiile «din El» (Rom., 11, 36), şi «din pîntece» (Ps. 120, 3) şi «din Tatăl am ieşit şi vin» (Ioan, 10, 28), se înțeleg de unii ca o emisie (emanație), Tatăl va fi compus şi divizibil şi schimbător şi trup după ei şi aşa, precum se întîmplă cu ei, Dumnezeu cel netrupesc, pătimeşte cele proprii trupului»[33].

Acestea sînt o parte din vomitările aderenților lui Arie, din inima lor eretică. .

XVII '

Dar înainte de a avea loc Sinodul din Niceea, au scris şi cei din jurul lui Eusebie, Narcis, Patrofil, Maris, Paulin, Teodot şi Atanasie cel din Nazarbe cele asemenea acestora. în plus, Eusebie din Nicomedia a scris lui Arie, spunîndu-i: «Bine cugeti; roagă-te să cugete toți aşa. Căci e vădit oricui că ceea ce e făcut nu era înainte de a se face. Ceea ce e făcut are un început al existenței». Iar Eusebie din Cezareea Palestinei, scriind episcopului Eufration, nu s-a temut să-i spună deschis că Hristos nu este

32. E o acuză mincinoasă la adresa creştinilor. Căci creştinii nu admit două începuturi, sau principii, ci numai unul, pe Tatăl. Dar Fiul e în Tatăl, sau Tatăl nu e fără Fiul, sau în calitate de origine eternă nu poate fi fără Cel originat.

33. Arie nu putea înțelege naşterea Fiului din Tatăl, întrucât o confunda cu o emanație, care ar împărți pe Dumnezeu. De aceea acuza pe dreptcredincioşi de panteism. Pe de altă parte îi acuza că văd naşterea în Dumnezeu ca la oameni. La baza acestei neînțelegeri stătea, cum am spus, faptul că în filosofia greacă, căreia Arie îi era tributar ca toți ereticii amintiți şi combătuți mai înainte, încă nu era lămurită ideea de persoană. Ideea iui Dumnezeu ca persoană o aduce creştinismul, dezvoltînd-o din spiritul vechiului Testament. Şi a trebuit un efort deosebit de gîndire pentru a o tălmăci în termenii filosofiei. Pentru creştinism Persoana în Dumnezeu, nu emană din altă Persoană ci Ea se naşte. Căci Ea e întru totul egală cu Cea care naşte, avînd într-un fel toată ființa Aceleia, dar într-o înfățişare proprie, cu o conştiință de sine. Dar întrucît voința Persoanei se arăta din plin şi în actul creației, Arie a voit să scape pe Dumnezeu de sensul naşterii - pe care el îl socotea emana-ționist -, afirmând că Dumnezeu prin voință doar creează, nu şi naşte. Gîndirea creştină a reuşit să purifice total naşterea în Dumnezeu de sensul emanației, văzînd în El o persoană perfectă căreia îi este proprie iubirea conştientă perfectă. In Dumnezeu naşterea e unită şi cu voința, dar nu în aşa fel că Cel născut e exclusiv produsul voinței, cum sînt lucrurile create de Dumnezeu, sau cele supuse manipulării persoanei umane. Sfîntul Atanasie va stărui mult asupra ideii că din naşterea Fiului din Tatăl nu lipseşte nici voința Tatălui, nici a Fiului, deci această na;t;rc nu e numai produsul voinței Tatălui. Fiul e una cu voia Tatălui, cu voia Lui ființială. Sfîntul Atanasie respingea ideea emanației de care acuza Arie pe creştini, prin afirmarea că prin naştere Tatăl dă din iubire toată ființa Sa Fiului, nu numai o parte. Sfîntul Maxim Mărturisitorul va limpezi acest lucru şi mai mult, arătând că de însăşi ființa ține voința de a fi şi de a fi în comuniune. Deci în Dumnezeu nu c nici ființa mai înainte, nici Persoanele, ci sînt deodată; ființa divină e personală, deci intcr-personală.

Dumnezeu adevărat". Atanasie din Nazarbe, la rîndul lui, a arătat **şi** mai dezvelit erezia, declarînd pe Fiul lui Dumnezeu una din cele o sută de oi. Căci scriind către episcopul Alexandru, a îndrăznit să spună aşa: «De ce osîndeşti pe aderenții lui Arie, dacă zic că Fiul lui Dumnezeu e creatură făcută din nimic şi una din toate? Căci dacă toate cele făcute îşi au comparația în cele o sută de oi, una dintre ele este şi Fiul[35]. Deci dacă cele o sută nu sînt creaturi, e vădit că nici Fiul nu e creatură şi una dintre toate. Dar dacă cele o sută sînt create şi nimic nu mai există afară de cele o sută, afară de Dumnezeu singur, ce e absurd în ceea ce spun aderenții lui Arie, dacă între cele o sută cuprind şi numără şi pe Hristos, declarînd că e unul dintre toți?» Iar George, care e acum în Laodiceea, iar atunci era prezbi-

ter în Alexandria, pe cînd petrecea în Antiohia, a scris către episcopul Alexandru: «Nu condamnați pe aderenții lui Arie dacă zic: A fost odată cînd n-a fost Fiul lui Dumnezeu. Doar şi Isaia a fost fiul lui Amos, dar Amos a fost înainte de a fi Isaia. Iar Isaia n-a fost mai înainte, ci a venit la existență după aceea». Iar către arieni a scris: «Pentru ce defăimați pe papa Alexandru, care zice că Fiul e din Tatăl? Doar nici voi nu trebuie să vă temeți să declarați pe Fiul şi din Tatăl. Căci dacă Apostolul a scris: «Toate sînt din Dumnezeu» (I Cor., 11, 12), şi e vădit că toate s-ău făcut din cele ce nu sînt, iar Fiul e şi El creatură şi unul din cele ce s-au făcut, se poate spune şi de «Fiul că e din Tatăl, aşa cum se spune de toate că sînt din Dumnezeu». Deci de la acela au învățat cei ce cugetă ale lui Arie să folosească cuvîntul «din Dumnezeu» şi să spună cuvîntul, dar să nu-1 cugete cum e drept. Acest George a fost depus de către Alexandru,-desi-gur pentru altceva, dar şi pentru că s-a dovedit necredincios. Căci era atunci, precum s-a spus, prezbiter.

XVIII

în general toți cei numiți scriau acestea, fiecare după cum socotea să-**şi** susțină împotrivirea şi iubirea de vrajbă. încît nu ştiu cine ar putea spori mai mult necredința ereziei şi s-o arate mai dezvelită. Nu am epistolele lor în întregime ca să vi le trimit. Dacă aş avea măcar copii ale lor, vi

34. Eusebiu sta sub influența lui Origen, al cărui ucenic era, prin Pamfil. De la Origen venea şi înțelesul echivoc al termenului de «creație», care însemna totodată şi emanație. Cu acest înțeles echivoc l-a folosit şi Arie. De aceea sfîntul Atanasie a trebuit să dedice o bună parte din efortul gîndirii lui distingerii clare între Treimea cea de o ființă, necreată şi eternă, şi creația din nimic în timp. Sînt cele două i Jti în jurul cărora se mişcă toată teologia lui, idei solidare, care sînt esența învățăturii creştine.

35. Şi acea-ta era o opinie a lui Origen. El spunea că «Fiul» este un spirit din toată mulțimea de spirite preexistente; dar, întrucît e singurul care n-a căzut dintre toate, a primit misiunea să vină în timp ca pe toți cei căzuți să-i învețe adevărul; era unul din spiritele care în fond sînt din esența divină. Dar întrucît Origen spunea că se plictisesc acolo, arată că această esență este imperfectă. Avem în aceasta o învățătură categoric panteistă.

le-aş trimite. Dar dacă, cu voia lui **Dumnezeu, le voi** procura, voi face **şi** aceasta.

Iar un oarecare Asterie din Capadocia, **«oftat cu multe** capete (police-fal), care era unul dintre aderenții lui Eusebie, **şi care,** fiindcă a jertfit în prigoana din urmă[36], din vremea bunicului **lui** Constanțiu, n-a putut fi ridicat în rîndul clerului, a scris o lucrare, susținînd opinia aderenților lui Eusebie, lucrare cerută de ei. In ea arată o îndrăzneală egală cu cea a jertfei aduse idolilor. Căci în ea compară lăcusta **şi** omida cu Hristos, ba chiar le cinsteşte pe acestea mai mult şi zice că alta este înțelepciunea lor în Dumnezeu decît înțelepciunea lui Hristos şi a lumii. Cu această scriere a cutreierat Siria şi alte Biserici, cu recomandarea aderenților lui Eusebie. Aceasta pentru ca, după ce a cugetat odată să tăgăduiască pe Hristos, acum să-şi arate din nou îndrăzneala împortiva adevărului, în locuri în care nu-î era lui îngăduit să intre. Căci fiind a toate cutezător s-a aşezat în locul clericilor (episcopilor) şi a citit în public cărticica lui, măcar că alții au suportat cu greu fapta lui. în cărticica aceasta sînt multe scrise. Nişte părți din ea sînt acestea: «Fericitul Pavel n-a spus că el predică pe Hristos, puterea lui

36. A jertfit idolilor ca să scape de moarte. Era o condiție ce se cerea unui creştin ca să nu fie dat morții.

37. Aceeaşi folosire ambiguă sau amăgitoare a termenului «născut». Prin el, Asterie înțelegea, ca şi Arie, «creat». Sau dacă cel creat de Dumnezeu e pe de o parte născut, prin el se înțelege un născut inferior în ființă, sau arată o degradare a ființei, în sensul filosofiei neoplatonice, emanaționiste. Arie, ca orice panteist, nu cunoştea nici pe Dumnezeu ca absolut şi nu asigura nici ființelor conştiente create o existență personală eternă. Totul era degradat şi relativizat în gîndirea lui, în calitate de gîndire panteistă. Dar se pune pe lîngă aceasta, întrebarea: cum poate ca Cel «născut» sau chiar «creat» de Dumnezeu să nu aibă imprimată în sine înțelepciunea lui Dumnezeu? Nu pune Creatorul sau Izvorul ceva din Sine în cel creat, sau născut?

Dumnezeu, sau înțelepciunea Lui, ci fără articol, o putere a lui Dumnezeu şi o înțelepciune a Lui. El a propovăduit că alta este puterea proprie a lui Dumnezeu, puterea Lui naturală, coexistentă cu El, fără să fie făcută, dar născătoare a lui Hristos şi creatoare a lumii întregi». Despre ea zicea că învață Pavel în *Epistola către Romani* cînd spune: «Cele nevăzute ale lui Dumnezeu de la întemeierea lumii din făpturi fiind cunoscute, se văd, veşnica Lui putere şi dumnezeire» (Rom., 1, 20). «Precum de dumnezeirea numită aci n-ar putea spune cineva că e Hristos, ci însuşi Tatăl, aşa socotesc că şi veşnica Lui putere nu este cel unul născut, ci Tatăl care L-a născut»[37]. El învață şi o altă putere şi înțelepciune a lui Dumnezeu, pe cea care s-a arătat prin Hristos şi s-a făcut cunoscută prin înseşi faptele slujirii Lui. Şi iarăşi: «Deci veşnica Lui putere şi înțelepciunea, pe care cugetarea adevărată o declară fără de început şi nenăscută, e una şi aceeaşi. Iar cele create de El în parte, sînt multe, una dintre ele fiind Hristos, Cel primul născut şi Unul născut. Toate depind de El de posesorul lor şi toate puterile se numesc pe drept ale Creatorului însuşi,

Care le foloseşte. Astfel proorocul nu numeşte lăcusta trimisă ca pedeapsă a păcatelor omeneşti numai puterea lui Dumnezeu, ci şi putere mare trimisa de El (Ioel, 2,25). Iar fericitul David, în mulți psalmi, cere nu numai îngerilor, ci şi Puterilor, să laude pe Dumnezeu. Şi îndemnîndu-le pe toate la laudă, le prezintă ca o mulțime şi nu se fereşte să le numească slujitoare ale lui Dumnezeu şi să le ceară să facă voia Lui».

XLX ■

Dar nu s-a mulțumit să îndrăznească numai unele ca acestea împotriva Mîntuitorului, ci întinde şi mai mult hulele, zicînd că Fiul este una din toate: «E primul dintre cele făcute şi una dintre ființele inteligibile. Şi precum'soarele este unul dintre fenomenele văzute, dar luminează lumea întreagă la porunca Făcătorului, aşa Fiul, fiind una dintre ființele inteligibile, luminează şi El tuturor celor din lume». Şi iarăşi zice: «A fost odată dnd n-a fost», scriind aşa: «Şi înainte de naşterea (facerea = Y^**vebiO** Fiului[37]", Tatăl avea cunoştința naşterii lui, fiindcă şi medicul are ştiința vindecării înainte de a vindecă». Şi iarăşi zice: «Fiul a fost creat cu generozitate binefăcătoare şi din bogăția puterii L-'a făcut pe El Tatăl». Şi iarăşi: «Dacă voința lui Dumnezeu a trecut pe urmă la toate cele făcute[38], e vădit că. şi Fiul fiind făptură, S-a făcut cu voia».

Acestea le-a scris Asterie singur..Iar aderenții lui Eusebie le cugetau acestea în comun împreună cu el:

XX

Acestea sînt cele pentru care se luptă, pentru acestea se războiesc împotriva vechiului Sinod[39], fiindcă cei ce s-au întrunit în el n-au scris cele asemănătoare cugetării lor, d mai vîrtos au dat anatemei erezia ariană, pe care s-au străduit aceştia s-o susțină. De aceea l-au promovat pe Asterie, ca sofist care a jertfit

37a. Intr-o concepție panteistă creația se confundă cu naşterea, Totul e născut şi totul e făcut, fiind supus unor legi inevitabile.

38. Deci nu «Fiul» ca prima «creatură» le face pe celelalte. Ci Dumnezeu le face pe toate (poate prin El). El o creatura rezumativă.

39. Sinodul ecumenic de lu Niceea.

(idolilor), avocat al necredinței lor, ca să nu se ferească să se rostească şi împotriva Domnului, pentru a amăgi pe cei naivi prin argumente ce par probabile. Şi de fapt aceşti ignoranți nu şi-au dat seama că acestea se întorceau cu adevărat împotriva lor. Căci răul miros al jertfei aduse idolilor de avocatul lor făcea şj mai vădită erezia duşmanului lui Hristos. Astfel mişcă şi acum toate şi fac mare zgomot, socotind că dacă vor omorî pe dt mai mulți şi vor aduna sinoade în fiecare lună, şe va desființa hotărârea împotriva ereziei ariene. S-au făcut că nu ştiu, sau ştiind îşi dau aparența că nu ştiu că erezia a fost urîtă şi înainte de Niceea, de cînd i-a pus temelie Artemas[40], şi chiar dinainte de el, de la sfatul lui Caiafa şi al fariseilor; şi că uneltirea ce se lucrează mereu împotriva lui Hristos pricinuieşte sdrbă şi nu încetează să fie urîtă de Dumnezeu, numele Domnului fiind iubit şi făcnd să se îndoaie tot genunchiul creațiunii, care mărturiseşte că «Domn este Iisus Hristos întru slava lui Dumnezeu Tatăl».

XXI

Totuşi ei n-au obosit încă să facă sinoade necontenite împotriva Sinodului ecumenic. Căci deşi după Sinodul de la Niceea aderenții lui Eusebie au fost depuşi, după o vreme, invadînd fără ruşine Biseridle, au început să țească intrigi împotriva episcopilor care îi contraziceau şi să impună în locul lor susținători ai ereziei proprii, ca atund dnd vor voi să adune sinoade proprii, să aibă oameni care să se adune în ele, promovați în acest scop ca episcopi.

Astfel, aceştia s-au adunat în Ierusalim şi au scris acestea: *«Sfîntul Sinod adunat din voia lui Dumnezeu în Ierusalim, Bisericii lui Dumnezeu din Alexandria şi celor din tot Egiptul, Thebaida, Libia şi Pentapole şi episcopilor, presbiterilor şi diaconilor, bucurie*[1]*.

Noi toți cei adunați din diferite eparhii la marea sărbătoare a mîntui-toarelor patimi - pe care am prăznuit-o din grija prea iubitorului de Dumnezeu împărat Constantin, în dnstea lui Dumnezeu, împăratul tuturor, şi a lui Hristos, sărbătoare pregătită de el, am avut parte, prin harul lui Hristos de o mare bucurie, pridnuită nouă de însuşi prea iubitorul de Dumnezeu împărat printr-o scrisoare proprie, care a hotărît ceea ce trebuia. Căd voind să scoată din Biserica lui Dumnezeu toată pizma şi să depărteze toată intriga, care despărțea înainte mădularele lui Hristos, a cerut să fie primiți aderenții lui Arie, pe care pentru un timp pizma uritoare de bine a făcut să-i scoată din Biserică. însuşi prea iubitorul de Dumnezeu împărat a dat mărturie prin scrisoare despre dreapta credință a acelor bărbați. Căci interesîndu-se la ei şi auzind despre ea el însuşi, prin glasul lor viu, a aprobat-o şi ne-a făcut-o evidentă în scris, arătând într-un document ortodoxia bărbaților, pe care am cunoscut-o toți ca fiind sănătoasă şi bisericească. Şi pe drept ne-a îndemnat să primim pe bărbați şi să-i unim cu Biserica lui Dumnezeu, precum veți cunoaşte şi voi dintr-o copie a scrisorii însăşi, pe care o trimitem evlaviei voastre. Credem că şi voi primindu-i ca pe mădularele proprii ale trupului vostru,

veți avea mare bucurie şi veselie să-i recunoaşteți şi primiți ca pe cele dinăuntru

40. A se vedea despre acest Artemas sau Artemon, la Eusebie, *Istoria bisericească,* cartea a Vl-a.

41. E scrisă în anul 335, la un an înainte de moartea împăratului Constantin (P. G. 26, col. 718). E vorba de sinodul din Tyr.

ale voastre, ca pe fraţii şi părinţii voştri. Căci se vor reda Bisericii nu numai presbiterii aderenţi ai lui Arie, ci şi tot poporul şi toată mulţimea, care din motivul depărtării numiţilor bărbaţi a stat pînă acum despărţit şi el. Şi se cuvine cu adevărat să cunoaşteţi cele hotărîte şi cum au intrat în comuniune cu noi şi au fost primiţi de acest sfînt sinod, ca să îmbrăţişaţi şi voi din toată inima unirea şi pacea cu propriile mădulare, dat fiind că punctele credinţei expuse de ei păstrează neîndoielnică tradiţia şi învăţătura apostolică mărturisită de toţi».

XXII

Acesta a fost începutul sinoadelor lor, în care şi-au expus îndată cugetarea lor arbitrară, neputînd să o ascundă. Căci după ce au spus că trebuie să fie alungată toată pizma şi după ce a fost exilat Atanasie, episcopul Alexandriei şi au scris că trebuie să fie primit Arie şi cei împreună cu el, au arătat că pentru aceasta au făcut intrigi împotriva lui Atanasie şi a tuturor celorlalţi episcopi care se opuneau lor ca să primească pe aderenţii lui Arie şi să introducă erezia lor în Biserică. Şi deşi au lăudat în acel sinod toată reaua cugetare ariană şi au poruncit să se primească aderenţii ei în comuniune, făcînd ei înşişi întîi aceasta, totuşi, socotind că le lipseşte încă ceva din ceea ce voiesc, au adunat în Antiohia un alt sinod[42], cu prilejul înnoirii. Şi fiindcă toţi îi acuzau de erezie, atunci ei au scris în mod diferit, unele într-un fel, altele altfel. Şi cele scrise de ei în epistolă sînt acestea:

«Noi nu ne-am făcut următori ai lui Arie. Căci cum am putea, fiind episcopi, să urmăm unui prezbiter? Nici n-am primit altă învăţătură dedt cea predată de la început. Dar examinînd şi cercetând credinţa lui, mai degrabă l-am primit dedt i-am urmat, cum veţi cunoaşte din cele spuse de noi[43]. Căd am învăţat de la început să credem într-un Dumnezeu, în Dumnezeul tuturor, Creatorul tuturor celor gîndite şi simţite; şi într-Unui Fiul lui Dumnezeu, Unul născut, existent dinainte de toţi vecii şi împreună existent cu Tatăl Cel ce L-a născut; prin Care toate s-au făcut, cele văzute şi cele nevăzute; Care în zilele de pe urmă S-a pogorît din bunăvoirea Tatălui şi a luat trup din Fedoara şi, împlinind toată voinţa Tatălui, a pătimit şi a înviat şi S-a suit la ceruri şi a şezut de-a dreapta Tatălui şi iarăşi va să vină să judece viii şi morţii şi va rămîne împărat şi

Dumnezeu în veci. Credem şi în Sfîntul Duh. Iar dacă trebuie să mai adăugăm ceva: credem şi în învierea trupului şi în viaţa veşnică»[44]

42. începînd reacţia împotriva arianismului, episcopii adunaţi în Antiohia la anul 339 nu mai apără deplin pe Arieni formula lui: «a fost cîndva cînd n-a fost», ci se mulţumesc doar să formuleze un text fără expresia «de o fiinţă», ca cel de la Niceea. Dar rămîn totuşi într-o ambiguitate.

43. Ei declară că nu sînt aderenţi ai lui Arie. Dar dau ca motiv nu greşeala învăţăturii lui Arie, ci faptul că ei, episcopi fiind, nu pot urma unui preot. în plus şi-au însuşit unele din învăţăturile lui Arie. Sfîntul Atanasie socoteşte toate aceste declaraţii disimulări.

XXIII

Iar cele expuse a doua oară, în altă epistolă, la aceeaşi sărbătoare a înnoirii, sînt acestea. Căci răzgîndmdu-se după cele spuse mai înainte, au născocit unele formulări noi.

«Credem, urmînd tradiţiei evanghelice şi apostolice, într-Unui Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, Creatorul şi Făcătorul şi Proniatorul tuturor, din Care sînt toate.

Şi într-Unui Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul născut, prin Care sînt toate, născut înainte de toţi vecii, Dumnezeu din Dumnezeu, întreg din întreg, singur din singur, desăvîrşit din desăvîrşit, împărat din împărat, Domn din Domn, Cuvîntul viu, înţelepciunea vie, Lumină adevărată, Calea, Adevărul, învierea, Păstorul, Uşa, neschimbabil şi nealterabil, chipul neschimbat al dumnezeirii, al fiinţei şi al voinţei, al puterii şi slavei Tatălui, întîiul născut a toată creaţiunea, Cel ce este întru început la Dumnezeu, Dumnezeu Cuvîntul, după spusa din Evanghelie: «Şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1,1), prin Care toate s-au făcut şi întru Care toate se ţin; Care în zilele de pe urmă S-a pogorît de sus şi S-a născut din Fecioara, după Scripturi, şi S-a făcut om, mijlocitor între Dumnezeu şi oameni şi apostolul credinţei noastre şi căpetenia vieţii, cum zice El însuşi: «M-am pogorît din cer nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis» (Ioan, 6, 38); Care a pătimit pentru noi şi a înviat a treia zi; şi S-a suit la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui; şi iarăşi va să vie cu slavă şi putere, să judece viii şi morţii. Şi întru Duhul Sfînt dat celor ce cred, spre mîngîiere şi sfinţire şi desăvîrşire, cum a poruncit şi Domnul nostru Iisus Hristos ucenicilor Săi, zicînd: «Mergînd, învăţaţi toate popoarele, botezîndu-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» (Matei, 28, 19), adică al Tatălui, Care e cu adevărat Tată, al Fiului, Care e cu adevărat Fiu, şi al Sfîntului Duh, Care e cu adevărat Duh Sfînt. Căci numele acestea nu sînt simple nume fără rost, ci însemnează sigur ipostasul şi treapta şi slava celor numite, aşa încît după ipostas sînt trei[45], dar prin acord una[46].

Avînd deci această credinţă şi anume de la început pînă la sfîrşit în faţa lui Dumnezeu şi a lui Hristos, dăm anatemei orice rea credinţă eretică. Şi dacă cineva

44. Precum se vede, lipseşte şi în acest text precizarea de la Niceea că Fiul e de o fiinţă cu Tatăl.

45. Aci cuvîntul «ipostas» înseamnă persoană, căci numele de care se vorbeşte aci sînt numele celor trei Persoane ale Treimii. Dar în acelaşi timp ei înţelegeau prin ipostas şi «fiinţă», căci spuneau de fiecare persoană că e de altă fiinţă.

46. După aceşti arieni cele trei ipostasuri nu sînt una după fiinţă, ci numai prin acord, în orice caz lipseşte şi în această formulă termenul «de o fiinţă».

învaţă contrar sănătoasei şi dreptei credinţe a Scripturilor, spunînd că este sau a fost fie timp, sau vreme, sau veac, înainte de a Se naşte Fiul, să fie anatema. Şi dacă spune că Fiul este creatură ca una dintre creaturi, sau născut ca una din cele născute, sau făptură ca una dintre cele făcute[47] şi nu cum au predat Dumnezeieştile Scripturi pe fiecare din cei spuşi deosebit de fiecare, sau dacă învaţă, sau binevestesc altceva decît ceea ce s-a predat[48], să fie anatema. Căci noi credem şi cu frică urmăm tuturor celor predate de către prooroci şi apostoli»,

XXTV

Iar un oarecare Teofronie, episcop al Tyanelor, a expus şi el această credinţă înaintea tuturor, pe care au semnat-o toţi, primind credinţa lui:

«Ştie Dumnezeu, pe Care-L chem ca martor în sufletul meu, că cred aşa: «în Dumnezeu, Tatăl Atbtţiitorul, Creatorul şi Făcătorul tuturor, din Care sînt toate. Şi în Fiul Lui Unul născut, Dumnezeu, Cuvînt, Putere şi înţelepciune, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care sînt toate, Cel născut din Tatăl înainte de veci, Dumnezeu desăvîrşit din Dumnezeu desăvîrşit, Care este la Dumnezeu în ipostas", iar în zilele de pe urmă S-a pogorît şi S-a născut din Fecioara, după Scripturi, S-a făcut om, a pătimit şi a înviat din morţi şi S-a suit la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui Său, şi iarăşi va să vie cu slavă şi putere să judece viii şi morţii şi va rămîne în veci. Şi în Duhul Sfînt, Mîngîietorul, Duhul Adevărului, pe Care L-a făgăduit Dumnezeu prin proorocul că-L va vărsa peste robii Săi (Ioil, 2, 25) şi Domnul a făgăduit să-L trimită ucenicilor Săi, şi pe Care L-a şi trimis, cum mărturisesc Faptele Apostolilor. Iar dacă cineva învaţă sau are în sine ceva contrar acestei credinţe, să fie anatema şi să fie supus şi el şi toţi

cei care comunică cu el anatemei lui Marcel de Ancyra, sau a lui Sabelie, sau a

47. Fraza aceasta este echivocă: se poate înţelege că Fiul este creatură, dar nu ca una dintre toate creaturile, ci ca prima individuaţiune între creaturi, primindu-şi existenţa la începutul timpului, sau la graniţa dintre eternitate şi timp. Dar se poate înţelege prin ea şi că Fiul nu e dintre creaturi. însă aceasta nu se spune direct. Dar se neagă Fiului şi calitatea de «născut», ceea ce dă de înţeles că e cugetat mai degrabă Ca **făptură. Insă nu se mai spunea direct că Fiul e făptură ca oricare alta şi că** «a **fost cîndva cînd n**-a **fost», ci recurgeau -după sfîntul Atanasie, în mod nesincer - la descrieri mai echivoce, sau mai fluide şi de aceea, mai amăgitoare pentru cei simpli.**

48. Arienii se refereau critic la termenul «de o fiinţă», de la Niceea, care nu e predat de către Scriptură, pretinzînd că numai ei rămîn fideli celor cuprinse în Scriptură.

49. Ipostasul se poate înţelege aci ca persoană deosebită sau ca fiinţă deosebită. încă nu se distingea clar între fiinţă şi ipostas, ci fiinţa se socotea existând ca ipostas deosebit. De aceea arienii puteau înţelege prin termenul «de o fiinţă» o confuzie a **Fiului cu Tatăl într-o persoană, socotind pe cei ce credeau că Fiul e de o fiinţă cu Tatăl ca fiind aderenţi ai lui Sabelie şi Marcel de Ancyra, care confundau fiinţa cu ipostasul, afirmînd numai un ipostas în Dumnezeu. De-abia sfîntul Vasile** a **deosebit filosofic în mod clar ipostasul de fiinţă.**

lui Pavel de Samosata»[50].

XXV

Iar episcopii întruniţi la sărbătoarea înnoirii erau nouăzeci. Ei s-au întrunit sub consulatul lui Marcelin şi Probin, la indicţionul 14, aflîndu-se acolo prea necredinciosul Constanţiu.

După ce au scris acestea în Antiohia la înnoire, socotind că n-au scris în chip desăvîrşit, ca unii ce aveau cugetarea nestatornică, au alcătuit îndată altă scrisoare, chipurile despre credinţă, după puţine luni şi au trimis-o episcopilor din Galia: Narcis, Maris, Teodor şi Marcu. Iar aceştia ca trimişi de sinod au predat-o împăratului de fericită pomenire, Constant, şi tuturor celor de acolo. Ea cuprindea acestea:[51] . «Credem într-Unui Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, Creatorul şi Făcă-torul tuturor, din"Care se numeşte toată părinţimea în ceruri şi pe pămînt. Şi în

50. Aceştia toţi erau antitrinitari, confundând persoanele Treimii. Arienii se prefăceau că apără distincţia persoanelor, chiar împotriva expresiei niceene «de o fiinţă». De fapt nemaisocotind pe Fiul şi Duhul «de o fiinţă» cu Tatăl şi între Ei, ajungeau şi ei la negarea Treimii.

51. în nota 92 din P. G. 26, col 755 se spune că această «a patra formulă a credinţei a fost scrisă în anul 341» (se înţelege, a patra a sinodului din Antiohia).

52. Toate sînt puse nearticulat conform învăţăturii lui Asterie, deci aşa cum poate fi o creatură.

53. Aci «ipostas» pare a însemna mai mult «fiinţă», deşi nu se exclude nici sensul de persoană.

54. Semiarienii au înaintat aci şi mai mult spre ortodoxie, condamnînd direct formula lui Arie «a fost cîndva cînd n-a fost».

Unul născut Fiul Lui, Domnul nostru Iisus Hristos, născut din Tatăl înainte de toţi vecii; Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, prin Care toate s-au făcut în ceruri şi pe pământ, cele văzute şi cele nevăzute; Care e Cuvînt şi înţelepciune şi Putere şi Viaţă şi lumină adevărată[52]; Care în zilele de pe urmă S-a făcut pentru noi om şi S-a născut din Sfînta Fecioară, S-a răstignit şi a murit şi S-a îngropat şi ă înviat din morţi a treia zi şi S-a suit la cer şi şade de-a dreapta Tatălui; şi va să vie la sfîrşitul veacului să judece viii şi morţii şi să răsplătească fiecăruia după faptele lui; a Cărui împărăţie fiind nebiruită, va rămîne în veacurile nesfârşite. Căci va şedea de-a dreapta Tatălui nu numai în veacul acesta, ci şi în cel viitor. Şi întru Sfîntul Duh, adică în Mîngîietorul pe care L-a făgăduit apostolilor, că după suirea Lui la ceruri îl va trimite ca să-i înveţe şi să le aducă aminte toate; prin Care se vor şi sfinţi cu adevărat sufletele care au crezut în El. Iar pe cei ce zic că Fiul este din cele ce nu sînt, sau că e din alt ipostas[53] şi nu din Dumnezeu şi că a fost un timp cînd n-a fost, Biserica universală îi socoteşte străini»[54].

XXVI

Dar parcă răzgîndindu-se iarăşi, au întrunit din nou adunarea lor, după trei ani, şi au trimis pe Eudoxie, pe Martirie şi pe Macedonie cel din Cilicia şi împreună cu ei pe alţii oarecare în părţile Italiei, ducînd cu ei scrise mai pe larg, avînd foarte multe adaosuri, cele scrise mai înainte. Astfel aceştia au plecat, avîndu-le pe acestea ca nişte formulări mai noi cugetate de ei[55]:

1. «Credem într-Unui Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, Creatorul şi Făcătorul tuturor, de la Care se numeşte toată părinţimea în cer şi pe pămînt. Şi într-Unui născut Fiul Lui, Domnul nostru Iisus Hristos, Cel dinainte de toţi vecii, născut din Tatăl, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, prin Care toate s-au făcut, cele din ceruri şi cele de pe pămînt, cele văzute şi cele nevăzute; Care e Cuvîntul, înţelepciunea şi puterea şi viaţa şi lumina adevărată; Care în zilele de pe urmă pentru noi oamenii S-a făcut şi S-a născut din sfînta Fecioară, S-a răstignit şi a murit şi S-a îngropat şi a înviat a treia zi din morţi; şi S-a suit la cer şi şade de-a dreapta Tatălui şi va veni la sfîrşitul veacului să judece viii şi morţii şi să răsplătească fiecăruia după faptele lui; a Cărui împărăţie fiind neîncetată, rămîne în veacurile nesfîrşite. Căci şade la dreapta Tatălui nu numai în veacul acesta, ci şi în cel viitor. Credem şi întru Duhul Sfînt, adică Mîngîietorul, pe Care, făgăduindu-L apostolilor după suirea la cer, L-a trimis să-i înveţe şi să le aducă aminte toate; prin Care se vor şi sfinţi sufletele cele ce au crezut în El.

2. «Iar pe cei ce zic că Fiul e din cele ce nu sînt şi din alt ipostas, nu din Dumnezeu, şi că a fost un timp, sau un veac, dnd n-a fost, Biserica universală şi sfînta îi socoteşte străini. La fel sfînta Biserică universală îi dă anatemei şi pe cei ce zic că sînt trei dumnezei, sau că Hristos nu e Dumnezeu, sau că înainte de veacuri El n-a fost nici Hristos, nici Fiul lui Dumnezeu, sau că El este Tată şi Fiu, sau Duh Sfînt; sau că Fiul e nenăscut, sau că Tatăl L-a născut pe Fiul prin voinţă[58].

3. «Căci nu e corect a zice că Fiul e din cele ce nu sînt, pentru că nicăieri nu se spune aceasta despre El în de Dumnezeu insuflatele Scripturi, nici că e din alt

55. Aceasta e considerată în nota 92 din P. G. 26, col. 755, ca a cincea formulă a credinţei si ca datînd din anul 344 sau 345. (E dată şi în *Istoria* lui Socrate, cartea III, cap. 19). Ea ace o precizare care pare că reprezintă un pas înapoi spre arianism, întrucît afirmă că Fiul S-a născut prin voinţa Tatălui. Aceasta în cazul cînd ea înţelege că voinţa Tatălui de a naşte precede naşterii Fiului. De aceea sfîntul Atanasie combate această idee. O ferire de formula niceeană «de o fiinţă cu Tatăl» se vede şi în condamnarea sabelianismului care confunda pe Fiul cu Tatăl.

56. Nesiguranţa continuă a celor ce respingeau Sinodul din Niceea se vede şi din faptul că după ce afirmaseră că Tatăl a născut pe Fiul prin voinţă, acum îi condamnă pe cei ce zic acestea. Se vede şi aci că ei socoteau pe Fiul, în Cazul că e de o fiinţă cu Tatăl, ca confundîndu-se cu Tatăl, după ipostas, cum socotea Sabelie. Dar condamnau totuş pe cei ce spuneau că Fiul e din fiinţa Tatălui, cie şi ceea ca e creat pe ipostasul Tatălui din nimic, deşi se lăsase această înţelesul mai înainte. Autorii epistolei îl înţelegeau mai mult în sensul ar

57. Termenul de ipostas încă cu înţeles dublu de fiinţă şi ipostas putea permite atît afirmarea că Fiul e din fiinţa Tatălui, cît şi ceea că e creat pe ipostasul Tatălui din nimic, deşi se lăsase această înţelesul mai înainte. Autorii epistolei îl înţelegeau mai mult în sensul ar, însă înţelegînd prin acestia pe cei ce socoteau pe Fiul deopotrivă cu Tatăl. Formula aceasta se ferea însă ca şi altele de afirmarea lui Arie că Fiul e creatură, ca şi de alte afirmări ale dolilea. Dar arienii îşi ascundeau gîndirea în tot felul de expresii ambigue.

58. O altă ambiguitate: nu trebuie cugetat înainte de Fiul vreun interval temporal, dar aceluiaş. trebuie cugetat înainte de El, Tatăl. însă aceasta răpeşte Fiului coeternitatea cu Tatăl. Biserica nu spune că Tatăl e «înainte» de Fiul, ci că Fiul este din eternitate ca şi Tatăl. Căci Tatăl e Tată din eternitate, nu devine ulterior Tată. Arienii intercalau între eternitate şi timp o formă de existenţă netemporală, dar deosebită de eternitatea Tatălui. Apare aci ideea unei treceri gradate de la eternitate la timp. Arienii afirmau pe de o parte că Fiul e născut înainte de timp. Dar socoteau că cel ce naşte şi cel născut nu pot fi împreună fără de început. în mod absurd socoteau că se poate ivi cineva sau ceva înainte de timp, dar are totuşi un început. Sfinţii Părinţi ştiu şi ei de o formă eonică atemporală, avînd totuşi un început. Dar nu se poate cugeta la o formă de existenţă preeonică deosebită de eternitate, avînd un început.

învăţătura despre Treime s-a clarificat în lupta subtilă cu poziţiile filosofiei panteiste elene, de o mare varietate, deşi în esenţă identice. învăţătura Părinţilor a clarificat faptul că Fiul e de la Tatăl, dar totuşi e fără început.

59. Arienii nu cunoşteau caracterul apofatic, tainic, profund paradoxal al lui Dumnezeu, pentru că nu cunoşteau caracterul Lui personal, sau de comuniune personală eternă. Ei aplicau lui Dumnezeu cunoaşterea prin analogie cu lumea, socotind că la El totul e ca şi în lume. Prin aceasta identificau pe Dumnezeu cu lumea în sens panteist.

ipostas preexistent afară de Tatăl"[7]. Ci definim că El S-a născut cu adevărat numai din Tatăl. Căci cuvîntul dumnezeiesc învaţă că Unul este Cel nenăscut şi fără de început, Tatăl lui Hristos. Dar nu aprobăm nici pe cei ce zic, neîntemeiaţi pe Scripturi, că a fost cîndva cînd n-a fost. Căci nu trebuie cugetat înainte de El vreun interval temporal, ci numai Dumnezeu care L-a născut pe El netemporal[58]. Căci şi timpul şi veacurile s-au făcut prin El. Dar nici nu trebuie cugetat că Fiul este împreună fără de început şi împreună nenăscut cu Tatăl. Fiindcă nimeni nu va putea zidft de nici un tată şi de nici un fiu că e tată sau fiu al Celui dimpreună fără de început şi împreună nenăscut[59]. Ci numai pe Tatăl îl ştim ca pe Cel ce, fiind fără de început şi nenăscut, a născut în mod neînţeles şi de toţi necuprins. Iar pe Fiul îl ştim că S-a născut înainte de veci şi că nu e nenăscut asemenea Tatălui, ci are ca început (ca origine — âpx'rjv) pe Tatăl. Căci Dumnezeu e capul lui Hristos.

4. «Iar mărturisind, după Scripturi, trei existenţe şi trei Persoane, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh, nu afirmăm prin aceasta trei dumnezei. Fiindcă pe Dumnezeu cel desăvîrşit în El însuşi şi nenăscut, fără de început şi nevăzut, îl ştim numai un Dumnezeu şi Tatăl al Unuia Născutului, avînd singur din Sine existenţa şi dăruind-o singur tuturor celorlalţi cu îmbelşugare. Dar nici spunînd că e un singur Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, singur nenăscut, nu negăm prin aceasta că Hristos este Dumnezeu dinainte de veacuri, cum fac ucenicii lui Paul de

Samosata, care spun că Acesta S-a îndumnezeit pe urmă, după întrupare, prin progres, fiind prin fire om simplu. Căci îl ştim şi pe El, deşi S-a supus Tatălui şi lui Dumnezeu, născut înainte de veci din Dumnezeu ca fiind desăvîrşit Dumnezeu după fire[80] şi adevărat; şi nu devenit după aceea dintre oameni Dumnezeu, ci făndu-Se din Dumnezeu om pentru noi şi nepierzînd nidodată existenţa (ca Dumnezeu, n.n.).

5. «îi respingem şi-i dăm anatemei şi pe cei ce-L numesc pe El numai cuvînt simplu, inconsistent, al lui Dumnezeu, avînd în altul (în altă persoană, *n.n.)* existenţa, numit dnd de unii cuvînt rostit, dnd de alţii cuvînt lăuntric (£v6idt)eTov), nevoind să fie Hristos şi Fiu al lui Dumnezeu şi mij-lodtor şi chip al lui Dumnezeu dinainte de veci, d declarînd că S-a făcut Hristos Fiu al lui Dumnezeu de dnd a luat trupul nostru din Fedoară, înainte cu mai puţin de patru sute de ani. Căd de. atund spun că are Hristos împărăţia, iar sfîrşitul ei va fi după sfîrşitul lumii şi după judecată[81].

6. «Aşa sînt ucenicii lui Marcel din Ancyra şi ai lui Fotin din Galata, care desfiinţează asemenea iudeilor existenţa dinainte de veci a lui Hristos şi dumnezeirea şi împărăţia Lui fără sfîrşit, ca să pară ca susţin monarhia (unitatea lui Dumnezeu). Noi însă îl ştim pe El nu simplu cuvînt rostit sau lăuntric al lui Dumnezeu, d Dumnezeu-Cuvîntul viu, existând de Sine[81] şi Fiu al lui Dumnezeu şi Hristos; şi vieţuind dinainte de ved (în mod real), nu prin preştiinţă, împreună cu Tatăl Său şi slujindu-I Lui la crearea tuturor[83], fie văzute, fie nevăzute. Căd Acesta a fost Cel către care a zis Tatăl: «Să facem pe om după chipul şi

60. E cea mai avansată expresie a episcopilor adunaţi în sinoadele ariene spre ortodoxie. Dar sfîntul Atanasie o consideră nesinceră şi pe aceasta. Nu-i afirmată nici aci în mod hotărît unitatea de fiinţă a Fiului cu Tatăl ca la Niceea. Căci declarîndu-se că Fiul Se naşte prin voinţa Tatălui, se făcea un pas înapoi spre arianism. Tot aşa prin afirmarea că Fiul are un început. Vedem mereu o oscilare între termeni contradictorii.

61. Unii dintre arieni socoteau că aşa cum Hristos nu e Dumnezeu înainte de a fi om, ci abia atunci a fost declarat de Dumnezeu om, la fel socoteau că n-are împărăţia decît pînă la sfîrşitul lumii şi după judecata din urmă, pierzînd după aceea demnitatea de Dumnezeu în mod deosebit de oameni. Era şi aci o urmă de la Origen.

62. KafJ' âauTâv. E afirmat de sfîntul Atanasie nu ca un Cuvînt al vreunei persoane, ci ca Cuvînt-Persoană, de sine subzistent.

63. E un termen prin care se afirma inferioritatea Fiului faţă de Tatăl, dar şi ridicarea Lui peste cele create, ca un intermediar între Dumnezeu şi creatură.

asemănarea Noastră» (Fac, 1, 26). Şi El S-a arătat ca Persoană proprie şi patriarhilor şi a dat Legea şi a grăit prin proorod şi la urmă S-a făcut om şi L-a arătat pe Tatăl Său tuturor oamenilor şi împărăteşte în veacurile nesfîrşite. Căd n-a prmit Hristos nid o demnitate de curând, d credem că este de la început desăvîrşit şi întru toate asemenea Tatălui.

7. «Şi pe cei ce spun că acelaşi este Tatăl şi Fiul şi Sfîntul Duh, înțele-gînd în chip necredindos cele trei nume ca aplidndu-se aceleiaşi existențe şi Persoane, pe drept cuvînt îi dedarăm scoşi din Biserică, pentru că

socotesc pe Tatăl, Cel neîncâput şi nepătimitor, început şi pâtimitor prin întrupare. Aşa sînt patripasienii la romani şi cei numiți sabelieni la noi[94]. Căci ştim pe Tatăl trimițător şi rămas în condiția proprie a dumnezeirii neschimbate, iar pe Hristos, Cel trimis împlinind iconomia întrupării.

8. «La fel îi socotim atotnecredincioşi şi străini de Biserică pe cei ce zic în chip neevlavios că Fiul a fost născut nu prin voință, văzînd în Dumnezeu o necesitate nevrută, ca să nască pe Fiul fără voie. Căci au îndrăznit să afirme despre El unele ca acestea contrar învățăturii de obşte despre Dumnezeu şi contrar spusei de Dumnezeu insuflatei Scripturi[85]. Iar noi, ştiind pe Dumnezeu Stăpîn şi Domn peste Sine, am înțeles cu dreaptă credință că L-a născut pe Fiul de bunăvoie[66]. Dar crezînd cu frică şi celui ce a zis despre Sine: «Dumnezeu M-a creat pe Mine început al căilor Sale spre lucrurile Lui» (Pilde, 8, 22), nu înțelegem că a fost făcut la fel cu creaturile şi făpturile făcute prin El[67]. Căci e lucru necredincios şi străin de credința bisericească a compara pe Creatorul cu făpturile create de El şi a socoti că El a primit acelaşi mod al facerii ca celelalte[68]. Fiindcă dumnezeieştile Scripturi ne învață că singur Unul născut Cuvîntul, şi Unic, S-a născut cu adevărat[69].

9. «Dar spunînd că Fiul este, viețuieşte şi există de Sine asemenea Tatălui, nu-L despărțim pentru aceasta de Tatăl, cugetînd trupeşte unele

64. Prin această formulă se afirmă că în Hristos n-a putut fi un ipostas dumnezeiesc, căci El n-ar fi putut încăpea într-un trup pătimitor. Deci ei socoteau pe cei ce credeau aceasta în chip ortodnv ca sabelieni.

65. Cu argumentul că Dumnezeu nu e supus necesității, arienii afirmau puternic că Fiul S-a născut prin voința lui Dumnezeu. Dar prin aceasta ei îl puneau pe Fiul mai prejos de Tatăl. Sfîntul Atanasie a adus reflexiuni subtile despre unirea ființei cu voința în naşterea Fiului.

66. Aci arienii introduceau o deosebire esențială între Tatăl şi Fiul. Căci dacă numai Tatăl îşi manifestă voința în naşterea Fiului şi nu şi Fiul, Ei nu mai sînt egali în libertate. Fiul e supus cu totul Tatălui. Dar dacă Fiul voieşte şi El să fie născut, nu mai premerge voința Tatălui naşterii Fiului. Atunci actul naşterii Fiului este un act etern voit de amîndoi. Fiul Se naşte şi El de bunăvoie din Tatăl, sau în acest act e o iubire eternă între amîndoi. Pentru aceasta trebuie să fie şi Fiul din eternitate. Relația între Cel ce naşte şi Cel ce Se naşte este eternă. Nu premerge naşterii Fiului o voință exclusivă a Tatălui. Aceasta L-ar face pe Fiul supus ca un fel de obiect Tatălui, lipsit de dragostea eternă față de Tatăl. Arienii nu vedeau taina iubirii în Dumnezeu, ci puneau mai presus de orice puterea unei persoane divine singulare. Se poate cugeta de aceea mai degrabă că Fiul e într-o veşnică stare de primire a ființei din Tatăl. Căci dacă n-ar fi iubirea în Dumnezeu, ce L-ar face pe Tatăl să voiască să nască pe Fiul? Nu e supus El pînă la urmă, mai degrabă, în acest caz,

unei necesități, care îl panteizează?

67. Dar în ce poate consta deosebirea între actul prin care Fiul a fost «făcut», de mpdul în care au fost făcute celelalte creaturi?

68. Aci se arată clar că autorii textului socotesc pe Fiul creatură venită la existența prin «facere». Dar o creatură creată în mod deosebit de celelalte. El e creatură, dar şi creator. Dar poate crea din nimic cel creat? Se introduce între Dumnezeu şi creație un intermediar şi deci se consideră cel numit de ei dumnezeu ca supus unei degradări emana-ționiste.

69. Se vede din propozițiile anterioare cît de impropriu ora socotit Fiul «născut» în acest text.

spații şi intervale în unirea Lor. Căci credem că Ei sînt legați (uniți) între Ei în mod nemijlocit şi nedistanțat şi sînt nedespărțiți între Ei[70]. întreg Tatăl îl are în sînul Său pe întreg Fiul şi întreg Fiul atîrnă de Tatăl şi e alipit de El şi singur El Se odihneşte perpetuu în sînurile părinteşti[71]. Cre-zînd deci în atotdesăvîrşita şi Prea-Sfînta Treime, adică în Tatăl, în Fiul şi întru Duhul Sfînt, şi numind pe Tatăl Dumnezeu şi pe Fiul Dumnezeu, nu-I mărturisim pe aceştia doi Dumnezei, ci socotim una demnitatea dumnezeirii şi una cu adevărat armonia împărăției. Căci singur Tatăl stă-pîneşte peste toate şi peste Fiul însuşi. Iar Fiul Se supune

Tatălui[72], împă-rățind în afară de Tatăl şi după Tatăl peste toate cele făcute prin El, şi dăruind harul Sfîntului Duh cu îmbelşugare tuturor sfinților cu voia Tatălui. în acestea ne-au predat sfințitele cuvinte (ale Scripturii) că constă rațiunea împărăției unice în Hristos.

10. «Acestea am fost siliți, după credința expusă mai înainte pe scurt, să le înfățişăm mai pe larg, nu dintr-o prea mare ambiție, ci ca să o curățim de toată bănuiala străină cugetării noastre, aflată la cei ce nu cunosc ale noastre şi să cunoască toți cei din Apus neruşinarea bîrfelii eterodoc-şilor şi totodată cugetarea bisericească în Domnul a celor din Răsărit, mărturisită fără silă pe temeiul de Dumnezeu insuflatelor Scripturi, de către cei nestricați la minte»[73].

XXVII

Dar nu s-au oprit nici la aceasta, căci adunîndu-se iarăşi în Sirmiu, împotriva lui Fotin, au alcătuit altă formulă a credinței, nu atît de dezvoltată şi în aşa de multe cuvinte. Scoțînd cele mai multe din ele şi adăugind altele, ca sub o sugestie din partea altora, au scris acestea[74]:

«Credem într-Unui Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Creatorul şi Făcătorul tuturor, din Care se numeşte toată părințimea în cer şi pe pămînt. Şi în Unul născut Fiul Lui, Domnul nostru Iisus Hristos, născut din Tatăl înainte de toți vecii; Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, prin Care toate s-au făcut, cele din ceruri şi de pe pămînt, cele văzute şi nevăzute; Cel ce e Cuvîntul şi înțelepciunea şi lumina adevărată şi viața; Cel ce în zilele de pe urmă S-a făcut pentru noi om şi S-a născut din Sfînta Fecioară; şi S-a răstignit şi a murit şi S-a îngropat şi a înviat din morți a treia zi; şi S-a înălțat la cer şi şade de-a dreapta Tatălui; şi va veni la sfîrşitul veacului să judece viii şi morții şi să răsplătească fiecăruia după faptele lui; a Căruia împărăție fiind neîncetată, rămîne în veacurile nesfîr-şite; căci va şedea de-a dreapta Tatălui nu numai în veacul acesta, ci şi în cel viitor. Şi întru Duhul Sfînt, adică în Mîngîietorul, pe Care făgă-duindu-L apostolilor să-L trimită după înălțarea Sa la cer ca să-i învețe şi să le aducă aminte de toate, L-a trimis; prin Care se şi sfințesc sufletele celor ce au crezut cu adevărat în El».

1. «Iar pe cei ce zic că Fiul este din cele ce nu sînt, sau din alt ipostas, nu din Dumnezeu şi că era un timp sau un veac cînd nu era, sfînta şi universala Biserică îi cunoaşte ca străini.

2. «Deci iarăşi zicem: dacă declară cineva pe Tatăl şi pe Fiul doi dumnezei, să fie anatema.

70. E imposibil de înțeles o unire nedespărțită între Dumnezeu-Creatorul şi creatură, chiar dacă e vorba de prima creatură.

71. E o vorbărie care nu corespunde deloc adevărului, o vorbărie plină de echivocufi, folosită pentru amăgirea celor nepregătiți.

72. Toată egalitatea afirmată în rîndurile dinainte e anulată prin afirmarea că Tatăl stăpîneşte peste «Fiul»- ca peste toate şi «Fiul»- se supune Lui. Tot textul e plin de afirmații mincinoase, date pe față din dnd în dnd. E ceea ce e propriu oricărei formațiuni despărțite de credința creştină apostolică.

73. în **Apus dominînd împăratul Constant cel rămas în dreapta credință, s-a păstrat în acel timp mai bine această credință dedt în Răsărit, unde domnea fratele lui, Constanțiu, care a acceptat pe arieni.**

74. E a şasen formulă de credință, scrisă la anul 351 (P. G. 26, col. 715, nota 41).

3. «Dacă cineva numind pe Hristos Dumnezeu, şi Fiul lui Dumnezeu dinainte de veci, nu-L mărturiseşte că a slujit lui Dumnezeu la crearea tuturor, să fie anatema[75].

4. «Dacă îndrăzneşte cineva să spună că Cel nenăscut sau o parte a Lui s-a născut din Măria, să **fie** anatema[78].

5. «Dacă zice cineva că Fiul e prin preştiinţă dinainte de Măria şi nu e născut dinainte de veci din Tatăl şi că prin El toate s-au făcut, să fie anatema.

6. «Dacă zice cineva că fiinţa lui Dumnezeu se lăţeşte sau se contrage, să fie anatema.

7. «Dacă zice cineva că fiinţa lui Dumnezeu face pe Fiul lăţindu-se, sau numeşte pe Fiul lăţirea fiinţei Lui, să fie anatema[76]*.

8. «Dacă declară cineva pe Fiul lui Dumnezeu cuvînt lăuntric sau rostit, să fie anatema.

9. «Dacă cineva declară pe Fiul din Măria numai om, să fie anatema.

10. «Dacă declarînd cineva Dumnezeu şi om pe Cel din Măria, înţelege prin aceasta pe Dumnezeu nenăscut, să fie anatema.[76b]

11. «Dacă cineva înţelege cuvîntul: «Eu sînt Dumnezeu primul şi Eu Dumnezeu după aceea şi în afară de Mine nu e Dumnezeu» (Isaia, 44, 6),

75. Se reia din formula a cincea ideea de slujire care afirmă inferioritatea Fiului faţă de Tatăl.

76. Adică însuşi Tatăl S-a născut din Măria, după teoria lui Sabelie preluată de Marcel de Ancyra şi de Fotin, care afirma că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt sînt trei nume ale aceleiaşi persoane, sau ipostase confundate cu fiinţa.

76 a. Aci se atacă, răstălmăcindu-se, învăţătura de la Niceea că Fiul e din fiinţa Tatălui.

76 b. Se combate teoria amintită a lui Sabelie că Fiul e ca persoană identic cu Tatăl, deci cine zice că Cel născut din Fecioara Măria e Dumnezeu socoteşte că însuşi Tatăl S-a născut din ea.

spus spre desfiinţarea idolilor şi a zeilor care nu sînt, în chip iudaic,' spre desfiinţarea lui Dumnezeu cel unul născut dinainte de veci, să fie anatema.

12. «Dacă cineva auzind: «Cuvîntul trup S-a făcut» (Ioan, 1,14), socoteşte că Cuvîntul S-a prefăcut în trup, sau că a suferit vreo prefacere oarecare luînd trup, să fie anatema.

13. «Dacă cineva auzind de Fiul-unul-născut al lui Dumnezeu răstig^ nit, ar zice că El a suferit vreo patimă sau vreo prefacere, sau vreo micşorare, sau vreo desfiinţare, să fie anatema.

14. «Dacă cineva ar spune că: «Să facem pe om» n-a spus-o Tatăl către Fiul, ci a zis-o Dumnezeu către Sine însuşi, să fie anatema.

15. «Dacă cineva ar zice că Avraam nu L-a văzut pe Fiul, ci pe Dumnezeu cel nenăscut, sau o parte a Lui, să fie anatema.

16. «Dacă cineva ar zice că Iacov nu s-a luptat cu Fiul ca om, ci cu Dumnezeu cel nenăscut, sau cu o parte a Lui, să fie anatema.

17. «Dacă cineva auzind: «A plouat Domnul de la Domnul» (Fac. 19, 24), n-ar înţelege că se spune despre Tatăl şi Fiul, ci că El însuşi a plouat de la Sine însuşi, să fie anatema. Căci a vărsat Domnul Fiul ploaie de la Domnul Tatăl.

18. «Dacă cineva auzind spunîndu-se că Dumnezeu e Tatăl şi Dumnezeu e Fiul şi Domn e Tatăl şi Domn e Fiul, fiindcă e Domn din Domn, ar zice doi dumnezei, să fie anatema. Căci nu vedem pe Fiul egal cu Tatăl, ci supus Tatălui[77]. Fiindcă n-a coborît la Sodoma fără voia Tatălui, nici n-a plouat de la Sine însuşi, ci de la Domnul, deci din autoritatea Tatălui (auOevToCvToc τoυ Ilarpog)[78]. Nici nu S-a aşezat de-a dreapta Tatălui de la Sine însuşi, ci auzind pe Cel ce zice: «Şezi de-a dreapta Mea» (Ps. 109, l)[79].

19. «Dacă cineva a numit pe Tatăl şi pe Fiul şi pe Sfîntul Duh o singură persoană, să fie anatema.

77. Aci se vede iarăşi subordinaţionismul arienilor. Ei nu înţelegeau că Tatăl şi Fiul nu sînt doi Dumnezei, chiar dacă sînt egali. Pentru că nu vedeau unitatea lor după fiinţă şi în acelaşi timp deosebirea lor ca Persoane. Căci nu înţelegeau naşterea Fiului din Tatăl şi în acelaşi timp unitatea lor nedespărţită după fiinţă. Nu admiteau că la Dumnezeu există această unitate superioară. Zice şi Biserica despre Tatăl şi Fiul că nu sînt doi dumnezei, dar nu pentru că Fiul e inferior Tatălui, ci pentru că sînt de o fiinţă. Arienii nu admiteau unitatea superioară între Tatăl şi Fiul, care cu toate că sînt două Persoane, sînt în acelaşi timp într-o perfectă unitate de fiinţă şi din această cauză nu sînt doi dumnezei. Pentru că doi dumnezei ar însemna că sînt despărţiţi în dumnezeire unul de altul, ceea ce ar implica o împărţire a dumnezeirii.

78. E acelaşi subordinaţianism arian, afirmat în acest text. Biserica nu foloseşte expresia «din autoritatea Tatălui», pentru că Tatăl şi Fiul voiesc împreună. Iubirea desăvîrşită înseamnă o relaţie superioară celei existente între autoritatea unuia şi supunerea celuilalt. Şi e mai depăşită singularitatea în relaţia iubirii ca în cea dintre autoritatea unuia şi supunerea celuilalt. Desigur Fiul are altfel de afecţiune faţă de Tatăl decît cea pe care o are Tatăl faţă de Fiul. Fiul împlineşte voia Tatălui care-L trimite, dar Tatăl nu-L trimite decît cu o afecţiune de Tată.

79. Între a Se aşeza Fiul la dreapta Tatălui de la Sine şi a Se aşeza la porunca Tatălui, există şi o a treia posibilitate, superioară celor două: a Se aşeza din simultana şi unica voinţă iubitoare a amîndurora; amîndoi o voiesc aceasta din iubirea între Ei. La vîr-ful şi la originea existenţei nu poate fi decît o iubire desăvîrşită, adică o iubire între cei uniţi în fiinţă şi egali, sau iubirea Sfintei Treimi. Desigur, Fiul Se aşează la dreapta Tatălui şi ca om şi în această calitate El împlineşte voia Tatălui, dar şi voia Lui de a împlini voia Tatălui.

79a. Acelaşi echivoc în privinţa Fiului: E creatură dar nu ca una dintre ele.

80. În formula a cincea, paragraful VIII, se spusese numai că Tatăl nu L-a născut pe Fiul fără să vrea. Acum, repetîndu-se aceasta, se afirmă în acelaşi timp că Tatăl nu l-a născut; voindu-1 ca pe una din făpturi. Dar nu se explică diferenţa între voia lui Dumnezeu cu privire la facerea făpturilor şi cea cu privire la naşterea «Fiului». Se precizează doar că nici pe «Fiul» nu L-a născut Tatăl din necesitate, sau pasiv (pătimind naşterea), ci voind naşterea Fiului. E un act mai presus de opoziţia între necesitate şi voia Tatălui. Sfîntul Atanasie susţine că Fiul nu e nici produsul voinţei, nici al necesităţii. Fiul nu e obiect al voinţei Tatălui, dar nici Tatăl, obiectul unei necesităţi. Dumnezeu este din eternitate iubire liberă, deci Treime de Persoane.

81. E suspectă această paralelă făcută între Dumnezeu în calitate de cap al lui Hristos şi Hristos în calitate de cap al tuturor. Se ascunde aci un anumit panteism. De fapt Fiul nu e fără Tatăl, început al tuturor. Pe de altă parte se împărtăşeşte şi El de calitatea de fără de început a Tatălui, prin unirea cu El după fiinţă, deci în această calitate nu e cap al făpturilor. Tatăl e ca Persoană început al Fiului şi amîndoi sînt cap fără de început al creaturilor prin fiinţa Lor transcendentă, dar creatoare şi susţinătoare a creaturilor. Arienii nu lucrau cu noţiunea fiinţei divine ca temelie transcendentă a creaţiunii şi ca unitate între Persoanele Treimii. Nelucrind cu noţiunea fiinţei divine transcendente, cu fiinţă a Persoanelor divine, anulau transcendenţa divină şi Sfînta Treime, cn/înrt în panteiNm.

20. «Dacă cineva zicînd Duhului Sfînt «Mîngîietorul», ar înțelege pe Dumnezeu cel nenăscut, să fie anatema.

21. «Dacă cineva nu ar înțelege, precum ne-a învățat Domnul, prin Mîngîietorul pe altul decît pe Fiul, potrivit cu spusa: «Şi alt Mîngîietor vă va trimite vouă Tatăl, pe Care îl voi ruga» (Ioan, 14,16), să fie anatema.

22. «Dacă cineva ar zice de Duhul Sfînt că e parte a Tatălui, sau a Fiului, să fie anatema.

23. «Dacă cineva ar zice de Tatăl şi de Fiul şi de Sfîntul Duh că sînt dumnezei, să fie anatema.

24. «Dacă ar zice cineva că Fiul lui Dumnezeu a fost făcut prin voința lui Dumnezeu ca una dintre făpturi, să fie anatema[798].

25. «Dacă cineva ar zice că nu voind Tatăl a fost făcut Fiul, să fie anatema. Căci nu silit de vreo necesitate naturală, fără să voiască, L-a născut Tatăl pe Fiul, ci îndată ce a voit L-a şi arătat pe El năsdndu-L din Sine însuşi, netemporal şi nepasiv[80].

26. «Dacă dneva ar dedara pe Fiul nenăscut şi fără început, ca să spună că sînt două neînceputuri şi doi nenăscuți şi să facă doi dumnezei, să fie anatema. Căci Fiul este cap, ca început al tuturor. Dar cap ca început al lui Hristos este Dumnezeu. Aşa referim toate în chip bine credin-dos la un început al tuturor prin Fiul[81].

27. «Şi precizînd rezumativ învățătura creştinismului, spunem: dacă dneva nu cunoaşte pe Hristos Dumnezeu, ca fiind Fiul dinainte de veci al lui Dumnezeu si ca atare slujind Tatălui la crearea tuturor, ci că de dnd S-a născut din Fecioara de atunci S-a numit Hristos şi Fiu şi a început să fie Dumnezeu, să fie anatema»[82].

XXVIII

Respingînd toate acestea, ca şi dnd ar cugeta altele, cei adunați în Sirmiu stabilesc o altă credință, punînd în scris în limba romană acestea, care s-au tălmăcit în elină.

«Fiindcă s-a socotit să se facă o discuție despre credință, s-au cercetat şi pătruns toate cu temei în Sirmiu în prezența lui Valens şi Ursachie şi Herminie şi a celorlați. S-a recunoscut că e un Dumnzeu Tatăl Atotțiitorul, precum se propovăduieşte în toată lumea; şi Unul născut Fiu al Lui, Domnul nostru Iisus Hristos, născut din Tatăl înainte de toți vecii. Nu trebuie să se spună însă doi dumnezei fiindcă însuşi Domnul a spus: «Mă voi duce la Tatăl Meu şi la Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu şi Dumnezeul vostru» (Ioan, 20,17). De aceea este şi Dumnezeul tuturor, cum a învățat şi Apostolul: «Oare Dumnezeu e numai al iudeilor, nu şi al neamurilor? Da, şi al neamurilor. Fiindcă Unul este Dumnezeu care va îndreptăți tăierea-împrejur din credință şi netăierea-împrejur prin credință» (Rom., 3, 29-30).'

Dar s-a căzut de acord şi asupra tuturor celorlalte, nerămînînd nici un dezacord. Iar fiindcă mulţi se frămîntau despre aşa zisa în limba romană «substantia», sau în elineşte «usia», sau ca să se înţeleagă mai bine termenul «de o fiinţă» (ολιοουοιον), sau «de o fiinţă asemănătoare» (6ʟ!<ноι3оιον), s-a hotărît că nu trebuie să se facă niddecum vreo pomenire despre acestea, nici să se mai predice despre acestea în Biserică, din cauză şi pentru raţiunea că nu s-a scris în dumnezeieştile Scripturi despre acestea şi pentru că acestea sînt mai presus de înţelegerea şi mintea omenească[83]; şi pentru că nimeni nu poate vorbi despre neamul

82. Unii din arieni pretindeau că recunosc pe Hristos ca Dumnezeu veşnic şi că prin aceasta se deosebesc de cei ce afirmau că a început să fie Dumnezeu numai de dnd S-a născut din Măria. De fapt, afirmînd că Hristos se cade să fie numit Dumnezeu dinainte de veci, pentru că de atund slujeşte lui Dumnezeu la crearea lumii, nu se deosebeau în fond de cei din urmă, pentru că şi ei considerau pe Hristos făptură supusă lui Dumnezeu. Deosebirea era doar aceea că II considerau pe Hristos prima creatură şi ca slujitor al lui Dumnezeu la crearea celorlalte creaturi. In această concepţie Hristos e doar un fel de primă şi foarte generală definire de sine a esenţei fundamentale total indefinite.

Panteismul concepţiei se arată în faptul că această esenţă nu putea crea direct, prin «voinţă» proprie, lumea, deşi vorbea de o voinţă a ei în aducerea la existenţă a «Fiului». Dar ce fel de voinţă e aceea care are nevoie de o treaptă intermediară pentru aducerea la existenţă a mulţimii variate a creaturilor? Totul nu e dedt un evoluţionism panteist.

83. Forma aceasta de arianism se mulţumea să se renunţe la orice expresie despre unitatea sau înrudirea după fiinţă («de o fiinţă», sau «de o fiinţă asemănătoare») a Fiului cu Tatăl. Reprezentanţii lui ştiau că în vidul acesta se poate cugeta orice despre relaţia Fiului cu Tatăl, pînă şi că Fiul este creatură. Biserica, deşi recunoaşte caracterul de taină,

Fiului, precum s-a scris: «Şi neamul Lui cine-1 va spune?» (Isaia, 53, 8). Nu se poate şti în mod vădit decît că Tatăl L-a născut pe Fiul şi despre Fiul că El S-a născut din Tatăl. Şi nu e pentru nimeni vreo îndoială că Tatăl e mai măre decît Fiul; şi nu s-ar putea îndoi cineva că Tatăl e prin cinste, demnitate şi dumnezeire şi chiar prin numele de Tată mai mare"[4], dat fiind că însuşi Fiul mărturiseşte: «Tatăl care M-a trimis e mai mare decît Mine» (Ioan, 14, 28). Dar nimeni nu ignoră că şi aceasta este o credinţă universală, că sînt două persoane, a Tatălui şi a Fiului, şi că Tatăl este mai mare, iar Fiul supus Tatălui cu toate[88] pe care I le-a

sau negrăit (apofatic) al legăturii Persoanelor Sfintei Treimi, nu poate renunţa la afirmarea deplinei egalităţi şi unităţi a lor. Despre persoană, de exemplu, trebuie să se spună că e persoană, fără să se înţeleagă exact ce este. La fel despre relaţia oricărei persoane cu alta. Despre iubirea între Persoană şi Persoană în Dumnezeu ca implicată în unirea Lor, trebuie să spună că e un adevăr indubitabil şi etern. Altfel totul devine nesigur şi relativ. Chiar taina existenţei se întunecă nespunîndu-se aceasta. Taina Treimii însăşi se asigură prin afirmarea conturului ei general printr-un anumit cuvînt, ca adevăr etern, nepieritor şi în această calitate ca temelie a caracterului structural şi valabil al tuturor. Am spus că azi se cere din nou de unii teologi protestanţi şi catolici să nu se mai folosească cuvîntul «fiinţă» pentru Dumnezeu. Dar prin renunţarea la acest termen s-ar cădea într-un relativism pe care fiecare îl poate înţelege cum voieşte.

84. Iată că contestînd îndreptăţirea precizării despre unitatea sau înrudirea în fiinţă a Fiului cu Tatăl, chiar dacă aceasta e mai presus de minte, arienii introduceau totuşi o altă precizare, şi anume aceea despre superioritatea Tatălui faţă de Fiul. Pe lîngă faptul că ea e la fel de neînţeleasă minţii, mai implică şi contestarea iubirii eterne şi desăvîrşite în Dumnezeu, odată ce Fiul e socotit numai creatură supusă lui Dumnezeu şi neexistînd de cînd există şi Tatăl. A se observa afirmaţia că Tatăl e mai mare decît Fiul prin dumnezeire. Deci Fiul nu e Dumnezeu propriu-zis. Dar nici Cel pe care ei îl numesc totuşi «Tatăl» nu mai e în acest caz Dumnezeu adevărat, căci un Dumnezeu lipsit de iubire nu e un Dumnezeu personal.

85. Fiul e pus iarăşi în rînd cu toate, ca supus Tatălui împreună cu toate. E vădit că prin aceasta e considerat creatură.

86. Prin această expresie se afirmă din nou inferioritatea Fiului faţă de Tatăl. Biserica învaţă că nu-I sînt supuse Fiului ca lui Dumnezeu prin fire, ci ca Cel ce S-a făcut om.

87. Vedem iarăşi termenul echivoc «facere», care înseamnă mai mult creare decît naştere. De altfel se mărturiseşte mai jos că nu se poate şti în ce constă «facerea».

88. E o expresie nestoriană.

89. Dar ce Treime mai este aceea, în Care numai Tatăl e necreat? Mai e Ea Treime din veci? Şi mai e Ea în întregime superioară lumii?

supus Tatăl[88]. De asemenea nu ignoră că Tatăl nu are început şi că e nevăzut şi nemuritor şi nepătimitor; iar Fiul S-a născut din Tatăl, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină. Şi facerea (yeveoiv) Acestuia, precum s-a spus înainte, nimeni nu o ştie, decît numai Tatăl[87]. Iar Fiul însuşi şi Domnul şi Dumnezeul nostru a luat trup sau corp adică om[88], din Măria Fecioara, precum a binevestit mai înainte şi îngerul. Căci precum învaţă toate Scripturile şi mai ales însuşi Apostolul, dascălul neamurilor, Hristos a luat din Fecioara om, prin care a pătimit. Iar punctul de căpetenie al întregii credinţe şi întărirea ei este să se păstreze pururea Treimea, cum am citit în Evanghelie: «Mergînd, botezaţi toate neamurile în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» (Matei, 28, 19)[89]. Numărul Treimii are sensul de întreg şi desăvîrşit. Iar Mîngîietorul, Duhul Sfînt, trimis prin Fiul, a venit, potrivit făgăduinţei, ca să înveţe şi să sfinţească pe cei ce cred»'[0].

XXIX

Dar după ce au scris acestea, răzgîndindu-se iarăşi, au alcătuit-o pe aceea, pe care arătînd-o împreună cu data consulatului, s-au făcut de ruşine[91]. însă ca de obicei, părăsind-o aceia şi pe aceasta, episcopii au făcut să fie răpite de la cei ce o aveau, copii, de către notarul Martinian. Şi făcînd pe împăratul Constanţiu să dea împotriva ei un edict, cei ce au întocmit pe aceea au întocmit iarăşi-alta, în care adăugind, cum obişnuiesc, dteva cuvinte, au prezentat-o în Isauria[92]:

«Nu tăgăduim credinţa adevărată scrisă în Antiohia, din prilejul înnoirii, pe care am prezentat-o mai înainte. Mai ales că Părinţii noştri au contribuit în acel timp la cercetarea conţinutului. Dar fiindcă pe mulţi i-au tulburat în timpurile trecute şi pînă azi termenii «de o fiinţă» (6|i.oot5oiov) şi «de o fiinţă asemănătoare» (6urneai mov), iar de curînd se spune că se foloseşte de către unii termenul nou despre «neasemănare» (dvc5(jioiov) Fiului cu Tatăl, respingem termenul «de o fiinţă asemănătoare» ca străin Scripturilor, iar termenul «neasemenea» îl dăm anatemei şi pe toţi care-1 folosesc îi socotim străini de Biserică. Iar că Fiul este «asemenea» (6|ioiov) cu Tatăl, o mărturisim în mod hotărît[93], potrivit Apostolului, care zice despre Fiul: «care este chipul lui Dumnezeu cel nevăzut» (Col., 1, 15).

Deci mărturisim şi credem într-Unui Dumnezeu Tatăl Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pămîntului, al tuturor celor văzute şi nevăzute. Credem şi într-Unui Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Lui, Care S-a născut din El în chip nepătimitor, înainte de toţi vecii, Dumnezeu Cuvîntul, Duninezeu din Dumnezeu, Unul născut, lumină, viaţă, adevăr, înţelepciune, putere, prin Care toate s-au făcut, cele din ceruri şi cele de pe pămînt, fie văzute, fie nevăzute. Credem că Acesta la sfîrşitul veacurilor a luat trup din Sfînta Fecioară spre desfiinţarea păcatului şi S-a făcut om şi a pătimit pentru păcatele noastre şi a înviat şi S-a înălţat la ceruri şi

90. Dar cum mai poate sfinţi un duh care nu e Dumnezeu?

91. Ea opta formulă, dată mai înainte la cap. 8, şi datată din 359, de la Rimini (P. G. 26, 743, nota 82).

92. Această formulă e a noua. Ea a fost scrisă de căpeteniile ariene în octombrie 359 (P. G. 26, 744, nota 84), după ce li s-a respins cea de-a opta.

93. Termenul «asemenea» n-a mulţumit Biserica. El era prea vag. La adăpostul lui se poate susţine orice despre relaţia Fiului cu Tatăl, chiar şi faptul că e creatură. Căci şi omul este «după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu». Apoi de câte plante şi animale de specii diferite nu se spune- că «seamănă» între ele? Ba chiar şi de unele animale se spune că «seamănă" cu unii oameni.

şade de-a dreapta Tatălui; şi iarăşi va să vie întru slavă să judece viii şi morţii.

Credem şi întru Sfîntul Duh, pe Care Mîntuitorul si Domnul nostru L-a numit şi Mîngîietorul; pe Care L-a făgăduit ucenicilor Săi să-L trimită după plecarea Sa şi pe Care L-a şi trimis; prin Care sfinţeşte pe cei ce cred din Biserică şi se botează în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh. Iar pe cei ce propovăduiesc altceva decît această credinţă Biserica universală îi socoteşte străini. La fel cu această credinţă este şi credinţa expusă mai înainte în Sirmiu sub bine credinciosul nostru împărat. Aceasta o vor vedea cei ce o vor citi».

XXX

După ce au scris acestea în Isauria, mergînd la Constantinopol, răz-gîndindu-se, au schimbat acestea, după obicei, şi adăugind unele cuvintele, ca să nu mai supună Tatălui pe Fiul şi pe Sfîntul Duh, le-au trimis pe acestea celor din Rimini şi i-au silit şi pe cei din aceste părţi să semneze. Iar pe cei ce s-au opus lor i-au făcut să fie exilaţi de Constanţiu. Iată care sînt acestea[94]:

«Credem într-Unui Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, din Care sînt toate, şi în Unul născut Fiul lui Dumnezeu, Cel care S-a născut din Dumnezeu înainte de toţi vecii şi de tot începutul[95], prin Care toate s-au făcut, cele văzute şi cele nevăzute, Unul născut, singur născut din Tatăl singur-, Dumnezeu din Dumnezeu, asemenea Tatălui ce L-a născut, după Scripturi, a Cărui naştere (facere = yevecnv) nimeni nu o înţelege, decît numai Tatăl care L-a născut[96]. Pe Acesta îl ştim ca Fiul unul născut al lui Dumnezeu, Care, trimis de Tatăl, a venit din ceruri, precum s-a scris, spre desfiinţarea păcatului şi a morţii, şi S-a născut din Duhlii Sfînt şi din Măria Fecioară după trup, după cum s-a scris, a vieţuit cu ucenicii Săi şi, împlinind toată iconomia după voia părintească, S-a răstignit şi ă murit şi S-a îngropat şi S-a coborît la cele de sub pămînt; de Care s-a înspăimîntat şi iadul însuşi; Care a înviat a treia zi din morţi şi a petrecut cu ucenicii Săi şi, împlinindu-se patruzeci de zile, S-a înălţat la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui, avînd să vină în ziua de apoi a învierii întru slava Tatălui, ca să răsplătească fiecăruia după faptele lui. Şi întru Sfîntul Duh, pe Care însuşi Hristos, Unul Născut Fiul lui Dumnezeu, Domnul şi Dumnezeul nostru, a făgăduit să-L trimită neamului omenesc precum s-a scris, Mîngîietorul, Duhul adevărului, pe Care L-a trimis după ce S-a suit la ceruri.

Iar numele de fiinţă, care s-a spus ca mai simplu (dmAoucrcepov) de către Părinţi, dar neştiut de mulţimi, a adus sminteală, pentru că nu-1cuprind nici

94. E a zecea formulă, care s-a scris la anul 360 (P. G. 26 col. 746, nota 96).

95. Apare aci această expresie care pare a atribui Fiului eternitatea. Dar acest termen e pus spre amăgire căci mai jos se vorbeşte de «facerea» Fiului (yfivKoiv).

96. Această «facere» n-o cunoaşte nici Fiul, ca dovadă ea <• creatură.

dumnezeieştile Scripturi, s-a convenit să se părăsească şi să nu se mai facă nici o pomenire de el, pentru că nici dumnezeieştile Scripturi n-au pomenit despre fiinţa Tatălui şi a Fiului. La fel nu trebuie să se vorbească nici de ipostasul Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh. Ci spunem că Fiul este asemenea Tatălui

cum zic şi învaţă dumnezeieştile Scripturi. Şi toate ereziile, atît cele condamnate mai înainte, cît şi cele apărute mai nou, care sînt contrare acestei expuneri, să fie anatema».

XXXI

Dar nu s-au oprit nici la acestea. Căci venind de la Constantinopol la Antiohia, le-a părut rău că au folosit chiar şi expresia că Fiul este «asemenea» Tatălui, cum zic Scripturile[97], şi, formulînd ceea ce au născocit, au început iarăşi să alerge la cele dintîi ale lor şi să spună că Fiul este cu totul neasemenea (avoţioiov) Tatălui şi în nici un fel Fiul nu este asemenea Tatălui. Şi atîta s-au schimbat că au îndrăznit să primească şi pe cei ce afirmau în mod mai descoperit cele ale lui Arie şi să le predea lor Bisericile ca să proclame pe faţă hulele lor. Pentru neruşinarea hulelor au chemat pe toţi anomeii, care aveau apelativul de exuconţi (ca cei ce declarau pe Fiul creat din cele ce nu sînt = e£ oux ov-ccov) şi pe ereticul împărat Constanţiu ca protector al necredinţei lor. Iar acesta a rămas pînă la sfîrşit în necredinţă, apoi pe patul de moarte a hotărît să se boteze, nu la drept credincioşi, ci de către Evzoe, care fiind aderent al ereziei ariene, a fost caterisit nu o dată, ci de multe ori, şi cînd era diacon şi cînd şedea (pe scaunul episcopal *n.n.)* în Antiohia.

xxxn[97a]

Deci ajungând pînă aci cei mai sus pomeniţi, au fost depuşi. Dar ştiu prea bine că nici aşa nu se vor opri toţi câţi se prefac, ci vor alcătui mereu alte declaraţii împotriva adevărului, pînă cînd, întorşi în ei înşişi, vor zice şi ei: «Ridicîndu-ne, să mergem la Părinţii noştri şi să le spunem: Dăm anatemei erezia ariană şi recunoaştem Sinodul din Niceea». Căci împotriva acestuia e toată lupta lor. Cine deci, de are măcar cât de puţină simţire, îi va mai răbda pe aceştia? Cine, văzînd la fiecare sinod, unele înlăturate, altele adăugate, nu observă că aceştia au o cugetare suspectă şi vicleană faţă de Hristos? Cine, văzîndu-i lungind în multe vorbe expunerea credinţei lor şi apărarea de cele ce sînt acuzaţi, riu-i vede nesiguri de

97 a. O. Bardcnhewer, op. rit. p. 72, spune despre cap. 30-31 că au fost adăugate ulterior, ca şi despre cap. 5,*>.

ale lor şi scriind multe ca să amăgească, prin părutele concesii fără conţinut şi prin vorbărie, pe cei simpli şi să ascundă în ce erezie se află? Dar precum păgînii, cum a zis Domnul, bolborosind în rugăciunile lor, nu au nici un folos (Matei, 6, 7), aşa aceştia, revărsîndu-se în atîtea nu au putut să stingă osînda ereziei ariene, ci, dîndu-se şi mai mult pe faţă, au fost depuşi. Şi pe drept cuvînt. Căci cine va primi scrisul lor, citindu-l? Sau în care dintre expunerile lor vor catehiza cu îndrăzneală pe cei ce vin la ei? Căci dacă toate sînt de acord în una şi

aceeaşi credinţă, ce trebuinţă e de multe? Iar dacă a fost trebuinţă de atîtea, e vădit că fiecare e cu lipsuri şi nu e deplină. Şi aceasta ne-o dovedesc ei înşişi prin schimbarea şi prefacerea tuturor. Iar mulţimea sinoadelor şi deosebirea celor scrise în ele îi arată pe cei ce s-au adunat în ele luptîndu-se împotriva Sinodului din Niceea şi războindu-se împotriva adevărului.

XXXIII

Fiindcă aceştia şi-au arătat o astfel de dispoziţie faţă de ei înşişi şi faţă de cei dinaintea lor, e cazul ca, cercetînd, să aflăm de la ei, ce greşeală văzînd sau ce cuvînt învinovăţind din documentele scrise, s-au făcut neascultători faţă de Părinţi şi se luptă împotriva Sinodului ecumenic? Nu ne-a plăcut, zic, expresia «din fiinţa» şi «de o fiinţă», căci acestea au smintit pe unii şi au tulburat pe mulţi. Aşa au spus aceia în scrisul lor. La aceasta le-ar putea răspunde cineva cu bun temei astfel: Dacă aceste cuvinte sînt prin ele însele pricină de sminteală acelora, ar trebui să nu se smintească numai unii, nici să se tulbure mulţi, ci ar trebui să suferim şi noi şi toţi ceilalţi la fel cu aceia din pricina lor. Iar dacă toţi iubesc aceste cuvinte şi cei ce le-au scris nu sînt nişte inşi întîmplători, ci cei adunaţi din toată lumea şi cu ei mărturisesc împreună cei peste patru sute de episcopi adunaţi şi ei la Rimini din toată lumea[98], cum nu le dovedeşte aceasta celor ce grăiesc împotriva Sinodului, că nu cuvintele sînt pricina, ci reaua cugetare a celor ce le răstălmăcesc? De altfel cîţi nu sînt cei ce, citind cu viclenie dumnezeieştile Scripturi şi înţelegîndu-le cum nu trebuie, nu-i învinovăţesc pe sfinţi (autori)? Aşa au fost iudeii de atunci, care n-au primit pe Domnul şi maniheii de acum care hulesc Legea. Deci nu Scripturile li s-au făcut lor pricină pentru aceasta, ci reaua lor cugetare. Dacă deci puteţi dovedi greşeala cuvintelor, faceţi-o, ca să se judece puterea dovedirii voastre şi nu daţi ca motiv mincinos pe cei ce se smintesc, ca să nu pătimiţi ceea ce au pătimit fariseii de odinioară. Căci aceia dînd şi ei ca motiv mincinos pe cei ce se sminteau de învăţăturile Domnului, au auzit pe Domnul spunîndu-le: «Orice răsad pe care nu l-a sădit Tatăl cel ceresc, va fi smuls din rădăcină» (Matei, 15, 13). Iar spunînd aceasta le arată că nu

98. Sfîntul Atanasie se referă aci la poziţia episcopilor de la Rimini înainte de a le fi trimis împăratul un text prin grupul celor cîţiva arieni, pe care cei mai mulţi l-au semnal ea să poată pleca la eparhiile lor.

cuvintele Tatălui «sădite» prin. El le erau sminteală, ci ei înşişi se sminteau pe ei, înţelegînd rău cele bine spuse. Dar şi cei ce învinovăţeau atunci epistolele Apostolului, nu învinovăţeau cele ale lui Pavel, ci neştiinţa şi strîmba lor înţelegere.

XXXIV

Căci (e bine să-i întrebăm) spuneţi cine sînt cei pe care-i daţi ca pretext că se smintesc şi se tulbură de acestea? Nici unul dintre binecredin-cioşii în Hristos, căci ei le propovăduiesc şi le apără pe acestea. Iar dacă cei ce pătimesc acestea sînt dintre arieni, ce e de mirare dacă se înfurie pe cei ce desfiinţează erezia lor?

Căci nu cuvintele sînt spre sminteală, ci supărarea că ele pun la stîlp necredința lor.

Deci, încetați să mai bombăniți împotriva Părinților şi să le mai dați acestea ca pretext. Căci altfel vă rămîne să batjocoriți şi crucea Domnului, pentru că iudeilor le este sminteală şi paginilor nebunie, cum a zis Apostolul. Dar precum nu crucea e rea, căci nouă, celor ce credem, «Hristos ne este puterea lui Dumnezeu şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24), chiar dacă se înfurie iudeii, aşa cuvintele Părinților nu sînt rele, ci folositoare celor ce le citesc cu sinceritate şi surpătoare a toată necredința, chiar dacă arienii se sparg de multe ori de mînie, văzîndu-se osîndiți de ele. Deci fiindcă pretextul cu cei ce se smintesc s-a dovedit neîntemeiat, spuneți de ce nu vă mulțumeşte expresia «din ființă»? Căci e de trebuință să judecăm întîi acest lucru. N-ați scris şi voi că Fiul S-a născut din Tatăl? Dacă deci numind pe Tatăl, sau spunînd numele «Dumnezeu», nu indicați ființa, nici nu înțelegeți pe însuşi Cel ce este ceea ce este după ființă, ci prin acestea indicați altceva din jurul Lui ***(nepl* auxov),** sau ceea ce e mai rău (ceea ce nu vreau să spun eu), n-ar trebui să scrieți că Fiul este din Tatăl, ci din cele din jurul Lui, sau din cele ce sînt în El, ca, evitînd să spuneți că Tatăl e cu adevărat Dumnezeu şi cugetînd pe Cel simplu compus şi trupesc, să vă faceți născocitorii unei noi blasfemii". Iar

cugetînd aşa, în mod necesar socotiți şi pe Cuvîntul **şi** Fiul nu ființă, ci numai

99. Arienii se jucau cu cuvintele, folosindu-le pentru înțelesuri străine lor. Spuneau de Fiul că e «Dumnezeu» fără să-L socotească cu adevărat Dumnezeu; spuneau că e «Fiu» fără să fie cu adevărat Fiu; spuneau că «Fiul» acesta «s-a născut din Dumnezeu» fără să se fi născut cu adevărat din Dumnezeu. Se pusese în circulație un limbaj haotic, pe care fiecare îl înțelegea cum voia. Foloseau cuvintele în chip viclean ca să amăgească pe oameni. Cînd episcopii dreptcredincioşi voiau să precizeze că Fiul Se naşte din Dumnezeu după ființă şi aceasta nu e vorbă fără acoperire, se revoltau. Arianismul încerca să dizolve credința creştină într-un joc de cuvinte cu înțelesuri nesincere, într-un haos relativist, sau al bunului plac individual.

Desigur, nu ştim ce e în sine «ființa» lui Dumnezeu. Dar ştim că ea e existența supremă, existența propriu-zi.su, existența prin excelență, sau absolută, deosebită de existența relativa .^i nesigura prin eu a lumii create. Căci cuvîntul derivă de la «a fi». Dum-

nume şi deci fantezia voastră se opreşte la numiri şi ceea ce spuneți credeți că nu este"".

XXXV

Aceasta este o îndrăzneală mai degrabă a saducheilor şi a celor numiți de elini atei. De aceea nu veți spune nici de zidire că este creațiunea lui Dumnezeu Cel ce este, dacă cuvîntul Tată şi Dumnezeu nu indică ființa Celui ce este, ci altceva ce vă închipuiți voi. Dar acesta e un lucru foarte necredincios, necuvenit chiar şi numai a-1 cugeta. Căci dacă, atunci cînd auzim: «Eu sînt Cel ce *sînt»* (leş., 3, 14) şi «La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» (Fac, 1, 1) şi: «Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul Tău, Domnul Cel unul *este»* (Deut., 6, 4) şi: «Acestea zice Domnul Atotțiitorul» (Fac, 17,1), nu înțelegem altceva decît însăşi ființa simplă şi fericită şi necuprinsă a Celui ce este, chiar dacă ne e cu neputință să pricepem ceea ce este, tot aşa auzim cuvintele Tatd şi *Dumnezeu* şi *Atotții-torul* nu înțelegem altceva decît însăşi ființa Celui ce este indicată prin ele. Deci dacă ați zis şi voi că Fiul este din Dumnezeu, e vădit că ați zis că e din ființa Tatălui[101]. Iar dacă Scripturile au spus şi înainte de voi despre Domnul că e Fiul Tatălui, iar Tatăl a spus şi înaintea lor: «Acesta este Fiul Meu cel iubit» (Matei, 3, 17)[101a], iar Fiul nu este nimic altceva decît Cel născut din Tatăl, cum nu au grăit Părinții bine zicînd că este din ființa Tatălui, socotind că aceasta e una cu a zice corect că e din Dumnezeu şi cu a zice «din ființă»? Căci toate creaturile, chiar dacă se spune că sînt din Dumnezeu, nu sînt din Dumnezeu ca Fiul, căci nu sînt născute din El, ci sînt făpturi după fire"[12]. Căci s-a spus că «la

nezeu este «Cel ce este». De nimeni altul şi de nimic altceva nu se poate spune aceasta. Dumnezeu este Cel ce este prin Sine, Cel ce e izvorul nesecat al existenței, Cel de care nu se poate spune că e şi nu e, ca fiind din nimic. Iar Fiul e de o ființă cu El, nu e din substanța relativă a lumii create. Aşa cum de Tatăl nu se poate spune că «este» şi nu este, cum se poate spune de creaturi, aşa nu se poate spune nici de Fiul decît că «este», în sensul propriu şi eminent al cuvîntului. Astfel «ființa» înțeleasă în sens propriu este Dumnezeu. Nu mai trebuie spus altceva ca să se înțeleagă că e vorba de Dumnezeu. Dar şi viceversa, cînd se spune Dumnezeu, se înțelege «ființa». Dar întrucît «ființa» prin excelență trebuie să aibă în plenitudinea ei şi fericirea iubirii, ea nu e impersonală, ci personală sau triperso-nală. Iar omul unindu-se cu ea, nu se topeşte ca persoană, ci se intensifică în existența lui. Se poate spune deci de Fiul că e «din ființă» pur şi simplu. Căci dacă n-ar fi «din ființă», ar avea existența din nimic, roasă de neființă, cînd rămîne în sine însăşi.

100. Dacă Dumnezeu este prin excelență «ființa», spunîndu-se că Fiul este din Dumnezeu, spunem că este din existența sau ființa Tatălui. Altfel ne mişcăm în cuvinte care nu spun nimic, care sînt simple născociri verbale ale noastre. Cuvîntul indică ceva real şi distinge ceva de orice altceva, deşi nu spune tot ce e acel ceva. Deci cînd spunem că Fiul Se naşte din ființa Tatălui, sau e de o ființă cu Tatăl, chiar dacă nu înțelegem tot ce înseamnă această ființă, ştim că Fiul are şi El toată această existență supremă a Tatălui, deci nu face parte dintre creaturile cu existența relativă, care nu poate mîntui lumea şi nu o poate face părtaşă de existența netrecătoare, deci de existența veşnică.

101. A spune că Fiul este născut din ființa Tatălui înseamnă a spune că este din suprema existență şi o are pe aceasta comună cu Tatăl chiar dacă nu înțelegem ce este eu. înseamnă a spune că nu e din ceva din afara Tatălui, că nu e din nimic ca făpturile.

101a. înainte de a se fi scris Evangheliile.

început Dumnezeu a făcut», nu a născut «cerul şi pămîntul şi toate cele din ele» (Fac, 1, l).Şi n-a spus «Cel ce naşte», ci «Cel ce face pe îngerii Lui duhuri şi pe slujitorii Lui pară de foc» (Ps. 103,4). Iar dacă Apostolul a zis: «Un Dumnezeu, din Care sînt toate» (I Cor., 8, 6), a spus aceasta nu numărînd pe Fiul între «toate». Ci fiindcă unii dintre elini socotesc că zidirea s-a alcătuit din întîmplare şi din combinarea de atomi şi din părți asemănătoare, în mod automat, şi nu are un cauzator, iar alții că s-a făcut de un cauzator dar nu şi prin Cuvînt (Rațiune),

iar dintre eretici fiecare îşi închipuie cum voieşte şi născoceşte un mit despre zidire, Apostolul a spus dintr-o trebuinţă că «din Dumnezeu sînt toate» (I Cor., 8, 6), ca să facă cunoscut pe Dumnezeu şi pe Făcătorul şi ca să dovedească şi crearea tuturor din voinţa Lui. De aceea îndată adaugă: «Şi în Domnul Iisus Hristos, prin Care sînt toate» ca să scoată pe Domnul dintre toate[103]. Căci cele spuse că sînt din Dumnezeu, toate s-au făcut prin Fiul, dar nu pot avea cele create una şi aceeaşi aducere la existenţă cu Cel ce le creează. Dar şi ca să înveţe că expresia «din Dumnezeu», folosită aci, trebuie înţeleasă altfel cu referire la făpturi decît cu referire la Fiul. Căci Acesta e născut, pe cînd acelea sînt făcute. Pentru aceasta Fiul este născutul propriu al fiinţei, pe cînd creaturile sînt ale voinţei[104].

XXXVI

Acestea înţelegîndu-le şi Sinodul şi cunoşcînd deosebirea celor de care s-a vorbit identic, ca să nu socotească vreunii că şi de Fiul se spune că e din Tatăl ca creaturile, a scris mai clar că Fiul e din fiinţa (lui Dumnezeu). Căci din aceasta se cunoaşte cu adevărat Fiul autentic al Tatălui.

102. Pentru sfîntul Atanasie ceea ce nu e din Cel ce este, sau din Dumnezeu, sau «din fiinţa» pur şi simplu, e «din nimic», din cele ce nu sînt, din «nefiinţă». Aceasta e creaţiu-nea. Faptul că Dumnezeu are numai un Fiu «din fiinţă», iar celelalte nu sînt «din fiinţa» (Sa), le arată pe acestea ca creaturi. Distincţia între Fiul «din fiinţă» şi cele ce nu sînt «din fiinţă» face ca creaţia să presupună Treimea. Faptul că Fiul e «din fiinţa» Tatălui face ca lumea să nu fie prin ea însăşi, ci şi ea îşi are existenţa de la El, însă prin creaţie. Totul e de la Dumnezeu. Şi lumea e de la Dumnezeu, dar creată prin Fiul, Care e şi El de la Dumnezeu, dar ca Dumnezeu şi deci prin naştere. De aceea Dumnezeu ţine şi lumea legată de Sine şi o mîntuieşte prin Fiul.

103. Sfîntul Atanasie arată că lumea e din nimic, dar nu prin ea însăşi, ci prin voia lui Dumnezeu, împotriva teoriilor că e din veci prin ea însăşi. Dar pe de altă parte distinge lumea făcută de voinţa lui Dumnezeu de Fiul născut prin naştere din fiinţa lui Dumnezeu. Toate sînt într-un fel sau altul «din Dumnezeu», dar Fiul, prin naştere, iar creaţiunea, prin voinţa lui Dumnezeu, Care-i dă existenţa nu din fiinţa Lui ca Fiului, ci din nimic.

104. Cele ce sînt din voinţă, nu sînt «din fiinţă», ci din nimic şi sînt ţinute în existenţă prin voinţa lui Dumnezeu.

Căci cînd se spune simplu «din Dumnezeu», se indică voința creatoare a Făcătorului. Dacă deci aceştia scriind că Fiul e «din Tatăl», înțeleg lucrul acesta în sensul de mai sus, să nu disprețuiască Sinodul. Iar dacă ceea ce s-a scris despre creatură că e «din Dumnezeu» vor să nu o cugete şi despre Fiul, ar trebui ca înțelegînd-o despre creațiune, să nu o aplice şi Fiului, ca să nu pară că amestecă hula cu dreapta credință, ci fie să nu pună creaturile în rînd cu Fiul, fie să nu scrie lucruri nedemne şi nepotrivite despre Fiul. Căci dacă e Fiu, nu e creatură; iar de e creatură, nu este Fiu. Iar de cugetă astfel de lucruri, vor nega şi sfîntul botez, fiindcă el se dă în Tatăl şi în Fiul, şi nu în Creator şi creatură, cum socotesc ei.

Dar nu s-au scris acestea, zic ei, şi înlăturăm aceste cuvinte ca nescrise[105]. Dar şi acesta le este un pretext neruşinat. Căci dacă socotesc că trebuie să respingă cele nescrise, pentru ce nu s-au opus celor din jurul lui Arie care au născocit din cele nescrise o grămadă aşa de mare de cuvinte ca: «din cele ce nu sînt», «Fiul nu era înainte de a Se naşte», şi «a fost odată cînd n-a fost» şi că «e schimbător» şi că «Tatăl e negrăit şi nevăzut de către Fiul» şi că «Fiul nu cunoaşte ființa Lui» şi toate cele ce le-a vomitat Arie în *Thalia* necredincioasă şi caraghioasă, născocind ale lui; ci mai degrabă luptă pentru ele şi şe războiesc pentru ele cu Părinții lor? Şi în care Scriptură au aflat şi ei expresia «nefăcut» şi cuvîntul «ființă» şi că «trei sînt ipostasurile»[106] şi că «Hristos nu este Dumnezeu adevărat» şi că este «una dintre cele o sută de oi» şi că «înțelepciunea lui Dumnezeu este nenăscută şi fără de început, dar puterile create sînt multe, dintre care una este Hristos»? Sau cum cei din jurul lui Acacie şi Eudoxie, folosindu-se de cuvintele nescrise (neaflătoare în Scriptură) în numitele «înnoiri»[106"] şi numind pe întîiul născut al creațiunii chipul nealterat al ființei, al puterii, al sfatului şi al slavei, cîrtesc împotriva Părinților că folosesc cuvinte nescrise (în Scripturi) între care şi pe cel de ființă? Ar trebui ca ei să cârtească şi împotriva lor înşile , sau să nu învinovățească nici pe Părinți.

XXXVII

Dacă s-ar fi opus alții cuvintelor Sinodului, ar fi putut fi scuzați că o fac din neştiință sau din evlavie. Dar pentru Gheorghe din Capadochia alungat din Alexandria, nu e o scuză. Căci nu are nici mărturia unei vieți trecute, nici nu e cu totul creştin, ci a fățărit numai numele acesta din oportunism şi a socotit dreapta credință ca mijloc de parvenire. Dar din

105. Nu s-au scris în Sfînta Scriptură.

106. Arienii foloseau expresia «trei ipostasuri» în sensul de trei ființe, ca să o opună expresiei «de o ființă», prin care li se părea că se afirmă un singur ipostas.

106a. în textele formulate la sinodul din Antiohia, cu oea/.ia sărbătorii «înnoirii».

alt punct de vedere nu l-ar putea defăima cineva cu dreptate că a greşit în privinţa credinţei, căci e un om care nu ştie nimic despre cele ce vorbeşte şi pe care le susţine, ci urmează tuturor, cum s-a scris, ca un dine dus de lanţ (Pilde, 7, 22). Dar Acacie şi Eudoxie şi Patrofil spunînd acestea, cum n-ar fi vrednici de tot disprețul? Căci scriind şi ei cele neâflate în Scripturi şi primind de multe ori ca bun termenul de «fiinţă», mai ales din pricina Epistolei lui Eusebiu, învinovățesc acum pe cei dinaintea lor, pentru că au folosit asemenea cuvinte. Căci spunînd şi ei: «Dumnezeu din Dumnezeu» şi «Cuvîntul viu», şi numind pe «Fiul chipul nealterat al fiinţei Tatălui», învinovățesc pe cei ce au spus la Niceea că Cel născut e «din fiinţă» şi «de o fiinţă» cu Cel ce L-a născut. Dar nu e de mirare că se războiesc cu cei dinaintea lor şi cu Părinţii proprii, odată ce ei se împotrivesc lor înşile şi se smintesc chiar'de ale lor?. Căci spunînd în aşa numitele «înnoiri» din Antiohia că Fiul este chipul nealterat al fiinţei Tatălui şi părind că aşa cugetă şi dînd anatemei pe cei ce cugetă altfel, ba scriind şi în Isauria: «Nu ocolim credinţa autentică din «înnoiri» din Antiohia» (căci în ele s-a scris cuvîntul «fiinţă»), parcă uitînd de acestea, după scurt timp în aceeaşi Isauria au scris cele contrare, zidnd: «înlăturăm termenii «de o fiinţă» şi «de o fiinţă asemănătoare» (ojioouoiov şi ouotoîiaiov), ca străini Scripturilor, şi scoatem termenul «fiinţă» ca neaflîndu-se în Scripturi».

XXXVIII

Cine va mai socoti deci pe aceştia creştini?[107] Sau ce credinţă mai e la aceştia, la care nu e cuvînt, nu e ceva scris sigur, ci toate se schimbă şi se modifică?[108] Căci dacă, q, Acacie şi Eudoxie, nu evitaţi credinţa expusă în «înnoiri», iar în ea s-a scris că Fiul e «chipul nealterat al fiinţei», cum scrieţi în Isauria: «înlăturăm termenul «de o fiinţă»? Căci dacă Fiul nu e asemenea după fiinţă (oţiotov xcrc'oiJaiav) cu Tatăl, cum e chipul nealterat al fiinţei (Lui)? Iar dacă v-aţi căit că

107. Creştinismul constă în fond în afirmarea deofiinţimei Fiului cu Tatăl. înlăturarea acesteia înseamnă înlăturarea. credinţei în dumnezeirea lui Hristos şi deci în Sfînta Treime, ca în Dumnezeul personal şi iubitor; înseamnă că lumea aceasta, în care toate apar şi dispar definitiv, e ultima realitate şi că omul nu e ridicat ca persoană în unirea pe veci cu Dumnezeul cel personal, iubitor şi nemuritor. Unde lipsesc aceste învăţături nu e decît panteismul necreştin şi lipsit de sens.

108. Arianismul aducea cu el un relativism care nu întemeia nimic sigur, care să dea o nădejde omului. In panteism toţi termenii pot fi mereu schimbaţi. Se poate vorbi de Dumnezeu, dar în sens impropriu. Deci se poate şi nega Dumnezeu. Se poate spune că Hristos S-a născut din Dumnezeu (ca esenţă impersonală), dar şi că e făcut, căci nu e o deosebire între creator şi creatură. Se poate vorbi de unirea cu Dumnezeu ca de o mîntuire, dar se poate şi nega aceasta, căci ea e una cu topirea persoanei şi deci cu pierderea ei în marea esenţă. Numai creştinismul ia toate aceste cuvinte în serios sau în sensul lor neschimbat. Pentru că numai în creştinism toate realităţile valoroase sînt neschimbate: Dumnezeu e Dumnezeu, neschimbat., fiecare persoană umană rămîne în veci.

aţi scris că e chipul nealterat al fiinţei, cum daţi anatemei pe cei ce spun de Fiul că e neasemenea (dcvâuoiov)? Căci dacă nu e asemenea după fiinţă, desigur că e neasemenea. Iar cel neasemenea nu este chip. Iar dacă e aşa, după voi, cel ce vede

pe Fiul nu mai vede pe Tatăl, odată ce e o aşa de mare deosebire între Ei, ba, mai mult, acesta e cu totul neasemenea aceluia. De aceea nu e cu putinţă a spune că Cel neasemenea e asemenea. Deci cum mai spuneţi că cel neasemenea e asemenea, sau cum mai cugetaţi pe cel asemenea neasemenea? Şi oare nu vă prefaceţi zicînd că Fiul este chipul Tatălui? Căci dacă Fiul nu e asemenea după fiinţă Tatălui, lipseşte ceva chipului şi nu e chip deplin, nici strălucire desăvîrşită. Cum mai citiţi atunci: «întru El locuieşte toată plinătatea dumnezeirii trupeşte» (Col., 2, 9) şi: «Din plinătatea Lui noi toţi am luat» (Ioan, 1, 16)? Cum scoateţi pe Aetiu ca eretic, deşi spuneţi aceleaşi lucruri ca el? Căci ţie , Acacie, îţi este prieten, iar lui Eudoxie i s-a făcut învăţător într-o astfel de impietate, fapt pentru care şi episcopul Leontie l-a făcut diacon, ca, folosindu-se de numele de diacon, ca de o piele de oaie, să-şi poată vărsa neîmpiedicat cuvintele de hulă.

XXXIX

Ce v-a convins aşa de mult, ca să căderi şi în cele protivnice vouă şi să ajungeţi la o asemenea ruşine? N-aţi putea da pentru aceasta nici un motiv întemeiat. Numai aceasta rămînea de cugetat: că toate vă sînt o prefăcătorie şi pe toate le născociţi ca pretexte pentru a vă bucura de ocrotirea lui Constanţiu şi de cîştigul ce vă vine din aceasta. Şi învinovăţiţi cu uşurinţă pe Părinţi, dînd ca pretext cuvintele ca neaflate în Scripturi. Şi după cum s-a scris «aţi desfăcut picioarele voastre oricărui trecător» (Iez., 16,25); căci vă prefaceţi de atîtea ori de cîte ori voiesc cei ce vă plătesc şi vă procură cele dorite.

Cel credincios chiar dacă îi spune cineva cuvinte neaflate în Scripturi, nu le respinge cît timp au un înţeles bine credincios. Dar omul eretic, chiar dacă foloseşte cuvintele din Scripturi, fiind bănuitor şi cu mintea stricată, va auzi de la Duhul: «Pentru ce povesteşti dreptăţile Mele şi iei legămîntul Meu în gura ta?» (Ps. 49,17). Astfel diavolului, deşi vorbea din Scripturi, Mîntuitorul i-a închis gura. Iar fericitul Pavel, chiar cînd spunea lucruri din afară, ca: «Cretanii sînt pururea mincinoşi» (Tit, 1, 12), sau: «Căci ai Lui neam sîntem» (Fapte, 17, 28), sau: «Cuvîntările rele strică obiceiurile bune» (I Cor., 15, 33), totuşi, fiind sfînt, ia din ele înţelesul bun şi, avînd mintea lui Hristos, este învăţător al neamurilor în credinţă şi în adevăr şi cele ce le grăieşte, le rosteşte cu bunăcuviinţă.

Dar ce vrednicie de crezare este îm cuvintele arienilor, prin care e preţuită mai mult omida şi lăcusta decît Mîntuitorul, iar Acesta e bîrfit de

ei? Căci **I** se spune: «N-ai fost cîndva şi ai fost creat şi eşti străin după fiinţă de Dumnezeu». Ce bîrfire mai lipseşte din aceasta? Dimpotrivă,ce laudă lipseşte din cuvintele Părinţilor? Nu e mai degrabă un înţeles înalt şi o evlavie de Hristos iubitoare în cuvintele lor? Şi totuşi aceştia au scris: «Le înlăturăm». Ei stăruie în defăimările Domnului şi se fac vădiţi tuturor că nu luptă împotriva Sinodului pentru nimic altceva decît pentru că a condamnat erezia ariană. De aceea bîrfesc şi cuvîntul «de o fiinţă», cuge-tînd rău şi despre el. Căci dacă ar crede drept, ar mărturisi pe Tatăl de Tată cu adevărat şi pe Fiul că e Fiu adevărat şi Cuvînt adevărat prin fire şi înţelepciunea Tatălui. în acest caz spusa că Fiul e «din Tatăl»

n-ar socoti-o spusă despre El ca şi despre creaturi, ci ar socoti că El este născutul propriu al Tatălui, precum este strălucirea din lumină. Ca urmare n-ar mai învinovăți fiecare din ei pe Părinți, ci ar îndrăzni să spună că bine a scris Sinodul şi aşa este credința cea dreaptă despre Domnul nostru Iisus Hristos.

XL

Dar ei zic: «înțelesul acestor cuvinte este neclar pentru noi». Acesta a fost pretextul lor cînd, neputînd să le înțeleagă, au zis: «înlăturăm aceste cuvinte». Dar dacă ar fi spus adevărul, n-ar fi trebuit să zică: «Le înlăturăm». Ci ar fi căutat să afle de la cei ce îe înțeleg înțelesul lor, fiindcă altfel ar trebui să înlăture şi cuvintele pe care nu le înțeleg din dumne-zeieştile Scripturi şi să-i învinovățească pe cei ce le-au scris. Dar aceasta este mai degrabă o îndrăzneală a ereticilor şi nu a noastră, a creştinilor. Căci noi nu înlăturăm din Scripturi cuvintele ce nu le pricepem, ci căutăm pe cei cărora le-a descoperit Domnul înțelesul lor şi cerem să-l aflăm de la ei. Dar fiindcă dau ca motiv mincinos nelimpezimea acestor cuvinte, să admită că sînt astfel şi cele adaose de ai lor şi să dea anatemei pe cei ce cugetă că «Fiul este din cele ce nu sînt» şi că «n-a fost înainte de a Se naşte» şi că «Cuvîntul lui Dumnezeu e creatură şi făptură» şi că e «schimbător prin fire»[109] şi «din alt ipostas» şi să dea anatemei în general erezia ariană, care a născocit o astfel de credință. Deci să nu mai spuneți: «înlăturăm aceste cuvinte», ci: «încă nu le înțelegem». Şi să nu socotească în aceasta un pretext acceptabil pentru respingerea lor. Căci ştiu bine şi sînt convins că şi ei le vor înțelege acestea de le vor mărturisi; sau de vor da anatemei erezia ariană, nu vor mai respinge aceste cuvinte ale Sinodului. De aceea Părinții, spunînd că Fiul născut din ființa Tatălui este de o ființă cu Tatăl, au adăugat îndată: «Iar pe cei ce zic cele mai înainte spuse, care sînt ale ereziei ariene, îi dăm anatemei», ca să arate că aceste cuvinte s-au spus de **ei** în legătură cu celelalte şi că **ele»** indica **acelaşi lucru şi** că celor ce le vor mărturisi pe acestea li se vor fuce **clare şi acelea.** Iar cei ce nu le primesc nici pe acestea şi le defăimează **şi pe acelea** se vor vădi prin amîndouă că

109. Ființa dumnezeiască nu e schimbătoare prin fire, căci nu înaintează de la mai puțin la mai mult şi invers.

sînt duşmani ai lui Hristos.

XLI

Dar pentru respingerea celor ce tăgăduiesc în întregime Sinodul ajung aceste puține spuse. Iar pe cei ce primesc toate celelalte ale celor stabilite la Niceea, îndoindu-se numai despre termenul «de o ființă», nu trebuie să-i socotim ca pe nişte duşmani, nici să ne împotrivim lor ca unora ce se războiesc cu Părinții, ci să stăm de vorbă cu ei ca şi cu nişte frați, care înțeleg lucrurile la fel cu noi, deosebindu-se numai în privința cuvîntului. Căci mărturisind că Fiul e din ființa Tatălui şi nu din alt ipostas[1093] şi că nu e creatură, nici făptură, ci că El coexistă, ca născut adevărat şi prin fire din eternitate cu Tatăl, fiind Cuvîntul şi înțelepciunea Lui, nu sînt departe de a primi şi termenul «de o ființă»[109b] (ouooouaiov). Aşa este Vasile din Ancyra, care a scris despre credință[110]. De fapt a spune numai «asemenea după ființă» nu înseamnă şi «din ființă», fiind o expresie caro singură, precum zic ei înşişi, nu arată pe Fiul adevărat al Tatălui[111]. Căci şi cositorul este numai asemenea argintului şi lupul asemenea cînelui şi arama aurită asemenea aurului, dar cositorul nu e din argint, nici lupul nu e socotit fiul cînelui. Dar spunînd ei că El este şi «din ființă» şi «de o ființă asemănătoare», ce altceva indică prin aceasta decît că e «de o ființă»?[112] Căci precum cel ce zice numai «de o ființă asemănătoare»"" (ouoiouaiov), nu indică numaidecât şi că e «din ființă», aşa cel ce zice «de o ființă» (6(j.oouoiov) indică înțelesul ambelor. Căci e şi «de o ființă asemănătoare» şi «din ființă». Aceştia împotrivindu-se celor ce spun că Cuvîntul este creatură şi nu voiesc să admită că e Fiu adevărat, au luat din pil-

dele omeneşti de fiu şi tată, dovezile împotriva acelora, cu excepția faptului că

109 a. Aci se identifică sensul ființei cu al ipostasului.

109 b. Otto Bardenhewer spune că lui Atanasie nu-i era prea mare grija de termenul «de o ființă». «El nu are în general formule... Chiar față de termenul 6uoo(3aioț... a păstrat o deplină libertate», (op. cit. p. 77). Din acest text vedem însă că aceasta era pentru el numai o metodă prin care voia să uşureze revenirea la termenul «de o ființă» a celor ce aveau rezerve față de el ca victime ale unei propagande din partea arienilor.

110. Vasile din Ancyra folosea termenul oumouoioț — «de o ființă asemănătoare», dar nu era contrar nici lui 6|ioot3oioț - «de o ființă». La Seleucia a semnat însă şi el textul anomeilor impus de împărat. Dar pe urmă şi-a retras public semnătura (O. Bardenhewer, op. *cit,* p. 124). Scrierea lui de care vorbeşte aci sfîntul Atanasie s-a pierdut.

111. Aci sfîntul Atanasie nu se arată mulțumit cu ouoioq xotT'ouotav sau cu homiusienii, care vorbeau numai de o asemănare a Fiului după ființă cu Tatăl, nu de o naştere a Lui din ființa Tatălui.

112. Aci sfîntul Atanasie oferă o punte homiusienilor spre homousianism. Dacă cei dintîi spun că Fiul e nu numai «de o ființă asemănătoare», ci şi «din ființa» (Tatălui), ei spun chiar şi prin expresia «de o ființă asemănătoare», cu Fiul e «de o ființă» cu Tatăl.

113. în textul grec e scris ouooouoiov, dar în textul latin termenul e tradus cu *xubxtan-tiae similem,* care corespunde lui OU.OIOI'HTIOV**. Şi fraza dă de înțeles acest cuvînt.**

Dumnezeu nu e ca omul, nici naşterea Fiului, ca naşterea omului, ci aceasta trebuie înțeleasă aşa cum se cuvine lui Dumnezeu şi e potrivită cu El"[4]. Căci au spus că Tatăl e izvor al înțelepciunii şi Vieții, iar Fiul, strălucirea luminii eterne şi că este născut din izvor. Şi de fapt El însuşi a spus: «Eu sînt viața» (Ioan, 14, 6) şi: «Eu, înțelepciunea, M-am sălăşluit întru sfat» (Pilde, 8, 12)[115].

Iar strălucirea (iradierea) luminii şi născutul din izvor şi Fiul din Tatăl cum ar numi-o cineva altfel decît «de o ființă» (6ți.oouoiov)? Deci faptul că cei născuți dintre oameni sînt de o ființă nu trebuie să ne oprească de a cugeta că şi Cel

numit Fiu (dumnezeiesc) e de o ființă ca şi născutul omenesc. Să nu fie! Aceasta se înțelege îndată astfel: Fiul este Cuvîntul şi înțelepciunea. Prin aceasta se arată că naşterea din Tatăl e nepătimi-toare[119] şi fără împărțire. Căci nici cuvîntul oamenilor nu e parte şi nu iese din ei cu patimă, nici al lui Dumnezeu, pe Care Tatăl l-a arătat ca fiind Fiul Său. Aceasta pentru ca nu cumva, auzind cineva iarăşi că e numai Cuvînt, să cugete că e aşa cum e cuvîntul neipostatic al oamenilor, ci, auzind că e Fiu, să ştie că Acesta este Cuvîntul viu şi înțelepciunea ființială[117].

XLII

Apoi, precum zicînd «Născutul», nu-1 înțelegem omeneşte, şi ştiind pe Dumnezeu Tatăl, nu ne facem o imagine trupească despre El, ci auzind

114. în aceste propoziții sfîntul Atanasie îndeamnă pe homiusieni să accepte homousianltatea, căci aceasta cuprinde atît ideea că Fiul e «de o ființă» cu Tatăl, cît şi că e «din ființa Tatălui», pe cînd homiusianitatea nu spune că Fiul e şi din ființa Tatălui. .Sfîntul Atanasie nu spune aci că «deoființimea» în Dumnezeu înseamnă nu numai că Fiul e de o ființă asemănătoare cu Tatăl şi din ființa Lui, ci şi că ea înseamnă că în Dumnezeu ființa nu e **repetată în Fiul, cum e la oameni. O spune aceasta în alte părți.**

115. înțelepciunea nu e decît acolo unde e acord între unul şi altul. Ea trebuie să fie undeva din eternitate. Astfel trebuie să existe un Dumnezeu, unitate armonioasă şi desăvîrşită între Persoane, în sfatul Lor. Altfel nu s-ar explica existența unei armonii şi aspirația spre desăvîrşirea ei în lume.

116. Naştere nepătimitoare poate însemna atît naşterea neunită cu durerea şi cu patima plăcerii, cît şi absența caracterului pasiv în ea. Dumnezeu nu o suferă în nici un sens. Naşterea în El e un act liber, dar nu în sensul că ar putea să nu fie. La Dumnezeu ființa e totodată libertate.

117. Fiul Se numeşte Cuvînt; ca oamenii să ştie că nu Se naşte în mod pătimaş şi prin împărțire din Tatăl; dar Cuvîntul Se numeşte Fiu, pentru ca să se ştie că nu e «neipostatic» cum e cuvîntul omenesc, care n-are o existență asemenea Celui din care provine. Astfel s-a născut precizarea că Cuvîntul Cel de o ființă cu Tatăl este un ipostas ca o Persoană proprie. E Cuvînt-Persoană, sau Persoană-Cuvînt. Privind persoana omenească vedem că,în fond, şi ea este, deşi nu prin sine, o persoană - cuvînt, sau izvor de cuvinte, deşi de naşterea ei e legată şi o patimă-pasivitate şi o împărțire sau o repetiție a firii celui ce naşte. De afecțiunea perfectă a Fiului față de Tatăl ține şi faptul nerepetării firii prin naşterea Lui. Cuvîntul Tatălui fiind o Persoană, e prin aceasta Cuvîntul viu, Cuvîntul căruia Tatăl I-a dat să aibă viața întru Sine, cum are Tatăl viața întru Sine. E Cuvîntul viu care ştie că există şi dă şi oamenilor existența conştientă.

aceste pilde şi cuvinte, le înțelegem potrivit cu Dumnezeu - căci Dumnezeu nu e ca omul - la fel, auzind termenul «de **o** ființă» (6uoouovov), trebuie să trecem peste orice realitate sensibilă şl, conform proverbului, să cugetăm în chip inteligibil (spiritual) cele ce ni se pun în față (Pilde, 23, 1). Deci să cunoaştem că nu e prin voință; ci Fiu adevărat din Tatăl"", ca viața din izvor şi ca strălucirea (iradierea) luminii.

Dar atunci pentru ce cuvintele «născut» şi «fiu» nu le înțelegem trupeşte, iar pe cel «de o ființă» (ouoouotov) l-am înțelege referindu-se la trupuri, mai ales că aceste cuvinte nu se spun despre altrl şi altul, ci Cel despre care se spune că e «născut» se spune şi că e «de o ființă»? Astfel trebuie să acordăm acelaşi înțeles ambelor cuvinte în cazul Mîntuitorului şi să nu înțelegem bine cuvîntul «născut», iar cuvîntul «de o ființă», altfel. Fiindcă făcînd voi aşa, cînd se spune că Fiul este Cuvîntul şi înțelepciunea Tatălui, în mod necesar veți avea o înțelegere diferită a

acestora şi veţi înţelege altceva prin Cuvîntul şi înţelepciunea decît pe Fiul. Dar precum a cugeta aşa este absurd, căci Cuvîntul şi înţelepciunea Tatălui este însuşi Fiul Unul Născut din Tatăl şi propriu fiinţei Lui, la fel unul este înţelesul Născutului şi al Celui de o fiinţă; şi cel ce înţelege pe Fiul ca Născut îl înţelege cu dreptate şi ca «de o fiinţă»[119].

XLIII

Ajung acestea pentru a arăta că cei ce îl iubesc nu au o înţelegere deosebită nici depărtată de cea exprimată prin termenul «de o fiinţă». Dar findcă, precum zic aceştia, (căci Epistola nu am avut-o), episcopii care l-au condamnat pe al Samosatei, au spus în scris că Fiul nu e de o fiinţă cu Tatăl şi de aceea, din evlavie şi respect pentru cei ce au spus aşa, cugetă şi ei aşa despre acest cuvînt, e bine să discutăm cu ei şi despre aceasta cu toată evlavia. Căci nu se cuvine să-i socotim pe aceştia împo-trivindu-se celor ce au spus că e de o fiinţă. Pentru că toţi sînt Părinţi. Nici nu e cuvios să deosebim între ei, declarînd că aceştia au grăit bine, iar aceia dimpotrivă. Căci toţi au adormit în Hristos. Nu trebuie nici să încu-

rajăm vreo sfadă, comparînd numărul celor adunaţi, ca să nu pară că cei trei sute (de la Niceea *n. tr.)* covîrşesc pe cei mai puţini, nici să măsurăm timpul, ca să nu pară că cei dinainte lipsesc de autoritate pe cei de după aceea. Căci toţi sînt, cum am spus înainte, Părinţi. Cei trei sute n-au scris cugetînd ceva nou, nici n-au introdus cuvinte nescrise (în Scripturi) încrezîndu-se în ei înşişi, ci pornind şi ei de la Părinţi, s-au folosit de cuvintele acelora. Căci doi episcopi cu numele Dionisie au precedat cu mult pe cei şaptezeci care au depus pe al Samosatei. Dintre ei, unul este al Romei[12]", iar celălalt al Alexandriei[121]. Acuzînd unii la episcopul Romei pe cel al Alexandriei că numeşte pe Fiul făptură şi nu «de o fiinţă» (6ţioou ouov) cu Tatăl, un sinod din Roma s-a indignat şi episcopul Romei a scris către omonimul lui în numele tuturor. Iar acela, apărîndu-se, a scris cartea *Respingere şi apărare*[122]. în ea scrie acestea către acela:

118. Produsul voinţei e un lucru făcut, nu un fiu născut. Sfîntul Atanasie respinge prin aceasta afirmarea arienilor că înainte de a fi fost Fiul a fost voinţa lui Dumnezeu de «a-L naşte». Desigur însă că naşterea Fiului din Tatăl nu e nici pătimită ca cea omenească. E o neînţeleasă unire între libertate şi fiinţă. Dumnezeu, în Treimea Lui, nu e produsul unei legi, nici supus vreunor legi. El e iubirea desăvîrşită şi izvorul iubirii şi, ca atare, libertatea desăvîrşită. Iubirea nu e simţită ca forţă care supune, dar Dumnezeu nici nu poate ieşi din iubire, deci din libertatea implicată în ea. Fiul nu e din voinţă, ca creaturile, cum ziceau arienii, ci din iubire. Tatăl şi Fiul sînt din veci împreună ca semn al iubirii Lor concomitente, care nu e contrară voinţei, dar nici produsă de ea. Cele două (sau trei) Persoane dumnezeieşti sînt taina veşnicei iubiri.

119. Se vede că arienii respingeau termenul «de o fiinţă» şi pentru că îl socoteau ca referindu-se la relaţiile între cei născuţi şi născători trupeşti. De aceea primeau toţi ceilalţi termeni: Fiu născut, Cuvînt, înţelepciune, dar nu primeau termenul «de o fiinţă». Sfîntul Atanasie arată că această deosebire făcută de ei este absurda.

înțelesului lui. De fapt am dat ca pildă naşterea omenească, care arată că copiii sînt de aceeaşi natură (oțioYevfj) cu cei ce-i nasc. Părinții se deosebesc de copii numai prin aceea că nu sînt şi ei copii. Altfel ar trebui să nu existe nici copii, nici părinți. Epistola aceea, precum am spus înainte, nu o pot anexa din pricina împrejurărilor. Altfel ți-aş fi scris aceleaşi cuvinte, sau mai vîrtos ți-aş fi dat o copie a întregii epistole. Dar de o voi afla, ți-o voi trimite. însă ştiu şi îmi amintesc multe lucruri asemănătoare pe care le adaug aci. Ştiu că am spus că şi planta ce odrăs-leşte din sămînță sau din rădăcină este alta decît aceea din care a odrăslit, dar totuşi este de aceeaşi natură (oțiocpusc;); şi rîul ce curge din izvor primeşte altă formă şi alt nume. Căci nu se numeşte nici izvorul rîu, nici rîul izvor, ci e altul fiecare. Şi izvorul e ca un tată, iar rîul este cel născut din izvor». Acestea le-a spus episcopul.

XLV

Dacă defăimează deci cineva pe cei ce s-au adunat la Niceea ca pe unii ce ar fi spus altele decît cele hotărîte înaintea lor, acela va defăima şi pe cei şaptezeci că

120. Episcop la Roma între anii 259-268.

121. Se pare că s-a născut pe la sfîrşitul sec.II, căci la 264-265 era în vîrstă înaintată. Paul de Samosata a fost condamnat de un sinod din Antjohia, la anul 268. Sinodul acesta a respins şi termenul «de o ființă», folosit de Paul de Samosata pentru erezia lui. Căci acesta înțelegea, se pare, cînd zicea că Fiul e de o ființă cu Tatăl, că Fiul e numai o însuşire sau o putere a Tatălui (O. Bardenhewer, *op.cit.,* Band.II, p.277).

122. Sinodul din Roma s-a ținut la 262 (O. Bardenhewer, op.cit., Band II, p.217).

nu au păzit cele dinaintea lor. Iar **înaintea** lor au fost cei doi Dionisie şi episcopii care s-au adunat atunci **la** Roma. Dar nu se cuvine a învinovăți nici pe aceştia, nici pe aceia. Căci toți au propovăduit cele ale lui Hristos şi toți s-au împotrivit ereticilor. Unii au condamnat pe al Samosatei, iar alții erezia ariană. Şi aceştia şi aceia au scris drept şi bine, potrivit cu tema ce li se punea. Fericitul Pavel, scriind romanilor, zicea: «Legea e duhovnicească» (Rom., 7, 14) şi: «Legea e sfînta» şi: «Porunca e sfînta şi dreaptă şi bună» (Rom., 7, 12); iar după puțin: «Căci ceea ce era cu neputință Legii, fiind slabă prin trup» (Rom., 8, 3); iar evreilor le scria: «Legea n-a desăvîrşit pe nimeni» (Evr., 7, 19) şi galate-nilor: «în Lege nu se îndreptățeşte nimeni» (Gal., 3, 11), iar lui Timotei: «Bună este legea, dacă cineva se foloseşte de ea potrivit legii» (I Tim., 1, 8). Dar nimeni nu învinovățeşte pe sfînt pentru că ar scrie lucruri protivnice între ele, ci mai degrabă îl admiră că scrie tuturor potrivit cu ei, ca romanii şi alții să învețe din Epistolă să se întoarcă la Duhul, iar evreii şi galatenii să ştie să-şi pună nădejdea nu în lege, ci în Domnul care a dat legea. La fel dacă Părinții celor două Sinoade au explicat în mod diferit termenul «de o ființă», noi nu trebuie să ne despărțim de ei, ci să cercetăm felul cum l-au înțeles şi vom afla identitatea cugetării ambelor Sinoade.

Unii au depus pe al Samosatei pentru că înțelegea trupeşte termenul «de o ființă». Căci acela, ca un sofist, spunea că dacă Hristos nu S-ar fi făcut din om, ar fi de o ființă cu Tatăl şi de aceea ar fi necesar să fie trei ființe, una anterioară, iar celelalte două din ea. De aceea, pe drept cuvînt, Părinții, păzindu-se de această

123. Paul de Samosata spunea că Hristos a fost om şi nu avea în El decît o putere a lui Dumnezeu. Căci dacă nu s-ar cugeta aşa, ar fi de o ființă cu Tatăl şi cu Duhul în sensul că sînt trei ființe. Părinții au respins cuvîntul «de o ființă» folosit de Paul în sensul de putere. De altfel toată grija lor a fost să respingă ideea lui Paul de Samosuta că Hristos S-a ridicat la treapta de Dumnezeu de cînd S-a făcut om din Măria, adică un fel de creştere a omului la treapta de dumnezeu, sau la conştiința de dumnezeu în sensul henhelian.

sofismă, au spus că Hristos nu este «de o ființă»[123]. Căci Hristos nu este în raport cu Tatăl, cum înțelegea acela. Iar ceilalți au dat anatemei erezia ariană, respingînd viclenia lui Paul şi socotind că «de o ființă» nu trebuie înțeles aşa şi în cele netrupeşti şi mai ales la Dumnezeu; fiindcă Cuvîntul nu e creatură, ci născut din ființa Tatălui şi ființa Tatălui este fără început şi rădăcină şi izvor al Fiului şi există o asemănare prin Sine a Celui ce naşte cu Fiul, fiindcă Acesta nu e străin cum sîntem noi şi despărțiți de Tatăl, ci Fiul există din El şi e nedespărțit, cum este strălucirea de lumină. Ei au luat. şi pildele'lui Dionisie, adică izvorul şi apărarea termenului «de o ființă». Dar au ținut seama înaintea acestora de cuvîntul Mîntuitorului: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 30)

şi: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (Ioan, 14, 9). De aceea au spus şi ei pe drept cuvînt că Fiul este «de o ființă».

Şi precum, cum am spus înainte, n-ar învinovăți cineva pe Apostol pentru că a scris romanilor aşa, iar evreilor altfel, despre lege, la fel nici cei de acum (de la Niceea) n-ar învinovăți pe cei de mai înainte, văzînd explicarea lor; nici cei dinainte nu i-ar defăima pe cei de după ei, văzînd explicarea lor şi trebuința pentru care au scris aşa despre Domnul. Căci fiecare Sinod a avut o altă cauză binecuvîntată pentru care unii au zis aşa, iar alții altfel. Cei ce s-au adunat atunci şi l-au depus pe samosateanul şi l-au declarat eretic au făcut aceasta fiindcă acela cugeta că Fiul n-a fost înainte de Măria, ci a început să-Şi aibă existența de la Ea. Dar despre dumnezeirea lui Hristos scriind mai simplu nu s-au ocupat cu explicarea mai exactă a termenului «de o ființă», ci au cugetat la cuvîntul «de o ființă» aşa cum trebuia atunci. Căci toată grija lor era să înlăture ceea ce a născocit samosateanul şi să afirme că Fiul este înainte de toate şi n-a fost făcut Dumnezeu din om, ci, fiind Dumnezeu a îmbrăcat chipul de rob şi fiind Cuvîntul, S-a făcut trup cum a spus Ioan; şi aşa ău hotărît împotriva blasfemiei lui Paul[124].

Iar fiindcă cei din jurul lui Eusebiu şi Arie ziceau că Fiul e dinainte de timpuri, dar a fost făcut şi învățau că El este una dintre creaturi şi expresia «din Dumnezeu» nu o socoteau referindu-se la Fiul adevărat al lui Dumnezeu, ci la creaturi, dar aplicau în acest sens şi Lui expresia «din Dumnezeu», necugetînd ca la unitatea Fiului cu Tatăl după ființă, nici după fire, ci ca la un acord în dogme şi în învățături şi aşa despărțeau şi înstrăinau cu totul ființa Fiului de a Tatălui, născocindu-I Lui o altă origine decît pe Tatăl şi coborîndu-L la treapta creaturilor, episcopii adunați la Niceea, văzînd viclenia celor ce cugetau astfel şi deducînd din Scripturi înțelesul cuvenit, exprimîndu-1 pe acesta mai clar', au folosit cuvîntul «de o ființă». Aceasta, pentru că să se cunoască înțelesul adevărat al Fiului ca neavînd nimic comun cu cele create. Căci exactitatea termenului folosit de ei dă pe față prefăcătoria ereticilor cînd folosesc expresia «din Dumnezeu» **si**

124. Pentru creştinism nu omul se face Dumnezeu, ci Dumnezeu Se coboară luînd firea omului, fără să Se schimbe El însuşi în om. Nu ajunge natura inferioară la treapta lui dumnezeu în sens panteist, ci iubirea supremă care e din eternitate ca Treime de Persoane dumnezeieşti face ca una din aceste Persoane să coboare liber la om. Primul lucru nu se poate explica, al doilea explică totul. Legea nu duce prin ea însăşi la depăşirea ei, ci Cel mai presus de lege poate ridica peste lege pe cei supuşi ei, folosindu-se de caracterul mlădios al legii şi de iubire ca putere care o copleşeşte. Nu se poate ajunge la libertate prin lege, ci libertatea desăvîrşită ca iubire poate crea ființe conştiente inferioare, dotate cu libertate şi capabile să crească tot mai mult în libertate, putînd prin aceasta să le ridice la nivelul ei, dar fără să le schimbe firea. Toate ereziile născute din întîlnirea creştinismului cu filosofia elenă duceau spre panteismul nelibertății, al legii, al naturii necopleşite de spirit. Numai creştinismul crede într-un plan superior naturii supuse legilor. Nu poate fi la început inferiorul. Venirea lui la existența prin sine şi ridicarea prin el însuşi la starea superioară ar fi inexplicabile. La început e treapta supremă şi desăvîrşită a existenței. Chiar faptul că inferiorul are tendința spre trepte superioare arată că la început e existența supremă şi ea exercită o atracție asupra existenței inferioare.

înlătură toate arguțiile cu care îi **amăgesc pe cei** mai simpli. Căci puțind folosi şi preface în mod sofistic toate, **precum** voiesc, numai de acest cuvînt se tem, căci dă pe față erezia lor. **De aceea** Părinții au pus-o în scris ca un zid de apărare împotriva oricărei născociri a necredinței lor.

XLVI

Iarăşi, precum am spus înainte, Fiul nu este din participare; ci toate cele făcute au din participare harul de la Dumnezeu, iar El este înțelepciunea şi Cuvîntul Tatălui. La El participă toate[12'], pentru că El însuşi, fiind îndumnezeitorul şi luminătorul tuturor, nu este de o altă fiinţă decît Tatăl, ci de o fiinţă cu El[128]. Căci participînd la El, participăm la Tatăl, pentru că El este Cuvîntul propriu al Tatălui. De aceea dacă ar fi şi El din participare şi nu dumnezeirea ființială din Tatăl şi chipul Tatălui[127], nu ar îndumnezei şi El[128], întrucît ar fi şi El îndumnezeit[129]. Căci n-ar fi .cu putință ca Cel ce are ceea ce are prin participare să dea şi el altora din ceea ce are prin participare[130], pentru că nu este a lui ceea ce are, ci a celui ce a dat-o şi ceea ce a primit e de-abia grația (harul) care-i dă putința să existe.

Totuşi să cercetăm cu adevărat cauza pentru care, cum se zice, unii refuză termenul «de o ființă», ca să vedem dacă nu cumva din ea însăşi se arată Fiul ca fiind «de o ființă» cu Tatăl. Deci zic, cum ați scris voi înşivă, că nu trebuie să se spună că Fiul e de o ființă cu Tatăl, pentru că cel ce zice

125. Participă cineva la altcineva cînd nu se naşte din acela. Căci atunci are existența din ființa aceluia. Iar cum nenăscute din Dumnezeu nu sînt dedt creaturile, numai ele au ceea ce au prin participarea la Dumnezeu, mai preds prin Fiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu şi prin Duhul Sfînt. Ele sînt pe de o parte din nimic, pe de altă parte există şi se mențin prin participarea la Cuvîntul lui Dumnezeu. Căci dacă ar fi din ființa Lui n-ar fi aduse la existență din nimic. Creaturile vin la existență din nimic şi se mențin în existență numai prin participare la Dumnezeu. Dumnezeu le dă puterea să existe prin libertatea Lui. Cel ce se naşte din altul există nu prin puterea ce i-o dă acela în mod liber să existe, ci din ființa aceluia. Fiul are, ca Dumnezeu, prin fire în Sine toate, fiind de o ființă cu Tatăl. Creaturile le au prin partidparea la El.'

126. Cele create din nimic pot exista prin participare la Fiul, pentru că El nu e din nimic, ci există pur şi simplu din veci ca şi Tatăl, fiind din ființa Tatălui, Care există prin Sine şi dă şi Fiului să existe prin El însuşi, întrudt îi dă ființa prin Sine existentă.

127. Fiul e dumnezeirea ființială ipostaziată, adică primeşte de la Tatăl existența prin Sine, spre deosebire de creaturi care au existența prin partidpare la Dumnezeu.

128. A îndumnezei e propriu Celui ce poate da şi dă altora trepte dt mai înalte din existența Sa care e prin Sine. Numai dacă Fiul e de o ființă cu Tatăl, partidparea la El poate spori pînă la îndumnezeirea celor create prin El de Tatăl.

129. Se pare că aci termenul de îndumnezeire (OeoTtoieîv) se ia în sens larg, ca fiind puterea prin care căpătând creatura existența, are chiar prin aceasta ceva de la Dumnezeu, fără a fi ea însăşi Dumnezeu şi neîncetînd să fie din nimic, ba putînd fi lăsată să fie roasă de nimic, să cadă în nimic. Dar creatura poate fi îndumnezeită, pentru că primeşte existența de la Dumnezeu şi nu o are de la sine.

130. Nu poate da cineva prin partidpare existența dnd o are el însuşi prin participare. Un om poate da existență copilului său prin naştere, suu din ființa sa, dar nu i-o poate da adudnd-o la existență din nimic.

aceasta zice trei lucruri: ființa mai înainte existentă şi cei ce fiind din ea sînt de o ființă. Şi de aci conchid: Dacă Fiul este de o ființă cu Tatăl, e necesar să le

preexiste o ființă din care s-au născut (amîndoi) şi să nu fie unul Tată, altul Fiu, ci amîndoi frați[181].

Acestea, deşi sînt nişte speculații proprii elinilor şi cele ale lor nu ne sînt necesare şi nouă, să vedem totuşi pe cei declarați de o ființă, socotiți frați, pentru că sînt din ființa mai înainte cugetată, dacă sînt ei de o ființă între ei, sau cu ființa din care s-au născut? Dacă sînt de o ființă între ei, vor fi de altă ființă şi neasemenea față de ființa care i-a născut[132]. Şi ceea ce e de altă ființă se opune deofunțimii. Iar dacă fiecare este de o ființă cu ființa care l-a născut, e vădit că cel ce s-a născut din cineva este de o ființă cu cel ce l-a născut. Şi nu mai e necesar să se caute trei ființe, ci numai dacă acesta este cu adevărat din acela. Şi chiar dacă s-ar întâmpla să nu fie doi frați, ci să iasă numai unul din acea ființă, din faptul că nu este şi un altul, nu se va declara de altă ființă cel ce s-a născut.

Altfel ce am zice de fiica lui Eftaie, care era unica născută: «Şi n-a avut el, zice, alți copii» (Jud., 11,34). Şi ce-am zice despre fiul văduvei, pe care l-a sculat Domnul din morți, care nu avea nici el vreun frate, ci era unicul născut. Oare nu era fiecare de o ființă cu cel ce l-a născut? Erau, fără îndoială. Căci erau copii. Şi aceasta este proprie copiilor față de părinți. Astfel şi pe Fiul lui Dumnezeu declarîndu-L Părinții «din ființă» (Tatălui), cu dreptate L-au declarat şi «de o ființă». Aceasta este şi legătura pe care o are strălucirea cu lumina. Altfel ar urma că nici creația nu s-a făcut din ceea ce nu este[133]. De fapt oamenii care nasc din patimă, lucrează asupra materiei existente şi altfel n-ar putea face[133']. Iar dacă fapta creării nu o

131. Prin aceasta se voia să se afirme ideea ariană că nu poate fi un Tată care nu e anterior Fiului. Şi dacă ortodocşii țin ca să fie amîndoi deodată, cei doi sînt după arieni frați. Iar ceea ce este anterior este o ființă comună. în acest sens se poate admite că cei doi sînt de o ființă. Dar prin aceasta arienii îşi dădeau pe față panteismul lor, care pune la originea persoanelor o esență. Desigur ar fi fost cazul să li se pună şi lor şi panteiştilor filoso-flilor germane întrebarea: dacă esența evoluează în mod necesar spre persoană, nu e implicată de la început persoana în ea? Sfinții Părinți n-au văzut niciodată, ca în Occident, ființa dumnezeiască existînd înainte de Persoane ca izvor al lor, ci ființa dumnezeiască e, după ei, din veci iripersonală. Nu există o ființă neipostaziată. Căci dacă ființa dumnezeiască e existența desăvîrşită prin sine, ea trebuie să aibă şi perfecțiunea iubirii, adică să fie tripersonală.

132. Sfîntul Atanasie afirmă stăruitor că la Dumnezeu de deoființime ține naşterea unei Persoane din alta, pentru că nu există în afară de cele două Persoane vreo ființă din care se nasc. El respinge prin aceasta panteismul. Dacă deci cei zişi de arieni frați sînt de o ființă, înseamnă că unul e născut din altul. Deci nu sînt frați propriu zis. Şi atunci nu sînt născuți amîndoi de o altă ființă.

133. Din ideea că persoanele divine vin dintr-o ființă în sens panteist, urmează că orice există vine dintr-o esență; urinează că nici creația nu s-a făcut din nimic prin voia unui Dumnezeu personal.

133 a. Dar oamenii nu pot crea din nimic. Ba ei nici nu pot naşte fără să se folosească de materia trupului, asupra căreia lucrează în mOd pătimaş. Dar pentru Dumnezeu şi

cugetăm la Dumnezeu în mod omenesc, cu atît mal **mult nici naşterea nu trebuie înţeleasă la Dumnezeu omeneşte, nici deofiinţimea nu trebuie înţeleasă trupeşte, ci trebuie să ne depărtăm de cele făcute şi, lepădînd** chipurile omeneşti şi, simplu, **toate cele sensibile, să urcăm la Tatăl,** nedespărţind pe Fiul de Tatăl şi **adăugîndu**-L **la creaturile** Lui.

XLVII

Şi iarăşi dacă, mărturisind pe Tatăl şi **pe** Fiul, spunem două origini (principii) sau doi dumnezei, ca Marcion şi Valentin, sau că Fiul are un alt fel de dumnezeire şi nu e chipul şi înfăţişarea (pecetea) Tatălui, ca unul ce provine din Tatăl, se poate spune că nu sînt asemenea. Căci astfel de fiinţe ale lor sînt cu totul străine între ele[134]. Dar dacă cunoaştem o unică şi singură dumnezeire, cea a Tatălui, şi că Fiul e Cuvîntul şi înţelepciunea Acestuia şi crezînd aşa nu zicem doi dumnezei, nu mai cugetăm unitatea Fiului cu Tatăl ca o asemănare a învăţăturii, ci după fiinţă şi adevăr[135]. Prin aceasta nu mai zicem doi dumnezei, ci un singur Dumnezeu, fiind un singur fel de dumnezeire, cum este lumina şi strălucirea. Aceasta s-a arătat patriarhului Iacov, cum spune Scriptura: «I-a răsărit lui soarele dnd a trecut chipul lui Dumnezeu» (Fac, 32, 31). Pe Acesta văzîndu-L sfinţii

lucrarea asupra materiei şi naşterea e altfel. Materia o poate crea din nimic. De aceea nici în naştere nu e dependent de materie în mod pasiv sau pătimaş. în amîndouă Dumnezeu e liber de legi cum socoteau arienii în mod panteist.

134. Pentru arieni, simplul fapt că Fiul e născut iar Tatăl nenăscut, face fiinţa Fiului neasemenea fiinţei Tatălui. Pentru ei această naştere a Fiului era trecerea la «creatură». Dar atunci şi Tatăl trece spre creatură. De fapt ei nu cunoşteau o deosebire de fiinţă între necreat şi creat. Creatul e de aceeaşi fiinţă cu necreatul. Există doar o diferenţă de grad şi de timp între esenţa ce există din eternitate şi individuaţiunile ce apar în timp. De aceea, nu exista, după ei, nici o diferenţă esenţială între naştere şi facere (yevvtiovţ şi veveoiţ). E adevărat că afirmau o prioritate a voinţei faţă de Fiul născut sau făcut. Dar nici această prioritate nu este explicabilă. Oare nu voieşte esenţa de Cînd există emanaţiile sale, deci din eternitate? Sau cum sînţ aceste emanaţii produse prin voinţă şi nu printr-o lege căreia îi este supusă esenţa? Şi atunci nu dă această esenţă caracter de Tată personal? Şi atunci de ce nu naşte Tatăl etern pe Fiul din eternitate? Voinţa afirmată de arieni ca o condiţie a naşterii sau a facerii «Fiului» era însă iluzorie. Totul decurge în «Dumnezeul» cugetat de ei conform unor legi. Şi totul se desfăşoară fără sens, fără vreo explicaţie posibilă şi fără scop. Numai făcând distincţia reală între o naştere interioară în Sfînta Treime şi între crearea lumii din nimic, naşterea aceea care implică iubirea eternă între Persoanele divine explică crearea lumii din nimic şi dă lumii un scop, care e înaintarea spre deplina înfiere a persoanelor create de către Tatăl iubitor prin Fiul iubit.

135. Marea taină care dă sens vieţii noastre şi lumii este că există o unitate de fiinţă între Tatăl şi Fiul, ded un singur Dumnezeu, pentru că e o singură dumnezeire şi o singură origine şi totuşi mai multe din ved iubitoare între ele. Iubirea explică unitatea Persoanelor divine şi deosebirea lor, dar şi deosebirea lumii de Dumnezeu şi legătura ei cu El. Arianismul părea că desparte pe Fiul de originea supremă. De fapt el le confunda pe toate în aceeaşi esenţă. Sfîntul Atanasie, deşi foloseşte pentru Fiul expresia «din fiinţa Tatălui», punea la originea tuturor Persoana Tatălui. Dar tot spunînd că Fiul e «din fiinţa Tatălui» asigura şi unitatea între Fiul şi Tatăl şi deosebirea creaţiei de Dumnezeu cel Unul în Treime, fără să o dezlege de El.

prooroci şi înţelegînd al cui Fiu şi Chip este, ziceau: «S-a făcut Cuvîntul lui Dumnezeu către mine» (Isaia, 38,4; Ier., 1,2,4,11 etc.). Şi cunoscând pe Tatăl cel ce se vede şi se descoperă în £1, îndrăzneau să spună: «S-a arătat mie Dumnezeul părinţilor noştri, Dumnezeul lui Avraam şi al lui Isaac şi al Iacov» (leş., 3, 16). Acestea aşa fiind, pentru ce pe Cel ce este una cu Tatăl şi arată aşa cum e Tatăl, după asemănare şi după dumnezeirea cea una, ne ferim să-L declarăm «de o fiinţă» (ouooouotov)? Dacă n-ar avea, precum s-a zis de multe ori, propria fiinţă a Tatălui, nici asemănarea Fiului, bine am face să ne ferim. Dar dacă El este cea mai proprie putere luminătoare şi creatoare a Tatălui, fără de care Acesta nici nu creează, nici nu este cunoscut[136] (căci toate s-au înfiinţat prin El şi în El), pentru ce, ştiind acest lucru, refuzăm să spunem oivîntul care-L exprimă? Căci ce altceva este aşa de mult de o fire şi de o fiinţă cu Tatăl ca El? Căci n-a luat Dumnezeu pe cineva străin ca Fiu, avînd nevoie de El ca de un slujitor[137]; nici nu sînt făpturile egale în demnitate cu Creatorul, ca •să fie cinstite acestea ca El, sau să socotim că acestea şi Tatăl sînt una[138]. Sau cine ar îndrăzni să despartă şi să spună că soarele şi strălucirea sînt două lumini? Sau că sînt o alta şi o altă fiinţă, sau că strălucirea se adaugă şi nu e simpla şi curata strălucire a soarelui? Soarele şi strălucirea sînt două lucruri deosebite, dar lumina e una, pentru că este născută din soare[139].

136.Fără Cuvîntul, Dumnezeu nu S-ar fi manifestat într-un mod care produce şi promovează cunoaşterea şi în lume n-ar fi nici un sens, pentru că n-ar fi raţiunile imprimate de El în toate şi raţiunea umană cea după chipul Cuvîntului, care să le cunoască pe toate. Fără Cuvîntul totul ar fi fără sens. Cuvîntul dă lumii nu numai un sens static, ci pune în oameni aspiraţia spre relaţia mereu mai adîncită cu Dumnezeu ca Tatăl, pentru că El a imprimat în ea Chipul Său, chipul Cuvîntului şi al Fiului, ca model al creaţiunii chemate la înfiere prin dialog. Sensul lumii n-ar fi deplin fără acest dinamism, al ei. Dar prin aceasta Dumnezeu Se face cunoscut şi ca Tată. La fel, fără Cuvîntul şi Fiul, Dumnezeu n-ar fi avut un motiv să creeze lumea şi nu i-ar fi putut da acesteia un sens şi un scop. Iar o lume fără sens este o realitate inutilă. Creştinismul vede toată existenţa creată imprimată de raţiune şi de sens şi deci chemată la dezvoltare infinită.

137.Aceasta ar însemna iarăşi o neputinţă a lui Dumnezeu de a crea lumea prin Sine, iar pe de altă parte subordonarea Lui sub o lege inexplicabilă. Arianismul nu poate ieşi din panteismul fără sens, oricît ar încerca să distingă pe «Fiul» ca creatură de Dumnezeu ca Creator, sau tocmai de aceea. Ultimul sens al creaţiunii nu poate fi în ceva ce face parte din ea.

138.în aceste cuvinte sfîntul Atanasie demască direct panteismul arian. Dacă Dumnezeu are nevoie ca să creeze lumea de o creatură superioară, înseamnă că El are nevoie de puterea unei creaturi, că deci nu e mai puternic decît creatura, că e supus şi El, şi împreună cu El sîntem supuşi şi noi, legilor fără sens ale lumii acesteia. Nu cunoaştem un Dumnezeu transcendent, capabil să ne mîntuiască din acest circuit fără sens închis în sine.

139.Arienii au alternativa: sau confundă creaţia cu «Dumnezeu», dacă «Fiul» de care Dumnezeu are nevoie ca să o creeze este creatură; sau despart total pe Fiul şi deci şi lumea de Tatăl, ca aparţinînd la două planuri nelegate între ele. Ei însă fug de această alternativă, menţinîndu-se într-un echivoc şi negîndind lucrurile pînă la capăt prin ascultarea de porunca raţiunii. Acest echivoc e propriu oricărui panteism, care ar vrea să distingă esenţa fumdamentală de lume, dar nu o poate scoate de sub aceleaşi legi. Numai Treimea scapă gîndirea de echivoc şi de inconsistenţă. Căci Ea cunoaşte un Dumnezeu

Aşa fiind, ba încă şi mai neîmpărţită firea Fiului **de** • Tatălui şi dumnezeirea neadăugîndu-se din afară Fiului, ci dumnezeirea părintească fiind în Fiul, încît cel ce vede pe Fiul vede în El pe Tatăl, pentru ce fiind Fiul astfel, n-ar putea fi declarat de o fiinţă?

XLVIII

Dar ajung acestea să vă convingă să nu învinovăţiţi pe cei ce spun că Fiul este de o fiinţă cu Tatăl. Totuşi să cercetăm cuvîntul «de o fiinţă» (ouoou **oiov)** în el însuşi, ca să ştim de trebuie să spunem în general că Fiul este de o fiinţă şi dacă e cuvîntul propriu şi potrivit care se poate spune despre Fiul. De fapt ştiţi şi voi şi nu se îndoieşte cineva că cuvîntul asemenea **(oţioiov)** nu se spune despre fiinţă, ci despre chipuri şi calităţi. Căci despre fiinţe nu se spune cuvîntul asemănare, ci identitate. De un om se spune că e asemenea altui om nu după fiinţă, ci după chip şi înfăţişare. Căci după fiinţă sînt de o fire. Şi iarăşi de om nu se spune că e neasemenea câinelui, ci de altă natură. Deci pe de o parte se spune de cineva că e de o fire şi de o fiinţă, pe de alta, de o altă fire şi de altă fiinţă. De aceea şi cel ce zice de cineva că e asemenea după fiinţă, spune că e asemena prin participare[140]. Căci asemănarea este o calitate care se adaugă fiinţei. Iar aceasta este ceva propriu făpturilor. Căci acestea se aseamănă cu Dumnezeu prin participare. Fiindcă zice: «Iar când se va arăta, asemenea Lui vom fi» (I Ioan, 3, 2). Adică vom fi asemenea nu în fiinţă, ci în filiaţie, de care ne vom împărtăşi de la El[141]. Dar dacă declaraţi şi pe Fiul Fiu din participare puteţi spune şi că e de o fiinţă asemănătoare[142]. Dar prin aceasta

transcendent legilor lumii, avînd în iubirea Sa interioară plinătatea proprie, dar puţind şl crea în mod liber lumea spre a o conduce la plinătatea de viaţă în iubirea Lui de Tată suprem şi de Frate suprem al oamenilor, identic cu Fiul Tatălui.

Numai Treimea uneşte fără să confunde pe Tatăl şi pe Fiul ca lumina cu strălucirea, Fiul născndu-se etern din Tatăl; numai Ea face posibilă prin aceasta o distincţie reală între Dumnezeu suficient Sieşi şi lume, dar o face pe aceasta totodată operă liberă si iubită a lui Dumnezeu cel în Treime. în arianism, Dumnezeu şi lumea sînt unite şi distinse în mod echivoc, ca în orice panteism. Credinţa în Treime le distinge în mod clar, dar face lumea dependentă tot în mod clar de Dumnezeu şi-i asigură fericirea în iubirea Lui. Treimea asigură unitatea şi distincţia în Dumnezeu şi legătura şi distincţia între Dumnezeu şi lume. Iubirea uneşte, dar nu confundă. Iar iubirea e acolo unde sînt persoane şi unde totul vine din persoane şi pentru persoane.

140. Nu e o contrazicere între a zice că cineva este asemenea după fiinţă, şi că are asemănarea după participare, pentru că aceasta e asemănarea ce o are el cu altul după fiinţa sa: asemănarea prip participare. Mai jos, în text, se spune că e propriu făpturilor să fie asemenea cu Dumnezeu prin participare. Aceasta ţine de fiinţa lor: să fie asemenea cu Dumnezeu prin participare. Ele n-ar putea avea fiinţa pe care o au, dacă n-ar avea-o prin participare la Dumnezeu. Ele nu există în modul propriu fiinţei lor decît fiind asemena lui Dumnezeu prin participare. Fiinţa lor nu e identică cu fiinţa lui Dumnezeu, dar ea are o asemănare cu aceea prin participare.

141. Ca fiinţă sîntem deosebiţi de Dumnezeu, dar sîntem asemenea ca fii cu El ca Fiu. Prin fiinţă sîntem din nimic. Dar avem o existenţă asemănătoare cu existenţa Lui, din puterea Lui. Puterea Lui ne dă asemănarea cu El, dar nu identitatea în fiinţă.

142. Se poate vorbi nu numai de o asemănare în vreo calitate, ci şi în fiinţă. Căci asemănarea în fiinţă nu înseamnă identitate în fiinţă (6uoioi3oioţ nu e rtuootfoioţ). Prin aceasta

nu mai e declarat adevărul, nici lumina, nici Dumnezeu prin fire. Căci cele din participare nu se zic asemenea fiindcă sînt adevărul, ci fiindcă au asemănarea cu adevărul[1]". De aceea pot şi cădea şi pot fi private de participarea proprie celor ce participă. Iar aceasta este iarăşi propriu creaturilor şi făpturilor. Deci este absurd a spune că e Fiu din participare Cel ce e în adevăr Fiul, lumina , înţelepciunea, Dumnezeu. Fiind prin fire şi nu prin participare, nu I se poate spune că e de o fiinţă asemănătoare (6u.ou>ᵥoiov), ci de aceeaşi fiinţă (ολιοουσιον). Iar aceasta nu o poate spune cineva şi despre alţii. Căci s-a arătat că termenul «asemenea»- nu se poate aplica fiinţelor [14]\ Căci cum nu ar fi lucru prostesc, sau chiar mai grav să se spună despre Fiul aceasta şi nu mai degrabă că e «de o fiinţă»-?

XLIX

De aceea şi Sinodul din Niceea bine a scris ceea ce trebuia să spună că Fiul este «născut din fiinţa Tatălui» şi este «de o fiinţă». Aceasta învăţînd-o şi noi, nu ne luptăm cu umbrele, cunoscând prea bine că cei ce au scris aşa nu au răstălmăcit adevărul, ci au apărat adevărul şi dreapta credinţă în Hristos şi au condamnat hulele arienilor maniaci împotriva Lui, mărturisind credinţa adevărată. Căci cei ce zic că e neasemenea şi de o altă fiinţă nu exprimă pe adevăratul Hristos, ci vreuna din făpturi şi pe un fiu făcut şi adoptat, cum gîndesc ereticii. Iar noi zicîndu-I de o fiinţă fără nici o împotrivire, exprimăm pe Fiul adevărat, născut din Tatăl, chiar dacă duşmanii lui Hristos se înfurie de aceasta. Acestea cunoscându-le eu şi auzin-du-le din convorbirile Celor cuminţi, le-am scris aci pe scurt. Iar voi, rămînînd pe temelia-apostolilor şi ţinînd predaniile Părinţilor, rugaţi-vă ca să înceteze odată toată vrajba şi aprinderea cea rea şi să fie disprețuite speculaţiile nebune ale ereticilor şi să dispară erezia defăimată şi de oameni ucigătoare a arienilor şi să lumineze din nou inimile tuturor adevărul, ca să grăiască şi să cugete toţi pretutindeni la fel, ca, nemairămînînd nici o blasfemie ariană, să se zică şi să se mărturisească în toată Biserica: «Un Domn, o credinţă, un Botez» (Efes., 4,5) întru Hristos Iisus, Domnul nostru prin Care fie slava şi stăpînirea Tatălui în vecii vecilor. Amin.

sfîntul Atanasie vădea marea eroare a celor ce spuneau că Fiul e de o fiinţă asemănătoare cu a Tatălui. Asemănarea se poate întinde pe multe trepte. De o fiinţă asemănătoare cu Dumnezeu sîntem noi, cei creaţi. Prin aceasta Fiul e considerat creatură. Iar asemănarea în fiinţă e prin participare la puterea lui Dumnezeu, nu prin unitatea în fiinţă cu El, sau prin naştere.

143. Altceva este adevărul şi altceva, asemănarea cu adevărul. Adevărul real şi prin excelenţă al existenţei este Dumnezeu. Creatura nu e adevărul, sau nu existenţa în sensul propriu, inepuizabilă prin sine, ci numai asemănătoare acelei existenţe reale, fără putinţă de micşorare sau de epuizare, sau adevărului. Cel adevărat nu e asemenea adevărului, ci adevărul însuşi.

144. Nu se poate spune de fiinţa Tatălui şi de a Fiului că sînt asemenea, ci că Tatăl şi Fiul sînt de o fiinţă.

L

După ce am scris *Despre sinoade,* am aflat că prea necredinciosul Constanțiu a scris către episcopii ce aşteptau tn Rimini. Silindu-mă deci să am nişte capii de la fraţii adevăraţi, v-am trimis şi vouă, odată cu "copiile, răspunsul episcopilor[145], ca să cunoaşteți pe de o parte viclenia necredincioasă a împăratului, pe de alta, tăria neclintită în adevăr a voinței episcopilor.

Traducerea epistolei împăratului Constanțiu Augustus Biruitorul, Gloriosul, tuturor episcopilor întruniți în Rimini

Cunoaşte şi Bunătatea voastră grija noastră de pînă acum pentru legea dumnezeiască şi prea respectată. Dar acum n-am putut încă vedea pe cei 20 de episcopi trimişi de sinodul vostru ca soli ai voştri. Căci ni se impunea o expediție urgentă împotriva barbarilor. Şi, precum ştiți, trebuie ca sufletul să fie curat de toată grija pentru a se ocupa cu cele ale legii dumnezeieşti. Drept aceea am poruncit episcopilor să aştepte în Adria-nopol întoarcerea noastră ca, după ce se vor rîndui toate cele publice, să putem asculta şi cerceta cele ce ni le vor supune. Să nu pară deci greu-vouă care sînteți tari să aşteptați întoarcerea lor, ca după ce vor aduce răspunsurile noastre să puteți duce la capăt cele ce aparțin Bisericii universale. Acestea le-au primit episcopii, aduse de trei soli.

Traducerea epistolei episcopilor

Doamne, Prea-iubitorule de Dumnezeu împărate, am primit scrisoarea ta, care ne vesteşte că datorită urgenței treburilor publice, n-ați putut să vedeți pe solii noştri şi ne porunciți să aşteptăm întoarcerea lor pînă dnd Binecredindoşia ta va afla de la ei cele hotărîte de noi, potrivit înaintaşilor noştri. Dar mărturisim şi afirmăm şi acum prin această scrisoare că nu vom renunța niddecum la hotărîrea noastră. Aceasta am porundt şi solilor noştri să vă spună. Cerem ded să porundți să se titească cele din scrisoarea smereniei noastre seninei tale atenții. Dar să primeşti cu bunăvoință şi cele ce le-am porundt solilor noştri. Căd bunătatea ta vede împreună cu noi dtă tristețe şi durere este că, în timpurile Prea Fericirii tale, atâtea Biserid sînt fără episcopi[14ı]. De aceea cerem iarăşi iubirii tale de oameni, Doamne, Prea-iubitorule de Dumnezeu împărate, ca înainte de înăsprirea iernii, dacă place Binecredindoşiei tale, să porunceşti să ne întoarcem la Biseridle noastre ca să putem înălța, împreună cu popoarele noastre, Atotțiitoruhii Dumnezeu şi Stăpînului şi Mîntuitorului nostru Hristos, Fiul Lui cel Unul Născut, rugădunile obişnuite pentru împărăția Ta, precum am făcut totdeauna şi facem şi astăzi.

CĂTRE EPICTET,

145.Acest capitol e adăugat după terminarea acestei scrieri *Despre* sinoade, alcătuită în toamna anului 359.

146.Aceasta se întîmpla pentru că ținea pe episcopi departe de Bisericile lor pînă se vor hotărî să semneze documentul ce-1 va aduce de la împărat grupul episcopilor arieni.

EPISCOPUL CORINTULUI

(col. 1049 - 1069)

Domnului şi prea iubitului meu frate şi prea doritului împreună-liturghisitor Episcopului Epictet, Atanasie, bucurie în Domnul

I

Eu socoteam că toată deşartă vorbărie a tuturor ereticilor va înceta odată ce a avut loc Sinodul de la Niceea. Căci credința mărturisită în el de Părinți, potrivit dumnezeieştilor Scripturi, ajunge ca să răstoarne toată necredința şi să susțină dreapta credință în Hristos. De aceea, ținîndu-se şi acum diferite sinoade în Galia şi în Spania şi în marea Romă, toți cei ce s-au adunat în ele au dat anatemei în unanimitate, ca mişcați de un singur Duh, cele ale lui Arie, adică pe Auxentie din Mediolan, pe Ursachie şi Valens şi pe Gaius din Panonia. Şi au scris pretutindeni (pentru că aceştia şi-au inventat şi atribuit lor nume de sinoade), să nu se numească în Biserica universală nici un alt Sinod decît cel adunat în Niceea, care a biruit orice erezie şi cu deosebire pe cea ariană, pentru care s-a adunat mai ales atunci acest Sinod. Cum măi încearcă deci încă unii după atît de mari hotărîri să le mai pună în discuție şi să caute altele? Dacă aceştia sînt arieni, nu e nici o mirare că ei le defăimează pe acelea, auzindu-le cu urechi de elini (păgîni). Căci «idolii paginilor sînt argint şi aur, lucruri ale mîinilor omeneşti» (Ps. 113, 4). Ei socotesc nebunie învățătura despre dumnezeiasca cruce. Iar dacă, voind să surpe prin cercetare cele arătate de Părinți, par să creadă drept şi să le iubească pe acelea, nu fac altceva decît să adape pe aproapele cu apă tulbure (Avac, 2, 15), susținînd o ceartă de cuvinte fără nici un folos, sau spre pieirea celor simpli.

1. Scrisă în jurul anului 371 (P. G. 26, 1049, nota 91).

II

Le scriu acestea, citind *Memoriile* trimise de Binecredincioşia ta, care ar fi fost de folos nici să nu fie scrise, ca să nu rămînă nici măcar vreo amintire despre ele celor de mai tîrziu. Căci cine a auzit astfel de lucruri vreodată? Cine le-a predat, învățînd pe alții, sau le-a primit de la alții? «Căci din Sion va ieşi legea lui Dumnezeu şi Cuvîntul Domnului din Ierusalim» (Isaia, 2, 3). Dar acestea de unde au ieşit? Ce iad a născocit să spună că trupul cel din Măria este de o ființă (ouioouoiov) cu dumnezeirea Cuvîntului, sau că Cuvîntul S-a prefăcut în carne, în oase, în păr şi în trupul întreg şi S-a preschimbat din firea Sa? Şi cine a auzit în Biserică, sau în general de la creştini, că Domnul a purtat un trup închipuit şi nu

după fire? Sau cine a ajuns la atîta necredinţă, încît să spună şi să cugete că însăşi dumnezeirea cea de o fiinţă cu Tatăl s-a tăiat împrejur şi s-a făcut din desăvîrşită, nedesăvîrşită? Şi că ceea ce s-a pironit pe lemn n-a fost trupul, ci însăşi fiinţa creatoare a înţelepciunii? Sau cine auzind că nu din Măria, ci din fiinţa Lui Şi-a făcut Cuvîntul Sieşi un trup pătimitor, ar mai numi creştin pe cel ce spune acestea? Cine a născocit această impietate neîngăduită? Sau cui i-ar fi venit măcar în minte să spună că cel ce zice că trupul Domnului e din Măria nu mai cugetă în dumnezeire o Treime, ci o pătrime? Şi că pentru a evita aceasta cei ce cugetă aşa spun că trupul pe care l-a îmbrăcat Mîntuitorul din Măria este din fiinţa Treimii. De unde au scos iarăşi unii impietatea egală cu cele de mai înainte, ca să spună că trupul nu e mai tînăr decît dumnezeirea Cuvîntului, ci e coetern cu El, fiindcă s-a constituit din fiinţa înţelepciunii? Şi cum au îndrăznit unii, care-şi mai zic creştini, să pună la îndoială faptul că Domnul născut din Măria este Fiul lui Dumnezeu prin fiinţă şi fire, iar după trup este din sămînţa lui David şi din trupul Sfintei Măria? Cine sînt cei ce s-au făcut atît de îndrăzneţi, încît să spună că Hristos care a pătimit cu trupul şi s-a răstignit, nu este Domnul şi Mîntuitorul şi Dumnezeu şi Fiul Tatălui? Sau cum vor să se numească creştini cei ce spun că Cuvîntul a venit la un om sfînt ca la unul dintre prooroci şi nu S-a făcut El însuşi om, Care a luat din Măria trupul, ci altul este Hristos şi altul Cuvîntul lui Dumnezeu cel care este Fiul Tatălui dinainte de Măria şi dinainte de veci? Sau cum pot fi creştini cei ce zic că altul este Fiul şi altul Cuvîntul lui Dumenezeu?

III

Acestea erau spuse în *Memorii,* variate între ele, dar avînd un unic înţeles şi o singură tendinţă spre necredinţă. Totuşi se deosebesc şi se luptă între ei cei ce se laudă pe de altă parte cu mărturisirea Părinţilor stabilită la Niceea. Iar eu am admirat dreapta ta credinţă răbdătoare, care nu le-a impus tăcere celor ce spun acestea, dar- le-n predai, credinţa, ca, sau ascultând să se liniştească, sau împotrivindu-se să fie socotiţi eretici. Căci cele spuse (în *Memorii)* nu e îngăduit creştinilor nici a le grăi, nici a le auzi, ci a le socoti străine în tot chipul învăţăturii apostolice. De aceea şi eu am făcut să fie scrise în Epistolă cele ale acelora^ în mod dezvelit, ca fie şi numai auzindu-le cineva să vadă ruşinea şi lipsa lor de evlavie. Şi deşi ar trebui condamnată şi dată pe faţă mai pe larg nebunia celor ce au gîn-dit acestea, e bine ca Epistola să se oprească numai la acestea şi să nu scrie nimic mai mult. Căci nu e necesar a dezgoli şi iscodi mai mult urîtele gînduri arătate aşa de vădit, ca să nu fie celor iubitori de sfadă pricinuitoare de îndoieli. Ci ajunge să li se răspundă numai aceasta şi să li se spună că nu sînt ale Bisericii universale, nici n-au cugetat Părinţii acestea. Dar ca să nu ia născocirea răului, din tăcerea totală, pretext de neruşinare, e bine să li se amintească totuşi puţin din dumnezeieştile Scripturi. Poate că ruşinîndu-se astfel, se vor opri din născocirile lor murdare.

rv

De unde v-a venit, deci, să spuneţi că trupul este de o fiinţă cu dumnezeirea Cuvîntului (căci e bine a începe de la aceasta, ca arătându-se cît de nebunească este această afirmare, să se vadă că şi toate celelalte sînt la fel)? Ea nu poate veni din dumnezeieştile Scripturi, căci ele zic că Dumnezeu însuşi a fost în trup. Dar şi Părinţii care s-au adunat la Niceea n-au spus că trupul, ci că Fiul este de o fiinţă cu Tatăl. Numai de Acesta au spus că e din fiinţa Tatălui, iar trupul au mărturisit că e din Măria, uimind iarăşi Scripturilor. Deci, sau tăgăduiţi Sinodul din Niceea şi le spuneţi acestea ca eretici, sau, dacă voiţi să fiţi fiii Părinţilor, nu cugetaţi altele dedt acelea pe care le-au scris ei. Căd şi din aceasta se poate vedea dt de absurdă este această afirmare: dacă Cuvîntul este de o fiinţă cu trupul ce îşi are natura din pămînt, iar Cuvîntul este de o fiinţă şi cu Tatăl, după mărturisirea Părinţilor, va fi şi Tatăl de o fiinţă cu trupul făcut din pămînt. Atund de ce mai disprețuiți pe arieni, care spun că Fiul este creatură, dnd voi spuneţi că şi Tatăl este de o fiinţă cu creaturile, ba tredn în altă impietate ziceţi că Cuvîntul S-a prefăcut în trup şi oase şi păr şi nervi şi în tot trupul şi că Şi-a schimbat firea Sa? Rămîne doar să spuneţi pe faţă că El S-a făcut din pămînt. Căd din pămînt e firea oaselor şi a întregului trup. De unde v-a venit o atît de mare nebunie ca să vă luptaţi şi cu voi înşivă? Căci spunînd că trupul e de o fiinţă cu Cuvîntul, indicaţi pe unul din altul. Şi spunînd că s-a preschimbat în trup, născodţi preschimbarea Cuvîntului însuşi. Dar cine vă va mai suporta fie şi numai să spuneţi acestea? Căci întreceţi prin necredinţa voastră orice erezie. Şi dacă Cuvîntul e de o fiinţă cu trupul, e de prisos să se mai amintească de Măria \ şi de trebuinţa de ea. Căci trupul poate fi etern ded dinainte de Măria, **j** precum este şi Cuvîntul însuşi care, după voi, este de o fiinţă cu trupul.

La ce mai este atunci necesară venirea Cuvîntului, **ca să** îmbrace ceea ce e de o fiinţă cu El, sau ca preschimbîndu-Şi firea **Sa să** Se facă trup? Căci nu ia dumnezeirea ce este al ei, ca să îmbrace ceea ce e de o fiinţă cu ea. Nici n-a luat Cuvîntul, Care a răscumpărat păcatele celorlalţi, păcatul, ca preschimbîndu-Se în trup să Se aducă pe Sine jertfă pentru Sine şi să Se răscumpere pe Sine[2].

V

Dar nu este aşa. Să nu fie! Căci Apostolul zice că «a luat sămînţa lui Avraam;

2. Opinia din ultimele două propoziţii este o opinie nestoriană. Ceea ce s-a afirmat in propoziţiile anterioare e o opinie monofizită, întrucît, după combaterea ce i-o face sfîntul Atanasie, trupul luat din Măria nu e real. Dacă ar fi real, ar fi o opinie panteistă. Astfel spre sfîrşitul vieţii sfîntul Atanasie va preciza învăţătura Bisericii şi faţă de abaterile hristolo-gice ce se vor defini mai târziu în erezia monofizită şi nestoriană, care amîndouă înseamnă o anulare a valorii creaţiei şi o lăsare a ei în starea nemîntuită, sau un dualism de nedepăşit şi o mărginire a dumnezeirii. Numai credinţa creştină vede pe Dumnezeu ca Dumnezeu adevărat, dar totodată şi valoarea eternă a creaţiunii, asigurată prin atotputernicia iubitoare a lui Dumnezeu. Sfîntul Atanasie a fost ochiul clar văzător al creştinismului în acel moment de răscruce al lui, dnd avea să se limpezească raportul lui cu folosofiile panteiste şi dualiste ale lumii păgîne, care degradau pe Dumnezeu într-o esenţă impersonală sau îl mărgineau, luîndu-I puterea Dumnezeului creator şi mîntuitor, sau a Dumnezeului adevărat, suficient Sieşi, dar şi atotputernic şi iubitor.

pentru aceea trebuia să Se facă în toate asemenea fraților» (Evr., 2,16-17) şi să ia un trup asemenea celui al nostru. Pentru aceea se supune cu adevărat Măria, ca El să-Şi ia cu adevărat trupul din ea şi ca să-L aducă pe El ca trup propriu pentru noi. Aceasta a arătat-o Isaia dnd a zis, proorodnd: «Iată Fecioara» (7, 14). Iar Gavriel e trimis la ea nu simplu ca la o fecioară, d ca la «o fedoară logodită cu bărbat» (Luca, 1, 27), ca din logodnă să se arate că Măria a fost cu adevărat om. De aceea Scriptura spune că a şi născut. Căd zice: «Şi a născut» (Luca, 2, 7); şi au fost feridți sînii care L-au alăptat (Luca, 11, 27) şi a adus jertfă după naştere (Luca, 2, 23). Iar toate acestea au fost semne că a născut ca fecioară. Şi Gavriel i-a binevestit ei cu exactitate, nu spunînd simplu «Cel ce se va naşte în tine», ca să nu cugete că îşi aduce în ea trupul din afară, d «din tine» (Luca, 1, 39), ca să se creadă că Cel născut este din ea prin fire, dovedindu-se astfel în mod vădit şi firea. Căd era cu neputință ca Fecioara să dea lapte fără să nască şi era cu neputință să se hrănească cu lapte un trup care nu s-a născut mai înainte prin fire. Acest trup a fost tăiat-împrejur în a opta zi, pe acesta l-a primit în brațe Simeon; acesta a fost în stare de prunde şi a crescut, a ajuns la vîrsta de 12 ani şi de **30** de ani. Căd nu s-a tăiat-împrejur ființa Cuvîntului, preschimbîndu-se, cum au născodt unii. Fiindcă ea este neschimbabilă şi cu neputință de prefăcut. Căd însuşi Mîntuitorul zice: «Vedeți, că sîrit Eu şi nu Mă schimb»

(Mal. 3, 6). Iar Pavel scrie: «Iisus Hristos ieri şi astăzi şi în veci Acelaşi» (Evr., 13,8). Dar în trupul tăiat-împrejur, purtat, care mînca şi bea şi obosea şi a fost pironit pe lemn şi a pătimit, era Cuvîntul netrupesc al lui Dumnezeu. Acest trup a fost pus în mormînt, dnd Cuvîntul însuşi a plecat, fără să se despartă de el, ca să vestească şi duhurilor din închisoare, cum a zis Petru (I Petru, 3, 19).

VI

Ceea ce arată şi mai mult nebunia celor ce spun că Cuvîntul S-a prefăcut în oase şi carne, e aceasta: Dacă ar fi fost aşa, nu ar fi fost trebuinţă de mormînt, căci trupul ar fi plecat prin sine însuşi să vestească duhurilor din iad. Dar a plecat Cuvîntul însuşi să vestească, iar trupul înfăşurat de Iosif în giulgiu a fost depus în Golgota (Matei, 15, 1). Aşa s-a arătat tuturor că trupul nu era Cuvîntul, ci era trupul Cuvîntului. Pe acesta, înviat din morţi, l-a pipăit Toma şi în el a văzut urmele cuielor (Ioan, 20, 25), pe care le-a răbdat însuşi Cuvîntul, văzîndu-le pironite în trupul propriu şi pe care putînd să le împiedice nu le-a împiedicat, ba Cuvîntul netrupesc Şi-a şi făcut proprii ca ale Sale cele proprii trupului (eautoO). De fapt dnd trupul Lui e lovit de slujitor, a zis ca Cel ce suferea El însuşi: «Pentru ce Mă loveşti?»[3] (Ioan, 18, 23). Şi Cuvîntul fiind de nepipăit în firea Lui, totuşi a zis: «Spatele Meu L-am dat spre biciuiri şi obrajii Mei spre loviri. Şi faţa Mea n-

3. Avem aci termenul «ioiorcoieao» (Şi-a făcut proprii cele ale trupului), pe care şi l-a însuşit sfîntul Ciril din Alexandria, ca explicaţie a relaţiei dintre ipostasul divin şi firea omenească asumată de El. Sfîntul Atanasie pune astfel baza combaterii teologice a nestorianismului şi monofizismului. Prin aceasta se salvează pentru gîndirea teologică taina întrupării sau unirii după ipostas a Cuvîntului dumnezeiesc cu firea omenească. E o taină pentru înţelegere felul în care pe de o parte nu Cuvîntul e străpuns de cuie, ci trupul; dar pe de alta, că trupul e al Cuvîntului şi Cuvîntul îşi face ale Sale pătimirile trupului Său pe care Şi l-a făcut propriu. Nu sufletul nostru e tăiat în timpul unei operaţii, dar sufletul simte ca durere a sa ceea ce se săvîrşeşte cu trupul. Se afirmă astfel atît distincţia lui Dumnezeu de creatură, cît şi asumarea de către Dumnezeu a vieţii creaturii, ca şi îndumnezei-rea ei de către El. Dar cine poate lămuri felul cum se realizează această «însuşire» de către Dumnezeu a vieţii noastre? Cine poate explica în ce constă această punte de la una la alta şi cum e ea posibilă? Dacă o explicaţie pentru însuşirea de către om a celor dumnezeieşti ar putea da faptul că omul e după chipul lui Dumnezeu, cum îşi poate însuşi Dumnezeu cele omeneşti? Poate în baza faptului că acestea îl au pe El ca Creator?

Teologia apuseană contemporană găseşte inacceptabilă ideea patristică a «nepătimi-rii» *(ăn&ttia)* lui Dumnezeu, vrînd să-L vadă pe Dumnezeu participînd la durerile omeneşti. Dar pentru justa împăcare a ideii că Dumnezeu nu e supus din neputinţă durerilor cu ideea că totuşi le poate suporta prin voia Sa iubitoare, ar trebui stăruit în analizarea sensului ideii de «însuşire» de către Dumnezeu a celor omeneşti. La noi, dar şi la Hristos, e implicată aci taina unităţii persoanei, care nu poate despărţi de experienţa sa cele ale trupului de cele ale sufletului, sau cele ale dumnezeirii de cele ale umanităţii (la Hristos). Unitatea persoanei care trăieşte în această unitate experienţele ei venite prin suflet şi trup sau trăite de dumnezeire şi de unmanitatea asumată, se exprimă prin «eu» trăit la nominativ şi la acuzativ. Fiul lui Dumnezeu S-a spălat El însuşi, sau a fost bătut El însuşi, deşi Şi-a spălat sau I-a fost bătut trupul. Dumnezeu coboară la cele ale noastre pînă acolo că El le trăieşte ca pe ale Sale. Dar cum e posibil aceasta să o simtă aceasta ceilalţi oameni al căror ipostas e numai omenesc? Sau poate e într-un anumit fel, ca orice om, în raport cu ceilalţi? Căci după întrupare a intrat în circuitul uman al oamenilor în general. Ştiinţa poate cunoaşte prin mel.odn ei părţile despărţite, dar nu taina unităţii dintre ele.

am întors-o de la ruşinea scuipârilor» (Isaia, **1,6).** Căci cele ce le pătimea trupul omenesc al Cuvîntului, acelea, fiind Cuvîntul împreună cu el, le referea la Sine însuşi, ca să putem participa la dumnezeirea Cuvîntului[4]. Şi era un lucru minunat (un paradox: o unire **a** contrariilor), că Acelaşi era şi Cel ce pătimea şi Cel ce nu pătimea. Pătimea, pentru că pătimea trupul Lui, şi era în el care pătimea Cel ce nu

pătimea, pentru că Cuvîntul,fiind prin fire Dumnezeu, e nepătimitor (ârcaOfn;)[5]. Şi însuşi Cel netrupesc era în trupul ce pătimea. Iar trupul avea în sine pe Cuvîntul nepătimitor, desfiinţînd (dcpaviCovra) neputinţele trupului[8]. Şi a împlinit-o aceasta şi S-a făcut aşa, ca primind El însuşi ale noastre şi aducîndu-Se jertfă, să le desfiinţeze[7], şi de aci înainte, noi îmbrăcîndu-ne în ale Sale, să facă pe Apostolul să zică: «Se cade ca acest stricăcios să se îmbrace în nestricăciune şi muritorul acesta să se îmbrace întru nemurire» (I Cor., 15, 53).

VII

Nu s-au făcut acestea pentru închipuire[8], cum au socotit unii. Să nu fie! Ci Mîntuitorul, făcîndu-Se om cu adevărat, prin aceasta S-a făcut mîntuirea întregului om. Căci dacă Cuvîntul ar fi fost în trup prin închipuire, cum zic aceştia, iar ceea ce se spune prin închipuire e o nălucire, rămîne o părere şi mîntuirea şi învierea oamenilor, potrivit prea necre-

4. Numai pentru că Şi-a făcut cele ale noastre proprii, ele s-au împărtăşit de curăţia şl puterea Lui dumnezeiască şi acestea au putut trece şi la noi. Căci făcîndu-Se Unul dintre noi, sau de o fire cu noi, El S-a făcut oarecum centrul ipostatic înnoitor al nostru, al tuturor, dacă îi deschidem lăuntric poarta spre noi.

5. Deci dintr-un anumit punct de vedere chiar Cuvîntul nepătimitor pătimea.

6. O împăcare a pătimirii şi nepătimirii aceluiaşi subiect divin ce purta trupul cu suferinţele lui, rămînînd totuşi nepătimitor ar putea consta în faptul că El copleşea suferinţele, suporundu-le cu tăria răbdării, nu evitîndu-le. Trebuia să fie în ele ca să se poată dovedi mai tare ca ele. Cine fuge de lup şi nu-1 biruie şi luptă cu el, n-a scăpat pe oameni de el şi nu se dovedeşte mai tare ca el.

7. Suferindu-le pînă la moarte, S-a adus jertfă. Dar prin aceasta le-a copleşit, le-a biruit şi le-a desfiinţat. Chiar în a suferi pînă la capăt e o putere, care e mai tare ca suferinţa şi îi ia acesteia puterea pentru viitor. Avem iarăşi aci un paradox: dacă S-ar fi oprit in suportarea lor cu un moment înainte de moarte, nu le-ar fi suportat pînă la capăt, deci nu le-ar fi biruit. Dar suportînd moartea, a biruit-o. Dacă n-ar fi suportat-o, ar fi fost El biruit de moarte. Aşa ar fi fost dacă n-ar fi fost şi Dumnezeu care nu Şi-a sfîrşit plinătatea vieţii ca subiect purtător de suferinţe omeneşti la capătul suportării lor. E de remarcat aspectul jertfei ca suportare a pătimirilor omeneşti pentru a le birui, sau aspectul ei ontologic, de desăvîrşire prin aceasta a existenţei omeneşti. Desigur moartea Lui e jertfă şi pentru că o suportă ca om ascultînd de Dumnezeu pînă la capăt, nelăsîndu-se abătut de frica pătimirii, prin ceea ce a realizat calitatea Lui de om fidel împlinitor al rînduirii dumnezeieşti, care vrea ca omul să se realizeze, nelăsîndu-se oprit de slăbiciune în actualizarea puterilor şi valorilor ascunse în firea umană.

8. Această idee era o prelungire a dochetismului din primele timpuri creştine, a ideii că Hristos a avut numai un trup aparent. Din acest dochetism a rămas ceva în monofizism.

dinciosului Maniheu[11]. Dar nu e fantezie mîntuirea noastră, nici numai a trupului; ci mîntuirea cu adevărat a întregului om, a sufletului şi a trupului, s-a săvîrşit în însuşi Cuvîntul[10]. După dumnezeieştile Scripturi, ceea ce s-a luat din Măria era omenescul prin fire şi trupul Domnului era adevărat. Era adevărat, pentru că era acelaşi cu al nostru. Căci Măria a fost sora noastră, fiindcă toţi sîntem din Adam. Despre aceasta nu se poate îndoi cineva, dacă îşi aminteşte de cele scrise de Luca. Căci după ce a înviat din morţi, părîndu-li-se unora (6oxou VTCOV TIVCOV) că văd pe Domnul nu în trupul cel din Măria, ci că în trupul acesta văd un duh, El a zis: «Vedeţi mîinile Mele şi picioarele Mele şi urmele cuielor Mele, căci sînt Eu însumi. Pipăiţi-Mă şi vedeţi că duhul carne şi oase nu are, precum Mă vedeţi pe Mine avînd. Şi acestea zicînd, le-a arătat lor mîinile şi picioarele» (Luca, 24,39-40). Din acestea se pot respinge şi cei ce îndrăznesc să spună că Domnul însuşi S-a prefăcut în carne şi oase. Căci n-a zis Domnul: «Vedeţi că sînt carne şi oase», ci «avînd», ca să nu se creadă că însuşi Cuvîntul S-a prefăcut în acestea, ci avîndu-le acestea să se creadă că este Acelaşi şi înainte de moarte şi după înviere[11].

VIII

Acestea avîndu-şi astfel dovada lor, e de prisos ane mai atinge şi de altele şi de a ne mai ocupa cu ceva din cele ale trupului, în care era Cuvîntul. El nu era de o fiinţă cu dumnezeirea, ci născut cu adevărat din Măria; şi Cuvîntul nu S-a prefăcut El însuşi în oase şi carne, ci a fost în trup. Căci spusa de la Ioan: «Cuvîntul trup S-a făcut» are acest înţeles, cum se poate afla aceasta şi din locul asemănător scris de Pavel: «Hristos S-a făcut pentru noi blestem» (Gal., 3, 13). Căci precum, deşi nu S-a făcut El însuşi blestem, ci a primit blestemul pentru noi, s-a spus totuşi că S-a făcut blestem, la fel, fără să Se prefacă în trup, se spune că S-^a făcut trup, pentru că a luat trup viu pentru noi şi S-a făcut om. De fapt spusa: «Cu

9. Am remarcat la nota 2 că monofizismul (ca şi nestorianismul de altfel) aveau la bază un dualism etern între Dumnezeu şi lume. Lumea nu poate fi cu adevărat mîntuită sau ridicată în viaţa dumnezeiască. Dumnezeu Se face numai aparent trup, suferă moartea numai aparent. Omul real rămîne aşa cum e: destinat morţii eterne. Acest dualism a fost luat din parsism de Maniheu. Dar el avea o bază şi în platonism, de care a fost influenţat şi Origen. Căci şi acesta socotea materia ca ceva contrar spiritelor şi destinată să rămînă în veci nemîntuită, netransfigurată. în toate Dumnezeu era văzut ca mărginit, deci nu ca «Dumnezeu» adevărat. Dar monofizismul putea avea şi un sens panteist.

10. După Apolinarie, care începuse să scrie spre sfîrşitul vieţii sfîntului Atanasie, Cuvîntul a luat trup real, dar nu şi sufletul raţional. Căci raţiunii umane îi ţinea locul Logosul divin. Se elimina astfel de la mîntuire o altă parte a omului: sufletul raţional. Sau se identifica Cuvîntul cu raţiunea umană.

11. Trupul real al lui Hristos este şi un semn al identităţii Lui înainte de moarte şi după înviere, adică o dovadă că a înviat cu adevărat şi prin aceasta a învins moartea. Altfel n-am avea nici o siguranţă despre aceasta; am fi victimele unor năluciri. Nimic n-ar fi sigur. N-am şti care e realitatea sigură. Trupul are şi în privinţa aceasta un rost pozitiv.

vfntul trup S-a făcut» este egală cu spusa: ««Cuvîntul **om** S**-a** făcut», cum s-a scris la Ioel: «Voi vărsa din Duhul Meu peste **tot** trupul» (Ioel, **2, 28).** Căci nu s-a întins făgăduința pînă la animalele necuvîntătoare, ci numai la oameni, pentru care S-a şi făcut Domnul om. Acest înțeles avîndu-1 spusa aceasta, cu dreptate se vor contrazice între ei toți cei ce zic că trupul luat din Măria a fost dinainte de aceasta, sau că Cuvîntul a avut înainte de aceasta oarecare suflet omenesc şi a fost în el pururea înainte de venirea Lui[12]. Vor tăcea însă şi cei ce spun că trupul nu este capabil de moarte, ci că acesta era de fire nemuritoare. Căci dacă n-a murit, cum a predat Pavel corintenilor ceea ce a primit şi el «că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi»? (I Cor., 15,3). Şi cum a înviat, dacă n-a şi murit? Dar se vor ruşina cu totul cei ce gîndesc în general că Treimea ar deveni pătrime, dacă s-ar zice că trupul e din Măria. Căci dacă spunem, zic, că trupul e de o ființă cu Cuvîntul, rămîne Treimea Treime, neintroducîndu-se nimic străin în Treime, adus de Cuvîntul[13]. Dar dacă spunem că trupul din Măria este omenesc, în mod necesar trupul fiind străin după ființă şi Cuvîntul fiind în El, Treimea se face pătrime prin adaosul trupului.

LX

Spunîndu-le acestea astfel, ei nu înțeleg că se luptă cu ei înşişi. Căci chiar dacă nu spun că trupul e din Măria, ci că e de o ființă cu Cuvîntul, după cugetarea lor se vor dovedi nu mai puțin admițând o pătrime (chiar dacă se prefac că nu cugetă cum socotesc). Căci după această cugetare, precum Fiul, după Părinți, deşi e de o ființă cu Tatăl, nu e totuşi El însuşi Tatăl, ci se spune că e Fiul de o ființă cu Tatăl, la fel trupul de o ființă cu Cuvîntul nu este el însuşi Cuvîntul, ci altul în raport cu Cuvîntul. Iar fiind altul, după ei Treimea lor va fi pătrime[14]. Dar adevărata şi cu adevărat desăvîrşită şi nedespărțita Treime nu primeşte adaos, ci

12. Se confunda prin aceasta în sens panteist umanul cu divinul. Sau se afirma o apariție a umanului lui Hristos printr-o evoluție, deşi acest uman ieşit dintr-o virtualitate a Cuvîntului nu e una cu umanul real.

13. Un trup care n-ar fi de o ființă cu Cuvîntul ăr fi, după cei ce susțineau această absurditate, o altă persoană divină. Era o concepție politeist-panteistă. Consecvent ar fi fost ca ei să spună că nici una din persoanele divine nu e de o ființă cu celelalte. Se afirmă pe de o parte un panteism care confunda natura cu divinitatea, pe de alta nu se vedea o unitate în natura constituită din esențe sau naturi diferite. Apoi nu se înțelegea apartenența trupului la o persoană, care e constituită şi din spirit, nu numai din trup, sau se separa prea mult între suflet şi trup, sau se confundau prea mult între ele. Sfîntul Atanasie văzînd trupul ca aparținînd Persoanei Cuvîntului introduce ideea unirii după ipostas a celor două firi ale lui Hristos.

14. Trupul dacă ar fi de o ființă cu Cuvîntul, fiind deosebit ca persoană de Acela, ar adăuga la Treime o altă persoană. Numai dacă trupul nu e de o ființă cu Cuvîntul, nu e o persoană deosebită, ci aparține Persoanei Cuvîntului. Caracterul de «de o ființă»- nu-1 poate avea decît o persoană în raport cu altă persoană. Deşi trupul e de altă substanță, nu e o persoană. Şi dacă ar fi o persoană, iarăşi nu ar reprezenta o nouă persoană în Treime, pentru că nu e de o ființă cu Persoanele Treimii.

numai cea născocită de ei. Şi cum oare mai sînt creştini cei ce inventează un alt «dumnezeu»- decât Cel ce este?

Dar se poate vedea multă nebunie şi în altă sofismă a lor. Dacă pentru că trupul Mântuitorului este din Măria şi omenesc, precum se zice în Scripturi, ei

socotesc că pot zice în loc de Treime, pătrime, întrucât se produce un adaos din pricina trupului, rătăcesc mult, fiindcă fac făpturile deopotrivă cu Făcătorul şi socotesc că dumnezeirea poate primi un adaos şi ignoră că nu pentru un adaos la dumnezeire s-a făcut Cuvîntul trup, ci ca să învie trupul; nici ca să se îmbunătăţească Cuvîntul S-a născut El din Măria, ci ca să răscumpere neamul oamenilor. Dar cum socotesc că trupul răscumpărat (mîntuit) şi ridicat la viaţa adevărată prin Cuvîntul poate aduce un adaos dumnezeirii Cuvîntului care îi dă viaţă?[15] Mai degrabă s-a făcut trupului omenesc un mare adaos din comuniunea şi unirea Cuvîntului cu el. Căci din muritor l-a făcut nemuritor şi fiind sufletesc l-a făcut duhovnicesc şi, alcătuit fiind din pămînt, a trecut prin porţile cereşti. Deci Treimea, chiar luînd Cuvîntul trup din Măria, rămîne Treime, neprimind vreun adaos şi nepierzînd ceva[16]. Ci e pururea desăvîrşită şi se cunoaşte ca o dumnezeire în Treime şi aşa se propovăduieşte în Biserică un Dumnezeu, Tatăl Cuvîntului.

X

Aceasta va face să tacă şi pe cei ce spuneau înainte că Cel născut din Fecioara nu este Hristos şi Domnul Dumnezeu[17]. Căci dacă n-a fost Dumnezeu în trup, cum oare S-a numit îndată ce S-a născut din Măria, Emanuel, care se tălmăceşte «Cu noi este Dumnezeu» (Matei, 1, 23)? Dacă n-a fost Cuvîntul în trup, cum a scris şi PaVel romanilor: «Cel ce este peste toate, Dumnezeu binecuvîntat în veci, Amin» (Rom., 9,5)? Să

15.în teoria că Cuvîntul Se întrupează ca să adauge ceva Treimii, sau dumnezeirii, e implicată ideea unui Dumnezeu care are nevoie de această împlinire, a unui Dumnezeu supus unei legi a sporirii prin evoluţie, a unei identităţi de esenţă între Dumnezeu şi lume. Nu se mai menţine distinctă creaţiunea de un Dumnezeu'desăvîrşit în El însuşi, care ca atare o şi poate mîntui pe aceasta fără s-o topească în El. în această teorie întruparea nu se mai face pentru oameni, pentru a-i scăpa din nedesăvîrşirea vieţii lor, sau din relativitatea şi non-sensul existenţei în lumea aceasta. Se vede în trupul omenesc şi în lume mai degrabă ceva de care are nevoie dumnezeirea. Sau propriu-zis nici dumnezeirea şi nici lumea nu sînt suficiente în ele însele. Avem din nou aci o altă formă a panteismului. Dar cum se poate împlini dumnezeirea prin ceva atît de relativ, de imperfect, de trecător cum e trupul omenesc şi lumea aceasta? Sau cum pot cîştiga desăvîrşirea prin unirea între ele cele nedesăvîrşite? Unde e atunci scăparea de relativitate şi de non-sensul lumii acesteia, dacă nu se uneşte cu un Dumnezeu desăvîrşit în El însuşi? Aceasta înseamnă că nu e nimic cu adevărat desăvîrşit şi care poate desăvîrşi. Non-sensul şi moartea care stăpînesc în lumea aceasta sînt o fatalitate de care nu există scăpare. Nu există nici o mîntuire din acestea.

16.în acest caz Treimea n-ar fi desăvîrşită şi atunci cum ne-ar putea mîntui? Avem aci o doctrină panteistă, care nu cunoaşte nici un absolut care să scape lumea de insuficienţa ei.

17.Aceştia erau predecesorii nestorianismului.

mărturisească deci si cei ce tăgăduiau înainte că Cel răstignit a fost Dumnezeu, că au greşit, ascultînd de dumnezeieştile Scripturi; şi mai ales de Toma, care, după ce a văzut în El urmele cuielor, a strigat: «Domnul meu şi Dumnezeul meu» (Ioan, 20,28). Căci fiind Dumnezeu şi Domnul slavei, era totuşi în trupul pironit fără slavă şi fără cinste. Iar trupul pătimea pironit pe lemn şi din coasta Lui curgea sînge şi apă. Iar trupul fiind templu al Cuvîntului, era plin de dumnezeire. De aceea soarele, văzînd pe Creatorul său răbdînd în trupul batjocorit, şi-a reţinut razele şi a întunecat pămîntul. Iar trupul însuşi, avînd o fire muritoare, a înviat

mai presus de firea lui, pentru Cuvîntul ce era în el. Şi a pierdut stricăciunea cea după fire. Căci, îmbrăcîndu-1 Cuvîntul mai presus de om, s-a făcut nestricăcios.

XI

Iar despre închipuirea celor ce zic că precum s-a întîmplat cu fiecare dintre prooroci, aşa a venit Cuvîntul şi peste un om oarecare născut din Măria, e de prisos a mai lungi vorba, nebunia lor respingîndu-se prin ea însăşi. Căci dacă a venit aşa, pentru ce S-a născut Acesta din fecioară şi nu S-a născut şi El dintr-un bărbat şi o femeie? Căci aşa s-a născut fiecare dintre sfinţi. Sau pentru ce, dacă Cuvîntul a venit astfel, nu se spune de moartea fiecăruia că a fost pentru noi, ci numai de a Acestuia? Şi pentru ce, dacă Cuvîntul a venit la fiecare dintre prooroci, spuneţi că numai peste Cel născut din Măria a venit o singură dată la sfîrşitul veacurilor? Sau pentru ce, dacă a venit peste el cum a venit peste sfinţii dinainte, toţi ceilalţi murind încă n-au înviat, iar Cel născut din Măria singur a înviat? Sau pentru ce dacă Cuvîntul a venit la fel peste ceilalţi, I se spune numai Celui din Măria Emanuel? Desigur fiindcă numai trupul născut din Ea a fost plin de dumnezeire. Căci Emanuel se tălmăceşte «Cu noi este Dumnezeu». Sau pentru ce dacă a venit astfel, deşi a mîncat, a băut, a obosit şi a murit fiecare dintre sfinţi, nu se zice că Cuvîntul a mîncat, a băut, a obosit şi a murit în fiecare, ci numai de Cel din Măria? Pentru că cele ce le pătimea acest trup, s-au spus că le pătimea El. Şi dacă de toţi ceilalţi se spunea numai că s-au născut, numai despre Cel născut din Măria se spune: «Şi Cuvîntul trup S-a făcut» (Ioan, 1, 14)?

XII

Din acestea se arată că la toţi ceilalţi a venit Cuvîntul ca ei să proorocească. Dar din Măria, însuşi Cuvîntul luînd trup S-a născut ca om, fiind prin fire şi fiinţă Cuvîntul lui Dumnezeu, iar după trup, făcîndu-Se om din sămînţa lui David şi din trupul Măriei, cum a spus Pavel. Pe Acesta L-a arătat şi Tatăl şi în Iordan şi în Munte zicînd: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit» (Matei, 3, 17). Pe Acesta arienii

L-au tăgăduit, iar noi recunoscfndu-L **I** ne închinăm, nedespărțind pe Fiul şi pe Cuvîntul, ci pe însuşi Cuvîntul ştiindu-L că este Fiul, prin Care toate s-au făcut şi prin Care noi am fost răscumpărați. De aceea ne şi mirăm, cum s-a ivit în voi îndoiala despre cele atît de vădite?

Dar mulțumindu-I lui Dumnezeu, că pe cît ne-am întristat, citind aceste Memorii, pe atît ne-am bucurat de rezultat. Căci au fost respinşi în deplin acord de toți şi oamenii s-au liniştit în mărturisirea dreptei credințe. Aceasta m-a îndemnat şi pe mine, după ce mai înainte am stat mult la gînduri, să scriu aceste puține rînduri, cugetînd ca nu cumva, tăcând noi, acestea în loc de bucurie să pricinuiască întristare celor ce ne-au oferit prin acordul lor prilej de bucurie. Rog deci întîi Evlavia ta, în al doilea rînd, pe cei ce le aud, să primiți acestea cu bună conştiință. Şi de mai lipseşte ceva din cele de trebuință spre dreapta credință, să îndreptați şi să-mi arătați. Iar dacă din simplitatea cuvîntului nu s-au scris cum trebuie, sau în mod desăvîrşit, să ne ierte toți slăbiciunea cuvîntului. Salută pe toți frații care se află cu tine. Iar pe tine te salută toți cei împreună cu noi. Să fii sănătos în Domnul, Iubite şi Prea dorite frate!

EPISTOLA CĂTRE EPISCOPUL ADELFIE, ÎMPOTRIVA ARIENILOR'
(col. 1072 - 1082)

I

Citind epistola Binecredincioşiei tale, ne-am bucurat de dreapta ta credinţă întru Hristos şi în primul rînd am slăvit pe Dumnezeu care ţi-a dăruit un astfel de har, ca să ai cugetul drept şi să cunoşti, pe cît e cu putinţă, meşteşugirile diavolului. Pe de altă parte ne-am mirat văzînd vicleana cugetare a ereticilor căzuţi în prăpastia necredinţei aşa de mult, că nu şi-au mai putut păstra simţirea firească şi au ajuns la o totală stricare a înţelegerii. Această pornire le este insuflată de diavolul, dar este şi o imitaţie a iudeilor celor fără de lege. Căci precum aceia, respinşi în toate, au născocit argumente contrare chiar lor, numai ca să tăgăduiască pe Domnul şi să arate cele proorocite ca protivnice lor, la fel şi aceştia, văzîndu-se de pretutindeni puşi la zid şi erezia lor urîtă de toţi, născocesc mereu alte argumente urîte, ca neîncetînd lupta lor împotriva adevărului, să rămînă cu adevărat duşmani ai lui Hristos.

Căci de unde le-a venit şi această răutate? Cum au îndrăznit să rostească această nouă ocară împotriva lui Hristos? Cu adevărat mult vicleşug este în necredincios şi în cel nestatornic în ale credinţei. Căci tăgă-duind la început dumnezeirea Unuia Născut Fiului lui Dumnezeu, dar prefăcîndu-se că recunosc venirea Lui în trup, acum, coborînd treptat, au căzut şi din această aparenţă şi s-au făcut cu totul necredincioşi, încît nu-L mai recunosc pe El nici ca Dumnezeu, nici că S-a făcut om. Căci dacă ar crede aceasta, nu ar mai rosti astfel de lucruri ca cele ce le-a scris evlavia ta împotriva lor.

II

Tu deci, iubite şi cu adevărat prea dorite, ai făcut cele cuvenite tradiţiei bisericeşti şi dreptei credinţe în Domnul, respingînd, îndemnînd şi mustrînd pe unii ca aceştia. Dar fiindcă înfuriat de tatăl lor diavolul «n-au

1. Scrisă în jurul anului 371 (P. G. 26, col. 1074. nota 77).

cunoscut, nici n-au priceput», după cum s-a scris (Ps. 81, 5), ci umblă în întuneric, să înveţe de la binecredincioşia ta că această urită cugetare a lor este proprie lui Valentin, lui Marcion şi lui Maniheu. Dintre aceştia, unii în loc de

adevăr au introdus aparența, iar alții, despărțind cele nedespărțite, au tăgăduit că «Cuvîntul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit întru noi» (Ioan, 1, 14).

Pentru ce deci, cugetînd ale acestora, nu se fac şi moştenitorii numelor lor? Căci se cuvine să aibă şi numele celor a căror urîtă cugetare o primesc, deci să se numească valentinieni şi marcioniți şi maniheişti. Dar poate, ruşinîndu-se de răul miros al numelor, vor putea să înțeleagă în ce adînc al necredinței au căzut. S-ar cuveni ca acestora nici să nu li se răspundă, după îndemnul Apostolului: «Pe omul eretic după întîia şi a doua sfătuire, ocoleşte-1, ştiind că unul ca acesta s-a abătut şi păcătuieşte, osîn-dindu-se pe sine însuşi» (Tit, 3,10-11); mai ales că şi proorocul zice despre aceştia: «Nebunul va grăi cele nebune şi inima lui va cugeta cele deşarte» (Isaia, 32, 6). Căci aceştia, asemenea căpeteniei lor, umblă şi ei împrejur ca leii, căutînd să înghită pe careva din cei simpli (I Petru, 5, 8). De aceea am simțit trebuința să răspundem evlaviei tale, ca învățînd frații iarăşi din sfatul tău, să disprețuiască şi mai mult deşartă vorbărie a acelora.

ni

Nu ne închinăm creaturii. Nicidecum! Această rătăcire este a paginilor şi a arienilor. Ci ne închinăm Domnului zidirii răstignit, Cuvîntului lui Dumnezeu. Căci deşi şi trupul în sine este o parte a creaturilor, dar s-a făcut trup al lui Dumnezeu. De aceea nu ne închinăm nici trupului în sine, despărțindu-1 de Cuvîntul, nici Cuvîntului despărțit de trup. Ci ştiind, precum am spus înainte, că «Cuvîntul trup S-a făcut», îl recunoaştem pe Acesta ca Dumnezeu şi după ce S-a făcut trup. Căci cine e aşa de nebun ca să spună Domnului: «Desparte-Te de trup ca să ne închinăm Ție»? Sau cine e aşa de necredincios ca să-I spună, cu iudeii lipsiți de minte, din pricina trupului: «Pentru ce Tu, om fiind, Te faci pe Tine Dumnezeu?» (Luca, 10, 33)[2]. Dar n-a făcut aşa leprosul, ci se închina lui Dumnezeu care era în trup şi recunoştea că e Dumnezeu, zicînd: «Doamne, de voieşti, poți să mă curățeşti» (Matei, 8, 2). Şi nu socotea, din pricina trupului, pe Dumnezeu, creatură; nici nu disprețuia, dat fiind că Cuvîntul e Creatorul a toată zidirea, trupul în care era îmbrăcat. Ci se închina Creatorului tuturor ca într-un templu creat şi de aceea a fost curățit. Aşa şi femeia ce suferea de curgerea sîngelui s-a vindecat crezînd, prin

2. Se combate de aci, ca şi în ultima parte a *Epistolei către Epictet,* ideea nestoriană, care despărțea în Hristos pe om de Dumnezeu. Se vede că spre sfîrşitul vieții sfîntului Atanasie începuse sa se dezvolte această erezie.

simpla atingere a ciucurelui hainei (Matei, 9, 20). Iar marea agitată de valuri a ascultat de Cuvîntul întrupat şi furtuna a încetat (Matei, 8, 26). Şi orbul din naştere a fost vindecat de Cuvîntul cu scuipatul trupului (Ioan, 9, 6). Şi lucru şi mai mare şi prea minunat (poate de aceea i-a smintit pe cei necredincioşi) este că, chiar atîrnat Domnul pe cruce (căci al Lui era trupul şi în El era Cuvîntul), soarele s-a întunecat şi pămîntul s-a cutremurat, pietrele s-au despicat şi catapeteasma templului s-a rupt şi multe trupuri ale sfinţilor adormiţi au înviat (Luca, 23, 43; Matei, 26, 51).

IV

Acestea s-au întîmplat şi nimeni nu s-a îndoit, cum îndrăznesc arienii acum, de trebuie să creadă Domnului întrupat. Ci chiar văzîndu-L om, L-au recunoscut ca fiind Creatorul lor. Şi auzind glas omenesc n-au spus, din pricina firii omeneşti, că Cuvîntul e creatură[3]. Ci s-au cutremurat şi mai mult, recunoscând nu mai puţin decît că grăia El însuşi din templul sfînt. Cum deci nu se tem aceşti necredincioşi că, pentru că «n-au încercat să aibă pe Dumnezeu întru cunoştinţă, vor fi predaţi unei minţi necercate, făcând cele ce nu se cuvin» (Rom., 1, 28)? Căci creatura nu se închină creaturii, nici nu refuză a se închina Domnului ei din pricina trupului, ci L-a văzut pe Creatorul ei în trup. «Şi întru numele lui Iisus tot genunchiul s-a plecat şi se va pleca, al celor cereşti şi al celor pămînteşti şi al celor de sub pămînt şi toată limba va mărturisi», chiar dacă nu le place arienilor, «că Domn este Iisus Hristos întru slava lui Dumnezeu Tatăl» (Filip., 2, 10-11). Căci n-a adus trupul vreo lipsă de slavă Cuvîntului. Să nu fie! Ci mai degrabă El S-a slăvit prin trup[4]. Prin faptul că Fiul, Care este în chipul lui Dumnezeu, a luat chip de rob (Filip., 2, 7-8), nu S-a micşorat în dumnezeire, ci mai vîrtos S-a făcut eliberatorul a tot trupul şi a toată creaţiunea. Şi faptul că Dumnezeu a trimis pe Fiul Lui născut din femeie (Gal., 4, 6), nu I-a adus ruşine, ci mai degrabă slavă şi mare har.

NUNŢIII. ATANASIE CEI. MARE

3. E prea mare taină ca să înţelegem cum grăieşte Dumnezeu însuşi prin grai omenesc. Aceasta arată că omul e făcut după chipul lui Dumnezeu, că glasul lui prin care exprimă sensuri raţionale şi simţiri conştiente, poate fi însuşit de Dumnezeu ca al Său, ca să exprime prin sensurile cugetate de om conţinuturi superioare şi simţiri superioare, dar necontrare celor omeneşti. E prea mare taină ca să înţelegem cum sunetul material al trupului poate deveni expresie a sensurilor umane, dar a celor dumnezeieşti cu mult mai înalte.

4. Trupul n-a acoperit slava Cuvîntului şi în acest sens nu L-a privat de slavă, ci mai vîrtos s-a făcut un transparent al slavei Cuvîntului. Căci prin trup grăia Cuvîntul şi săvîr-şea faptele Sale minunate. Şi e o slavă şi pentru Dumnezeu şi pentru trup, ca Dumnezeu să grăiască şi să lucreze prin el. E o slavă şi pentru Dumnezeu şi pentru raţiunea umană şi pentru cuvîntul omului, ca Dumnezeu să-Şi arate inteligibilitatea prin ele şi să comunice cu omul prin ele. E o slavă pentru Dumnezeu şi pentru om ca iubirea lui Dumnezeu să ia forma accesibilă simţirii omeneşti, ca măreţia dumnezeiască să strălucească în smerenia omenească.

Căci S-a făcut om, ca pe noi să ne îndumnezeiască întru Sine[5]. Şi S-a făcut din femeie şi S-a născut din Fecioară , ca naşterea noastră rătăcită să o readucă la Sine[9] şi să devenim la sfîrşit neam sfînt şi părtaşi firii dumnezeieşti, cum a scris fericitul Petru (II Petru, 1,4). Şi «ceea ce era cu neputinţă legii, fiind slabă prin

trup, a săvîrşit Dumnezeu trimiţînd pe Fiul Său în asemănarea trupului păcatului şi pentru păcat a osîndit păcatul în trup» (Rom., 8, 3).

V

Cum deci nu se arată nemulţumitori şi vrednici de toată osînda cei ce disprețuiesc trupul luat de Cuvîntul pentru a-i elibera pe toţi oamenii şi • a-i învia pe toţi din morţi şi a-i răscumpăra din păcat, sau cei ce defăima pe Fiul lui Dumnezeu, din pricina trupului luat, declarîndu-L creatură? Căci numai că nu strigă către Dumnezeu: «Să nu trimiţi pe Fiul Tău Cel Unul Născut, în trup! Să nu-L faci să ia trup din fecioară ca să ne răscumpere pe noi din moarte şi păcat! Nu voim să fie în trup, ca să nu primească moarte pentru noi, ca nu Se facă în trup Mijlocitorul nostru spre intrarea noastră la Tine şi spre sălăşluirea noastră în locaşurile cereşti! Să se închidă porţile cerurilor[7] ca nu cumva, prin catapeteasma trupului Lui, Cuvîntul Tău să ne înnoiască nouă calea spre ceruri»[8].

Acestea sînt cuvintele ce le îndreaptă aceia cu îndrăzneală diavolească prin reaua cugetare pe care au născocit-o. Căci cei ce nu voiesc să se închine Cuvîntului făcut trup se arată nemulţumitori pentru întruparea Lui. Şi cei ce despart Cuvîntul de trup nu se gîndesc ei oare că nu are loc altfel nici o

5. Atît în faptul că S-a făcut om, cît şi în acela că prin aceasta ne-a îndumnezeit, se arată capacitatea omului, dată lui de Dumnezeu prin creaţie, ca Dumnezeu însuşi să Se facă om, fără să înceteze de a fi şi Dumnezeu, şi omul să fie ridicat la treapta de Dumnezeu prin har. Omul n-a fost creat ca o fiinţă despărţită de Dumnezeu,_ «aruncat în lume» cu dispreţ, de Dumnezeu, ca să se piardă în ea, cum zice Heidegger. în om a binevoit să Se altoiască Dumnezeu, ca omul însuşi să fie altoit în Dumnezeu. însuşirile omului sînt capabile să fie mijloace folosite de Dumnezeu pentru manifestarea Lui şi ca prin ele omul să se adîncească tot mai mult în Dumnezeu şi să crească tot mai mult ca om adevărat.

6. Pofta ne-a dus la o naştere tot mai puţin legată de lucrarea lui Dumnezeu în ea. Prin naşterea din Fecioara, liberă de orice poftă, Dumnezeu â readus deplin naşterea omului sub puterea spirituală a Lui.

7. **Firii omeneşti asumate de ipostasul Cuvîntului, unită prin aceasta cu firea dumnezeiască, i s-au deschis porţile cerului sau ale vieţii în dumnezeirea infinită. Ea n-a rămas într**-0 **simplă alăturare la firea dumnezeiască. Prin aceasta a fost scăpată de moarte şi, dată fiind comunicarea între ea şi firea purtată de ipostasurile umane, aceste porţi s-au deschis tuturor;**

8. Trupul omenesc a putut deveni în Hristos catapeteasma spre Sfînta Sfintelor unde este Dumnezeu. Trupul se face în Hristos străveziu prin spiritualizare. Chiar prin trupul semenului intrăm în legătură cu sufletul lui, cum prin trupul nostru facem cunoscut altora sufletul nostru şi ni-1 comunicăm lui. Trupul nostru e un bun conducător al sufletului şi spre suflet. Aceasta ne dă să înţelegem cum a fost făcută umanitatea şi chiar trupul omenesc pentru Dumnezeu. Acestea le spune sfîntul Atanasie celor ce, din dispreţ faţă de trup şi de om, credeau ca e imposibil ca Dumnezeu să Se facă om.

răscumpărare de păcat, nici o desfiinţare a morţii? Unde vor lăsa necredincioşii trupul pe care l-a luat Mîntuitorul ca să îndrăznească să spună: «Nu ne închinăm Domnului cu trupul, ci despărţind trupul şi numai Lui ne vom închina»? Fericitul Ştefan a văzut pe Domnul în ceruri stînd de-a dreapta Tatălui (Fapte, 7, 55). Iar îngerii au spus ucenicilor: «Aşa va veni cum L-aţi văzut plecând la ceruri» (Fapte, 1, 11). Şi însuşi Domnul a spus, grăind Tatălui: «Voiesc ca, unde sînt Eu, să fie şi ei totdeauna cu Mine» (Ioan, 17, 24). Şi în general, dacă trupul e nedespărţit de Cuvîntul, cum nu e necesar ca aceştia sau să lepede rătăcirea şi să se închine Tatălui în numele Domnului nostru Iisus Hristos, sau, neînchi-nîndu-se Cuvîntului venit în trup, să fie scoşi afară şi să nu mai fie socotiţi creştini, ci să se numere cu iudeii?

VI

Aceasta e nebunia şi îndrăzneala acelora, precum am spus înainte. Iar credința noastră e dreaptă, căci porneşte de la învățătura apostolică şi de la Tradiția Părinților, întărită de Noul şi Vechiul Testament. Căci proorocii zic: «Trimite Cuvîntul Tău şi adevărul Tău» (Ps. 42, 3) şi: «Iată Fecioara în pîntece va avea şi va naşte Fiu şi vor chema numele Lui Ema-nuel, care se tălmăceşte: «Cu noi este Dumnezeu» (Isaia, 7 14; Matei 1, 23). Dar ce este aceasta decât că Dumnezeu S-a făcut trup? Iar Tradiția apostolică ne învață la fel. Fericitul Petru zice: «Hristos a pătimit în trup pentru noi» (I Petru, 4, 1). Iar Pavel scrie: «Aşteptînd fericita nădejde şi arătarea, slavei marelui Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Care S-a dat pe Sine pentru noi ca să ne răscumpere pe noi de tot păcatul şi să-Şi curățească Sieşi popor ales, rîvnitor de fapte bune» (Tit, 2, 13). Dar cum S-ar fi dat pe Sine pentru noi, dacă n-ar fi purtat trup? Căci S-a dat pentru noi, aducându-1 pe acesta, ca, primind moartea în el, să surpe pe cel ce are stăpînirea morții, adică pe diavolul (Evr., 2, 14). De aceea şi mulțumim totdeauna în numele lui Iisus Hristos şi nu desființăm harul venit la noi prin El. Căci prezența Mîntuitorului în trup s-a făcut izbăvire de moarte şi mîntuire a toată zidirea. Drept aceea, iubite şi prea dorite, cei ce iubesc pe Domnul să țină minte acestea. Iar cei ce imită pe Iuda şi părăsesc pe Domnul, ca să urmeze lui Caiafa, să învețe din acestea dacă nu vor să şe facă de ruşine. Şi să ştie că închinîndu-ne Domnului Iisus, nu ne închinăm creaturii, ci Creatorului care a îmbrăcat trupul creat, precum am spus înainte.

VII • .

Am voi ca Evlavia ta să afle de la ei aceasta: Cînd, împlinind o poruncă, Israel se suia la Ierusalim, ca să se închine în templul Domnului unde era chivotul, şi deasupra lui Heruvimii slavei care acopereau altarul ispăşirii, făceau bine sau nu? Dacă zic că făceau rău, pentru ce cei ce nesocoteau această lege sufereau pedeapsa? Căci s-a scris: «Cel ce va nesocoti şi nu se va sui se va nimici din popor» (Deut, 16,16). Iar dacă zic că făceau bine, căci prin aceasta se făceau bine plăcuți lui Dumnezeu, oare nu sînt vrednici de osîndă arienii sceleraţi şi mai urîți decît toți ereticii că, aprobînd poporul de odinioară pentru cinstirea dată templului, nu voiesc să se închine Domnului, Cel ce este în trup ca în templu? Căci deşi templul de odinioară era alcătuit din pietre şi aur, era ca o umbră, iar venind adevărul, a încetat chipul şi n-a mai rămas, după cuvîntul Domnului, din el, piatră pe piatră (Matei, 24, 2) care să nu se dărîme. Totuşi nici templul din pietre privindu-1 aceia nu socoteau creatură pe Domnul, Care vorbea în el, nici aflîndu-se departe Domnul nu I se închinau, dis-prețuind templul, ci I se închinau lui Dumnezeu, potrivit legii, cel de departe, ca Celui ce se afla în el[8a]. Aceasta aşa fiind, cum nu e vrednic de închinare trupul Domnului, cu adevărat prea sfînt şi prea cinstit, de Arhanghelul Gavriel binevestit, iar de Duhul Sfînt alcătuit ***(nXaaziv)*** şi de Cuvîntul făcut vestmînt? De fapt întinzînd Cuvîntul mîna, a ridicat pe cea bolnavă de friguri (Luca, 4, 26 urm.) şi rostind cuvînt omenesc a sculat pe Lazăr din morți (Ioan, 11, 42)[8b]. Şi iarăşi întinzînd mîinile pe cruce a biruit

8 a. Numai luînd trupul nostru, sau numai prin el ne eliberează Dumnezeu de păcat şi de moarte. Trupul ține de om. Prin el păcătuim şi murim, prin el ne scapă Dumnezeu de păcat şi de moarte, el e instrumentul lui Dumnezeu pentru această eliberare. A răbda în trup înseamnă a te întări cu sufletul şi a învinge păcatul şi moartea. Prin trup putem face tot

binele, precum şi răul. Spiritul omenesc nu se întăreşte decît în trup, precum se şi slăbeşte prin el.

8 b. Dumnezeu Cuvîntul nu e una din creaturi, ci e transcendent tuturor, dar stînd la temelia tuturor e prezent în toate. Sînt patru grade ale prezenţei Lui: e prezent la baza cosmosului lipsit de conştiinţa acestei prezenţe transcendente; e prezent în mine, mai ales cînd am conştiinţa acestei prezenţe transcendente şi aspir spre tot mai multă unire cu El; e prezent în semenul meu, tot ca transcendent, fiind şi el şi eu conştienţi de această prezenţă.

Dar cel mai înalt grad de prezenţă a Cuvîntului lui Dumnezeu în creatură, e prezenţa Lui în umanitatea lui Hristos. Aci omul nu mai face distincţie între eu-ul propriu şi Dumnezeu. Zicînd Eu ca om, El zice totodată Eu ca Dumnezeu. Iar în acest semen central al meu, eu nu mai trebuie să transeend de la Tine la Dumnezeu din Tine, ci însuţi Tu eşti ' trăit de mine în Dumnezeu. Fără să se anuleze creatura, Dumnezeu Şi-a făcut-o aci atît de proprie, căci a devenit ca Dumnezeu «Eu-ul» ei. Transcenderea în Hristos nu se mai face ca de la un subiect creat la Subiectul divin transcendent, ci acelaşi Subiect e şi imanent şi transcendent. în Hristos eu trăiesc pe Tu ca semen imanent şi ca Dumnezeu transcendent, ca Tu uman şi ca Tu divin, ca ultimul vîrf mai presus de creaţie, dar înlăuntrul creaţiei, prin care există creaţia şi spre care tinde fără să se poată identifica în fiinţă cu el. Aci creatura e pe de o parte templu, în care se aduce închinarea, pe de alta Subiect dumnezeiesc căruia i se aduce închinarea. în Hristos avem între oameni un eu sau un tu, care nu e numai eu sau tu uman, ci Eu-ul sau Tu-ul divin. Pînă aci a venit Dumnezeu în unirea cu creaţiunea prin om. Subiectul dumnezeiesc s-a făcut om, fără să desfiinţeze pe om, ci folo-sindu-Se Dumnezeu însuşi de organele trupului şi de simţirile sufletului omenesc, asemenea unui om, dar fiind în acelaşi timp Dumnezeu.

«pe stăpînitorul văzduhului", care lucrează acum în fiii neascultării» (Efes., 2, 2) şi ne-a pregătit calea curată spre ceruri.

VIII

Deci cel ce necinsteşte templul necinsteşte pe Domnul cel din templu. Şi cel ce desparte pe Cuvîntul de trup respinge harul dat nouă prin el[10]. De aceea arienii, maniaci şi prea necredincioşi, să nu socotească şi pe Cuvîntul creatură, fiindcă trupul e creat, nici să nu bîrfească trupul Cuvîntului, fiindcă Cuvîntul nu e creatură[11]. Ne mirăm de vicleşugul cugetării lor, pentru că le încurcă şi le amestecă pe toate şi născocesc pretexte numai ca să numere pe Creatorul între creaturi.

Dar să audă: dacă Cuvîntul ar fi fost creatură, n-ar fi luat trupul creat ca să-l facă viu[12]. Căci ce ajutor vor primi creaturile de la o creatură avînd şi ea nevoie de creatură? Numai pentru că Cuvîntul, fiind Creator, a fost El însuşi Făcătorul creaturilor, a îmbrăcat la sfîrşitul veacurilor El însuşi creatul, ca Creator, ca să-l poată învia[13]. Căci creatura n-ar putea fi nici

9. Chiar în braţele trupului Său răstignit era o putere biruitoare a răului. Puterea iradia prin el departe, în tot universul, ca un cîmp de raze nu simplu magnetice, ci mai presus de puterea acestora. Puterea aceasta poate fi în parte înţeleasă ca putere aflătoare în smerenia Celui puternic, sau ca puterea smereniei însăşi, cînd Cel ce se smereşte nu o face din neputinţă, ci din iubire nemărginită şi nu ajunge la moartea definitivă. E o putere care nu stă în mîndrie, în care se manifestă totdeauna teama cuiva de neputinţă, sau frica de a nu i se vedea slăbiciunea, frică ce-1 caracterizează pe cel mîndru.

10.Numai în templu, prin care Dumnezeu intră în legătură cu creaţiunea, ni se di harul, sau puterea Lui. în acest sens Dumnezeu-Cuvîntul sfinţeşte totul, fie el din piatră, fie trup omenesc.

11.Arienii nu puteau gîndi că Dumnezeu însuşi Şi-a făcut trupul veşmîntul Său, sau că Dumnezeu însuşi S-a putut face om. De aceea afirmau că nu poate să fie Dumnezeu purtătorul trupului lui Hristos. Ei nu puteau înţelege că Creatorul lumii şi al omului nu poate considera ca un lucru nedemn de El de a Se face şi El însuşi subiect al trupului creat de El. Ei nu puteau înţelege că odată ce Dumnezeu Cuvîntul e permanent un fel de subiect susţinător şi cîrmuitor al creaţiei întregi, de ce n-ar putea fi un subiect mai intim al unei forme proprii a firii umane, ca punct central mai eficient în mijlocul creaţiei şi al umanităţii asupra întregii umanităţi. De aceea arienii sau declarau pe Cuvîntul prezent în Hristos creatură, sau, luînd forma nestoriană, declarau că Cuvîntul dumnezeiesc nu-Şi face cu adevărat propriu trupul, ci rămîne cu el în legătura în care este cu trupurile altor oameni.

12.Dacă nu S-ar fi întrupat Fiul lui Dumnezeu însuşi, întruparea ar fi fost inutilă. Căci numai Dumnezeu însuşi, luînd trupul, îl poate învia şi poate asigura oamenilor nemurirea. Dacă s-a întrupat ca om o piesă a creaţiunii, totul rămîne cum a fost, oamenii născînd şi murind definitiv în mod succesiv, fără nici un rost. Numai dacă cel întrupat este o persoană dumnezeiască, nemuritoare, fiecare om va primi o existenţă eternă în comuniune cu Persoanele Sfintei Treimi prin persoana dumnezeiască făcută om. Sfîntul Atanasie nu poartă o luptă pentru o teorie, ci pentru mîntuirea persoanelor umane, singura care dă sens existenţei.

13.Unii teologi protestanţi spuneau nu de mult (şi poate că unii mai spun şi acum) că mîntuirea în Hristos nu are nici o legătură cu învăţătura despre Dumnezeu Creatorul şi deci s-ar putea elimina partea întîi din Simbolul credinţei. Dar o lume care nu e creată de Dumnezeu, ci există prin sine, nu poate fi nici ridicată din non-sensul planului în care se află, deci nu poate fi nici mîntuită. însă odată ce e creata de Dumnezeu nu c fără rost şi nedemn de Dumnezeu de a Se fi făcut Subiectul creatului, ca sa-1 ridice la viaţa veşnică în

cînd mîntuită de către altă creatură, precum nici nu s-ar fi creat creaturile de către o creatură, deci dacă Cuvîntul n-ar fi fost Creator. Deci să nu redea în mod mincinos învățătura dumnezeieştilor Scripturi, nici să nu sminteasscă pe frații mai simpli. Şi dacă voiesc, să se pocăiască şi ei şi să nu se mai închine zidirii, în locul lui Dumnezeu, Creatorul tuturor (Rom., 1, 25). Iar de vor să stăruie în teoriile necredinței lor, să se hrănească numai ei cu ele şi să scrîşnească din dinți asemenea tatălui lor, diavolul, pentru că credința Bisericii universale cunoaşte ca Creator şi Făcător al tuturor pe Cuvîntul lui Dumnezeu; pentru că ştim că: «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu» (Ioan, 1, 1); iar făcîndu-Se şi om pentru mîntuirea noasteă, ne închinăm Lui nu ca unuia egal venit în egal, ci ca Stăpînului care a luat chip de rob (Filip., 2, 7) şi ca Făcătorului şi Creatorului venit în creatură, ca în ea să elibereze toate şi să aducă lumea Tatălui şi să împace toate, cele din ceruri şi cele de pe pămînt (Col., 1, 20). Căci astfel recunoaştem şi dumnezeirea Lui cea de la Tatăl şi ne închinăm şi Lui cel prezent în trup, chiar dacă se rup de noi arienii din mînie. Salută pe toți cei ce iubesc pe Domnul nostru Iisus Hristos. Ne rugăm să fii sănătos şi să ne pomeneşti, iubite şi cu adevărat prea-dorite. Dorim ca, de e nevoie, să citeşti acestea şi presbiterului Hieracas.

unire cu Sine. Au ştiut Sinoadele de la Niceea şi Constantinopol ce fac (pe baza unor Simboluri mai vechi, începînd din primele timpuri creştine) atunci cînd au pus la începutul Crezului mărturisit la botez învățătura despre Dumnezeu-Creatorul.

CĂTRE MAXIM FILOSOFUL' IUBITULUI ŞI PREA DORITULUI FIU MAXIM FILOSOFUL, ATANASIE, BUCURIE ÎN DOMNUL

(col. 1083 - 1089)

I

Citind cele scrise de tine, am lăudat evlavia ta. Iar despre îndrăzneala celor care «nu înțeleg nici cele ce le spun, nici cele pentru care dau adeverire» (I Tim., 1, 7), mirîndu-mă mult, aş fi voit de fapt să tac. Căci a răspunde despre lucruri atît de evidente şi mai clare ca lumina, nu înseamnă nimic altceva decît a da prilej de neruşinare celor atît de nelegiuiți. Aceasta am învățat-o de la Mîntuitorul. Căci după ce Pilat şi-a spălat mîi-nile şi a primit calomnia iudeilor de atunci, nu i-a mai răspuns nimic, ci i-a vestit mai degrabă soției lui, ca Cel judecat să fie crezut că e Dumnezeu nu prin mijlocirea cuvîntului, ci a puterii (Matei, 27, 24, 19). Iar flecăriei lui Caiafa nu i-a răspuns, El care prin făgăduință i-a trecut pe toți la cunoştință (Matei, 26, 63).

Dar gîndindu-mă mult şi văzînd vorbăria celor fără ruşine, m-am supus rîvnei tale pentru adevăr. Dar n-am spus nimic mai mult decît cele scrise de tine, cărora le-a răspuns adversarul, ca, fiind convins în sfîrşit de acestea, limba lui să înceteze de la rău şi buzele lui să nu mai grăiască vicleşug. Şi fie ca aceştia să nu mai defaime împreună cu iudeii predecesori de atunci pe Cel atîrnat pe lemn. Căci de e Fiul lui Dumnezeu, Acela îi va mîntui pe ei (Matei, 27, 40). Iar dacă nu se vor ruşina nici aşa, tu, amintindu-ți de porunca apostolică, pe omul eretic, după întîia şi a doua sfătuire, ocoleşte-1, ştiind că unul ca acesta s-a abătut şi păcătuind se osîndeşte singur (Tit, 3, 10-11). Căci dacă sînt elini sau dintre iudaizanți cei ce îndrăznesc acestea, ca iudei n-au decît să socotească crucea lui Hristos sminteală, iar ca elini, nebunie (I Cor., 1, 23). Iar dacă se prefac că sînt creştini, să învețe că Hristos cel răstignit e Domnul slavei (I Cor., 2 8) şi puterea lui Dumnezeu şi înțelepciunea lui Dumnezeu (I Cor., 1, 24)

1. Scrisă în jurul anului 371 (P. G. 26, 1083, nota 2).

II

Iar dacă se îndoiesc că e şi Dumnezeu, să se ruşineze de Toma, care a pipăit pe Cel răstignit şi a spus că El e Domnul şi Dumnezeul lui (Ioan, 20, 28). Şi să se

teamă de Domnul, Care după ce a spălat picioarele ucenicilor, a zis: «Voi Mă numiți pe Mine Domnul şi învățătorul şi bine faceți, căci sînt» (Ioan, 13, 13). Căci în trupul în care, aflîndu-Se, a spălat picioarele, în acela ne-a ridicat păcatele pe lemn (I Petru, 2, 24)[1]; în acela a fost mărturisit ca Stăpîn al creațiunii de soarele care şi-a retras razele şi de pămîntul care se cutremura şi de pietrele ce se despicau şi de mulțimile care-L recunoşteau pe Cel răstignit că e cu adevărat Fiul lui Dumnezeu[2]. Căci trupul nu era al unui om oarecare, ci al lui Dumnezeu, aflîndu-Se în el şi cînd a fost răstignit şi dnd (S-a) sculat din morți. De aceea nu e bună îndrăzneala lor, care spune că Cuvîntul lui Dumnezeu a venit la un oarecare om sfînt. Căci aceasta s-a întîmplat cu fiecare dintre prooroci şi dintre alți sfinți. Aceasta ar lăsa părerea că se naşte în fiecare, ca să şi moară iarăşi în fiecare[3]. Dar nu este aşa. Să nu fie! Ci o singură dată, la sfîrşitul veacurilor, Cuvîntul S-a făcut trup spre desființarea păcatului şi S-a născut din Măria Fecioara ca om asemenea nouă, cum a zis şi către iudei: «Pentru ce căutați să Mă ucideți pe Mine, omul care v-am grăit adevărul?» Şi nu ne îndumnezeim, împărtăşindu-ne de trupul vreunui om oarecare, ci primind însuşi trupul Cuvîntului.

ni

M-am mirat şi de aceea, cum au putut măcar să şi cugete că S-a făcut om urmînd unei legi a naturii? Căci dacă ar fi fost a*şa, ar fi de prisos să seamintească de Măria. Fiindcă nu ştie natura ca o fecioară să nască fără bărbat. De aceea prin bunăvoirea Tatălui, fiind Dumnezeu adevărat şi Cuvîntul prin fire şi înțelepciunea Tatălui, S-a făcut om cu trup pentru mîntuirea noastră, ca avînd ce să aducă pentru noi, *«să* ne mîntuiască pe toți cei care de frica morții erau

---

1 în slăbiciunea Sa Şi-a arătat Fiul lui Dumnezeu puterea Sa care ne-a eliberat de păcate. Numai că Eu-ul, care era pe de o parte Eu uman, solidar cu noi, pe de alta Eu-ul divin, care ne cuprindea pe toți, a putut lua toate păcatele noastre şi a biruit moartea prin puterea răbdării omenşti, hrănită de puterea dumnezeiască, pentru că a rămas personal străin de păcat şi a trecut dincolo de pedeapsa care venea de pe urma păcatului. Dacă nu era şi om şi Dumnezeu, nu putea face aceasta. Omul nu se putea ridica la această tărie decît prin coborîrea lui Dumnezeu în slăbiciunea omului. Nu se putea ridica la slava aceasta decît prin acceptarea smereniei ascultătoare de Dumnezeu, din puterea smeririi Fiului lui Dumnezeu. Taina cea mai măreață e existenței stă în smerenie, a cărei putere vine de la Dumnezeu. Această taină e indisolubil unită cu paradoxul.

2 Prin coborîrea Sa la slăbiciunea omenească, Cuvîntul lui Dumnezeu Şi-a frînat atît de mult puterea Lui, încît soarele a fost lipsit de puterea dătătoare de lumină, şi pămîntul, de puterea mişcării lui obişnuite. în efectele nemanifestării puterii Lui, a arătat că prin puterea Lui se țin toate. Toate mor, lăsînd pe omul din Sine să moară. Dar tot El învinge această stare de supremă slăbiciune în care e lăsată firea. Iar prin această slăbiciune a pus capăt şi păcatului, în care se manifestă mîndria creației, închipuirea creației că e ceva prin sine.

3 în acest caz Dumnezeu n-ar fi atotputernic, căci n-ar putea să mîntuiască pe toți oamenii printr-o singură şi adevărată întrupare. Ar fi un Dumnezeu care moare mereu cu fiecare om, fără să pontă mîntui pe toți printr-o singură moarte. Ar fi tot o formă de panteism sau o natură lipsita de desăvîrşire.

supuşi pururea robiei» (Evr., 2,15,). Căci nu s-a dat un om oarecare pe sine pentru noi. Fiindcă tot omul este supus morții[4]. Căci cuvîntul: «Pămînt eşti şi în pămînt vei merge» (Fac, 3,19) s-a spus prin Adam tuturor. Deci nici vreuna din creaturi. Fiindcă toată zidirea creată este supusă stricăciunii. Ci însuşi Cuvîntul Şi-a dat propriul trup pentru noi, ca să nu fie credința şi nădejdea noastră într-un om, ci ca să avem credința în Dumnzeu însuşi. Căci chiar făcîndu-Se El om, vedem slava Lui, slavă ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr (Ioan, 1, 14).

IV-

Căci cele ce le răbda prin trup, acelea le împodobea cu mărire, ca Dumnezeu. Flămânzea cu trupul, dar sătura dumnezeieşte pe cei ce flămânzeau[5]. Şi de se sminteşte cineva pentru cele trupeşti, să creadă în cele ce le lucrează dumnezeieşte. întreabă omeneşte unde e aşezat Lazăr, dar îl învie pe el dumnezeieşte. De aceea, să nu rîdă cineva zicînd că a fost prunc, arătînd vârsta şi creşterea şi că a mâncat, a băut şi a pătimit. Acestea s-au spus ca nu cumva, tăgăduind unii cele proprii trupului, să tăgăduiască deplina Lui întrupare pentru noi. Şi precum nu S-a făcut om prin legea naturii, aşa se cuvenea să se arate că, luînd El trup, a luat cele proprii trupului, ca să nu aibă crezare afirmarea lui Maniheu că întruparea a fost părută. Se cuvenea iarăşi ca, viețuind El în trup, să nu ascundă cele ale trupului, ca să nu afle samosateanul motiv să spună că altul a fost omul decît Dumnezeu-Cuvîntul.

---

4 Nici un om nu se dă propriu-zis morții pentru altul; şi cu atît mai puțin pentru toți. Fiindcă fiecare moare ca unul ce e supus legii morții. Numai moartea lui Hristos ca desăvîrşit benevolă e semnul iubirii desăvîrşite şi poate învinge moartea, pentru că nu moare învins cu necesitate de ea. Aci ni Se arată că există undeva o adevărată libertate, care se dă şi firii noastre. Dar numai prin trupul lui Hristos, dus pînă la răstignire, se manifestă puterea lui Dumnezeu biruitoare de păcat şi de moarte. Cu atît mai mult prin trupul Lui înviat. Căci era trupul ipostasului dumnezeiesc al Cuvîntului. Mîntuirea se obține ontologic, ca întărire a firii noastre prin ridicarea mai presus de fire, prin puterea lui Dumnezeu lucrătoare în trupul asumat de El, nu juridic datorită valorii pe care o are acest trup, ca trup al lui Dumnezeu-Cuvîntul.

5 Se mărea prin ele, pentru că ele erau semne ale răbdării ca putere. în stăpînirea de sine e mai multă putere decît în stăpînirea asupra altora. Dar puterea aceasta o arăta mai ales pentru că, în timp ce răbda în Sine, revărsa prin aceasta putere spre alții, arătînd că ar fi putut evita să rabde acele slăbiciuni. Răbda foamea ca să biruiască tirania ei, dar sătura cu şapte pîini mii de oameni. Prin trupul ținut în friu şi subțiat astfel se revărsa îmbelşugat puterea Duhului.

V

Necredinciosul, înțelegîndu-le acestea să învețe că, fiind prunc în iesle, îi avea supuşi pe magi care-I aduceau închinare. Şi coborînd ca prunc în Egipt, a oprit închinarea la idolii făcuți de mîini. Şi răstignit cu trupul, a sculat pe morții putreziți de multă vreme. Şi aşa S-a arătat tuturor că nu pentru Sine, ci pentru noi a răbdat toate, ca noi, îmbrăcând prin Patimile Lui nepătimirea şi nestricăciunea, să dobîndim viața veşnică[6].

VI

Acestea le-am dictat pentru tine pe scurt, din ale tale, pe care, cum am spus înainte, le-am primit de la tine. Nu le-am făcut nici o prelucrare, ci am amintit doar cele despre cruce, ca în cele ce s-au smintit cei fără de grijă, în acelea schimbîndu-şi gîndirea, să se închine Celui răstignit. Iar tu convinge cu stăruință pe cei ce nu cred. Poate că vor veni de la neştiință la cunoştință şi vor crede aşa cum se cuvine. Şi deşi ajung cele scrise de tine, totuşi e bine ca pentru a-i face să le țină şi mai bine minte, să le adaugi şi acestea celor iubitori de vrajbă, nu pentru ca, dați pe față în cele ce au îndrăznit, să se facă de ruşine, ci ca readudndu-li-se aminte, să nu uite de adevăr. Să se țină cele mărturisite de Părinți la Niceea. Căci sînt drepte şi îndestulătoare pentru surparea a toată erezia atotnecredindoasă şi mai ales a celor ariene, care defăimează pe Cuvîntul lui Dumnezeu şi, ca urmare necesară, pe Duhul Lui cel Sfînt. Salută pe toți cei ce cugetă drept. Te salută toți cei ce sînt cu noi.

6Dacă ar fi pătimit pentru Sine, n-ar fi fost nimeni mai presus de necesitatea pătimirii, a suportării pasive, involuntare, a coruperii şi a morții. Şi n-ar fi dovedit nimeni o iubire desăvîrşită prin răbdarea morții exclusiv pentru alții. Totul s-ar fi arătat supus procesului de apariție şi dispariție a noi indivizi umani relativi. Totul s-ar fi arătat supus unei legi oarbe, fără nici o explicație şi fără nici un rost. Fiul lui Dumnezeu a îmbrăcat trupul nostru ca să rabde prin el pătimirea şi moartea noastră din iubire desăvîrşită, în scopul de a le birui. Sfîntul Atanasie expune nu numai învățătura despre dumnezeirea Fiului, ci şi pe cea despre mîntuirea noastră prin El. Din dumnezeirea Lui întrupată decurge mîntuirea noastră. Numai Dumnezeu putea să biruiască starea de neputință în care a căzut firea omenească. Numai El a putut scoate lumea din non-sensul relativității în care se află.

VIAȚA CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU ANTONIE

Scrisă şi trimisă monahilor din străinătate de către cel întru sfinți Părintele nostru Atanasie, episcopul Alexandriei[7] (col. 835 - 976)

Cuvînt înainte

I

Bună întrecere ați început cu monahii din Egipt, hotărindu-vă fie să ajungeți deopotrivă cu ei, fie să vă ridicați mai presus de ei prin nevoința voastră întru virtute. Căci sînt şi la voi de acum sălaşuri (mînăstiri) de viețuire singuratice şi se cinsteşte numele de monah. Drept aceea cu dreptate ar lăuda cineva hotărîrea voastră pe care, prin rugăciunile voastre, Dumnezeu o va duce la desăvîrşire.

Iar fiindcă ați vrut şi de la mine să vă scriu despre viețuirea fericitului Antonie, voind să aflați cum şi-a început nevoința şi cine era el înainte de ea, şi care a fost sfîrşitul vieții lui, şi dacă sînt adevărate cele ce se spun despre el, ca să vă călăuziți pe urmele lui, cu multă tragere de inimă am primit porunca voastră. Căci şi mie îmi este mare cîştig chiar şi numai a-mi aminti despre Antonie. Dar ştiu că voi auzind despre el, după ce vă veți minuna de om, veți voi să-i urmați viețuirea. Căci viața lui este monahilor o puternică pildă spre nevoința.

Cele ce le-ați auzit despre el de la cei ce le-au vestit să nu şovăiți a le crede. Socotiți însă că ați auzit prea puține de la ei. Căci deşi au spus multe, de abia au putut să istorisească puține din cele mult mai multe. Dar şi eu, îndemnat de voi, nu pot să vă trimit decît puține, oricîte voi însemna în epistolă, din cele ce-mi amintesc despre el.

De aceea, nu încetați să întrebați şi pe alții din cei ce vin cu corabia de aici. Căci de abia spunînd fiecare ceea ce ştie, se va putea alcătui istorisirea cuvenită despre el.

Primind scrisoarea voastră, aş fi voit să trimit după unii monahi din cei ce au obişnuit să fie mai des lîngă el, ca,aflînd ceva mai mult, să vă scriu şi vouă mai

---

7Sfîntul Antonie a murit la anul 356 în vîrstă de 105 ani. «Viața» aceasta a lui se socoteşte că a fost scrisă la anul 357 pentru monahii din Occident (O. Bardenhewer, op. *cit.*, Band. III, p. 66-67).

multe. Dar fiindcă timpul plecării corăbiei se apropia şi purtătorul scrisorii se grăbea, m-am grăbit şi eu să scriu evlaviei voastre ceea ce cunosc (căci l-am văzut de multe ori) şi cele ce le-am putut afla de-a dreptul de la el. Căci l-am urmărit nu puțină vreme din atît de mare apropiere, încât îi turnam şi apa pe mîini când se spăla. Dar am avut totdeauna grija de adevăr. Căci n-am voit nici să audă cineva ceva mai mult decît a fost şi prin aceasta să se primejduiască să nu creadă, nici să afle mai puține decît se cuvine şi prin aceasta să disprețuiască pe om.

II

Antonie a fost de neam egiptean, din părinți de neam bun, cu stare îndestulătoare. Fiind ei creştini a fost crescut şi el creştineşte. Cît a fost copil a fost învățat de părinți să nu ştie nimic altceva decât de ei şi de casa lor. Iar cînd, crescând, a ajuns băiat şi a înaintat în vîrstă n-a dorit să meargă să învețe carte, vrînd să rămînă în afară de obişnuința cu băieții. Era stăpînit cu totul de dorința de a rămîne neprimejduit de influențe rele în casa lui, precum s-a scris despre Iacov (Fac, 25, 27). Mergea cu părinții la biserică. Nu se lenevea în aceasta nici de copil şi nu disprețuia aceasta nici după ce a înaintat în vîrstă. Asculta de părinți şi lua aminte la cele ce se citeau şi păstra folosul din ele. Aflîndu-se de copil într-o casă cu o stare materială îndestulătoare, nu supăra pe părinți cu dorințe de mîncare cos-, tisitoare şi de multe feluri, nici nu cerea plăceri de la ei. Se îndestula cu cele ce se găseau şi nu căuta nimic mai mult.

După moartea părinților a rămas singur cu o soră foarte mică. Fiind aproape de optsprezece ani, sau poate de douăzeci, seângrijea singur de casă şi de surioară. Aşa au trecut şase luni de la moartea părinților. Mer-gînd după obicei la biserică şi adunîndu-şi mintea se gîndi odată pe drum, cum au părăsit apostolii toate şi au urmat Mîntuitorului, sau cum cei din Fapte, vînzînd ale lor, duceau prețul lor şi-1 puneau la picioarele apostolilor spre a-1 împărți celor ce aveau trebuință (Fapte, 4, 35). Se mai gîndi ce şi cât de mare nădejde îi aşteaptă pe ei în ceruri. Gîndindu-se la acestea, a intrat în biserică. Si s-a întîmplat să se citească tocmai atunci Evanghelia în care a auzit pe Domnul zicând bogatului: «De voieşti să fii desăvîrşit, mergi, vinde avuțiile tale şi venind urmează Mie. Şi vei avea comoară în ceruri» (Matei, 19, *2*1). Antonie, ca şi cînd i-ar fi fost trimisă lui amintireasfinților şi parcă simțind că pentru el s-a citit această Evanghelie, ieşind îndată din biserică a dăruit bunurile ce le **avea de** la strămoşi (erau trei sute de pogoane roditoare şi foarte bune) oamenilor din sat, ca să nu-i mai pricinuiască griji lui şi surorii lui. Iar bunurile mişcătoare ce le aveau, vînzîndu-le toate şi adunînd o sumă frumoasă de bani, a dat-o săracilor, ținînd doar puțini pentru sine şi pentru sora lui.

III

Apoi cînd, intrînd iarăşi în biserică, a auzit pe Domnul zicînd: «Nu vă îngijiți de ziua de mîine» (Matei, 6, 34), nerăbdînd să mai aştepte, a ieşit şi-a dat şi ceea ce mai avea săracilor, iar pe sora încredințînd-o unor fecioare cunoscute şi credincioase şi dînd-o să viețuiască într-un aşează-mînt de fecioare, el a început în fața casei o viață de nevoința, luînd aminte la sine şi înfrînîndu-se cu asprime. Căci încă nu erau în Egipt sălaşuri dese de retragere (mînăstiri), nici nu ştia monahul de pustia depărtată, ci oricine voia să ia aminte la sine se mulțumea să se nevoiască singur nu departe de satul său. Dar era atunci în satul vecin un bătrîn, care se nevoia din tinerețe cu viața singuratică. Pe acesta văzîndu-l Antonie, căuta să-i urmeze în bunătatea vieții. Mai întîi a început şi el să viețuiască în locuri din apropiere de sat şi de acolo de auzea de vreun sîrguitor în nevoința, se ducea să-l caute ca albina înțeleaptă. Şi nu se întorcea la locul său înainte de a-l vedea şi de a lua de la el un fel de merinde pentru drumul său spre virtute. Deci făcîndu-şi începuturile acolo, şi-a întărit cugetarea ca să nu se întoarcă spre cele ale părinților, nici să-şi amintească de rude, ci să-şi aibă toată sîrguința spre întărirea în nevoința. Lucra cu mâinile, ținînd seama de cuvîntul: «Iar cel ce nu lucrează, nici să nu mănânce» (II Tim., 3, 10). Şi o parte din punea câştigată o folosea pentru el, alta o da celor ce aveau nevoie. Dar se şi ruga necontenit învățând că trebuie să se roage de unul singur neîncetat (Matei, 6, 61; I Tes., **5,** 17). Lua aminte la cele citite, ca nimic din cele scrise să nu cadă alături de sine, ci să țină toate şi aşa să-i fie amintirea în loc de cărți[8].

IV

Călăuzindu-se pe sine astfel, Antonie era iubit de toți. Iar el se supunea cu sinceritate celor sîrguincioşi la care mergea şi-şi însuşea ceea ce avea fiecare mai mult decît el în sîrguința şi nevoința. La unul descoperea dulceața sufletului, la altul încordarea în rugăciuni. Cugeta la nemînie-

rea unuia şi la iubirea de oameni a altuia. Lua aminte la cel ce priveghea şi la cel ce grăia cu prietenie. Se minuna de răbdarea unuia şi de posturile şi de culcarea pe jos a altuia. Lua seama la blîndețea unuia şi la îndelunga răbdare a altuia. Lua aminte la dreapta credință în Hristos a unuia şi la iubirea de oameni a altuia. Şi umplut astfel se întorcea la locul nevoinței sale. Iar adunînd la sine cele ale fiecăruia se sîrguia să le arate în sine pe ale tuturor. Şi la cel deopotrivă cu el în vîrstă nu privea cu altă dorință decît numai ca să nu fie al doilea față de ei în cele bune. Şi aceasta o făcea aşa ca să nu supere pe nimeni, ci ca să-i facă şi pe aceia să se bucure de el. De aceea toți cei de bine iubitori din satul lui, cu care se

8Rugăciune neîncetată, muncă pentru pîinea proprie şi pentru ajutorarea altora, păstrarea în minte în mod continuu a celor citite la auzul lui, cu acestea îşi umplea timpul şi viața Antonie. Ele au rămas o tradiție a monahilor. Ocupată astfel, mintea nu mai e liberă pentru alte gînduri care tulbură şi întunecă pe om.

cunoştea, văzîndu-1 că este aşa, îl numeau iubitor de Dumnezeu. Şi unii îl îmbrăţişau ca pe un fiu, alţii ca pe un frate.

V

Dar diavolul pizmaş şi urîtor de cele bune nu suferea să vadă în tînăr o astfel de năzuinţă. Ci cele ce le-a plănuit şi mai înainte să le facă, încerca să le facă şi împotriva lui. Şi întîi a încercat să-1 coboare din nevoinţă, adudndu-i în minte avuţia, ocrotirea surorii, datinile neamului, iubirea de arginţi, iubirea de slavă, plăcerea de multe feluri de mîncări şi celelalte desfătări ale vieţii. Apoi îi înfăţişa asprimea virtuţii şi dt de mare e osteneala cerută de ea; pe de altă parte slăbidunea trupului şi lungimea timpului trebuitor dobîndirii virtuţii. Şi peste tot îi aducea în minte multul praf al gîndurilor[9], voind să-1 despartă de dreapta lui hotărîre. Iar dnd s-a văzut vrăjmaşul pe sine mai slab dedt hotărîrea lui Antonie şi mai degrabă el biruit de tăria aceluia şi răsturnat de multa credinţă şi doborît de rugăciunile necontenite ale aceluia, încrezîndu«-se în armele sale plăcute pîntecelui şi lăudîndu-se cu acestea (căci acestea sînt primele curse ale lui împotriva celor mai tineri), tabăra împotriva tânărului noaptea fră-mîntându-1, iar ziua tulburîndu-1 în aşa fel, că şi cei ce-1 priveau simţeau lupta ce se da între amîndoi. Acela arunca în el gînduri spurcate, iar acesta le fugărea prin rugăciuni. Acela încerca să trezească în trup furnicari, acesta ruşinîndu-se ridica în faţa trupului zidurile credinţei, ale rugăciunilor şi posturilor. Diavolul stăruia, ticălosul, şi noaptea lua chipul femeii şi o imita în tot felul, numai ca să-1 înşele pe Antonie. Iar acesta gîndind la Hristos şi la curăţia insuflată de El şi, cugetând la sufletul nematerial, stingea jarul aceluia. Vrăjmaşul făcea să apară iarăşi în el dulceaţa plăcerii, iar el se mînia şi se supăra gîndindu-se la ameninţarea focului şi la muşcătura viermelui. Şi opunîndu-i-le acestea, trecea nevătămat peste acelea. Şi toate acestea se făceau spre ruşinarea vrăjmaşului. Şi aşa cel ce**a socotit să se facă asemenea lui Dumnezeu era făcut de** tis **de către un tînăr.** Şi **cel ce se lăuda cu puterea sa împotriva trupului şi sîngeelui era** surpat **de un** om **purtător de trup. Căci îi era împreună-lucrător Domnul,** Care a purtat trup pentru noi **şi** a **dat trupului biruinţa împotriva diavolu**lui[10], încît fiecare din cei

9Gîndurile sînt un praf alcătuit din multe firişoare de griji; un praf care se aşterne ca o ceaţă pe văzul înţelegerii.

10Hristos a fost cel dintîi care a făcut din trupul nostru mijloc de biruire asupra diavolului. Dumnezeu poate lucra prin trupul nostru slab. Aceasta justifică pe Dumnezeu pentru crearea trupului. Trupul nu e rău prin sine, ca în platonism, ca în parsism, ca în maniheism şi în origenism. Materia şi trupul sînt create şi ele de Dumnezeu. Şi nimic din cele create de Dumnezeu nu e rău. Poate fi biruită chiar şi fiinţa pur spirituală a diavolului de către omul purtător de trup. întruparea Domnului a pus în lumină valoarea veşnică a trupului şi capacitatea lui de a fi făcut mijloc de biruinţă asupra răului. Şi nu un mijloc pasiv, ci un participant activ la lupta împotriva spiritului netrupesc, devenit rău. Vedem cum sfîntul Atanasie uneşte învăţătura despre mîntuirea în Hristos cu cea despre rostul nevoinţei împotriva păcatului. Chiar împotriva spiritului propriu poate lupta omul dnd cu o altă parte a lui hotărîtă pentru bine luptă prin trup pentru a curaţi şi partea din spirit înclinată spre rău.

ce luptă cu adevărat **poate zice:** «Nu eu, ci harul lui Dumnezeu care este cu mine» (I Cor., 15, 10).

VI

La sfîrşit, fiindcă dracul n-a putut să doboare în acest chip pe Antonie, ci s-a şi văzut alungat din inima lui, scrîşnind din dinți, după cum s-a scris (Iov, 16,9) şi ca ieşit din sine, i se arată, cum e la minte aşa şi în nălucire,ca un copil negru. Căci după ce vicleanul a fost biruit în multe feluri, nu l-a mai ispitit prin gînduri, ci folosindu-se de chip şi glas omenesc, a zis: «Pe mulți am înşelat şi pe foarte mulți am doborît. Dar acum, luptînd cu tine şi cu ostenelile tale ca şi cu mulți alții, am slăbit». Iar Antonie întrebîndu-1: «Cine eşti tu, care îmi spui acestea mie?», îndată acela a rostit cu un glas plîngăreț: «Sînt prietenul curviei. Eu am primit însărcinarea să întind cursele acestea şi să gîdil pe tineri şi mă numesc duhul curviei. Pe câți doritori de curăție nu i-am înşelat. Pe câți înfrînați nu i-am biruit prin mîngîieri şi gîdilări. Eu sînt cel pentru care proorocul mustră pe cei căzuți zicînd: «Ați fost amăgiți de duhul curviei» (Osea, 4,12). Prin mine au **fost** biruiți aceia. Eu sînt cel ce, necăjindu-te de multe ori, am fost tot **deatîtea** ori respins». Atunci Antonie mulțumind Domnului şi îndrăznind împotriva aceluia, i-a zis: „Atunci eşti vrednic de mult dispreț, căci eşti negru la minte şi ca un copil nevolnic. N-am nici o frică de tine. Pentru că «Domnul este ajutorul meu şi voi disprețui pe vrăjmaşii mei» (Ps. 117, 7)". Acestea auzindu-le înnegritul acela, a fugit îndată cu glasul topit, temîndu-se să se mai apropie de bărbat.

VII

Aceasta a fost prima biruință a lui Antonie împotriva diavolului. Mai bine-zis, a fost o biruință în Antonie a Mîntuitorului, Care a osîndit păcatul în trup, ca să se împlinească dreptatea legii în noi care «nu umblăm după trup, ci după duh» (Rom., 8, 3-4)[11].

Arianismul închidea lumea în ea însăşi ca şi nestorianismul şi monofizitismul, despăr-țind persoana lui Dumnezeu Cuvîntul de om sau declarînd că Cuvîntul are doar un trup aparent. Se resping aci teoriile despre non-sensul lumii acesteia. Dincolo de non-sensul ei, sau de închipuirea a tot felul de sensuri insuficiente, e un sens absolut, un adevăr desăvîrşit. Numai în Hristos s-a deschis poarta din lumea acestor presupuneri la adevărul absolut, la sensul deplin mulțumitor al existenței, la Logosul real, Care e totodată viața lumii. Logosul întrupat e «uşa» prin care a străpuns adevărul ca viață, sau adevărul creator de viață, sensul transcendent a toate explicator. Prin trupul lui Hristos vine viața, e învinsă moartea,prin trupul lui Hristos intrăm în viață. Prin trupul lui Hristos vine puterea. El e ca o catapeteasmă care ne introduce în Sfînta Sfintelor. Cuvîntul dumnezeiesc întrupîndu-Se a dat un astfel de mare rol trupului: l-a făcut mijlocul puterii dumnezeieşti. Unindu-ne cu Hristos, facem şi noi din trupul nostru un mijloc care ne introduce în Sfînta Sfintelor.

11 Precum a biruit Hristos păcatul în trupul propriu, primind moartea pe care a biruit-o prin răbdare, ca urmare cumplită a păcatului, aşa biruie El păcatul şi în trupul^ nostru dîndu-ne şi nouă această putere. Căci în lupta noastră prinjnfrînare şi răbdare îl avem luptînd pe Hristos, Care are în tăria biruitoare a morții trupului Său, ca trup purtat de Dumnezeu, un izvor pentru lupta Lui biruitoare în noi, luptă pe care El o poartă şi în noi, pentru a ne întări şi pe noi la luptă. Hristos Cel răstignit şi înviat Se face oarecum şi un suport ipostatic al

Dar nici Antonie n-a rămas fără griji şi n-a dispreţuit pe demon, şi nici vrăjmaşul, odată biruit, n-a încetat să uneltească. Căci umbla iarăşi împrejur ca un leu căutînd un prilej împotriva lui (I Petru, 5, 8). Iar Antonie, cunoscând din Scripturi că multe sînt meşteşugirile vrăjmaşului, se folosea cu încordare de nevoinţa, socotind că şi acela n-a reuşit să-i înşele inima prin plăcerea trupului, va încerca, fără îndoială, să-l prindă **în** cursă prin vreun alt meşteşug. Căci demonul e mult iubitor de păcat. Drept aceea îşi acoperea tot mai mult şi mai mult trupul şi—1 purta ca pe **un** rob ca nu cumva biruind în unele să fie tras în jos în altele[12]. Hotărăşte aşadar să se deprindă pe sine cu o şi mai aspră vieţuire. Mulţi se minunau de el, dar el purta cu şi mai multă uşurinţă osteneala. Căci rîvna sufletului

---

ipostasurilor noastre, fără să ne anuleze pe noi ca ipostasuri, ci întărin-du-ne. Astfel se împlineşte şi în noi dreptatea legii^ conform căreia nu putem scăpa de păcat fără să luptăm împotriva lui pînă la moarte. «împlinirea» legii are două înţelesuri: împlinirea condiţiei prin care putem scăpa de păcat, dar şi împlinirea umanităţii noastre spre care vrea Dumnezeu să ne ducă prin împlinirea legii adevărate a existenţei noastre, împlinire la care noi însă nu putem ajunge fără Hristos. Legea se arată împlinită în cei ce umblă «după Duh». Sfîntul Atanasie vede în biruirea păcatului prin nevoinţa aplicată învăţătura apărată de el despre Hristos ca Cuvîntul lui Dumnezeu care a luat trupulnostru ca să biruiască păcatul şi moartea din el şi deci să-l cureţe ca mijloc de comunicare. în arianism nu putea fi biruit păcatul, pentru că omul nu putea depăşi condiţia sa de creatură supusă legilor relativităţii şi morţii cu ajutorul altei creaturi. In arianism legea nu poate fi împlinită în sensul depăşirii ei şi împlinirii noastre.

12 «îşi umbrea trupul» şi «îl ducea ca pe un rob». Expresia a doua a devenit obişnuită în ascetica monahilor răsăriteni. Trupul nu trebuie să devină stăpîn al omului, ci trebuie condus ca un rob. Atunci poate fi eliberat de patimi şi poate fi făcut mijloc de împlinire a binelui. Iar prin expresia «îşi umbrea trupul» se arată că Antonie nu-şi punea trupul în evidenţă, nu-i dădea importanţă, nu ţinea seama de pretenţiile lui, îl ţinea în poziţia modestă care i se cuvine. Dar prin aceasta îl şi apăra. E un alt sens al acoperirii lui în faţa vrăjmaşului.

stăruind multă vreme în el, întipărea în el tot mai mult deprinderea cea bună. Prin aceasta luînd ca prilej chiar cel mai mic bine văzut la alții, arăta multă sîrguință în a şi-1 însuşi. Priveghea atît de mult că de multe ori petrecea toată noaptea fără să doarmă şi aceasta făcînd-o nu o dată, ci de multe ori, se minunau toți de el. Mînca o singură dată pe zi după apusul soarelui. Dar se întîmpla să mănînce şi numai o dată la două zile, iar de multe ori la patru. Iar mîncarea lui era pîine şi sare; şi băutura, numai apă. De carne şi vin e de prisos chiar şi a vorbi, cînd nici la alți sîrguitori nu se afla aşa ceva. Pentru dormit se îndestula cu o rogojină. Dar de cele mai multe ori se întindea pe pămînt. Nu voia să se ungă cu ulei, zicînd că tinerilor se cuvine să iubească mai mult nevoința şi să nu caute cele ce moleşesc trupul; ci să-1 obişnuiască mai degrabă cu ostenelile, gîndindu-se la spusa Apostolului: «Cînd slăbesc, atunci sînt tare» (II Cor., 12, 10). Căci zicea că atunci se întăreşte sufletul în vigoare dnd se împuținează plăcerile trupului[13]. Era şi acesta un gînd cu adevărat minunat al lui: nu trebuie măsurată cu timpul calea virtuții, nici cu retragerea pentru sine, ci cu dorința şi cu voința mereu treze. De aceea nu-şi amintea de timpul trecut, d fiecare zi socotind-o ca început al nevoinței, se ostenea şi mai mult pentru înaintare, spunîndu-şi necontenit cuvîntul lui Pavel: «Cele dinapoi uitîndu-le, spre cele dinainte tind» (Filip., 3,14)[14]. Dar îşi amintea şi de cuvîntul proorocului Ilie care zice: «Viu este Dumnezeu înaintea căruia mă voi înfățişa azi» (III Regi, 18, 15). Căci ia seama că zidnd: ***azi,*** nu măsura timpul trecut, ci ca unul ce pune pururea început, în fiecare zi se silea să se înfățişeze aşa cum trebuie lui Dumnezeu, cu inima curată şi gata să asculte de voia Lui şi de nimeni altul[15]. Zicea în sine că nevoitorul

13 Ideea aceasta este reluată şi dezvoltată de sfîntul Maxim Mărturisitorul în *Răspunsuri către Talasie,* trad. rom. în Filocalia voi. III, 58, p. 310.

14 Această idee a format tema doctrinei despre «epectaze» a sfîntului Grigorie de Nyssa. Dar în text se dă o interpretare nouă cuvîntului sfîntului apostol Pavel, anume că trebuie să socoteşti că timpul trecut în nevoință nu te asigură că ai adunat un capital de desăvîrşire în care te poți încrede, ci trebuie să socoteşti fiecare clipă ca un început, ca şi dnd n-ai făcut nimic. Altfel te moleşeşti. în fiecare dipă trebuie să împrospătezi gîndul că te arăți în fața lui Dumnezeu. Acesta e «începutul continuu».

15 A vorbit şi poetul francez Charles Peguy de «l'eternel commencement», înțelegînd prin aceasta că de fiecare dată dnd mergi spre acelaşi loc, te gîndeşti la altceva, ca unul ce ai uitat cele ce le-ai gîndit de atîtea ori făndnd acest drum. Dar sfîntul Atanasie vede în aceasta putința de a pune mereu un început cu totul nou în săltarea ta peste toate cele din lume spre Dumnezeu, cu uimirea că de fiecare dată vezi că îl cugeti altfel, îl simți altfel, mereu ca nou, însă totodată cu sentimentul că de-abia acum te-ai lepădat de toate cele pămînteşti şi relative, că de-abia acum eşti la începutul curățirii de ele. Prin aceasta pe de o parte parcă repeți ceea ce ai făcut mereu şi totuşi eşti mereu nou, mereu mai sus. E «mişcarea stabilă» sau «stabilitatea mobilă» (motus stabilis, status mobilis), de care vorbeşte sfîntul Grigorie de Nyssa. Cel ce nu se mişcă în statornicie adoarme spiritual, cum se descompune cel ce se mişcă în nestatornicie şi prin aceasta nu înaintează în infinitatea identică şi mereu nouă pentru noi a lui Dumnezeu, trăită ca atît de nouă că parcă acum nr fi descoperită pentru prima dată.

trebuie să învețe din viețuirea marelui Ilie să-şi vadă pururea ca într-6 oglindă viața lui.

vin

Astfel, stăpînindu-se pe sine tot mai mult, Antonie a plecat la mormintele ce se aflau departe de sat şi rugind pe un cunoscut să-i aducă la mai multe zile pîinea trebuitoare a intrat într-unui din morminte şi închi-zînd uşa lui, a rămas singur înăuntru. Nerăbdînd aceasta vrăjmaşul, ba şi temîndu-se ca nu cumva Antonie să ia pe încetul în stăpînire pustiul cu nevoința lui, venind într-o noapte cu o mulțime de draci, atâta l-a umplut de răni prin lovituri, încât l-a lăsat zăcând jos din pricina chinurilor. Şi zicea că atît de cumplite i-au fost durerile încât nu puteau fi pricinuite de răni de la oameni. Dar purtarea de grijă a lui Dumnezeu (căci nu trece Domnul cu vederea pe cei ce îşi pun nădejdea în El) a făcut ca a doua zi să vină cunoscutul să-i aducă pîinile. Acesta deschizînd uşa şi văzîndu-l jos ca mort, luîndu-l pe spate l-a dus la biserica din sat şi l-a pus pe pămînt. Şi multe din rudenii şi din oamenii din sat şedeau lîngă Antonie ca lingă un mort. Dar pe la miezul nopții venindu-şi în sine şi ridicându-se puțin, când i-a văzut pe toți dormind şi numai pe acel cunoscut priveghind, făcându-i semn să vină la el, l-a rugat să-l ia iarăşi pe spate şi să-l ducă la morminte, fără să trezească din somn pe nimeni.

LX

Fiind dus de acela acolo şi închizînd acela uşa după obicei, a rămas iarăşi singur înăuntru. Şi neputând să stea în picioare din pricina rănilor, se ruga zăcând întins. Şi după rugăciune zicea strigînd: «Sînt aci eu, Antonie! Nu fug de rănile voastre. Căci chiar de-mi veți pricinui mai multe, nimic nu mă va despărți de dragostea lui Hristos» (Rom., 8,35). Apoi rostea din Psalmi: «De se va rîndui în jurul meu tabără, nu se va înfricoşa inima mea» (Ps. 26, 5). Nevoitorul cugeta şi zicea aceasta. Dar vrăjmaşul binelui mirîndu-se că a îndrăznit să vină aci şi după rănile primite, che-mîndu-şi dinii, le-a zis plin de furie: «Vedeți că nu l-am biruit nid prin duhul curviei, nid prin răni. Ba s-a umplut şi de îndrăzneală împotriva noastră. Să-l atacăm şi altfel». Căd e uşor diavolului să născocească şi alte feluri de răutăți. Ded făcură în acea noapte prin lovituri un astfel de zgomot, îndt părea că tot locul se cutremură. Şi parcă desfădnd cei patru pereți ai micii încăperi, demonii intrau prin ei prefăcuți în năluri de fiare şi şerpi. Şi locul întreg era plin de năluciri de lei, de urşi, de leoparzi, de tauri, de şerpi, de aspide, de scorpioni şi lupi. Şi fiecare din aceştia se mişca în felul său. Leul mugea, voind să intre fără să poată, taurul părea să^ia în coarne, şarpele se tîra şi nu ajungea şi lupul repezindu-se era ținut pe loc. Şi zgomotele tuturor erau înspăimîntătoare şi furiile lor,cumplite. Iar Antonie, lovit şi înțepat de ei, simțea un şi mai mare chin în trup. Dar rămînea fără să tremure şi priveghind şi mai mult cu sufletul. Gemea de durerea trupului, dar veghea cu mintea. Şi bătîndu-şi joc de ei, zicea: «Dacă ați avea vreo putere în voi, ar fi fost destul să vină numai unul din voi. Dar fiindcă v-a slăbit Domnul, încercați să mă speriați prin mulțime. E un semn al neputinței

voastre că luați chipurile animalelor». Şi îndrăznind iarăşi zicea: «De sînteți tari şi ați luat putere împotriva mea, nu zăboviți, ci năvăliți. Iar de nu puteți, pentru ce vă tulburați în zadar? Nouă ne este pecete şi zid de apărare credința în Domnul nostru». Dar aceia, încercând multe, scrâşneau din dinți, încât se făceau mai degrabă pe ei de râs, decît pe el.

X

Căci Domnul n-a uitat nici acum de nevoința lui Antonie, ci a venit în ajutorul lui. Fiindcă privind el în sus, a văzut acoperişul cadeschizîn-du-se şi o rază de lumină coborând spre el. Şi dracii s-au făcut dintr-odată nevăzuți. Iar durerea trupului îndată a încetat şi casa s-a luminat întreagă. Iar Antonie simțind ajutorul şi răsuflînd mai bine, uşurat de dureri, se ruga vedeniei arătate, zicînd: «Unde erai? Pentru ce nu Te-ai arătat de la început, ca să-mi opreşti durerile?» Şi s-a făcut glas către el: «Antonie, eram aci, dar am aşteptat să văd lupta ta. Deci fiindcă ai răbdat şi nu te-ai lăsat biruit, îți voi fi pururea ajutor şi voi face numele tău cunoscut pretutindeni». Auzind acestea, s-a sculat la rugăciune. Şi s-a întărit atât de mult, că a simțit că are mai multă putere în trup, decît a avut înainte. Şi era atunci aproape de treizeci şi cinci de ani.

XI

A doua zi, dornic de o viețuire şi mai plină de râvnă, a mers la acel bătrân amintit, rugîndu-l să locuiască cu el în pustie. Dar acela neprimind din pricina vîrstei şi pentru că nu avea un astfel de obicei, Antonie a pornit îndată singur spre munte. Dar vrăjmaşul iarăşi, văzîndu-i sîrguința şi vrând s-o împiedice, i-a pricinuit pe cale nălucirea unui mare disc de argint. Antonie înțelegînd uneltirea urîtorului de bine, s-a oprit şi privind la disc a dat pe față pe diavolul din el, zicând: «De unde poate fi un disc în pustie? Calea aceasta nu e bătătorită şi nu e pe ea vreo urmă de oameni care să umble pe aici. Şi dacă ar fi căzut, nu s-ar fi putut ascunde, fiind foarte mare. Deci cel ce l-ar fi pierdut, întorcându-se şi căutîndu-l l-ar fi putut afla, pentru că locul e pustiu. Aceasta e o meşteşugire a diavolului. Nu-mi vei împiedica prin aceasta rîvna, diavole! Aceasta va fi spre piei-rea ta». Şi spunînd Antonie aceasta, discul s-a mistuit ca fumul de fața focului.

XII

Apoi plecând, iarăşi a văzut nu o nălucire, ci aur adevărat aruncat în drum. De l-a arătat vrăjmaşul, sau cineva cu o putere mai mare spre a întări pe nevoitor şi a-i arăta diavolului că nu dă atenție nici aurului adevărat, n-a spus-o nici el şi n-am aflat nici noi. Ştim numai că ceea ce s-a arătat a fost aur adevărat. Antonie minunîndu-se de mulțimea lui, dar sărind, peste el ca peste foc, l-a trecut fără să se întoarcă măcar să privească. Ba s-a grăbit aşa de mult că nu a mai văzut locul. Deci întă-rindu-şi tot mai mult hotărârea, a înaintat spre munte. Şi dincolo de un rîu a aflat o clădire pustie de atîta vreme, că era plină de târâtoare. Şi trecând râul, s-a sălăşluit în ea. Iar tîrâtoarele ca alungate de cineva au plecat îndată.

Deschizînd intrarea şi aşezînd înăuntru pîini pentru şase luni (căci aceasta o fac tebeii şi ele rămîn un an întreg nestricate) şi avînd şi apă, coborând ca în nişte pivniţe neumblate, a rămas singur înăuntru, nemai-ieşind de acolo şi nemaivăzînd pe vreunul dintre cei ce veneau. A rămas astfel multă vreme acolo nevoindu-se. Primea numai de două ori pe an pîinile aduse în încăperea de sus.

XIII

Iar cunoscuţii care veneau la el, deoarece nu le îngăduia să intre şi de aceea rămîneau zile şi nopţi afară, auzeau înăuntru ca nişte mulţimi zgomotoase, care rosteau cuvinte plîngăreţe şi strigau: «Pleacă din aceste locuri ale noastre. Ce este între tine şi pustie? Nu primeşti ispitele noastre». Cei dinafară crezură la început că sînt nişte oameni care se luptă cu el şi care au coborât pe scări la el. Dar cînd privind prin gaura cheii n-au văzut pe nimeni, socotind că sînt demoni s-au înspăimîntat şi au strigat la Antonie. Dar acesta îi auzea mai mult pe aceştia, decât se îngrijea de aceia. Şi venind aproape de uşă, îi îndemna pe oameni să plece şi să nu se teamă. Căci zicea că dracii pricinuiesc năluciri mai ales celor ce se tem. «Dar voi pecetluiţi-vă pe voi şi plecaţi cu curaj şi lăsaţi-i pe aceştia să se facă ei înşişi de râs». Deci aceia plecau împrejmuindu-se ca şi cu un zid cu semnul crucii[16]. Iar el rămînea şi nu era întru nimic vătămat de aceia. Dar nici nu se obosea luptând. Căd sporirea vederii de sus şi slăbi-dunea vrăjmaşilor îi aducea şi multă odihnă şi îi sădea şi mai multă râvnă. De fapt cunoscuţii care veneau necontenit socotind să-1 găsească mort, îlauzeau psalmodiind: «Să învie Dumnezeu şi să se risipească vrăjmaşii Lui şi să fugă de la faţa Lui cei ce-L urăsc pe El. Precum se topeşte ceara de faţa focului, aşa să piară păcătoşii de la faţa lui Dumnezeu» (Ps. 67, 2-3). Şi iarăşi: «Toate neamurile m-au înconjurat şi cu numele Domnului i-am înfrînt pe ei» (Ps. 117, 12)

XIV

Deci a petrecut aproape douăzeci de ani nevoindu-se astfel fără Săr iasă şi fără să fie văzut de vreunii. Dar după aceea, dorind şi voind mulţi să-i urmeze în nevoinţa şi venind şi alţi cunoscuţi şi forţînd uşa şi împin-gînd-o, Antonie a ieşit ca dintr-un altar în care se afla scufundat în taine şi era purtat de Dumnezeu. Atunci s-a arătat întîia oară din clădire celor ce* veneau la el. Iar aceia privindu-1 s-au minunat văzînd trupul lui avînd aceeaşi înfăţişare, nici umflat prin nemişcare, nici subţiat de posturi şi de lupta cu demonii. Era la fel cum îl ştiau şi înainte de retragere. Iar sufletul arăta aceeaşi curăţie în purtări. Nici închis în sine, din înfrînare, nid revărsîndu-se din plăcere, nid stăpînit de rîs, nici copleşit de tristeţe; nu s-a tulburat văzînd mulţimea, nid nu s-a veselit văzîndu-se primit cu<

16Sfîntul Atanasie vorbeşte de multe ori de obiceiul creştinilor din vremea lui Antonie (din sec. III), moştenit de la predecesori, de a se însemna cu semnul crucii, prin care ridicau în faţa lor un zid de apărare împotriva răutăţilor de tot felul şi luau puterea lui Hristos pentru cele bune. Era o «pecete», pe care nu o putea rupe vrăjmaşul nevăzut, căci ea îi arăta pe creştini că sînt ai lui Hristos şi precum l-a biruit El prin Cruce pe acela, aşa va fi alungat prin cruce şi de la aceştia. Căci unde este Crucea lui Hristos, este El însuşi, cu puterea Lui lucrătoare.

bucurie de atîta lume. Ci era întreg egal cu sine, ca unul ce era călăuzit dej dreapta judecată şi statornidt în ceea ce e propriu firii[17]. Şi pe mulţi cUrţ cei de faţă care pătimeau cu trupul i-a vindecat Domnul prin el, iar pealţii' i-a scăpat de demoni. Domnul îi dădea har lui Antonie şi în vorbire. Prin* aceasta mîngîia pe mulţi întristaţi, iar pe alţii care se duşmăneau între ei îî' , împăca făndu-i prieteni. Pe toţi îi îndemna să nu pună nimic din lumci înaintea dragostei faţă de Hristos. Le spunea şi le cerea să se gîndeascăVla bunătăţile viitoare şi la iubirea de oameni arătată nouă de Dumnezeu; , «Care n-a cruţat nid pe Fiul Său, d L-a dat pe El pentru noi toţi» **(Rom.;** 8, 32). Convingea pe mulţi să aleagă viaţa monahicească şi aşa s-au ivit în munţi lăcaşuri de vieţuire singuratică (mînăstiri) şi pustia s-a umplut d6 monahi, care au părăsit toate ale lor şi şi-au însuşit vieţuirea cereaseâ.

XV

Ivindu-se trebuinţa să treacă peste rîul lui Arsenit (căci trebuia să vizi-; teze pe fraţi), acesta era plin de crocodili. Dar rugîndu-se doar, a pâşit'el", şi toţi cei împreună cu el şi au trecut nevătămaţi. Apoi întordndu-se la lăcaşul de la început al singurătăţii sale (mînăstire), şi-a continuat aceleaşi osteneli cuvioase din tinereţe. Prin vorbiri continui făcea să sporească rîvna celor ce erau de mai înainte monahi, iar pe cei mai mulţi dintre ceilalţi îi mişca spre dragostea de nevoinţă. Şi aşa, prin puterea cuvîntului, s-au înfiinţat foarte multe lăcaşuri de vieţuire singuratică (mînăstiri) şi pe toate le călăuzea ca un părinte.

XVI

Astfel ieşind într-una din zile, şi toţi monahii apropiindu-se de el şi rugîndu-1 să audă de la el un cuvînt, le-a grăit în limba egipteană acestea:

Ajung Scripturile spre învăţătură. Iar noi facem bine să ne îndemnăm unii pe alţii în credinţă şi să ne întărim prin cuvinte. Deci voi aduceţi ale voastre ca nişte fii părintelui, spunînd cele ce le ştiţi. Şi eu ca mai bătrîn în vîrstă dedt voi, vi le dau ale mele pe care le ştiu şi pe care le-am cercat. Să ne fie întîi de toate sîrguinţa comună a tuturor, ca din cele ce le-am început să nu dăm înapoi, nici să descurajăm în osteneli, nici să nu zicem: «Ne nevoim de multă vreme». Ci mai degrabă să ne sporim rîvna, ca şi cînd am începe în fiecare zi. Căci viaţa omenească întreagă e foarte scurtă, asemănată cu veacurile viitoare. Drept aceea şi timpul nostru e nimic faţă de viaţa veşnică[18]. Şi tot lucrul din lume se vinde cu

---

17«Viaţa» cuiva descrisă de altcineva este în mare parte o operă literară a cehii din urmă. Căci dt talent nu se cere pentru a descrie complexitatea sufletească a cuiva? Şi cine poate reda exact acea complexitate? Ea e în mare parte o construcţie a celui ce o descrie., silindu-se totuşi să se apropie tot mai mult de ceea ce constituie viaţa celui înfăţişat. Viaţa lui Antonie, descrisă de sfîntul Atanasie, este în mare parte o operă proprie în care a expus concepţia sa, dar şi concepţia general creştină, care se formase despre drumul unei vieţi duhovniceşti şi-pe care îl urma într-un grad de maximă intensitate şi Antonie. Punmd preţ mai mult pe această construire a unui chip duhovnicesc, datele istorice nu sînt prezentate totdeauna cu precizie şi în strictă înşirare cronologică, d cu oarecare aproximaţie şi în mod amestecat.

18 Un alt temei pentru a socoti fiecare zi ca un început.în viaţa noastră duhovnicească, pe lingă cel al necontenitei noutăţi a bogăţiei nesfîrşite a lui Dumnezeu, din care

prețul valorii lui şi egalul se schimbă pe egal. Dar făgăduința vieții veşnice se cumpără cu foarte puțin[19]. Căci s-a scris: «Zilele vieții noastre şaptezecide ani, iar de vor fi în putere optzeci de ani; şi ce este mai mult decît aceştia, osteneală şi durere» (Ps. 89, 10). Cînd deci în toți cei optzeci de ani, sau chiar în o sută, vom fi stăruit în nevoință, nu vom împărați numai ani egali cu cei o sută de ani, ci în loc de cei o sută vom împărați în vecii vecilor. Şi dacă am luptat pe pămînt, nu vom avea moştenire pe pămînt, ci avem făgăduințele celor din ceruri. Şi după ce am depus trupul stricăcios îl vom primi iarăşi nestricăcios.

XVII

Deci, fiilor, să nu ne moleşim, nici să nu socotim să zăbovim prea mult timp în acestea, crezînd că facem ceva mare. «Căci nu sînt vrednice pătimirile timpului de acum de slava viitoare ce ni se va descoperi» (Rom., 8, 18). Nici să nu socotim, privind la lume, că am renunțat la nişte lucruri mari. Căci tot pămîntul e foarte mic față de cerul întreg. Deci chiar dacă am fi stăpîni peste tot pămîntul şi am renunța la el întreg, n-ar fi vrednic de împărăția cerurilor. Căci precum dacă cineva ar disprețui o drahmă de aramă, ca să câştige o sută de drahme de aur, ar fi prea puțin ceea ce părăseşte, aşa cel ce fiind stăpîn peste tot pămîntul ar renunța la el, puțin ar părăsi şi ar lua însutit. Iar dacă nici tot pămîntul nu e vrednic de ceruri, cel ce lasă puține pogoane e asemenea celui ce n-a lăsat nimic. Dar chiar dacă părăseşte casa, sau aur mult, nu trebuie să se laude, sau să se moleşească încrezut în sine. De altfel trebuie să cugetăm că dacă nu le lăsăm pentru virtute, murind mai pe urmă le lăsăm chiar celor ce nu voim, cum a arătat Eclesiastul (Ecl., 4, 8). Deci pentru ce să nu le părăsim pentru virtute, ca să moştenim

---

Erindem cîte ceva: scurtimea timpului vieții pămînteşti față de veşnicia vieții viitoare în tumnezeu. Toată viața de aici, adunată la un loc, e doar o clipă. Nici în toată viața luată la un loc nu izbutim să punem un început în gustarea nesfîrşitului dumnezeiesc. O zi din clipa care e toată viața noastră pămîntească e a zecea mia parte dintr-o clipă. Nu trebuie să ne legăm de ea. Nici nu ne-am trezit bine la ceea ce s-a întîmplat şi a şi trecut. Ne lunecă viața aceasta ca o clipă, ca o clipă care lunecă fără măcar să ne dăm seama de cea mai mare parte a ei. că e o clipă care lunecă.

toate de la început, ieşind din această crustă. Prin aceasta a intrat în eternitate, căci a intrat oarecum în deofiintimea cu alții, ca Persoanele Sfintei Treimi între Ele, şi din puterea iubirii între Ele. Trebuie să-I iubesc pe altul ca pe mine. Sau să mă iubesc pe mine, iubind pe altul. Sîntem una fără să ne confundăm. Nouă, celor de rînd, ni se va sfărîma, nădăjduim, crusta cînd vom trece din viața aceasta, măcar fără voie, dacă am tins aici să ieşim din egoismul nostru.

19 Trebuie pe de altă parte să avem grijă de timp, tocmai pentru că e foarte scurt şi trece repede. Căci, pe de altă parte, cu el putem câştiga eternitatea. Dumnezeu acordă timpului şi chiar clipei, oricât de scurte sînt, o valoare nemăsurată şi deci trebuie să fim şi noi foarte atenți la ele. O clipă trăită pentru Dumnezeu o prețuieşte El atît de mult, că ne vinde pentru ea veşnicia vieții în El.sau nesfîrşitul ei. Dar numai dacă nu vrem să ne lipim de clipă ca şi dnd ar fi în ea însăşi suprema realitate. De aceea trebuie să avem grijă de fiecare clipă. Trebuie să fim cu mare luare-aminte la ea, să fim într-o continuă luare-aminte, cum spun nevoitorii răsăriteni; trebuie să trăim fiecare dipă conştienți că de ea depinde veşnida noastră. Lucrurile se schimbă între ele egal cu egal, pentru că toate sînt pieritoare. Dar cu un lucru pieritor dat lui Dumnezeu putem cumpăra veşnicia. Lucrurile între ele au o egală «valoare» pieritoare. Dar folosite pentru cumpărarea veşniciei, ele dobîndesc o valoare egală cu veşnicia.

15 Bunătățile sufletului cîştigat aici ne trag spre împărăția iubirii sau ne gătesc calea spre ea. Deci într-un fel s-au dus înaintea noastră acolo. Cele bune ne trag înainte. Numai egoismul ne trage înapoia a ceea ce sîntem, spre o stare tot mai egoistă, tot mai închircita, Dumnezeu e cel mai bun, cel mai generos partener de comerț cu noi. Dar să-I dăruim în fiecare clipă altceva ca şi dnd nu I-am dat nimic înainte. Căci altfel rămînem închişi în crusta egoismului care ne duce la moarte. Antonie le-a dat

împărăția?[20] Pentru aceea să nu se lase cucerit careva dintre noi de pofta de a dobîndi. Căci ce cîştig avem din a dobîndi cele ce nu le ducem cu noi? Pentru ce să nu dobîndim acelea pe care putem să le şi ducem cu noi, care sînt cuminţenia, dreptatea, cumpătarea, bărbăţia, înţelegerea, dragostea, iubirea de săraci, credinţa în Hristos, nemînierea, iubirea de străini? Dobîndindu-le acestea le vom afla ajunse înaintea noastră şi primindu-ne în pămîntul celor blînzi".

XVIII

Drept aceea, să ne încredinţăm şi din acestea că nu trebuie să fim nepăsători, mai ales cugetînd că sîntem slujitorii lui Hristos şi că sîntem datori să slujim Stăpînului. Sluga nu va cuteza să spună: «Odată ce am lucrat ieri, nu mai lucrez azi». Nici nu măsoară timpul trecut, ca să înceteze de a lucra în zilele următoare, ci arată în fiecare zi, cum s-a scris în Evanghelie, aceeaşi rîvnă, ca să placă stăpînului său şi să nu se primejduiască. La fel şi noi să stăruim în fiecare zi în această nevoinţa, ştiind că de vom nesocoti-o într-o singură zi, nu ne va ierta pentru timpul trecut, ci se va supăra pe noi pentru nepăsarea noastră. Căci aşa am auzit şi la Iezechiel (Iez., 18). Iar Iuda a pierdut pentru o singură noapte toată osteneala timpului trecut[21].

XLX

Să stăruim deci, fiilor, în nevoinţa şi să nu ne moleşim. Că în aceasta avem şi pe Domnul împreună-lucrător, precum s-a scris că Dumnezeu îi este împreună-lucrător spre bine tot celui ce a ales binele (Rom., 8, 28). Iar spre a nu ne face nepăsători, e bine să cugetăm la spusa Apostolului: «Mor în fiecare zi» (I Cor., 15,31). Căci dacă am trăi şi noi ca cei ce mor în fiecare zi, n-am păcătui. Iar ceea ce se spune prin aceasta trebuie s-o înţelegem aşa: sculîndu-ne în fiecare zi, să socotim că nu vom rămîne în viaţă pînă seara şi cînd ne culcam să socotim că nu ne vom mai scula. Căci viaţa noastră e prin fire nesigură şi ne e măsurată în fiecare zi de Providenţă[22]. Cugetînd şi trăind astfel nu vom păcătui, nici nu vom pofti ceva pe pămînt, nici nu ne vom mînia pe cineva, nici nu vom aduna comori pe pămînt, ci vieţuind ca unii ce aşteptăm în fiecare zi să murim, vom fi ca unii care nu avem aci nimic şi le vom da toate tuturor[23]. Nu vom fi stăpîniţi deloc nici

---

20 Vom moşteni bogăţia nesfîrşită a împărăţiei, sau vom fi împăraţi peste toate, dacă am dat în viaţă măcar unele din puţinele lucruri pieritoare ţinute în mod egoist. Toţi ni se vor dărui, în acest caz, în viaţa viitoare cu tot ce au, din dragostea lor, dacă ne-am dăruit şi noi prin ceea ce le-am dat lor.

21 Este o idee pe care de asemenea a reluat-o sfîntul Grigorie de Nyssa, arătînd că cel ce se [illegible] luminoase de viaţă dătătoare venite de la ei. Egoismul ne trage mai jos din putinţa de a fi oameni, putinţă cu care am venit pe lume.

tot mai săracă, tot mai neputincioasă. Săvîrşind o faptă egoistă, sau nesăvîrşind faptele de dragoste, vom vedea mai tîrziu rezultatul însingurării noastre, sau al crispării noastre, al [illegible] sileşti să urci neîncetat. Statornicia se menţine prin mişcare în sus (status mobilis). Oprirea din urcuş e moleşeală. Şi moleşeala stinge focul din suflet. Cînd cineva opreşte pentru un moment alimentarea focului iubirii, l-a slăbit, a slăbit căldura sufletului.

22 Viaţa noastră nu stă prin ea însăşi şi nu ne e ştiută durata ei. Durata ei e ştiută numai de Dumnezeu. Căci Providenţa Lui ne-o prelungeşte în fiecare zi, măsurîndu-ne cîte o bucată scoasă din nimic.

23 In preajma morţii nu-ţi mai trebuie nimic din cele ce ai. Toate îşi pierd valoarea. De trăieşti mereu cu sentimentul că eşti în preajma morţii, nu vei căuta să ai şi să dobîn-deşti nimic, socotindu-le toate fără nici o valoare. Le dai toate fără nici o părere de rău.

de pofta femeii, nici a altei plăceri murdare, ci le vom ocoli ca pe ceva trecător, simţindu-ne mereu în preajma morţii şi avînd în faţa vederii ziua judecăţii. Căci frica şi mai înainte vederea chinurilor topeşte dulceaţa plăcerii şi ridică sufletul aplecat spre cele de jos".

XX

Drept aceea odată ce-am început şi am pornit pe calea virtuţii, să ne întindem şi mai mult spre ea, ca să ajungem la cele dinainte (Filip., 3, 14). Şi nimeni să nu se întoarcă spre cele dinapoi ca soţia lui Lot (Fac, 19, 26). Mai ales pentru că Domnul a zis: «Nimeni punînd mîna pe plug şi întorcîndu-se spre cele dinapoi, nu este vrednic de împărăţia cerurilor» (Luca, 9, 62). Iar a se întoarce nu înseamnă nimic altceva, decît a se răz-gîndi şi a cugeta iarăşi la cele lumeşti. Nu vă temeţi deci, auzind despre virtute, nici nu vă miraţi de numele ei. Căci nu e departe de noi, nici nu ia fiinţă în afară de noi, ci este un lucru cu putinţă de împlinit de către noi şi un lucru uşor, numai să voim. Păgînii (elenii) călătoresc departe şi străbat mări ca să înveţe carte. Dar noi nu avem nevoie să călătorim departe pentru împărăţia cerurilor, nici să străbatem marea pentru virtute. Căci venind Domnul a spus: «împărăţia cerurilor este înlăuntrul vostru» (Luca, 17, 21). Deci virtutea are nevoie numai de voinţa voastă. Fiindcă este în voi şi ia fiinţă din voi. Căci sufletul avînd prin fire puterea cugetătoare, din aceasta se naşte virtutea. Şi o are prin fire ca să rămînă cum a fost făcut. Şi a fost făcut bun şi foarte drept[24]. De aceea Isus al lui Navi i-a poruncit poporului zicînd: «îndreptaţi inima voastră spre Domnul Dumnezeul lui Israel» (Ios., 24, 23). Iar Ioan îndemna: «Drepte faceţi cărările voastre» (Matei, 3, 4). Iar în dreptatea sufletului se arată felul înţelegător al lui, aşa cum a fost creat. De aceea dnd se abate şi se strîmbă de la starea lui cea după fire, se spune că aceasta e răutatea sufletului. Deci nu e greu lucrul virtuţii. Căci sîntem în virtute dacă rămînem aşa cum am fost făcuţi. Iar dacă cugetăm cele rele, vom fi judecaţi ca răi. Dacă lucrul ar trebui căutat în afară de noi, ar fi cu adevărat greu. Dar dacă e în noi, să ne păzim de gînduri murdare şi sufletul luat de la Domnul ca un dar sprepăstrare, să-l păzim pe seama Domnului, ca El să recunoască făptura Lui ca păstrată astfel precum a făcut-o[25].

---

19. Păcatul se naşte din prea marea alipire la cele din lume şi la viaţa legată de ele. Dacă nu am simţi alipiri de Dumnezeu şi de viaţa veşnică ce o vom avea de la El, nu s-ar simţi aplecarea spre păcat.

24 Se condiţionează naşterea virtuţii pe de o parte de voinţă, pe de alta, de puterea cugetătoare a sufletului. Nu există înţelegere fără voinţă, sau invers. Ia ce ar înţelege sufletul despre bine, dintre fapte, dacă n-ar avea voinţa ca să aleagă între ele? Sau cum s-ar putea manifesta o voinţă fără înţelegere? Dar de caracterul înţelegător şi voluntar al sufletului ţine pe de altă parte tendinţa (sau voinţa), să rămînă aşa cum este, adică bun, sau să aleagă în temeiul înţelegerii importanţei lui pentru om, binele. Dar de voinţă ţine şi putinţa de a voi şi contrar binelui. Insă alegerea răului nu mai ţine pe om în cadrul firii lui, ci o perverteşte pe aceasta, aduce slăbirea şi dezordinea în om şi între oameni. E firesc omului să vrea binele. Dur ceea ce e firesc omului se împlineşte cu voia lui cea adevărată.

25 Sufletul ne e dat ca un dar spre a-1 păstra pentru a cugeta, simţi, lucra prin voia noastră, dată şi ea de Domnul odată cu sufletul, pentru El şi prin aceasta şi pentru buna dezvoltare a noastră. Sufletul e un dar de la Dumnezeu, însă de acest dar e legată şi datoria de a-1 folosi cum se cuvine pentru Dumnezeu şi pentru noi. Voia noastră însăşi este un dar, însă folosind-o aşa cum se cuvine, facem şi noi ceva ce place Domnului şi în acelaşi timp ne face fericiţi şi pe

XXI

Să luptăm ca să nu ne tiranizeze mînia, nici să ne stăpînească pofta. «Mînia omului nu lucrează dreptatea lui Dumnezeu» (Iacov, 1, 20). «Iar pofta, zămislind, naşte păcatul. Iar păcatul săvîrşit aduce moartea» (Iacov 1,15). Vieţuind astfel, să priveghem cu luare aminte şi, precum s-a scris, să ne păzim inima cu toată grija. Căci avem vrăjmaşi cumpliţi şi vicleni, pe demonii cei răi. Şi împotriva lor ne este lupta cum a zis Apostolul: «Căci lupta noastră nu este împotriva sîngelui şi a trupului, ci împotriva căpeteniilor şi a stăpîniilor şi a stăpînitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii în cele din văzduh». (Efes., 6, 12). Fiindcă e mare mulţimea lor în văzduhul nostru şi nu sînt departe de noi. Şi e mare deosebirea între ei[26]. Despre firea lor şi despre deosebirea lor s-ar putea vorbi mult, dar descrierea aceasta o lăsăm pe seama altora mai mari ca noi. Ceea ce ne trebuie nouă e să cunoaştem meşteşugirile lor împotriva noastră.

XXII

Deci aceasta s-o cunoaştem întîi, că dracii n-au fost creaţi ca cei ce poartă numele de draci. Căci nimic rău n-a făcut Dumnezeu. Ci au fost făcuţi **şi ei buni. Dar căzînd** de la **cugetarea cerească şi învîrtindu-se în** jurul pămîntului, i-au **amăgit** pe **păgîni** cu **năluciri. Iar pe noi, creştinii,** pizmuindu**-ne,** toate le mişcă voind să **ne împiedice în suişul** spre **cer,** ca să nu ne urcăm acolo de unde au căzut ei. **De aceea e nevoie de** multă rugăciune şi nevoinţă, ca primind cineva **prin Duhul** darul deosebirii duhurilor, să poată cunoaşte cele ale lor: care **dintre** ei sînt mai puţin răi, care mai răi decît aceia şi în ce uneltire se străduieşte fiecare

---

noi. Ceea ce vine de la Domnul este al Lui, însă şi al nostru, ca dezvoltîndu-1, să se bucure şi El ca de un dar dat de noi Lui, să se bucure de dezvoltarea creaţiunii Lui. Voim datorită lui Dumnezeu, dar totuşi a voi se datoreşte şi nouă. Şi voim cu adevărat pentru noi, cînd voim pentru El. Cînd vrem să fim numai ai noştri, să voim numai pentru noi, ne împuţinăm existenţa. Am primit existenţa prin El din nimic; ne-o menţinem şi o sporim şi noi prin voia noastră, cînd voim să o menţinem şi s-o sporim prin El.

26 In capitolul acesta (21) se vorbeşte de «trupurile subţiri»- ale demonilor, de alergarea lor mai repede dintr-un loc în altul, de mişcarea lor «în văzduh». La baza acestora s-ar putea vedea acest înţeles: duhurile nu vieţuiesc într-o nespaţialitate totală, care le-ar face posibilă o atotprezenţă. Ei au o nespaţialitate asemenea sufletului nostru care e legat totuşi de un trup format de el ca un organism din materia lumii. Deci au şi ele o anumită legătură, nu cu un trup organic, format de ele, ci cu un înveliş trecător format din aerul cosmosului, sau cu ceea ce corespunde acestuia în spaţiile interplanetare, sau dintre sistemele planetare. Ele sînt astfel «în văzduh» cu acest înveliş subţire, pe care-1 pot şi schimba cu uşurinţă. Astfel ele se pot mişca foarte repede, ca nişte vîrtejuri mai mari sau mai mici, mal simţite sau mai puţin simţite, de vînt. în baza acestei legături cu aerul cosmic, sau cu ceea ce îi corespunde lui în spaţiile interplanetare, ele îşi pot da cu uşurinţă şi anumite forme trecătoare asemănătoare trupurilor de oameni sau de animale. De asemenea pot intra în lucruri, în plante, în animale, chiar în oameni şi pot stărui mai mult în anumite locuri. Din convingerea aceasta se explică rugăciunile de sfinţire a tuturor lucrurilor, locurilor şi persoanelor, ca şi de alungare a duhurilor din ele, săvîrşite de Biserică. Teolo-
gul grec Yannaras vorbeşte de o «metafizică a trupului». S-ar putea spune că există şi o metafizică a aerului, a apei şi a tuturor lucrurilor şi organismelor animale şi vegetale. în acest spaţiu «metafizic», dar creat, se mişcă duhurile.

dintre ei şi cum poate fi învins şi scos fiecare din bine. Căci multe sînt meşteşugirile lor şi multe cursele lor. Fericitul Apostol şi cei ce le-au cunoscut ca el pe acestea, zic: «Nu ne sînt necunoscute gîndurile lui» (II Cor., 2,14). Iar noi din cele ce le-am pătimit de la ei, trebuie să ne îndreptăm prin ele unii pe alţii. Eu avînd o parte din cercarea acestora, vă grăiesc ca unor fii.

XXIII

Deci aceştia, cînd văd pe oricare creştin, dar mai ales pe monahi, oste-ninduse şi înaintînd, încearcă întîi să-1 ispitească, ridicând multe sminteli în cale. Iar smintelile sînt gîndurile rele. Dar nu trebuie să ne temem de momelile lor. Căci acelea sînt doborîte îndată prin rugăciuni şi postiri şi prin credinţa în Domnul. Dar nici doborîţi ei nu încetează, ci vin îndată iarăşi cu viclenie şi meşteşugire. Căci când nu pot să înşele inima pe faţă cu o plăcere murdară, vin iarăşi în alt chip şi se silesc să sperie pricinuind alte năluciri, prefăcându-se şi imitînd femei, fiare, reptile, trupuri de uriaşi şi mulţime de ostaşi. Dar nu trebuie să ne temem nici de nălucirile acestea. Căci nu sînt nimic, ci se mistuiesc îndată, mai ales dacă omul se întăreşte cu credinţa şi se împrejmuieşte cu semnul crucii. Dar sînt plini de îndrăzneală şi de neruşinare. Căci de sînt biruiţi, ne atacă, iarăşi, în **alt** chip. Se prefac că ghicesc şi că ne spun de mai înainte ceea ce va **veni** după multe zile, se arată înalţi ajungînd pînă la acoperiş şi groşi, ca pe **cei** ce nu i-au putut amăgi prin gînduri să-i răpească prin astfel de năluciri. Iar de vor afla sufletul şi astfel neclătinat în credinţă şi în cugetarea nădejdii, aduc pe căpetenia lor.

XXIV

Iar de acela zicea că de multe ori apare aşa cum l-a descris Domnul pe diavolul lui Iov, zicând: «Ochii lui chip de luceafăr. Din gura lui pornesc ca nişte făclii aprinse, ce scapără ca nişte săgeţi de foc. Din nările lui iese ca un fum de cuptor arzînd de focul unor cărbuni aprinşi. Sufletul lui, cărbuni aprinşi. Din gura lui iese o flacără» (Iov, 41, 9-11). Aşa apărând

căpetenia dracilor, înspăimîntă, precum am spus înainte, grăind viclea**nul lucruri** mari, cum iarăşi l-a dat pe faţă Domnul, spunînd lui Iov: **«Socoteşte** fierul ca paiele şi arama ca lemnul putred. Marea o socoteşte **ca un vas** de unsoare şi pe portarul adîncului ca pe un rob. Socoteşte **adîncul ca** un loc de plimbare»- (Iov, 41,17-22). Iar prin proorocul a spus: **«Zis-a** vrăjmaşul: gonind îi voi prinde» (leş., 15, 9); şi iarăşi prin altul: **«Toată** lumea o voi lua în mină ca pe un cuib şi ca pe nişte ouă părăsite le **voi ridica»** (Isaia, 10,14). Şi încearcă să se fălească cu unele ca acestea şi **le vesteşte** acestea, ca să amăgească pe cinstitorii de Dumnezeu. Dar noi **credincioşii** nu trebuie să ne speriem nici de nălucirile acestea, nici să **luăm aminte** la cuvintele lui. Fiindcă minte şi nu spune nimic adevărat. **Căci grăind** cu îndrăzneală acestea şi atîtea altele, balaurul a fost atras ca

' într-o undiţă de Mîntuitorul şi ca o vită a primit căpăstrul în jurul botului; **şi ca unui** cal i-au fost prinse nările în belciug şi buzele i-au fost găurite cu

, o aulă. Şi a fost legat de Domnul ca o vrabie ca să ne putem bate joc de el **(Iov, 40,** 19-24). Atît el cît şi demonii cei împreună cu el au fost doborîţi la **pămînt ca** nişte scorpii şi şerpi, spre a fi călcaţi în picioare de noi, creşti**nii. Şi dovada** acestui fapt e că noi vieţuim protivnic lui. Căci cel ce se **lăuda să** sece marea şi să cuprindă lumea, iată că nu poate să împiedice **acum** nevoinţa voastră şi nici pe mine să grăiesc împotriva lui[27]. Să nu **luăm deci** seama la cele ce le spune, căci minte, nici să nu ne speriem de **nălucirile** lui, fiind şi acestea mincinoase. Căci nu e lumină adevărată cea **care se** arată în ele, ci mai degrabă acestea poartă în ele începuturile şi **chipurile** focului gătit lor, în care vor arde. Cu ele încearcă să înspăimînte **pe oameni.** Ele apar, dar se şi mistuiesc de la sine, nevătămînd pe nici **unul dintre** credincioşi, ci purtînd asemănarea focului viitor ce-i va primi **pe aceia.** De aceea credincioşii nu se cuvine să se înfricoşeze. Căci toate **meşteşugirile** lor sînt nimic în faţa harului lui Hristos.

XXV

Sînt vicleni şi gata să se prefacă şi să se preschimbe în toate înfăţişă**rile. Adeseori** se prefac chiar a cînta psalmi, măcar că nu se arată amin-**tlndu-şi** de cuvintele din Scripturi. Se întâmplă că şi cînd citim noi, să ros

27Lumea duhurilor poate să devină transparentă celor ce printr-o asceză accentuată s-au desprins total de lumea văzută şi stăruie în această despărţire printr-un mare efort spiritual, de care noi nu ne-am apropiat. Ei provoacă la o luptă mai îndîrjită pe demoni, luptă de care nu au nevoie pentru cei ce le stau în braţe ca o pradă uşoară prin viaţa stăpînită de patimi. Acestora le lasă impresia că sînt stăpîni pe ei înşişi, că nu fac nimic rău, sau că răul în care se complac e opera lor. Deci apariţiile ce se arată celor ce stăruie într-o nevoinţa încordată au şi ceva real în ele: mirosurile, fierbinţelile, chipurile animalice ce li se arată ca forme ispititoare ale patimilor urîte, în noroiul cărora se scaldă demonii, care sînt si nişte chinuri pentru ei şi pentru cei ce se molipsesc de ele, avînd să ia proporţii înfricoşătoare în iadul definitiv, în care vor fi şi demonii şi cei ce le-au urmat pilda prin lipsa lor de credinţă şi prin vieţuirea lor.

teascâ adeseori îndată, ca pe un ecou, cele ce au fost citite. Ba dormind noi, ne scoală la rugăciuni. Şi aceasta o fac des, aproape neîngăduindu-ne nici **să dormim* Se** mai **întîmplă uneori să ia si chipuri de călugări, prefă-**dndu-**se că** vorbesc ca nişte **oameni evlavioşi, ca să amăgească prin ase**mănarea înfăţişării şi să atragă **pe cei amăgiţi de ei** unde voiesc. Dar nu trebuie să fie luaţi în seamă chiar dacă ne **scoală la** rugăciune, chiar dacă ne sfătuiesc să nu mîncăm deloc, chiar dacă se prefac că ne pîrăsc şi ne osîndesc de cele la care ne-au îndemnat odată. Căd nu o fac aceasta din evlavie şi de dragul adevărului, d ca să ducă pe cei simpli la deznădejde şi să le spună că nevoinţa nu le este de folos şi să facă pe oameni să simtă că viaţa monahală este împovărătoare şi foarte grea şi să se plictisească de ea şi să-i împiedice să vieţuiască potrivnic lor[28].

XXVI

Proorocul trimis de Domnul i-a deplîns pe ei, zidnd: «Vai celui ce adapă pe aproapele cu băutura tulbure a pieirii» (Avac, 2,15). Căd acest fel de meşteşugiri şi gînduri fac să se piardă calea ce duce la virtute. Iar Domnul însuşi astupa gura dradlor chiar dnd spuneau adevărul, zidnd: «Tu eşti Fiul lui Dumnezeu» (Luca, 4,41) şi-i împiedica să grăiască, ca nu cumva în adevărul spus să-şi semene şi răutatea lor, şi ca să ne obişnuiască şi pe noi să nu le dăm crezare acestora nidodată, chiar dacă par să spună adevărul. Căd nu se cuvine, avînd noi dumnezeieştile Scripturi şi libertatea de la Mîntuitorul să ne lăsăm învăţaţi de diavolul[29] care nu şi-a păzit locul său, d a cugetat altele în locul celor ce se cuveneau. De aceea Domnul îl opreşte chiar şi dnd spune cuvinte din Scriptură zidnd: «Iar Dumnezeu a spus celui păcătos: Pentru ce povesteşti dreptăţile Mele şi iei legămîntul Meu prin gura ta?» (Ps. 19,16). Căd toate le fac şi le **grăiesc** şi le tulbură şi în toate se prefac şi pe toate le amestecă ca să **amăgească** pe cei simpli. Şi pridnuiesc lovituri şi rid nebuneşte şi şuieră; **iar de nu**-i ia dneva în seamă plîng şi se văicăresc ca nişte biruiţi.

XXVII

Astfel Domnul ca Dumnezeu le-a închis gura dracilor. Iar noi, învă-ţînd de la sfinţi, trebuie să facem ca aceia şi să urmăm pilda bărbăţiei lor.-Căci şi aceia văzînd acestea ziceau: «Cînd a stătut păcătosul împotriva mea, am amuţit şi m-am

28 Se preţuieşte în toate scrierile duhovniceşti din Răsărit, începînd cu aceasta, dreapta măsură sau cumpăna. Nu trebuie să fim nici nepăsători faţă de păcatele trecute, dar nici să ne lăsăm cuprinşi de deznădejde, care poate duce uneori tot la nepăsarea pricinuită de sentimentul neputinţei şi al resemnării. Să ne căim de cele rele săvîrşite In trecut şi să ne oprim de la repetarea lor, dar să nu disperăm uitînd de mila lui Dumnezeu. Şi chiar dacă nu putem duce o viaţă cu totul curată de păcat, să nu părăsim orice efort. Ci să ne silim să facem mereu atîta dt putem. Căd prin aceasta înaintăm treptat spre o stare mai bună.

29 Ascultînd pe diavol, ne facem robii lui, lăsîndu-ne stăpîniţi de patimile de la el. Ascultînd de Domnul, ne păstrăm libertatea cu care ne-a înzestrat şi sporim în ea. Căd cele bune le săvîrşim în libertate, arătată în efortul nostru, pe dnd cele rele le săvîrşim stăpîniţi de patimi.

smerit şi am tăcut de cele bune» (Ps. 38, 2). Şi iarăşi: «Iar eu ca un surd n-am auzit şi ca un lipsit de grai, n-am deschis gura mea. Şi m-am făcut ca un om care nu aude» (Ps. 37, 14). Deci şi noi să nu-i auzim pe ei ca unii ce sîntem străini de ei, nici să ascultăm de ei chiar de ne scoală la rugăciune şi chiar de ne vorbesc despre posturi. Iar în privința hotărîrii de-a ne nevoi, să luăm aminte mai degrabă la noi înşine şi să nu ne lăsăm amăgiți de ei, care toate le fac cu viclenie. Pe de altă parte nu trebuie să ne temem de ei, chiar dacă par că dau năvală asupra noastră, chiar de ne amenință cu moartea, căci sînt slabi şi nu pot nimic, decît numai să ne amenințe.

XXVIII

Am vorbit despre aceasta pînă acum în trecere. Dar nu ne va fi greu să vorbim acum mai pe larg. Căci reamintirea lor vă va fi spre întărire. Venind Domnul la noi, a căzut vrăjmaşul şi au slăbit puterile lui. Dar nemaiputînd face nimic, totuşi ca un tiran ce este, chiar căzut, nu se liniştește, ci amenință fie măcar şi numai prin cuvinte. Să se gîndească fiecare din voi la aceasta şi va putea să disprețuiască pe demoni. Dacă ar fi legați de acelaşi fel de trupuri cum sîntem noi, le-ar fi cu putință să spună: fiindcă oamenii ne sînt ascunşi, nu-i aflăm, dar cînd îi aflăm îi vătămăm. Căci în acest caz am putea să ne ascundem de ei, închizînd uşile în fața lor. însă fiindcă nu sînt aşa, pot intra chiar de le sînt uşile închise şi întîiul dintre ei, diavolul, se află în tot văzduhul. Pe lîngă aceea, sînt pururea voitori de rău şi gata spre vătămare şi, cum a zis Mântuitorul, «diavolul este, de la început, ucigător de oameni» şi «tatăl răutății» (Ioan, 8,44). Dar noi totuşi trăim viețuind contra lui. Prin aceasta se fac vădiți că nu pot nimic. Căci nu-i împiedică de la uneltire nici distanța, nici nu ne socotesc prieteni ai lor, ca să ne cruțe, nici nu sînt de bine iubitori, ca să ne îndrepteze, ci sînt mai vîrtos răi şi nimic nu le stă mai mult la inimă decât să vatăme pe cei iubitori de virtute şi cinstitori de Dumnezeu. Deci numai pentru că nu pot face nimic, nu fac nimic decît să ne amenințe. Căci dacă ar putea n-ar întîrzia, ci îndată ar face răul, avînd totdeauna voința gata spre aceasta, mai ales împotriva noastră. Iată şi acum adunîndu-ne grăim împotriva lor şi ştiu că sporind noi (în nevoință) ei slăbesc. Dacă ar avea deci putere, nu ne-ar lăsa pe nici unul dintre noi, creştinii, să viețuim după Dumnezeu. Căci păcătosului îi este scârbă de cinstirea lui Dumnezeu. Deci pentru că nu pot nimic, se rod şi mai mult pe ei înşişi, că nu potface nimic din cele **cu** care ne amenință.

Apoi trebuie cugetat şi aceea, spre a **nu** ne teme: dacă le-ar fi fost **cu** putință să ne vatăme, n-ar fi venit **cu** zgomot, nici n-ar fi iscat năluciri, nici n-ar **fi** uneltit prin schimbarea înfățişării. Ci le-ar fi fost destul numai să vină, ca să facă ceea ce pot şi voiesc. Fiindcă oricine are putere nu omoară cu năucirea, nici nu sperie prin zgomote, ci se foloseşte el însuşi de putere precum voieşte. însă dracii, neputînd nimic, joacă ca pe scenă, schimbîndu-şi chipurile şi speriind copiii, prin năucirea zgomotelor şi prin înfățişări prin care se dovedesc mai degrabă vrednici de disprețuit ca unii ce sînt neputincioşi. Căci îngerul adevărat, trimis de Domnul împotriva asirienilor, n-a avut nevoie de zgomote, nici de năluciri din afară, nici de lovituri, nici de ciocănituri. Ci s-a folosit liniştit de puterea sa şi a omorît

îndată o sută optzeci şi cinci de mii (IV Regi, 19,35). Iar dracii nu pot nimic, chiar dacă încearcă să înspăimînte prin năluciri.

XXIX

Dar dacă cineva, cugetînd la cele întîmplate cu Iov, ar putea întreba: «Pentru ce diavolul atacîndu-1 pe acela a putut face toate împotriva lui? Cum l-a sărăcit de toate avuțiile, i-a omorît fiii şi pe el l-a lovit cu bubă rea?» (Iov, 1, 15-22; 2, 1-7), să ştie că nu diavolul a putut face acestea, ci Dumnezeu care l-a predat lui spre cercarea lui Iov. De fapt diavolul neputînd face nimic a cerut putere de la Dumnezeu şi primind-o a făcut acelea. Deci şi din aceasta poate fi disprețuit diavolul şi mai mult, că deşi a voit, n-a avut nici o putere împotriva unui om drept. Şi cerînd nu o dată, ci şi a doua oară, se arată şi din aceasta slab şi neputînd face nimic[30]. Şi nu e de mirare că n-a avut putere asupra lui Iov, cînd nu s-a putut face nici nimicitorul animalelor, decât îngăduindu-i Dumnezeu. Nu are putere nici asupra porcilor. Căci ll rugau, cum s-a scris în Evanghelie, pe Domnul,

26. Dumnezeu le dă toate şi de aceea numai El le poate şi lua. El lasă să vină greutățile peste cei drepți, vrînd să-i facă şi mai tari prin răbdarea lor. Dumnezeu nu vrea să țină pe om în puful moale care moleşeşte, ci îngăduie să vină pentru el împrejurări aspre, ca să-i întărească bărbăția. îl vrea pe om ridicat la treapta unui partener demn de El. Desigur că sînt şi necazuri care vin din depărtarea de Dumnezeu, izvorul vieții. Dar şi din acestea

zicînd: «Ingăduie-ne să mergem în porci» (Matei, 8, 24). Iar dacă n-au putere nici asupra porcilor, cu atît mai mult nu au împotriva oamenilor făcuți după chipul lui Dumnezeu.

XXX

Deci numai de Dumnezeu trebuie să ne temem, disprețuindu-i pe aceştia şi netemîndu-ne deloc de ei. Ci cu dt mai mult încearcă să facă a-cestea, cu atât mai mult să ne încordăm nevoința împotriva lor. Căd mare armă este împotriva lor viața dreaptă şi credința în Dumnezeu. Căd se tem de post, de priveghere, de rugăduni, de biîndețe, de linişte, de neiu-birea de arginți, de neiubirea de slava deşartă, de smerita cugetare, de iubirea de sărad, de milostenii, de nemîniere şi în primul rînd de dreapta credință în Hristos a nevoitorilor. Pentru aceea fac toate, ca să nu-i vadă căldndu-i în pidoare. Fiindcă cunosc harul dat de Mîntuitorul

poate cîştiga omul, ca din nişte avertismente. Pe de altă parte, Dumnezeu nu lasă pe om greutăți mai mari ca cele pe care le poate răbda. Nu-1 lasă să fie copleşit de ele. Dar tocmai mărimea greutăților îngăduite să vină peste om, arată ce resurse de putere zac ascunse în el, resurse pe care greutățile îi dau prilejul să le pună în lucrare. Pe de o parte, totul are omul de la Dumnezeu; pe de alta, e lăsat în situația ca să şi le facă proprii prin răbdarea cu care suportă amenințarea venită asupra celor dăruite. Faptul că omul ar putea pierde bunurile dăruite, nerăbdînd greutățile păstrării lor, arată că el capătă prilejul de a şi le însuşi oarecum, la rîndul său, prin efortul său. Dar omul le cîştigă oarecum el însuşi alipin-du-se totuşi de Dumnezeu, cu prețul renunțării la toate. Prin aceasta el vede că în Dumnezeu a aflat izvorul tuturor: a aflat infinit mai mult decît în ele. Iar alipirea omului de Dumnezeu nu poate» fi un rezultat al greutăților suferite de om de silă. Aeenstu trebuie să fie opera voinței lui.

celor ce cred, împotriva lor, odată ce El însuşi a zis: «Iată v-am dat vouă putere să călcați, peste şerpi şi scorpii şi peste toată puterea vrăjmaşului» (Luca, 10, 19).

XXXI

Iar dacă se prefac că prevestesc să nu socotească dneva aceasta un motiv de a se încrede în ei. De fapt de multe ori ei spun de unii frați că vor veni peste dteva zile. Şi aceia vin cu adevărat. Dar o fac aceasta nu de dragul auzitorilor, d ca să-i convingă să creadă ân ei, şi aşa, supunîn-du-şi-i, să-i piardă. De aceea să nu li se dea atenție, d chiar spunînd astfel de lucruri, trebuie să-i respingă zidnd: nu avem nevoie de acestea. Căd ce e de mirare, dacă folosindu-se de trupuri mai subțiri dedt ale oamenilor şi văzîndu-i pe cei ce au pornit la drum, le-o iau înainte în alergare şi vestesc că vin? Aceasta o prevesteşte şi cel ce călăreşte cu un cal, luînd-o înaintea celui ce călătoreşte pe jos. Ded nu trebuie să ne mirăm de ei nid dhd fac aceasta. Căd nu cunosc nimic din cele ce nu s-au făcut. Ci singur Dumnezeu este cel ce le ştie toate înainte de facerea lor (Dan., 13, 42). Aceştia, ca nişte furi, alergînd ânainte vestesc cele ce le văd. Cîtora le istorisesc cele ale noastre, că adică ne-am adunat şi grăim împotriva lor, înainte de a le vesti careva plednd de la noi. Aceasta o poate face şi un copil iute de pidor, luînd înaintea celui ce întârzie. Aşa trebuie înțeles ceea ce spun: dacă a pornit cineva la drum de la Tebaida, sau din alt ținut, înainte de a fi plecat, ei nu ştiu de va pleca. Dar după ce l-au văzut plednd aleargă înainte şi vestesc venirea aceluia înainte de a ajunge acela. Şi aşa se întâmplă că aceia sosesc după dteva zile. Dar adeseori întordndu-se cei ce au plecat la drum, aceştia au mințit.

XXXII

Aşa se întîmplă uneori că flecăresc **şi** despre **apa** rturilor. Căd după ce au văzut ploi mari care au fost în părțile Etiopiei **si** ştiind că din acelea se va umple rîul, înainte de-a ajunge apa în Egipt, alergmd înainte o vestesc aceasta. Dar aceasta au spus-o şi oamenii care au putut să alerge aşa de repede ca şi aceia. Şi precum trimisul lui David, urdndu-se la înălțime vede mai înainte pe cel ce vine dedt cel rămas jos, şi cel ce a alergat înainte a spus înaintea altora, nu cele ce încă nu s-au întâmplat, d cele ce sînt pe drum şi se fac, aşa şi aceştia se ostenesc şi le spun altora, numai ca să-i amăgească. Dar dacă providența hotărăşte între timp altceva despre ape sau despre cei ce vin pe drum (căd poate aceasta), drarii au mințit şi cei ce le-au dat atenție au fost înşelați.

XXXIII

Aşa s-au născut oracolele elinilor (paginilor) şi aşa au fost mai înainte amăgiți de drad. Dar aşa a şi încetat rătădrea. Căd a venit Domnul care a surpat pe drad împreună cu uneltirea lor. Fiindcă nu cunosc nimic de la ei înşişi, d, ca nişte furi, cele ce le văd la alții acelea le spun. Dar sînt şi oameni care îşi dau cu socoteala (care spun cu probabilitate) fără să fie preştiutori. De aceea chiar dacă unele din cele ce le spun sînt adevărate, nid atund nu trebuie să se minuneze dneva de ei. Căd şi doftorii avînd experiența unor .boli, dnd, văd la alții aceeaşi boală adeseori spun de mai înainte, dîndu-şi cu socoteala (cu probabilitate), cum va decurge

boala, pe temei de obişnuinţă. Şi drmadi de corăbii şi mulţi agricultori, văzînd starea aerului spun de mai înainte din obişnuinţă de va fi furtună sau vreme senină. Dar nu va spune cineva, din pricina aceasta, că ei au o preştiinţă de insuflare dumnezeiască, d din cercare şi obişnuinţă. De aceea dacă şi dracii spun aceasta uneori, dîndu-şi cu socoteala (cu probabilitate), nu trebuie să se minuneze cineva de ei, din pridna aceasta, nid nu trebuie să le dea atenţie. Căd ce folos au auzitorii să ştie de la aceştia cu cîteva zile înainte cele ce vor veni? Sau la ce s-ar sîrgui dneva să cunoască astfel de lucruri, chiar dacă le-ar cunoaşte cu adevărat? Căd acest lucru nu e pricinuitor de virtute, nid de vreo deprindere bună. Şi nimenea nu e judecat pentru ceea ce nu ştie şi nimenea nu e feridt pentru ceea ce a aflat şi a cunoscut. Ci fiecare e judecat dacă a păstrat în acestea credinţa şi a păzit din inimă porundle.

XXXIV

Ded nu trebuie să ne îngrijim prea mult de acestea. Nici nu trebuie să ne nevoim şi să ne ostenim pentru ele, ca să le cunoaştem, d ca să plăcem lui Dumnezeu pentru buna vieţuire. Şi trebuie să ne rugăm nu ca să cunoaştem de mai înainte, nici ca să cerem plată pentru această nevoinţă; ci ca Domnul să ne fie împreună-lucrător în biruinţa asupra diavolului. Iar dacă vrem vreodată şi să cunoaştem ceva de mai înainte, să ne curăţim înţelegerea. Căci eu cred că sufletul care e curăţit în toate privinţele şi care stă în cele ale firii, făndu-se străvăzător, poate vedea mai multe şi mai departe dedt demonii, avînd în sine pe Domnul care i le descoperă". Aşa a fost sufletul lui Elisei, care vedea cele privitoare la Ghiezi (IV Regi, 4, 26) şi privea puterile (oştirile) ce stăteau în jurul lui (IV Regi, 6, 17).

XXXV

Cînd deci vin noaptea la voi şi voiesc să vă grăiască cele viitoare şi spun: «Noi sîntem îngeri», nu le daţi atenţie, căd mint. Şi chiar de laudă nevoinţa voastră şi vă fericesc, nu-i ascultaţi şi nu-i credeţi. Ci pecetlui-ţi-vă (cu semnul crucii) mai degrabă pe voi înşivă şi casa şi vă rugaţi. Şi-i veţi vedea făndu-se nevăzuţi căd sînt Jaşi şi se tem foarte mult de semnul crucii Domnului, fiindcă prin ea i-a dezbrăcat Mîntuitorul, dîndu-i pe faţă[31]. Iar dacă totuşi stăruiesc cu şi mai multă obrăznicie judnd teatru şi schimbînd năludrile, nu vă înfricoşaţi, nici

31 Chipurile văzute imprimînd în aerul din jur starea lor spirituală, sau mai degrabă una prefăcută, îi dau acestuia forma care o exprimă. Nălucirile au astfel o oarecare bază obiectivă, încît sufletul curăţit de patimi luminîndu-se, vede pe aceia care se arată în aceste forme. Iar duhurile cînd îşi văd descoperită prefăcătoria lor, se opresc din arătarea ei, fiind făcuţi de ruşine. Prefăcătoria lor e biruită mai ales de semnul crucii. Pentru că în ea s-a manifestat extrema smerenie a lui Dumnezeu însuşi, opusă mîndriei şi golului min*-cinos al satanei. Cînd omul arată că-şi însuşeşte prin semnul crucii această smerenie, satana îşi vede învinsă mîndria egoistă şi goală. Chiar bunătatea neprefăcută a feţei unui om se poate distinge uşor de bunătatea prefăcută, în cazul că cel ce-o priveşte nu are în sine însuşi ceva dornic de a fi lăudat, care trece cu vederea prefăcătoria. Căci în bunătatea prefăcută a cuiva se vede o oarecare tensiune, sau grija de a nu se da pe faţă bunătatea lui ca prefăcută, un fel de lupt interioară sau o duplicitate ce se reflectă pe faţă. Iar cînd îi se arată prefăcuţilor o împotrivire îşi dau pe faţa răutatea din suflet.

27 Sufletul împătimit e închis între zidurile patimilor sau păcatelor sale sau al egoismului său. Nu vede în mod real cum sînt ceilalţi, în valoarea lor reală, cum sînt lucrurile în mărimea valorii lor, nu iese din cămara întunecoasă a simţurilor şi a înţelegerii superficializate prin patimi. Sufletul curăţit, ieşit din această cămară, vede departe şi adînc. Vede în lumina posibilităţile şi intenţiile pozitive, creatoare ale celorlalţi şi ce e pe cale să facă Dumnezeu prin ei. Vede mai real, mai obiectiv şi mai departe decît ciracii îngustaţi de patimi.

nu vă lăsaţi uimiţi, nici nu le daţi atenţie ca unora ce-ar fi buni. Căci prezenţa celor buni şi răi poate fi cunoscută uşor cu ajutorul lui Dumnezeu. Fiindcă vederea sfinţilor nu are nimic tulbure în ea[32]. «Acela nu se va sfădi, nu va striga, nid nu va auzi dneva glasul din ea» (Isaia, 42, 2). Ci e aşa de liniştită şi de blîndă, că îndată aduce în suflet bucuria noastră, şi puterea lui Dumnezeu Tatăl. Căci gîndurileproduşe de el rămîn netulburate şi neînviforate şi sufletul luminîndu-se priveşte prin sine însuşi pe cele care se arată şi e cuprins de dorul de cele dumnezeieşti şi de cele viitoare şi de voinţa de a.se uni cu ei. Şi chiar dacă unii, ca oameni, se tem de vederea celor bune, cei ce searată depărtează de la ei temerea **prin însăşi iubirea lor, cum** a **făcut** Gavriil **cu** Zaharia (Luca, 1, 12) şi îngerul **ce s-a arătat** femeilor la **mor-**mînt (Matei, 28, 5) şi cel ce a spus păstorilor **în** Evanghelie: «**Nu** vă temeţi» (Luca, 2,10). De aceea temerea **lor nu** e **din frica** sufletului, ci din recunoaşterea prezenţei celor înalte. Aşa este vederea de care se împărtăşesc sfinţii.

XXXVI

Iar năvala şi nălucirea pricinuită de cei răi e cu bătăi, cu sunete şi cu strigăte, ca mişcarea tinerilor fără minte şi a tîlharilor. Din acestea îndată se naşte frica sufletului, tulburarea şi neorînduiala gîndurilor, tristeţea, ura faţă de cei ce se nevoiesc, plictiseala, supărarea, amintirea rudeniilor, frica de moarte; şi apoi pofta de cele rele, lipsa de îndemn pentru virtute, nestatornicia moravurilor. Cînd deci privind unele vedenii vă temeţi, dacă frica încetează îndată şi în locul ei vine o bucurie negrăită şi o bună simţire a sufletelor şi curaj şi împrospătare şi netulburarea gîndurilor şi celelalte cîte le-am spus înainte, bărbăţie şi dragoste de Dumnezeu, îndrăzniţi şi vă rugaţi. Căci bucuria, simţirea cea bună a sufletului arată sfinţenia celui ce se bucură. Astfel Avraam văzînd pe Domnul s-a bucurat (Ioan, 8, 56). Iar Ioan, auzind glasul Născătoarei de Dumnezeu Măria, a săltat (Luca, 1, 41). Dar dacă arătarea unora e însoţită de tulburare şi de zgomot din afară şi de vreo nălucire lumească şi de ameninţarea cu moartea, şi celelalte cîte le-am spus înainte, cunoaşteţi că e o arătare a celor răi.

XXXVII

Să vă fie însă şi aceasta un semn. Cînd sufletul stăruie în frică e semn al prezenţei vrăjmaşului. Căci dracii nu desfiinţează frica aceasta, cum a făcut marele Arhanghel Gavriil cu Măria şi cu Zaharia şi cel arătat femeilor la mormînt. Ci cînd îi văd pe unii înfricaţi le măresc şi mai mult nălucirile, ca să-i îngrozească şi mai mult, şi năvălind îşi bat joc de ei, zidnd: «Căzînd, închinaţi-vă» (Matei, 4,9). Aşa i-au amăgit pe păgîni (elini). Căd aşa au fost socotiţi de ei zei cu nume mincinos. Dar pe noi nu ne-a lăsat Domnul să fim amăgiţi de diavolul. Căd certând pe cel ce îi pricinuia astfel de năluciri[33], i-a zis: «Mergi

32 Privirea celor buni cunoaşte şi prin liniştea ei minciuna care-i tulbură pe robii ei.

33 Aci e arătat un alt sens al nălucirii: Smbrăcarea lumii, sau a puterii lumeşti in haina aparentă a unei durate fără sflrşit si **a capacităţii de a satisface deplin plăcerile omului. Ei 1**

înapoia Mea, Satano! Căd s-a scris: Domnului Dumnezeului tău să te închini şi Lui singur să-I slujeşti» (Matei, 4, IO)[34]. Ded să-l disprețuim pe vicleanul tot mai mult şi mai mult. Căd **ceea ce a făcut Domnul a făcut pentru noi; ca auzind şi de la noi dracii aceste cuvinte să fie biruiți pentru Domnul care** i**-a certat** prin acestea.

XXXVIII

Dar scoțînd pe draci, nu trebuie să ne fălim. Nici să nu ne mîndrim cu **vindecarea** bolilor. Nici să nu ne minunăm de cel ce scoate draci, iar pe **cel ce nu**-i scoate să-1 disprețuim. Ci să cunoască cineva nevoința fiecă**ruia şi fie să** o imite şi să o rîvnească, fie să se îndrepteze. Căci nu este al **nostru a face** semne. Aceasta aparține Mîntuitorului. Căci a spus ucenici**lor: •«Nu vă** bucurați că vi se supun dracii, ci că numele voastre s-au scris **în ceruri»-** (Luca, 10, 20). Căci faptul de-a ni se fi scris numele în cer e o **mărturie** a **virtuții** şi vieții noastre. Iar a scoate dracii e un dar dat de **Mîntuitorul.** De aceea celor ce nu se laudă cu virtutea, ci cu semnele, spu**nînd:** «Doamne, oare nu cu numele Tău am scos draci şi nu cu numele **Tău am** făcut multe puteri?»,le-a răspuns: «Amin zic vouă, nu vă ştiu pe, **voi»** (Matei, 7, 22-23). Căci nu ne cunoaşte Domnul căile celor lipsiți de **evlavie.** Mai ales trebuie să ne rugăm, precum am spus înainte, ca să pri**mim** darul deosebirii duhurilor ca, precum s-a scris, să nu credem **oricărui** duh.

XXXIX

Mi s-a arătat odată un demon foarte înalt în scornirea năluciriı şi a **îndrăznit să** spună: «Eu sînt puterea lui Dumnezeu» şi: «Eu sînt provi**dența. Ce dorești** să-ți dăruiesc?» Iar eu am suflat şi mai mult împotriva **lui, chemînd** numele lui Hristos şi am încercat să-1 lovesc. Şi mi s-a părut **că** l**-am** lovit şi îndată acesta, cât era de mare, a dispărut cu toți dracii lui, **întru numele** lui Hristos. Şi a venit altă dată vicleanul, când posteam, cu **înfățişare de** monah, aducând năluciree unor pîini. Şi mă sfătuia zicând: **«Mănîncă şi** opreşte-te din multele osteneli. Eşti om şi tu; şi vei slăbi». **Iar eu pricepînd** uneltirea lui, m-am sculat să mă rog. Iar acela n-a putut **răbda. Ci s**-a mistuit şi a dispărut ieşind prin uşă ca un fum. De câte ori **nu mi s-a** arătat în pustie năluciree aurului, cerîndu-mi doar să-1 ating şi **să văd. Dar eu** rosteam împotriva lui un cuvînt din psalmi şi el se topea. **De multe ori** mă loveau pricinuindu-mi răni, iar eu ziceam: «Nimic nu mă **va despărți** de dragostea lui Hristos» (Rom., 8, 35). Şi ei, după aceea, se **loveau mai** mult între ei. Nu eu eram cel ce îi oprea pe ei şi îi alunga, ci **Domnul, Care** zice: «Am văzut pe Satana ca un fulger din cer căzînd» **(Luca,** 10, 18). Iar eu, fiilor, amintindu-mi de spusa Apostolului, le **înscriam** acestea în mine, ca să învățați că

---

se potrivește mai mult numele de fantezie. Numai puterea lui Dumnezeu nu-1 o simplă părere şi numui El ne poate da viața şi mulțumirea adevărată.

34 E propriu celui rău să fie totodată foarte fricos. Face răul din frica de a nu i se răpi puterea, sau situația avantajată pe care o are. Simte sub el un teren nesigur. Cel sigur pe sine n-are nevoie să-si ia măsurile de apărare, slăbind pe alții sau arătîndu-şi lăcomia de lauda lor. Şi sigur în existență se stie în Dumnezeu, izvorul nesecat al existenței.

nu trebuie să slăbiți întru **nevoință,** nici să vă **temeți** de nălucirile diavolului şi ale dracilor lui.

XL

Dar fiindcă n-am făcut fără de minte povestind, primiți-o şi aceasta spre întărirea şi scăparea voastră de teamă. Şi credeți mie. Căci nu mint. A bătut odată cineva la uşa mea, în locaşul singuratic. Şi ieşind am văzut pe cineva mare şi înalt la arătare. Şi întrebînd eu: «Cine eşti?», a zis: «Eu sînt Satana». Apoi zicînd eu: «De ce ai venit aci?», acela a răspuns: «Pentru ce mă ocărăsc în deşert monahii şi toți ceilalți creştini? De ce mă blestemă în fiecare ceas?» Iar eu zicînd: «Pentru ce îi stingherești pe ei?», a răspuns: «Nu eu sînt cel ce-i stingheresc pe ei, ci ei se tulbură între ei. Căci eu am slăbit. N-au citit că: «Vrăjmaşului i-au lipsit săbiile de tot şi cetățile i-au sfărîmat» (Ps. 9, 7)? Nu mai am deci loc, nici săgeată, nici cetate. Pretutindeni s-au făcut creştini. în sfîrşit s-a umplut şi pustia de călugări. Să-şi vadă de ei înşişi şi să nu mă blesteme în zadar». Atunci minunîndu-mă eu de harul Domnului, am zis către el: «Deşi eşti pururea mincinos şi niciodată nu spui adevărul, ceea ce-ai spus acum fără să vrei, e adevărat. Căci Hristos, venind, te-a slăbit şi doborindu-te te-a dezgolit». Acela, auzind numele Mîntuitorului şi nerăbdînd arsura lui, s-a făcut nevăzut.

XLI

Dacă deci şi diavolul însuşi mărturiseşte că nu poate nimic, se cuvine să-l disprețuim cu totul pe el şi pe dracii lui. Vrăjmaşul şi dinii lui sînt în stare de aceste uneltiri. Dar noi,cunosdnd slăbidunea lui, putem să-i disprețuim. De aceea să nu cădem de mai înainte cu mintea, nid să nu ne lăsăm sufletul înfricat şi nid să ne pridnuim nouă temere, ci să zicem: «Să nu vină demonul să mă surpe, să nu mă doboare arundndu-mă, sau apărind deodată să mă tulbure». Să nu gîndim niddecum la unele ca acestea, nid să nu ne întristăm ca unii ce pierim. Ci mai degrabă să îndrăznim şi să ne bucurăm pururea ca unii ce ne mîntuim. Şi să cugetăm în suflet că Domnul, Care i-a biruit şi le-a luat puterea, e cu noi. Şi să înțelegem şi să gîndim că fiind Domnul cu noi, nimic nu ne vor putea face vrăjmaşii. Căci venind, aşa cum ne vor afla, aşa se vor face şi ei față de noi şi-şi vor potrivi năludrile pe potriva gîndurilor ce le vor afla la noi. De ne vor afla fricoşi şi tulburați, îndată, ca nişte furi, aflînd locul nestrăjuit, vor năvăli în el. Şi ceea ce gîndim despre noi, aceasta o sporeşte cu un adaos. Dacă ne văd pe noi înfricați şi temători ne fac mai mare frica prin năludrile amenințătoare pricinuite de ei. Prin acestea e chinuit nenorodtul de suflet. Iar dacă ne află bucurîndu-ne în Domnul şi cugetînd la bunătățile viitoare şi gîndind la cele ale Domnului şi înțelegînd că toate sînt în mîna Domnului şi că demonul nu poate face nimic împotriva creştinului, nu au peste tot nici o putere împotriva noastră, d văzînd sufletul întărit prinastfel de gînduri, se întorc ruşinați. Văzîndu-1 vrăjmaşul pe Iov înconjurat" de astfel de întărituri, a plecat de la el. Dar pe Iuda văzîndu-1 gol de acestea, l-a făcut prizonier al său. Deci de voim să disprețuim pe vrăjmaş, să gîndim pururea la cele ale Domnului şi sufletul să ni se bucure pururea prin

nădejde. Şi vom vedea cursele dracilor risipindu-se ca un fum şi pe ei mai degrabă fugind dedt prigonindu-ne. Căci sînt, precum am spuş înainte, foarte fricoşi, aşteptând pururea focul gătit lor.

XLII

Şi aceasta să-ţi fie semnul netemerii tale de ei: dnd se iveşte vreo năludre, nu te lăsa cuprins îndată de frică, ci, oricare ar fi, întreabă întîi cu îndrăzneală: dne eşti tu şi de unde? Şi de e o vedenie (omraaîa) a sfinţilor, aceştia îţi vor da o încredere şi vor preface frica ta în bucurie; iar de e diavolească, îndată va slăbi văzînd mintea întărită. Deci e un semn al netulburării a întreba: Cine eşti şi de unde? Astfel (Isus) al lui Navi între-bînd a aflat (Isaia, 5, 13). Iar vrăjmaşul nu s-a putut ascunde de Daniel, care l-a întrebat (Dan., 10, 18-19)[35].

XLIII

Acestea gîndindu-le Antonie, toţi se bucurau. Şi iubirea de virtute a unora creştea şi lipsa de curaj a altora era alungată, iar judecata greşită de mai înainte a altora înceta. Şi toţi se convingeau să dispreţuiască uneltirea diavolească, minunîndu-se de harul deosebirii duhurilor dat lui Antonie de Domnul. Şi erau sălaşuri singuratice de vieţuire (mînăstirile) în munţi pline de cete dumnezeieşti care dntau psalmi, purtau convorbiri, posteau, se rugau, se veseleau de nădejdea celor viitoare şi lucrau ca să facă milostenii, avînd dragoste şi bună înţelegere întreolaltă. Putea fi socotit cu adevărat ca un ţinut al credinţei în Dumnezeu şi al dreptăţii. Nu Se afla acolo vreunul care nedreptăţeşte şi altul nedreptăţit, nid dispreţul celui ce încasează dajdia, d o mulţime de nevoitori. Şi unul era gîndul tuturor: cel al virtuţii. Astfel văzînd cineva lăcaşurile acestea (mînăstirile) şi această rînduială a monahilor, putea exclama şi spune: «Cît de frumoase sînt casele tale, Iacove, corturile tale, Israele! Ca nişte sălaşuri umbroase şi ca un rai lîngă rîu, ca nişte corturi pe care le-a înfipt Domnul şi ca nişte cedri lîngă ape» (Num., 24, 5-6).

XLIV

Iar el, după obiceiul lui, retrăgîndu-se în casa sa (mînăstirea sa), întărea nevoinţa din zi în zi şi suspina gîndindu-se la sălaşurile din cer, fiindplin de dorul lor, cînd privea la viaţa zilnici a oamenilor. De fapt se ruşina să mănînce şi să doarmă şi să împlinească celelalte trebuinţe ale trupului, gîndindu-se la partea înţelegătoare a sufletului. De aceea adeseori dnd avea să mănînce cu ceilalţi monahi, adudndu-şi aminte de hrana duhovnicească, se retrăgea şi pleca departe de ei, socotind că se va ruşina de va fi văzut de alţii mîndnd. Mînca deci retras pentru nevoia trupului, dar de multe ori şi cu fraţii, ca văzut de ei să se ruşineze, dar şi ca să-i încurajeze prin cuvinte folositoare. Şi zicea că monahul trebuie să se ocupe mai mult de suflet dedt de trup. Să se dea şi grijii de trup puţin timp, pentru

35Cel ce întreabă si examinează arată că-şi menţine o poziţie proprie celui stăpîn pe glne, că nu se predă ca o pradă uşoară mînat de prima impresie.

trebuințele lui, dar tot celălalt timp să se dea mai degrabă grijii de suflet, şi să se caute folosul lui, ca să nu fie atras de plăcerile trupului, ci mai degrabă să fie condus trupul de el, ca un rob. Căci acesta este înțelesul celor spuse de Mîntuitorul: «Nu vă îngrijiți de sufletul vostru, ce veți mînca, nici de trup, cu ce vă veți îmbrăca. Şi nu căutați ce veți mînca sau ce veți bea; şi nu fiți îngrijorați. Căci toate acestea le caută oamenii lumii. Dar Tatăl vostru ştie că aveți trebuință de toate acestea. Căutați mai întîi împărăția lui Dumnezeu şi toate acestea se vor adăuga vouă» (Luca, 12, 29-31).

XLV

După aceasta s-a pornit asupra Bisericii prigoana lui Maximin. Şi fiind aduşi la Alexandria sfinții mucenid, le-a urmat şi el, lăsînd mînăsti-rea[36]. Căci zicea: «Plecăm şi noi ca să luptăm pentru credință de vom fi chemați, sau să privim pe cei ce luptă». Şi'avea dorința să se facă martir. Dar nevrînd să se predea el însuşi, slujea celor ce mărturiseau în lanțuri şi în închisori. Şi arăta multă sîrguința în tribunal întărind rîvna celor ce îşi afirmau credința, şi însoțind pe cei ce primeau să fie mucenid, pînă ce se desăvîrşeau prin mucenicie. Judecătorul văzînd lipsa de frică a lui şi a celor împreună cu el şi sîrguința lor în aceasta, a porundt ca să nu se mai îngăduie nici unui monah să se arate în tribunal, nid să mai petreacă în oraş. Ceilalți toți au hotărît în ziua aceea să se ascundă. Dar Antonie a dat atîta atenție poruncii că şi-a spălat şi mai bine haina de deasupra şi a doua zi a venit la locul cel înalt şi s-a arătat cu chip luminat prefectului. Minunîndu-se toți de aceasta şi prefectul văzîndu-1 dnd trecea cu suita sa, el stătea fără să tremure arătînd rîvna noastră, a creştinilor. Căd, cum am spus înainte, dorea şi el să se facă martir. De aceea se arătă întristat că n-a fost dus la mucenicie. Dar Domnul l-a păzit spre folosul nostru şi al altora ca să fie multora învățător întru nevoința pe care el a învățat-o din Scripturi. De fapt numai privind purtarea lui, mulți se sîrguiau să fieurmători vieţuirii lui. Deci slujea iarăşi, după obicei, mărturisitorilor şi legat fiind de ei se ostenea în slujirile lui.

XLVI

După ce a încetat prigoana şi fericitul episcop Petru a primit mucenicia, a plecat şi s-a retras iarăşi în mînăstirea lui. Şi acolo mărturisea în fiecare zi cu conştiința sa şi lupta pentru biruința credinței. Dar se folosea şi de multă şi tot mai încordată nevoință. Căci postea pururea. Iar haina îi era pe dinăuntru din păr, iar pe deasupra din piele. Pe aceasta a păstrat-o pînă la moarte nespălîndu-şi nici trupul cu apă pentru murdărie şi nici picioarele, ba nevrînd nici să intre simplu cu ele în apă dacă nu era vreo trebuință. Ba nu l-a văzut cineva nici dezbrăcat şi nici cu trupul gol, dedt dnd, murind, a fost înmormântat.

XLVII

36Prigoana u început tn anul 303, cînd au font aduşi toți clericii ai închişi In Alexandria. Pol.ru. ajun» urhleplHcop în anul 300, a murit moarte de martir în 311,

Retregîndu-se ded iar în singurătate şi hotărîndu-se ca pentru o vreme nid să nu iasă, nid să nu primească pe cineva, a venit la el un oarecare Martinian, căpetenie de baste, care l-a stingherit pe Antonie. Căd avea o fiică bîntuită de demon. Stăruind acesta mult să bată la uşă şi cerînd să-1 primească şi să se roage lui Dumnezeu pentru copilă, Antonie nu-i deschide, d uitîndu-se pe deasupra, îi zice: «Omule, ce mă tot strigi? Sînt om şi eu ca şi tine. Dar de crezi în Hristos, Căruia îi slujesc, mergi şi roagă-te lui Dumnezeu precum crezi şi dorinţa ţi se va împlini». Crezînd acela plecă, rugind pe Hristos, şi îndată avu pe fiica lui curăţită de demon. **Dar** şi multe alte a făcut prin el Domnul, Care a zis: «Cereţi şi se va da vouă» (Luca, 11,9). Căd mulţi din cei ce pătimeau de vreo boală se curăţau chiar fără să le deschidă el uşa, dormind numai afară de chilia în care vieţuia singuratic crezînd şi rugîndu-se.

XLVm

Dar văzîndu-se tulburat de mulţi şi nelăsat în retragerea voită de el, temîndu-se ca nu cumva prin cele ce le face Domnul prin el să se tru-fească, sau să se socotească mai mult dedt este, chibzuind a plecat să urce la Tebaida de sus, unde vieţuiau cei ce nu ştiau de el. Şi primind puni de la fraţi, se aşează la malul rîului privind de nu cumva trece vreo corabie, ca suindu-se în ea să urce cu cei din ea. Gîndindu-se la aceasta, s-a făcut către el un glas oarecare de sus, care-i zise: «Antonie, unde pled şi pentru ce?» Iar el netulburîndu-se, d ca unul ce era obişnuit să i se vorbească de multe ori astfel[37], ascultînd, a răspuns: «Fiindcă mulţimile **oamenilor nu-mi îngăduie să mă liniştesc, voiesc să urc la Tebaida de sus, din pricina multelor tulburări ce mi se fac şi mai ales pentru că cer de la mine lucruri peste puterea mea». La aceasta glasul ti spuse: «Fie că te vei urca la Tebaida, fie că te cobori la dmpul de păşuni, vei avea de îndurat o oboseală şi mai mare, sau îndoită. De voieşti să te linişteşti cu adevărat, urcă în pustia cea mai dinăuntru». Antonie întrebînd: «Şi dne îmi va arăta mie calea? Căd n-o cunosc», glasul i-a arătat îndată pe nişte saradni care se pregăteau să urce pe drumul acela. Venind ded şi apropiindu-se de ei, Antonie se rugă să-i dea voie să meargă cu ei în pustie. Iar aceia, ca la o poruncă a Proniei, îl primiră cu dragă inimă. Şi călătorind trei zile şi trei nopţi cu ei, a ajuns la un munte foarte înalt, dedesubtul căruia era o apă foarte limpede, dulce şi foarte rece. Iar alături de munte era un şes şi dţiva finid sălbatid.**

XLLX

Antonie, ca mişcat de Dumnezeu, prinse dragoste de acest loc. Acesta era locul de care-i spusese cel ce-i grăise la malul rîului. Primind mai întîi nişte pîini de la cei ce-au călătorit împreună cu el, a rămas singur în munte fără să aibă pe nimeni lîngă dînsul. îşi socoti îndată locul acesta ca o casă a lui.

37Prin conştiinţa puternic sensibilizată de Dumnezeu care-i vorbeşte, cuvîntul lui Dumnezeu capătă o putere oarecum sonoră.

Saracinii înşişi văzînd alipirea lui Antonie la el, treceau dinadins pe acel drum şi-i aduceau bucuroşi pîini. Avea şi de la finid puţină mîngîiere. După aceea, aflînd fraţii de acest loc, îşi aduceau aminte de el ca nişte fii de tatăl lor şi se îngrijeau să-i trimită (pîini). Dar văzînd Antonie că, pe motiv că-i aduc pîine, se obosesc, cruţîndu-i şi de astă dată pe monahi, se gîndi în sine şi rugă pe unii care au venit la el să-i aducă un t£r-năcop, o secure şi puţin grîu. După ce le-a primit acestea, străbăttnd pămîntul din jurul muntelui şi aflînd un petec de pămînt potrivit, l-a săpat şi, avînd în apa din apropiere udătură din belşug, I-a semănat. Şi făcînd în fiecare an aceasta, avea din el pîinea trebuindoasă, bucurîndu-se că nu va mai fi spre grija altora şi nu va mai împovăra pe nimeni. Dar după aceea, văzînd iarăşi pe unii venind, a cultivat şi puţine legume ca cel ce vine să aibă puţină mîngîiere pentru osteneala drumului greu, făcut pînă la el. La început animalele sălbatice din pustie venind să se adape, aduceau adeseori stricăciune semănăturii şi mundi sale. Iar el prinzînd pe una zise cu blîndeţe tuturor: «Pentru ce mă vătămaţi, dnd eu nu vă vatăm pe voi? Plecaţi şi în numele Domnului nu vă mai apropiaţi de acest loc». Şi de atund parcă temîndu-se de poruncă, nu s-au mai apropiat de acel loc.

L

Ded era singur înlăuntrul muntelui, îndeletnidndu-se cu rugăduni şi cu nevoinţa. Iar fraţii care-i slujeau îl rugau să le îngăduie să vină o dat6 pe lună să-i aducă măsline, legume şi untdelemn. Căci de acum ere bâtrîn. De la cei ce se duceau la el am cunoscut cîte lupte îndura vieţuindacolo. Căci, potrivit cu ceea ce s-a scris, nu era lupta lui împotriva sînge-lui **si** a trupului (Efes., 6, 22), ci împotriva demonilor vrăjmaşi. Fiindcă auzea şi acolo zgomote şi glasuri multe şi bubuituri ca de arme. Şi noaptea vedeau muntele umplîndu-se de fiare şi pe el îl zăreau luptîndu-se ca şi cu nişte vrăjmaşi văzuţi şi rugîndu-se împotriva lor. Pe cei ce veneau la el îi încuraja, iar el însuşi se lupta în genunchi şi rugîndu-se Domnului. Şi era cu adevărat un lucru minunat că fiind singur într-o astfel de pustie nu se înspăimînta nici de dracii care năvăleau şi nu se temea nici de sălbăticia altor fiare cu patru picioare şi a tîrîtoarelor, ci, cu adevărat, precum s-a scris, dOrea pe Domnul ca muntele Sionului (Ps. 124,1), avînd mintea neclătinată şi neînviforată, încît mai degrabă fugeau dracii, iar fiarele sălbatice, precum s-a scris, trăiau în pace cu el (Iov, 5, 23).

LI

Diavolul, precum antă David (Ps. 34,16), se uita la Antonie şi scrîşnea din dinţi. Dar Antonie era mîngîiat de Mîntuitorul, rămînînd nevătămat de viclenia şi uneltirea de multe feluri a aceluia. Căci în vremea privegherii lui de noapte acela slobozea tunete. Şi aproape toate hienele din pustiul acela ieşind din vizuinele lor îl înconjurau, iar el se afla singur în mijlocul lor. Şi cum fiecare ameninţa să-1 sfîşie, el, pricepînd meşteşugul vrăjmaşului, le zicea tuturor: «Dacă aţi luat putere împotriva mea sînt gata să mă las mîncat de voi; dar dacă aţi fost trimise de

demoni, nu mai zăboviţi, ci plecaţi. Căci sînt robul lui Hristos». Iar spunînd acestea Antonie, acelea fugeau ca alungate de biciul cuvîntului[38].

Ln

Puţine zile după aceea, în vreme ce lucra (căci el avea grijă să şi muncească), oprindu-se cineva la uşă i-a întrerupt şirul lucrului. Fiindcă împletea coşuri pe care le dădea celor ce veneau în schimbul celor ce i se aduceau[8]". Sculîndu-se el, văzu o fiară semănînd cu un om pînă la coapse, iar coapsele şi picioarele avîndu-le asemenea unui măgar. Antonie s-a pecetluit numai cu semnul crucii şi a zis: «Sînt robul lui Hristos. De ai fost trimis împotriva mea, iată sînt de faţă». Dar

în **mod direct. Şi dacă simt în ea puterea spirituală a celui ce le grăieşte, se supun. Dar**

38. De observat că Antonie nu primea nimic fără să dea ceva în schimb, produs de munca lui.

fiara împreună cu demonii ei

38într-un fel oarecare animalele prind simţirea condusă de un gînd sau altul al omului, **mai ales cînd ea devine mai accentuată prin cuvintele proprii prin care li se adresează**

a fugit **aşa** de iute **ci** de iuţimea fugii **a** cizut **si a** murit. Iar moartea fiarei **a** fost una cu căderea dracilor. Astfel deşi se striduiau si faci orice **ca sâ-1** facă să coboare din pustie, n-au izbutit.

LIII

Fiind rugat odată de monahi să coboare la ei şi sâ-i cerceteze o vreme pe ei şi locurile lor, a pornit la drum în tovărăşia lor. Iar o căruţă le purta pîinile şi apa. Căci toată pustia aceea este uscată şi nu se găseşte în ea deloc apă de băut, decât numai în muntele acela de unde au pornit la drum, în care se afla şi sălaşul vieţuirii lui singuratice[39]. Dar pe drum sfîr-şindu-se apa deoarece era o arşiţă foarte mare, toţi se aflau în primejdie. Căci străbătând locurile şi neaflînd apă , nu mai putură să umble, ci zăceau pe pămînt. Şi cuprinşi de deznădejde lăsară cămila să plece. Atunci bătrânul, văzîndu-i pe toţi în primejdie, s-a întristat foarte şi sus-pinînd s-a depărtat puţin de ei îngenunchind şi întinzîndu-şi mâinile, s-a rugat. Şi îndată Domnul a făcut să izvorască apă în locul unde se afla rugîndu-se. Şi aşa bînd toţi, s-au întremat. Şi după ce au umplut burdufurile, au căutat cămila şi au aflat-o. Căci se întâmplase ca funia să se înfăşoare după o piatră şi aşa să fie ţinută pe loc. Aducînd-o deci şi adăpînd-o, au pus pe ea burdufurile şi au străbătut drumul nevătămaţi. Şi cînd au ajuns la sălaşurile (mînăstirile) din afară ale vieţuitorilor în singurătate, toţi văzîndu-1 l-au îmbrăţişat ca pe un părinte. Iar el, ca unul ce le-a adus merinde din munte,i-a ospătat pe ei cu cuvintele lui şi le-a împărtăşit cele de folos. Şi iarăşi a fost bucurie în munţi şi râvnă de propăşire şi mîngîiere prin credinţa ce şi-o împărtăşeau unii altora. Dar se bucura şi el văzînd rîvna monahilor şi pe sora lui îmbătrânită, ajunsă şi ea îndrumătoare a celorlalte fecioare.

LIV

După câteva zile se întoarse iarăşi în munte. Şi de atunci veniră la el. Ba au îndrăznit să vină chiar şi unii ce pătimeau de boli. Şi tuturor monahilor ce veneau la el, le dădea neîncetat acest sfat: să creadă în Domnul şi să-L iubească pe El, iar pe ei să se păzească de gândurile întinate şi de plăcerile trupeşti; şi, precum s-a scris în Pilde, să nu se amăgească cu saturarea pîntecelui; să fugă de slava deşartă, să se roage neîncetat, să cânte psalmi înainte de-a adormi şi după trezire şi să pună la inimă poruncile din Scripturi şi să-şi amintească de faptele sfinţilor, pentru ca sufletul, cugetînd la acele porunci, să se umple de o râvnă asemănătoare cu a lor. îi sfătuia mai ales să cugete neîncetat la spusa Apostolului: «Soarele să nu

37. în toată scrierea aceasta, prin cuvîntul grec «mînăstire» se exprimă sălaşul în care trăia singuratic cel retras. De-abia ceva mai tîrziu Pahomie i-a adunat pe trăitorii singurateci (monahi) în "mînăstiri» de obşte, aşa cum s-a înţeles cuvîntul acesta mui tîrziu.

puterea cea mare iradiază din om, când în ea e prezentă puterea lui Dumnezeu. Astfel omul e prin spirit, în deosebi cînd acesta e unit cu puterea spirituală a lui Hristos, stăpînul animalelor. Aşa se explică îmblînzirea unora din ele de către om. Dacă ar fi în om mai multă putere spirituală prin prezenţa puterii lui Hristos în el, toate animalele ar putea fi îmblînzite.

apună peste mînia Voastră» (Efes., 4,26); şi să cugete că toate poruncile o spun îndeobşte aceasta: nu numai peste mînie să nu apună soarele, dar nici peste orice alt păcat al nostru. Căci e bine şi de trebuinţă ca nici soarele să nu ne osîndească pentru vreo răutate de peste zi, nici luna pentru vreun păcat de peste noapte, sau pentru vreun gînd oarecare. Iar ca să fim mîntuiţi de acestea, e bine să auzim şi să păzim spusa Apostolului care zice: «Cercetaţi-vă pe voi înşivă şi vă cercaţi» **(n** Cor., **13, 5).** Să cugete fiecare în gînd în orice zi la faptele de peste zi şi de peste noapte; şi dacă a păcătuit, să înceteze de a mai păcătui, iar de n-a păcătuit să nu se făleasscă, ci să stăruie în bine şi să nu cadă în nepăsare. Nici pe altul să nu-1 judece, nici pe sine să nu se îndreptăţească, cum a spus fericitul apostol Pavel, pînă ce va veni Domnul care cercetează cele ascunse (I Cor., 4, **5).** Căci de multe ori ne rămînem şi nouă înşine ascunşi în cele ce le facem şi nu le cunoaştem. Dar Domnul toate le pătrunde[40]. Lăsînd deci judecata în seama Lui, să suferim împreună unii pentru alţii şi să ne purtăm greutăţile unii altora (Gal., **6, 2).** Dar să ne judecăm pe noi înşine şi cele în care ne vedem cu lipsuri să ne străduim să le împlinim[41]. Ba să luăm seama şi la aceasta spre a ne asigura împotriva păcătuirii: fiecare din noi să ne însemnăm şi să scriem faptele şi mişcările sufletului, ca şi dnd am avea să le vestim unii altora. Şi fiţi încredinţaţi că dîndu-ne seama că ne vom ruşina de vor fi cunoscute, ne vom opri de-a le săvîrşi ca de la nişte păcate şi în general de la orice gînd rău[42]. Căd dne ar voi să fie văzut dnd păcătuieşte, sau dne, dacă a păcătuit nu minte mai»degrabă voind să se ascundă? Precum nu am desfrîna privindu-ne unii pe alţii, **aşa, dacă scriem gîndurile noastre pentru a le vesti unii altora, ne vom înfrîna mai cu putere de la gîndurile urîte odată ce**

---

40 De foarte multe ori nu ştim dacă ceea ce am făcut e bine sau rău. De-abia cu vremea ni se face vădit că anumite fapte ale noastre din trecut, socotite înainte ca bune, nu au fost bune. Se cunoaşte aceasta din urmările lor, care apar uneori după o vreme îndelungată. Vedem atunci că cel puţin ne-am făcut vinovaţi de o hotărîre grăbită, nu îndestul de serios cumpănită. Cu atît mai mult ne va descoperi Domnul la sfîrşitul întregii vieţi individuale si la sfîrşitul istoriei adevărata calitate a multora din faptele noastre. Domnul le va descoperi calitatea în contextul general al istoriei de obşte.

41 Domnul ne opreşte să judecăm pe alţii. Căci şi noi sîntem păcătoşi. Dar nu ne opreşte să ne judecăm pe noi înşine, nu ca unii care am avea dreptul să ne absolvim noi înşine, sau ca unii care socotim că dacă ne-am condamnat noi nu ne va putea absolvi Domnul. Noi ne putem judeca numai în sensul de a ne recunoaşte păcatele, care altora le pot rămîne ascunse. Căci noi ne ştim mai mult dedt oricare altul partea slabă şi latura întunecoasă a faptelor noastre, care altora poate părea luminoasă. Judecata ce ne-o facem noi înşine e de folos spre vindecarea noastră de ceea ce e încă slab în noi, spre umplerea noastră cu cele ce vedem că ne lipsesc. Dacă eşti mulţumit cu tine însuţi, rămîi pe loc. Dar (i slăbeşti comuniunea cu ceilalţi prin mîndrie. Pe alţii n-avem dreptul să-i judecăm. Dar aceasta nu trebuie să ne îndemne la năpăsarea faţă de ei. E bine să suferim nu numai

!•>entru greutăţile lor, d chiar pentru ceea ce ne pare că e păcat la ei. Şi să-i ajutăm nu prin udecată, d prin comunicare umană şi pilduitoare cu ei.

42 Un sfat preţios pentru pregătirea spovedaniei: să nu o facem prin declaraţii generale. Aceasta nu ne va fi de mare folos. Ea ne va ajuta să nu mai păcătuim de vom însemna toate mişcările sufleteşti de care ne dăm seama că ne vor ruşina dnd le vom spune. Acesta e un semn prin care recunoaştem că sînt păcătoase şi ne vom feri de ele în viitor.

ne ruşinăm de ele cînd sînt cunoscute. Deci să ne fie scrisul lor ca nişte ochi ai celor ce se nevoiesc împreună cu noi[41]. Scrisul lor ne ruşinează ca si cînd ar fi văzute, încât nici nu vom mai gîndi la cele rele. Dacă ne vom întipări un astfel de chip al vieţuirii, vom putea să purtăm trupul ca pe un rob şi să plăcem Domnului, călcând peste uneletirile vrăjmaşului.

LV

Aceste sfaturi le dădea celor ce-1 cercetau. Iar cu cei ce pătimeau de vreo boală, pătimea împreună şi se ruga împreună cu ei. Şi de multe ori şi în multe cazuri Domnul îl asculta. Dar nici dnd era auzit nu se tru-fea, nid dnd nu era auzit nu drtea. Ci pururea el mulţumea Domnului, iar pe cei ce pătimeau îi îndemna la îndelungă răbdare şi le făcea cunoscut că tămăduirea nu vine nid de la el şi în general nu de la oameni, d numai de la Dumnezeu, Care o dă dnd voieşte şi celor ce voieşte. Cei ce continuau să pătimească primeau astfel ca pe un leac cuvintele bătrânului, învăţînd să nu se descurajeze, d mai degrabă să fie cu îndelungă răbdare; iar cei ce erau vindecaţi erau învăţaţi să nu mulţumească lui Antonie, d numai lui Dumnezeu.

LVI

Un anume Fronton ce trăia la Curte şi suferea de o boală cumplită, sff-şiindu-şi limba cu dinţii, şi fiind în primejdie să-şi piardă vederea, venind la munte, ceru lui Antonie să se roage pentru el. Iar acesta rugîndu-se, zise lui Fronton: «Du-te căd te vei vindeca». Dar acela stăruind să mai rămînă dteva zile, Antonie îi răspunse zidnd: «Nu vei putea să te vinded, rămînînd aid. Du-te şi ajungînd în Egipt, vei vedea minunea făcută cu tine». Acela crezînd, plecă şi de-abia văzu Egiptul, şi boala îi încetă. Şi s-a făcut omul sănătos după făgăduinţa lui Antonie, pe care, rugîndu-se, a primit-o de la Domnul.

LVH

Aşijderea, o fedoară oarecare din Busiris, de la Tripole, suferea de o boală grea şi foarte urîtă. Căd lacrimile ei şi scursorile nasului şi nişte sucuri ce-i ieşeau din urechi se umpleau îndată de viermi; iar trupul îi era paralizat, iar ochii nu-i erau cum trebuie. Părinţii ei aflînd de monahii care mergeau la Antonie şi crezînd în Domnul care a vindecat pe femeia ce suferea de curgerea sîngelui (Matei, 9, 20), îi rugară să primească să meargă cu ei şi fiica lor. Aceştia nevrînd, părinţii fetei au rămas în afara

41. Dacă nu le scriem, le facem ai ae evaporeze din amintirea noastră. Dar dacă le scriem şi le citim des, rămln fixate In faţa noastră şi ne ruşinează.

muntelui la Pafnutie Mărturisitorul şi monahul. Şi intrind aceia la Antonie, cînd voiau să-i spună despre fecioara, el le-a luat-o înainte şi le descrise boala copilei şi cum au călătorit ei. Apoi rugîndu-1 aceştia să îngăduie şi acelora să intre, nu îngădui aceasta, dar zise: «Duceţi-vă şi de n-a murit, o veţi afla vindecată. Căci nu-mi este încuviinţată mie isprava, ca să vină la un om sărman ca mine, ci vindecarea aparţine Domnului, Care face în tot locul mila Lui cu cei ce-L cheamă

pe El. Ci fata rugîndu-se, iată că Domnul a ascultat-o, şi mie mi-a făcut cunoscută iubirea Lui de oameni, care va vindeca boala ei, fiind încă ea acolo». Şi s-a făcut minunea. Căci ieşind ei au aflat pe părinţi bucurîndu-se şi pe copilă sănătoasă.

LVffl

Iar doi fraţi oarecare mergînd spre el, li s-a isprăvit apa pe drum. Şi unul a murit, iar celălalt era pe cale să moară. Nemaiputînd umbla, s-a aşezat şi el jos aşteptînd să moară. Antonie, şezînd în munte, chemă doi monahi (căci se întîmpla ca aceştia să fie acolo) şi zorindu-i le-a zis: «Luaţi un ulcior cu apă şi alergaţi pe drumul spre Egipt. Căci venind încoace doi oameni, unul a murit adineaori, iar altul are să moară de nu vă grăbiţi. Aceasta mi s-a arătat acum pe cînd mă rugam». Plecând l-au . aflat pe unul zăcând mort şi l-au îngropat, iar pe celălalt l-au întremat dîn-du-i să bea apă şi l-au adus la bătrân. Şi era cale de o zi. Şi dacă ar întreba cineva, pentru ce n-a făcut aceasta înainte de a muri celălalt, nu ar pune cu dreptate această întrebare. Căci hotărârea morţii aceluia n-a fost a lui Antonie, ci a lui Dumnezeu, Care a hotărât aşa despre acela şi a descoperit aceasta. Singurul lucru minunat făcut prin Antonie a fost că el şezînd în munte şi avînd inima în stare de veghe, Domnul i-a arătat lui cele de departe[43].

LIX

Şi iarăşi, şezînd în munte şi ridicându-şi ochii văzu pe cineva purtat în văzduh şi pricinuind multă bucurie celor ce-1 întâmpinau. Şi minunîndu-se de această ceată şi fericind-o, se rugă să afle ce este aceasta. Şi îndată veni la el un glas care îi spuse că aceasta este sufletul lui Amun, a monahului din Nitria. Acesta rămăsese în nevoinţă pînă la bătrâneţe. Şi depărtarea de la Nitria pînă la muntele unde era Antonie era ca de treisprezece zile de drum. Cei ce erau cu Antonie, văzînd pe bătrân minunîndu-se, l-aurugat să le spună cine este. Şi au auzit: «S-a sfîrşit Amun». Căci îi era cunoscut fiindcă venea des la el, şi se făcuseră multe minuni prin el. Una din ele este şi aceasta: Fiind odată nevoie să treacă el un rîu, numit Lycus (dnd era învolburat de ape), l-a rugat pe Teodor care era cu el, să se depărteze de sine, ca să nu se vadă unul pe altul goi la trecerea apei. Şi plednd Teodor, iarăşi s-a ruşinat să se vadă pe sine gol. Dar în vreme ce se gîndea la ruşine şi era frămîntat de acest gînd a fost luat deodată şi trecut dincolo. Teodor, care era şi el bărbat evlavios, apropiindu-se şi văzîndu-1 că i-a luat înainte şi a trecut neudat dtuşi de puţin de apă, se rugă să afle în ce chip a trecut. Şi cum îl vedea pe acela nevoind să-i arate, prinzîndu-1 de pidoare, îi spuse că nu-1 va lăsa să-i scape pînă ce nu va afla aceasta de la el. Văzînd deci Amun stăruinţa lui Teodor şi mai ales auzind cuvîntul lui, ceru şi el să nu-i spună nimănui pînă ce nu

43O inimă în stare de veghe prin rugăciunea care o uneşte cu Dumnezeu are o sensibilitate deosebită pentru a primi de la Dumnezeu cunoştinţa unor lucruri ce se petrec departe şi care lui Dumnezeu, Cel ce toate le vede, îi sînt cunoscute. Cel ce e total adîncit în Dumnezeu poate să simtă şi unele lucruri ce se întîmpla oamenilor, chiar dacă el se interesează de ele ca de unele ce stau în ele însele despărţite de Dumnezeu. Cel ce caută pe Dumnezeu poate cunoaşte în El şi lucruri ce se petrec în creaţiunea pe care o susţine Dumnezeu, sau de care Dumnezeu nu rămîne străin.

va muri el. Şi aşa i-a arătat lui că a fost luat şi aşezat pe malul celălalt al riului, fără să treacă prin apă, ceea ce nu e cu putință oamenilor, dedt numai Domnului şi celor ce le-ar îngădui El, cum a făcut cu marele Apostol Petru. Deci Teodor a povestit aceasta după moartea lui Amun. Iar monahii, cărora le-a spus Antonie despre moartea lui Amun, au însemnat ziua. Şi suind nişte frați din Nitria după treized de zile i-au întrebat şi au cunoscut că Amun a adormit în acea zi şi în acel ceas în care bătrînul a văzut sufletul lui ridicat în văzduh. Şi foarte s-au minunat şi aceştia şi aceia de curățenia sufletului lui Antonie, care aflase de aceasta îndată ce se petrecuse sfîrşitul lui de la depărtare de treisprezece zile de drum, şi văzuse sufletul lui purtat în sus[44].

LX

Dar şi cornițele Arhelaos, aflîndu-1 pe el odată în afară de munte, i-a cerut să se roage în chip deosebit pentru Policrația, minunata şi purtă-

toarea de Hristos fecioară din Laodiceea. Căci suferea cumplit de stomac şi de coapse din pricina nevoinței şi era slăbită în tot trupul. Antonie s-a rugat. Iar cornițele şi-a însemnat ziua în care s-a făcut rugăciunea. Şi plednd din Laodiceea a găsit pe fecioară sănătoasă. întrebînd dnd şi în ce zi a încetat durerea, a scos hîrtia în care însemnase ziua rugădunii. Şi aflînd-o a arătat îndată însemnarea de pe hîrtie. Şi toți s-au minunat cunosdnd că chiar atund a pus Domnul capăt durerilor ei, dnd se ruga Antonie şi cerea bunătatea Lui pentru ea.

LXI

Şi vestea cu dteva zile înainte sosirea celor ce veneau la el, ba uneori şi cu o lună înainte; ba spunea şi pricina pentru care veneau, unii pentru vreo boală, alții pentru pătimirea din partea dradlor. Şi nimeni nu se plîngea şi nu socotea ca o pagubă osteneala drumului. Căd se întorcea fiecare acasă simțind un folos. Văzînd şi spunînd ei acestea el cerea fiecăruia să nu se minuneze de el pentru

---

44Despre Amun se scrie în *Historia monachorum in Aegypto,* textul grec, editat de A. J. Festuguere, subsidia Hagiographica, 34, Bruxelles, 1961, tradusă în engleză de Nor-man Russel în cartea: *The Lives of the Desert Fathers, London & Oxford,* 1980, p. 111: «înainte de Macarie a fost un monah nitrian numit Amun, al cărui suflet l-a văzut Antonie ridicat la cer. El a fost primul monah care s-a aşezat în Nitria. El a fost de neam nobil şi a avut părinți bogați, care l-au silit să se căsătorească fără voia Iui. Cînd a fost împins să facă aceasta, şi-a convins soția în camera nupțială să-şi păstreze fecioria în secret. Cîteva zile mai tîrziu a plecat spre Nitria, iar ea şi-a îndemnat toate slujitoarele să îmbrățişeze viața de necăsătorie şi şi-a transformat casa ei într-o mînăstire. Textul grec a fost scris de nişte monahi din Palestina, care au vizitat Egiptul înainte de anul 375. Despre Nitria, monahia Benedicta Ward (în SLC) scrie în notele la această carte: «Nitria era un promontoriu deşert ce se întindea la nord, în Delta Nilului, 40 mile sud de Alexandria» (p. 136).

Macarie a fost un ucenic al lui Antonie. Vederea celor ce se petrec la distanță sau a celor viitoare de către sfinți nu se explică aşa cum se explică vederea de mai înainte a demonilor. Aceştia pot anunța venirea altora prin iuțimea alergării lor de la locul de unde s-a pornit cineva pînă la locul unde va ajunge. Sfinții văd la distanță, sau de mai înainte prin faptul că sînt în Dumnezeu. Dar nu fură din Dumnezeu ca dintr-o esență ceva ce a început să se facă (cum e în ghicituri, vrăji), ci primesc de la Dumnezeu Cel atoateştiutor cunoştința a ceea ce va face sau a făcut cineva, datorită comunicării personale iubitoare cu El.

aceasta. Ci mai vîrtos să se minuneze de Domnul, că ne-a dăruit nouă oamenilor puterea să-L cunoaştem.

LXII

Coborînd odată iarăşi la sălaşurile din afară ale vieţuitorilor în singurătate şi rugat să se suie într-o corabie şi să se roage cu monahii, singur el **â** simţit un miros urît şi foarte greu. Cei din corabie spuseră că mirosul vine de la peştele şi de la mîncările aflate în corabie. Dar el spuse că alta este pridna mirosului puturos. Şi încă grăind el, un tînăr stăpînit de demon, care se ascunsese în corabie, a strigat îndată. Şi fiind certat demonul în numele Domnului nostru Iisus Hristos, a ieşit, şi omul s-a făcut sănătos. Astfel toţi au cunoscut că putoarea venea de la demon.

LXIII

Dar şi un alt om vestit bîntuit de demon fu adus la el. Iar dracul acela era aşa de cumplit, că cel stăpînit de el nu ştia că e adus la Antonie. Ba încă îşi mînca şi mădularele trupului său. Cei ce-1 aduseră, i-au cerut lui Antonie să se roage pentru el. Iar Antonie suferind împreună cu tânărul, s-a rugat. Şi toată noaptea a privegheat împreună cu el. Spre ziuă tânărul, năpustindu-se deodată asupra lui Antonie, îl împinse. Cei ce veniseră împreună cu el mîniindu-se, Antonie le-a spus: «Nu vă mîniaţi pe tânăr. Căd nu el o face aceasta, d demonul din el. Căd certat fiind demonul şi porundndu-i-se să se ducă pe pustii, acesta, cuprins de turbare, a făcut aşa. Slăviţi ded pe Domnul. Căd repezindu-se el astfel împotriva mea, vi**s-a dat un semn al ieşirii demonului». Şi spunînd Antonie aceasta, îndată tînărul s-a făcut sănătos. Şi venindu-şi în minţi, şi-a dat seama unde era şi l-a îmbrăţişat pe bătrîn mulţumind lui Dumnezeu.**

LXIV

Dar şi multe altele de felul acesta au spus foarte mulţi monahi, fără să se deosebească în spusele lor, că s-au săvîrşit de el. Dar acestea nu sînt atît de minunate ca altele, care sînt mai minunate ca ele. Aşa, vrînd să mănînce odată şi rididndu-se să se roage pe la ceasul al nouălea (3 d.m.), s-a simţit pe sine răpit cu mintea. Şi ceea ce-i minunat e că aflîndu-se aşa, s-a văzut pe sine ca ajuns în afară de sine şi călăuzit de multe fiinţe prin văzduh. Apoi a simţit nişte vrăjmaşi amarniti şi cumpliţi stând în văzduh şi voind să-l împiedice să treacă[45]. Dar fiinţelor care-1 călăuzeau, luptând împotriva lor,

45Duhurile se mişcă în văzduh după sfîntul apostol Pavel (Efes., 2, 2), putîndu-ie sălăşlui unde găsesc loc deschis pentru ei. Dar de aci vedem că Părinţii socotesc că şi sufletul dnd se înalţă spre Dumnezeu trebuie să treacă prin văzduh, unde duhurile rele caută să-l împiedice în tot chipul să treacă mai departe. Se cer eforturi pentru această trecere printre ei. Se cere biruirea mîndriei, care pîndeste pe cel ce se înalţă chiar pentru acest fapt. Se cere biruirea părerii de rău pentru dulceţurile părăsite ale trupului. Sfîntul Antonie trăieşte însă anticipativ încercarea demonilor de a-1 împiedica în trecerea prin cele de la mijloc spre Dumnezeu, prin socoteala ce i-o cer despre cele săvîrşite în viaţă. Va simţi atund fiecare dintre noi cea mai adîncă solidtare de a-şi face cea mai subtilă cercetare a întregii sale vieţi. E o solidtare simţită

aceia le cereau să li se dea voie să afle dacă Antonie nu le e supus lor prin ceva. Deci cerîndu-i aceia socoteală de păcatele lui, înce-pând de la naşterea lui, cei ce conduceau pe Antonie îi împiedicară spu-mndu-le: «Păcatele lui începînd de la naşterea lui le-a şters Domnul, iar de dnd s-a făcut monah şi s-a făgăduit lui Dumnezeu, poate să dea socoteală». Atunti învinovățindu-1 ei, dar neputîndu-1 dovedi ca vinovat, i s-a făcut calea slobodă şi neîmpiedicată. Apoi îndată s-a văzut pe sine întor-dndu-se în sinea sa şi stând în ea şi fiind iarăşi cu totul'Antonie. Dar uitând să mănînce, a rămas restul zilei şi toată noaptea suspinând şi rugîndu-se. Căd rămăsese copleşit aflînd cu dți vrăjmaşi trebuie să luptăm şi dte spaime are să suporte cineva dnd va avea să treacă prin văz-

---

ca venind de la cel rău. Omul se va simți aproape gata să se prăvălească fn disperare de mulțimea a tot felul de greşeli, chiar de neglijențele din viața sa, care vor lua proporții în fața conştiinței sale nu fără o conlucrare a demonilor, care voiesc să-l convingă pe om de o vinovăție îngrozitoare, care îi face cu neputință absolvirea. Faptul că omul e împins în starea aceasta şi prin demoni se arată şi în aceea ci mulțimea picatelor ce-i apar îl fac si nu se gîndească la început la mila lui Dumnezeu. Cîndva omul va avea să-şi faci această analiză existențială, ca să-şi dea seama în mod complet şl dt mai sincer de sine însuşi. Cine a găsit în el măcar o cumpăni între cele bune şi cele rele, va avea în sine mîntuirea. Cine n-a găsit şi o oarecare mîngîiere pentru oarecare fapte bune, d numai urtdunea răului, va fi ros de chinuri total şi veşnic. Numai conştiința duratei eterne a chinurilor pentru răutate şi a feridrii eterne pentru bunătate, susținută de credința creştini, di psihicului uman o adîndme şi o vibrație serioasă în cursul vieții.

duh[46]. Şi-şi amintea că aceasta e ceea ce a spus Apostolul: «Potrivit stăpînitorului puterilor văzduhului» (Efes., 2, 2)[49]. Căci în aceasta stă puterea vrăjmaşului: în a se război şi a încerca să împiedice pe cei ce trec. Pentru aceasta şi îndeamnă: «Luaţi toate armele lui Dumnezeu, ca să-i puteţi sta împotrivă în ziua cea rea» (Efes., 6,13), ca vrăjmaşul, «neavînd să spună nimic rău împotriva noastră, să fie dat de ruşine» (Tit, 2, 8). Iar noi, care am aflat aceasta, să ne aducem aminte de Apostolul care zice: «Fie în trup, nu ştiu, fie afară de trup, nu ştiu, Dumnezeu ştie» (II Cor., 12, 2). Dar Pavel a fost răpit pînă la al treilea cer şi auzind cuvinte de negrăit a coborît. Iar Antonie s-a văzut pe sine ajuns numai pînă în văzduh, unde s-a luptat pînă ce s-a eliberat[47].

LXV

Dar Antonie avea şi această harismă (acest dar): şezînd în munte singur, dacă avea vreodată în sine vreo îndoială despre vreun lucru, acesta i se descoperea de către Duhul rugîndu-se. Căci fericitul era, după cum s-a scris, învăţat de Dumnezeu (Isaia, 6, 45). Astfel vorbind odată cu unii care veniseră la el despre starea sufletului şi despre locul lui după plecarea de aici, în noaptea următoare i-a grăit cineva de sus care îi spune: «Antonie, scoală-te, ieşi, şi vezi». Ieşind deci (căci ştia de cine să asculte)[47] şi ridiindu-şi privirea a văzut pe cineva foarte mare, slut şi înfricoşător, stînd în picioare şi ajungînd pînă la nori; şi pe unii urând ca înaripaţi. Şi acela, întinzîndu-şi mîinile, pe unii îi vedea împiedicaţi de el, iar pe alţii zburînd mai sus şi, după ce treceau, înălţîndu-se fără grijă. Pentru aceştia uriaşul acela scrîşnea din dinţi, iar de cei ce cădeau se bucura. Şi îndată s-a făcut un glas către Antonie: «înţelege ceea ce vezi!». Şi deschizîndu-i-se mintea, a înţeles că aceasta e trecerea sufletelor; iar uriaşul care stă în cale este vrăjmaşul care pizmuieşte pe cei credincioşi şi pe cei vinovaţi şi ded supuşi lui îi prinde şi-i împiedică să treacă, iar pe cei ce n-au ascultat de el nu-i poate opri şi deci trec peste el.

Văzînd-o şi aceasta şi amintindu-şi de ea, se lupta şi mai mult să înainteze spre cele dinainte, în fiecare zi. Şi acestea le vestea şi altora fără să

45. Chiar Antonie a ieşit copleşit din acea stăruitoare examinare care aduce în conştiinţă, mărindu-le, cele mai subţiri umbre de întuneric şi de necurăţie din gîndurile noastre şi toate urmările faptelor noastre de neatenţie, de neajutorare a altora.

46. Sufletul are să înfrunte atâtea spaime cîtă putere are vrăjmaşul din văzduh, care totuşi nu e fără margini. Cel ce-şi păstrează în conştiinţă credinţa în Dumnezeu şi-şi aduce aminte de mila Lui, învinge aceste spaime şi greutăţi ce-i sînt aduse în faţă de diavoli.

47. Demonii din văzduh (din spaţiul spiritual între lume şi Dumnezeu) nu lasă sufletul să treacă pînă nu răspunde la toate învinovăţirile. Adică în suflet apar în această fază de extremă sensibilizare tot ce a făcut şi gîndit în viaţa lui. Şi pînă nu găseşte o cumpănire a celor rele cu cele bune, sau pînă ce nu scapă de apăsarea celor rele prin marea credinţă în mila lui Dumnezeu, nu poate scăpa din această situaţie şi nu se poate apropia, prin eliberarea de ele, de limanul bunătăţii lui Dumnezeu.

46 De demoni nu asculta. Şi ştia cînd îi cereau aceştia ceva.

47 De demoni nu asculta. Şi ştia cînd îi cereau aceştia ceva.

vrea. Căci zăbovind mult timp în rugăciuni şi minunîndu-se de ele, iar cei ce erau împreună cu dînsul întrebîndu-1 despre ele cu stăruință, era silit să le spună ca un tată ce nu le poate ascunde copiilor, dar şi ca unul ce socotea că ceea ce ştie e curat, iar istorisirea lor le va fi acelora spre folos, putînd să învețe că rodul nevoinței este bun, iar vedeniile vin adeseori ca o mîngîiere pentru osteneli.

LXVI

Pe lîngă aceasta era şi blînd şi plin de smerită cugetare. Şi fiind aşa, cinstea rînduiala Bisericii şi mai presus de orice socotea pe orice cleric mai presus de sine în cinste. Nu se ruşina să-şi plece capul în fața episcopilor şi preoților. Iar de venea vreodată vreun diacon la sine pentru vreun folos, cele de folos i le spunea, iar rugăciunea o lăsa pe seama lui. Şi nu se ruşina să învețe şi el de la alții. De aceea adeseori întreba şi îi ruga pe cei de față să-i spună ceva; şi mărturisea că s-a folosit, dacă cineva spunea ceva. Dar şi fața lui arăta multă mulțumire şi minunare de ceea ce i se spunea. Mai avea şi acest dar (această harismă) de la Mîntui-torul: de se afla împreună cu o mulțime de monahi şi cineva care nu-1 cunoscuse mai înainte şi voia să-1 vadă, venind îndată, trecea peste alții şi alerga la acela, ca atras de privirea lui. Şi nu prin înălțime, nici prin mărime se deosebea de alții, ci prin purtări şi prin curăția sufletului. Căci fiindu-i sufletul netulburat, netulburate îi erau şi simțurile din afară. Şi bucuria sufletului se vedea şi în seninătatea feței. Şi din mişcările trupului se simțea şi se cunoştea starea sufletului, după cum s-a scris: «Cînd inima e veselă, înfloreşte. Iar dnd e întristată, se întunecă» (Pilde, 15,13). Aşa a cunoscut Iacov pe Laban că-i întinde o cursă şi a zis către soții: «Fața tatălui vostru nu este ca ieri şi alaltăieri» (Fac, 31, 5). Aşa a cunoscut Samuil pe David. Căci avea ochi frumoşi şi dinți albi ca laptele. Aşa se cunoştea şi Antonie. Căci niciodată nu se tulbura, avînd sufletul senin; şi niciodată nu se întuneca, avînd mintea bucuroasă.

LXVII

Minunat era şi în credință şi evlavie. Căci nu voia să fie în comuniune cu schismaticii meletieni, cunosdnd viclenia şi apostasia lor de la început[48]; nici cu maniheiştii sau cu alți eretici nu vorbea prieteneşte, ci doar îi îndemna să-şi schimbe gîndurile şi să se întoarcă la dreapta credință. Socotea şi spunea că prietenia şi convorbirea cu ei aduce vătămare şi pierzanie sufletului. Era sdrbit şi de erezia arienilor şi poruncea tuturor ca nici măcar să nu se apropie de ei şi să nu-şi însuşească credința lor rătădtă. Venind odată la el unii care sufereau de boala ariană, cerce**tîndu-i si cunosdnd necredința lor, i-a alungat din munte, spunînd că cuvintele lor sînt mai rele ca otrava.**

LXVTU

Şi minținд odată nişte arieni că el cugetă aceleaşi ca ei, s-a supărat Si s-a mîniat împotriva lor. Apoi,rugat de episcopi şi de toți frații, a coborât din

48Aceştia nu recunoşteau ca creştini pe cei ce fugiseră de mucenicie în timpul prigou-nci. Pe urmă s-au împăcat cu Biserica.

munte şi venind în Alexandria, i-a dat pe faţă în predici pe arieni, spunînd că erezia lor e cea mai rea şi înainte mergătoarea lui Antihrist. Şi învaţă poporul că Fiul nu este făptura lui Dumnezeu, nici n-a fost făcut din cele ce nu sînt, ci că e Cuvîntul veşnic şi înţelepciunea fiinţei Tatălui. Pentru aceea este necredincios lucru a spune: «Era cîndva când nu era». Căci Cuvîntul a fost pururea existând împreună cu Tatăl. «De aceea să nu aveţi nici o comuniune cu preanecredincioşii arieni. Căci lumina nu are nimic comun cu întunericul. Voi sînteţi creştini binecredincioşi; iar aceia, spunînd că Fiul şi Cuvîntul cel din Tatăl este făptură, nu se deosebesc întru nimic de păgîni, închinîndu-se făpturii în locul Creatorului Dumnezeu (I Cor., 6,14). Credeţi că şi zidirea însăşi e scârbită de ei, că numără pe Ziditorul şi Domnul tuturor, întru Care toate s-au făcut, între cele făcute».

LXLX

Poporul întreg se bucura auzind dată anatemei erezia duşmană lui Hristos de un astfel de bărbat. Şi toţi cei din cetate alergau să vadă pe Antonie. Veneau şi păgînii şi preoţii lor la biserică zicînd: «Dorim să vedem pa omul lui Dumnezeu». Căci aşa îl numeau toţi. Şi aşa a curăţit Domnul şi acolo prin el pe mulţi de demoni şi le-a vindecat mintea bolnavă. Doreau şi unii dintre păgîni să se atingă măcar de bătrân, crezînd că se vor folosi. Şi aşa mulţi a făcut creştini în acele puţine zile, câţi n-ar putea cineva să facă într-un an întreg. Iar unii socotind că aşa de mare mulţime l-ar tulbura şi de aceea îi îndepărtau de la dînsul, el spunea că nu e tulburat. Căd nu sînt mai mulţi aceştia dedt aceia cu care se luptă vieţuind în munte.

LXX

Iar dnd a plecat şi noi îl însoţeam, dnd am ajuns la poarta (oraşului), o femeie striga din urmă: «Aşteaptă, omule al lui Dumnezeu, fiica mea e greu bîntuită de demon. Aşteaptă, te rog, ca să nu mă primejduiesc şi eu alergînd». Auzind bătrânul şi rugat şi de noi, s-a hotărât să se oprească. Iar dnd s-a apropiat femeia s-a aruncat la pămînt; iar Antonie rugîndu-se şi chemînd numele lui Hristos, copila s-a sculat sănătoasă, dracul cel necurat ieşind din ea. Iar maica ei binecuvânta pe Dumnezeu şi toţi mulţumeau. Şi el bucurindu-se a plecat la munte, ca la casa lui.

LXXI

Dar era şi foarte înţelept şi era lucrare de mirare că, fără să fi învăţat carte, era ascuţit la minte şi pătrunzător. Aşa au venit odată la el doi filosofi socotind că-l pot încerca. El se afla atunci în muntele din afară. Şi cunoscând pe oameni de pe faţă, ieşindu-le înainte le-a zis printr-un tălmaci[49]: «Pentru ce v-aţi ostenit atâta, voi filosofilor, să veniţi la un om prost?» Iar aceia zicînd că nu e prost ci foarte înţelept, el le-a răspuns: «Dacă aţi venit la un prost, v-ţi

---

49Se vede că Antonie nu ştia limba greacă. Deci sfîntul Atanasie vorbea cu el egipteana, ceea ce i-a făcut pe unii să creadă că era şi el, foarte probabil, egiptean.

ostenit în zadar; iar de socotiți că sînt înțelept, faceți-vă ca mine. Căci se cuvine să se urmeze celor bune. Dacă aş fi venit eu la voi, aş fi urmat pilda voastră; dar dacă voi aţi venit la mine, faceți-vă ca mine. Iar eu sînt creştin». Aceia minunîndu-se au plecat. Căci vedeau că şi demonii se temeau de Antonie.

LXXII

Venind iarăşi unii asemenea acestora la el în muntele din afară şi gîndindu-se că-1 iau în rîs că nu învățase carte, Antonie zise către ei: «Ce credeți? Ce e mai întâi: mintea sau cartea? Şi care din ele e pricina celeilalte: mintea a cărții, sau cartea a minții?» Iar aceia răspunzând că întâi e mintea şi că ea a născocit cartea, Antonie le zise: «Deci cel cu mintea sănătoasă n-are nevoie de carte». Aceasta i-a uimit atât pe aceia, cât şi pe cei de față. Deci au plecat minunîndu-se că au văzut atâta deşteptăciune la un om simplu. Căci deşi trăise în munte şi îmbătrânise acolo, nu avea purtări de sălbatic. Ci era blînd şi cuviincios. Iar cuvîntul îi era dres cu sarea dumnezeiască aşa încât nimeni nu pleca nemulțumit, ci mai degrabă toți cei ce veneau aveau prilej de bucurie.

Lxxm

După aceasta veniră iarăşi unii, care erau dintre cei socotiți la elini înțelepți. Ei cerură temeiuri pentru credința noastră. Căci încercau să supună judecăților minții propovăduirea dumnezeiască a crucii, voind să râdă de ea. Antonie răbdînd puțin, apoi plîngîndu-le mai întîi neştiința, le zise printr-un tălmaci priceput: «Ce e mai bine? Să se mărturisească crucea, sau să se pună pe seama celor numiți la voi zei, curvia şi stricarea copiilor? Ceea ce se laudă la noi e semnul bărbăției şi dovada disprețuirii morții. Iar vorbele voastre laudă patimile desfrînării. Apoi ce e mai bine? A spune că Cuvîntul lui Dumnezeu nu S-a schimbat, ci rămînînd acelaşi a luat pentru mîntuirea şi pentru binele oamenilor trup omenesc, ca făcîndu-Se părtaş al firii omeneşti, să-i facă pe oameni părtaşi ai firii dumnezeieşti şi spirituale, sau a asemăna pe Dumnezeu cu cele necuvîntătoare şi ca urmare a aduce închinare animalelor cu patru picioare, tîrîtoa-. relor şi chipurilor omeneşti? Căci aceştia sînt zeii voştri, ai înțelepților. Şi cum îndrăzniți să rideți de noi care spunem că Hristos S-a arătat om, cînd voi trăgînd sufletul din cer spuneți că a rătăcit şi a căzut din bolta cerului în trup?[50] Şi dacă s-ar fi coborît numai la trup omenesc şi n-ar fi trecut şi căzut şi în animale cu patru picioare şi în şerpi! Credința spune că venirea lui Hristos s-a făcut spre mîntuirea oamenilor. Iar voi rătăciți cînd vorbiți de sufletul nenăscut[51]. Noi,cunoscând puterea şi iubirea de oameni a Proniei, înțelegem că

50 Aceasta era teoria platonic-origenistă.

51 Teoria veche şi nouă a reîncarnărilor afirmă de fapt eternitatea sufletului, neadu-cerea lui la existență prin creația lui Dumnezeu. El se reîncarnează mereu din veci şi pînă în veci, fără să scape din planul relativ care-1 lasă veşnic nedeplin satisfăcut. E o teorie panteistă, în care toate se modifică mereu în acelaşi plan, fără o țintă finală absolută, fără o origine care a dat

nici venirea lui Hristos nu e cu neputință la Dumnezeu[52]. Iar voi, spunînd că sufletul e chipul minții, legați de el căderile şi—1 mărturisiți schimbător. Dar prin aceasta faceți şi mintea schimbătoare din pricina sufletului. Căci precum este chipul, aşa trebuie să fie aceia al cărui chip este. Iar cînd cugetați acestea despre minte[53], gîn-diți-vă că îndreptați hula şi spre Tatăl însuşi al chipului[54].

LXXIV

Iar în privința crucii ce am putea face mai bine: să răbdăm crucea cînd ne vin încercările de la cei răi şi să nu ne temem de moartea care ne vine oricum, sau să primim miturile despre rătăcirile lui Osiris şi Isis, despre vicleniile lui Tifon, despre fuga lui Cronos şi despre mîncarea copiilor şi uciderea părinților? Acestea sînt învățăturile voastre cele înțe-

lepte. Dar cum, rîzînd de cruce nu vă minunați de înviere? Căci şi despre aceasta au scris cei ce au vorbit despre aceea. Sau pentru ce, pomenind de cruce, treceți sub tăcere pe morții înviați şi pe orbii care şi-au căpătat vederea, pe slăbănogii vindecați, pe leproşii curățiți, umblarea cu picioarele pe mare şi celelalte semne şi minuni care arată că Hristos nu e om, ci Dumnezeu? Mi se pare că sînteți tare nedrepți cu voi înşivă, necitind cu sinceritate Scripturile noastre. Dar citiți-le cum se cuvine şi veți vedea că cele ce le-a făcut Hristos îl dovedesc ca Dumnezeu, Care a venit la noi pentru mîntuirea oamenilor.

LXXV

---

celor ce sînt un sens cînd le-a creat. E o morişcă ce se mişcă etern, fără să se ştie cine a făcut-o şi fără să aibă o țintă finală spre care se mişcă. Sufletul reîncarnat mereu n-are în nici una din reîncarnările lui conştiința propriei identități, cu formele sale de existență anterioară. Conştiința unui suflet care nu ştie de identitatea sa viitoare eternă, dependentă de felul vieţuirii sale de aici, n-are nici un suport serios al responsabilității sale. O lege mai presus de el, cu totul impersonală şi ea - ceea ce o face şi pe ea inex-

Elicabilă - dispune de el. El nu are propriu zis un caracter personal, căruia îi sînt proprii bertatea şi responsabilitatea.

52 Deosebirea esențială între creştinism şi oricare filosof ie panteistă este că atribuie lui Dumnezeu nota cea mai înaltă a existenței: caracterul personal şi deci puterea iubirii conştiente şi libertatea. Iar aceasta face pe Dumnezeu în stare să Se facă om şi să-l mântuiască pe om, sau să asigure fiecărei persoane identitatea eternă. Numai El acordă o valoare eternă persoanei umane.

53 Era o teorie în care panteismul se arăta şi mai vădit. Toate sufletele ar fi nişte spirite născute din mintea unică. Era iarăşi proprie platonismului,reflectat şi în origenism, afirmarea că în pleroma dumnezeiască şi în esența divină sînt o mulțime de minți (voeț) sau spirite. Prin cădere, unele ar fi devenit suflete de oameni, altele demoni, altele îngeri, suferind anumite modificări pe măsura căderii. La restaurarea lor finală, după multe reîncarnări, ar redeveni toate minți, dar iar ar începe reîncarnările. Dar dacă sufletele ca minți căzute ieşite din mintea supremă pot cădea, atunci şi mintea supremă poate cădea.

54 Sufletul ar fi, în teoria platonică, egal cu Fiul, iar mintea cu Tatăl. Căci sufletele orau socotite ca fiind din esența divină.

Spuneți şi voi ale voastre[55]. Dar ce ați putea spune despre animale, decît că sînt necuvîntătoare şi sălbatice? Dacă, precum aud, vreți să spuneți că acestea se grăiesc la voi în chip mitic şi că vorbiți alegoric de răpirea Persefonei, înțelegînd prin ea pămîntul, şi de şchiopătarea lui Hefais-tos; şi prin Hera înțelegeți aerul, iar prin Apolo soarele, iar prin Arte-misa luna şi prin Poseidon marea, nu e mai puțin adevărat că nu vă închinați lui Dumnezeu, ci slujiți zidirii în locul lui Dumnezeu care toate le-a zidit[56]. Dacă ați cugeta unele ca acestea pentru frumusețea creațiunii ar trebui să vă opriți la minunarea despre ele, şi să nu îndumnezeiți făpturile, ca să nu dați cinstea Făcătorului celor făcute. Dar fiindcă voi treceți cinstea ziditorului asupra casei făcute de el, sau a căpeteniei oştirii la ostaş, ce răspundeți la aceasta, ca să ştim dacă e ceva vrednic de rîs în cruce?»[57]

LXXVT

Iar aceia şovăind şi întorcîndu-se într-o parte şi în alta, Antonie zîm-bind a zis iarăşi prin tălmaci: «Acestea (că lumea nu e Dumnezeu) se dovedesc chiar prin arătarea lor. Dar fiindcă voi vă bizuiți mai mult pe argumente raționale şi avînd meşteşugul acesta, voiți ca şi noi să ne întemeiem credința în Dumnezeu pe dovedirea rațională, spuneți mai întîi voi: Cum **se** poate ajunge la cunoaşterea sigură a lucrurilor şi mai ales a lui Dumne**zeu:** prin dovedire rațională sau prin lucrarea credinței? Şi ce e mai întâi: lucrarea credinței sau dovedirea rațională?»- Iar aceia răspunzând că mai întîi e lucrarea credinței şi aceasta e cunoştința sigură, Antonie a zis: «Bine ați spus. Căci credința se naşte din simțirea sufletului, iar argumentarea rațională, din meşteşugul celor ce construiesc. Drept aceea, cei **ce au** lucrarea credinței nu au nevoie de dovedirea rațională sau poate că **le** e de prisos. Şi de fapt, ceea ce noi înțelegem prin credință, voi încercați să construiți prin judecăți. Şi de multe ori voi nici nu puteți exprima ceea **ce** înțelegem noi. Deci mai bună şi mai sigură e lucrarea credinței decât silogismele voastre sofistice[588].

---

55 Arătați şi voi, paginilor, ce vă aduce credința voastră? Ce însănătoşire a moravurilor, ce nădejde pentru viața viitoare?

56 Spre deosebire de toate religiile şi filosofiile care socotesc că lumea aceasta e suprema realitate, deci e dumnezeu, creştinismul cunoaşte pe Dumnezeu ca transcendent lumii, nesupus legilor ei, care produc şi pierd individuațiunile umane într-o înşiruire fără rost, neexistînd nicăieri o conştiință şi o libertate mai presus de toate, care toate le-a creat şi pe toate le conduce în infinitatea dragostei lui Dumnezeu. Ideea lumii, ca creație, a fost puternic accentuată de sfîntul Atanasie.

57 A cinsti crucea înseamnă a nu socoti creațiunea ca suprema realitate; înseamnă n vedea că viații în lumea aceasta e legată de dureri şi de moarte. Dar înseamnă totodată a vedea că prin acestea se trece spre o existență superioară în Dumnezeu. Deci înseamnă şi a crede; într-un Dumnezeu personal superior lumii, însă iubitor al lumii create, căreia îi trimite pe Fiul Lui ca, Însusindu-Şi durerile noastre, să le învingă şi să ne ajute şi pe noi să le învingem, ridicîndu-ne la viuța Lui dumnezeiască. Numai în creştinism durerile au un sens pozitiv.

58a. Se pare că argumentarea aceasta are ca autor mai degrabă pe Atanasie, versat în doctrinele filosofice, dedt pe Antonie, care vorbea mai mult dintr-o experiență, nefiind obişnuit cu terminologia filosofică. Se reiau ad idei din opera lui Atanasie *Contra Gentes.*

LXXVH

Deci taina noastră, a creştinilor, nu este în înţelepciunea judecăţilor eline, ci întru puterea credinţei, dăruită nouă de la Dumnezeu prin Iisus Hristos (I Cor., 1, 17). Că acest cuvînt e adevărat, se vede şi din aceea că noi, fără să fi învăţat carte, credem în Dumnezeu, cunoscând din făpturile Lui providenţa Lui în toate. Şi că credinţa noastră e lucrătoare se vede din aceea că noi ne rezemăm pe credinţa în Hristos, iar voi pe lupte sofistice de cuvinte. Şi voi prin silogisme şi sofisme nu convingeţi pe oameni să treacă de la creştinism la elenism. Noi însă propovăduind credinţa creştină, slăbim superstiţia voastră, recunoscând toţi că Hristos este Dumnezeu şi Fiul lui Dumnezeu. Voi prin frumuseţea vorbirii voastre nu împiedicaţi răspîndirea învăţăturii lui Hristos; iar noi, pomenind numele lui Hristos cel răstignit, punem pe fugă pe toţi dracii de care voi vă temeţi **ca** de nişte zei. Şi unde se face semnul crucii, slăbeşte vrăjitoria şi farmecele nu au nici o putere.

LXXVITI

Spuneţi unde sînt acum oracolele voastre? Şi descântecele egiptenilor? Unde sînt nălucirile vrăjitorilor? Cînd au încetat şi s-au făcut neputincioase toate acestea, dacă nu când s-a arătat crucea lui Hristos? E deci vrednică de râs aceasta,şi nu mai degrabă cele desfiinţate şi dovedite fără putere de ea? Dar şi aceasta trezeşte mirarea: că cele ale voastre n-au fost niciodată prigonite, ci sînt cinstite şi de oameni din oraşe[58]. Iar credincioşii lui Hristos sînt prigoniţi, şi totuşi cele ale noastre înfloresc şi sporesc

mai mult decît ale voastre. Ale voastre, lăudate **fi** sărbătorite, se strică; iar credinţa lui Hristos **si** învăţătura Lui, luată în rîs de voi **si** prigonită adeseori de împăraţi, a umplut lumea. Căci dnd a străludt atît de mult cunoştinţa de Dumnezeu? Sau dnd s-a văzut atît de mult cumpătarea şi fedoria? Sau dnd a fost atît de disprețuită moartea, decît de dnd s-a ivit crucea lui Hristos? Nimeni nu se îndoieşte de aceasta, văzînd pe mucenici disprețuind moartea pentru Hristos şi fecioarele păzindu-şi trupurile curate şi neîntinate pentru Hristos.

LXXLX

58în general păgînismul şi-a avut ultimii adepţi la sate (pagus — păgîni — săteni). Dar mai rămăseseră şi unii adepţi ai lui prin oraşe.

60. Credinţa e o intuiţie anterioară deducţiei raţionale. Aceasta poate aduce |i ea pe urmă sprijinul ei. Dar în credinţă e un fel de întâlnire directă cu puterea dumnezeiască, sau cu prezenţa lui Dumnezeu.

Sînt destule aceste dovezi ca să arate că credința în Hristos este singura credință adevărată în Dumnezeu. Dar voi nu credeți, căutînd argumente raționale. Noi însă nu căutăm dovezi «în cuvinte convingătoare ale înțelepdunii elineşti» (I Cor., 2,4), cum a zis învățătorul nostru, ci sîntem convinşi prin credința care o ia înaintea argumentării raționale'[0]. Iată sînt de față ad unii care sufereau din partea dradlor; sînt unii chinuiți acum de dradi care au venit la ei». Punîndu-i pe ei în mijloc, Antonie a zis: «Sau curățiți-i pe aceştia prin silogismele voastre, ori chemînd prin orice meşteşug sau vrăjitorie (magie) pe idolii voştri, sau, dacă nu puteți, lăsați-vă de lupta voastră împotriva noastră şi veți vedea puterea crudi lui Hristos»[59]. Şi zidnd acestea, a chemat pe Hristos, a pecetluit pe cei ce pătimeau, prin semnul crudi de două şi de trei ori. Şi îndată s-au ridicat oamenii cu toții şi mulțumeau Domnului. Şi aşa-zişii filosofi se mirară **şi** s-au umplut cu adevărat de uimire pentru credința lui Antonie şi pentru semnul făcut. Iar Antonie a zis: «Pentru ce vă mirați de aceasta? Nu noi sîntem cei care am făcut-o, d Hristos este cel ce face acestea, prin cei ce cred în El. Credeți ded şi voi şi veți vedea că nu avem vreun meşteşug de cuvinte, d credința cea în Hristos, lucrătoare prin iubire (Gal., **5, 6).** Pe aceasta de veți avea-o şi voi, nu veți mai căuta dovedire prin raționamente, d veți socoti îndestulătoare credința în Hristos». Acestea au fost

59 Credința creştină nu e numai o teorie, ci o legătură cu Dumnezeu cel real şl viu şl mai presus de legile naturii, deci putînd da omului o putere care-1 scapă de neajunsurile în care-1 ține natura mărginită cu legile ei, care duc pe om, printr-un proces inevitabil, la boli şi la moarte. Dumnezeul credinței creştine e un Dumnezeu transcendent naturii şi in acelaşi timp venit din iubire la noi prin întruparea pe veci a Fiului Său ca om, în comuniune cu oamenii. Zeii păgîni sînt forțe oarbe ale naturii, care nu ne pot scăpa de legile ei, pentru că n-au nici o putere superioară lor şi nici o conştiință capabilă de iubire.
în crucea lui Hristos s-a arătat iubirea lui Dumnezeu față de noi, dar şi puterea Lui, care a învins pînă şi moartea, cea mai mare neputință a naturii. Creştinismul protestant a scos minunile din credința creştină, lăsînd-o o pură teorie, ca alte sisteme filosofice. Aceasta pentru că a eliminat asceza, sau crucea, din viața creştină. Dar trebuie întărit duhul şi făcut stăpîn al trupului prin înfrînare şi răbdare pentru a se manifesta în om puterea lui Hristos.

cuvintele lui Antonie. Iar aceia minunîndu-se de ele, plecară îmbrăţişîri-du-1 şi recunosdnd că au avut folos de la el.

LXXX

Vestea despre Antonie a ajuns chiar pînă la împăraţi. Şi aflînd Constantin împăratul şi fiii lui Constantin, i-au scris lui ca unui părinte, rugîn-du-1 să le scrie. Dar acela nu dădea importanţă nici cărţilor şi nu s-a simţit măgulit nici de scrisorile lor. A rămas acelaşi şl după ce i-au scris împăraţii. Cînd i-au adus scrisorile a chemat pe monahi şi le-a zis: «Nu vă miraţi că ne scrie împăratul, căci este om şi el. Ci vă miraţi mai vîrtos că Dumnezeu a scris oamenilor o lege şi ne-a grăit nouă prin Fiul Său». Şi n-a voit să primească epistolele zidnd că nu ştie ce să răspundă la acestea. Dar la îndemnul monahilor care spuneau că împăraţii sînt creştini şi s-ar putea să se smintească, de sînt respinse scrisorile lor, a îngăduit să se citească. Şi le-a răspuns lăudîndu-i că se închină lui Hristos. Apoi i-a sfătuit să nu socotească cele de faţă ca lucruri mari, ci să le folosească spre mîntuire, gîndindu-se mai mult la judecata viitoare şi să ştie că Hristos este singurul împărat adevărat şi veşnic. Le cerea şi lor să fie iubitori de oameni şi să se îngrijească de dreptate şi de săraci. Iar aceia primind scrisoarea se bucurară. Aşa era de iubit de toţi şi toţi îl rugau să le fie părinte.

LXXXI

Fădndu-se astfel cunoscut şi răspunzîndu-le astfel celor ce veneau la el, se întorcea iarăşi la muntele dinăuntru. Şi îşi continua obişnuita nevoinţă. Şezînd adeseori cu cei ce veneau la el şi plimbîndu-se cu ei, amuţea deodată, cum s-a scris lâ Daniel (Dan., *A,* 10). Şi după un ceas continua să grăiască cele ce urmau cu fraţii care se aflau cu el. Iar cei ce erau cu el simţeau că are vreo vedenie. De fapt, aflîndu-se în munte de multe ori vedea cele ce se întîrnplau în Egipt şi le povestea episcopului Serapion, care se afla cu ePsi vedea pe Antonie scufundat în vedenie. Odată şezînd şi lucrînd, fu răpit într-o vedenie (într-un extaz) şi gemea scufundat în ea. Apoi după vfelin ceas s-a întors la cei de faţă gemînd şi tremurînd. Şi îndoindu-şi genurichii s-a rugat mult timp aşa. Şi rididn-du-se bătrînul, plîngea. Cei ce se aflau cu el, cuprinşi şi ei de cutremur şi temîndu-se foarte, cereau să afle He Ia el ce se petrecuse. Şi au stăruit mult pînă ce, silit de ei, le spuse continuînd să geamă: «O, fiilor, ar fi fost mai bine să mor dedt să se întîmple c^le din vedenie». Iar aceia rugîndu-1 iarăşi, zicea lăcrimînd: «Mare urgie se va abate peste Biserică. Se va preda unor oameni asemenea animalelW necuvîntătoare. Căci am văzut masa Domnului înconjurată de jur împrejur de catîri care loveau cele dinăuntrul cu copitele îh aşa fel, că păreau nişte animale care săreau în neorînduială. Aţi auzit cum gemeam. Căci auzeam un glas care zicea:

«Altarul Meu se va întina». Acestea le-a văzut bătrînul. Şi după doi ani s< -a întîmplat năvala de acum a arienilor **si** răpirea bisericilor, cînd vasele* sfinte, răpite cu sila, au fost date paginilor să le folosească. Căci au silit şi pe păgînii din atelierele lor să se adune cu ei la liturghie. **Şi** fiind aceia de faţă, au făcut pe masă ce au voit. Atunci noi toţi am cunoscut că loviturile catîrilor prevesteau prin Antonie cele ce le fac acum arienii ca nişte animale[60]. După ce a avut această vedenie, bătrînul i-a rugat pe cei împreună cu el, zicînd: «Nu vă pierdeţi curajul,fiilor! Căci precum s-a mîniat Domnul, aşa va şi vindeca. Şi Biserica va primi iarăşi curind podoaba ei şi va lumina ca de obicei. Şi veţi vedea pe cei alungaţi aduşi iarăşi la locurile lor şi necredinţa retrăgîndu-se în vizuinile ei, iar dreapta credinţă propovă-duindu-se cu curaj şi cu toată libertatea pretutindeni. Numai să nu vă înnebuniţi cu arienii. Căci aceasta nu este învăţătura Apostolilor, ci a demonilor şi a tatălui lor, diavolul. Şi e mai degrabă neroditoare şi neraţională şi rodul unei cugetări strîmbe, cum neraţionali sînt cătini»[82].

LXXXII

De felul acesta au fost faptele lui Antonie. Şi nu trebuie să ne îndoim că s-au săvîrşit atîtea minuni printr-un om. Căci însuşi Mîntuitorul a făgăduit zicînd: «De veţi avea credinţă cît un grăunte de muştar, veţi zice muntelui acesta: «Mută-te de aci» şi se va muta. Şi nimic nu va fi vouă cu neputinţă» (Matei, 17,19). Şi iarăşi: «Amin zic vouă. De veţi cere ceva Tatălui întru numele Meu, vă va da vouă. Cereţi şi veţi lua» (Ioan, 16, 23-24).

62. Se ştie că aceasta s-a întîmplat după moartea lui Antonie, cînd a scris sfîntul Atanasie *Viaţa* lui.

60a. Pe de o parte se dovedea cunoaşterea raţională a lui Dumnezeu mai prejos de credinţă, pe de alta, se considera cugetarea diavolului neraţională (ăXoyoi;), asemenea celei a catîrului. Dar raţiunea celor ce nu cunosc pe Dumnezeu, ea e un fragment din raţiune, sau o părută raţionalitate. E o raţiune strîmbată. Argumentarea care s-a modelat după legile lumii acesteia căzute, în care vedem o raţionalitate care sfîrşeşte în cea mal absurdă şi tragică iraţionalitate a morţii, nu e o raţionalitate deplină. Ce sens este în apariţia continuă a altor şi altor persoane umane care sfîrşesc în moartea definitivă? Nu trăiesc ei chiar în aceasta o lipsă de rost a raţiunii lor? Dacă n-ar şti de moarte, ar mai merge. Ar muri fără să fie chinuiţi de perspectiva morţii, asemenea animalelor. Concilierea între conştiinţa raţională şi moartea total iraţională este imposibilă. Raţiunea deplină o dă existenţei umane numai Logosul întrupat, Care a scăpat pe om de moarte. Numai acceptînd pe Hristos omul cunoaşte rostul existenţei sale aşa cum îl cere raţiunea sa. Fără Hristos oamenii - dacă ar cugeta pînă la capăt - ar cunoaşte prin raţiune domnia absurdului; ar trebui să socotească raţionalitatea lor lipsită de raţiune.

Din învăţătura creştină, care afirmă că Dumnezeu a creat lumea prin Logosul Său personal, rezultă că oamenii, creaturi raţionale, nu pot sfîrşi în moartea definitivă, care o iraţională. Dacă ei sînt supuşi totuşi morţii e datorită libertăţii lor, prin care se despart de Dumnezeu. Dumnezeu, creîrrd pe oameni, nu se putea să-i creeze nici muritori, nici lipsiţi de libertate. De aceea admite moartea lor, neanulîndu-le libertatea; dar nu o moarte definitivă. Cel din iad nu sînt nici ei morţi cu totul. Sfîntul Ioan Damaschin spune că chiar existenţa demonilor e mni bună decît nimicul. Dar în IlriHlo**.s omul îşi recapătă plinălutea** vieţii şi lajiuni'a **dreapta.**

Şi El însuşi a spus ucenicilor şi tuturor celor ce cred în El: «Pe bolnavi vindecați, pe draci îi scoateți; în dar ați luat, în dar să dați» (Matei, 10, 8).

LXXXHI

Nu poruncind vindeca Antonie, ci rugîndu-se şi chemînd numele lui Hristos, spre a fi tuturor vădit că nu era el cel ce făcea aceasta, ci Domnul, Care îşi arăta iubirea de oameni prin Antonie şi vindeca pe cei ce pătimeau". A lui Antonie era numai rugăciunea şi nevoința, de dragul căreia şezînd în munte, se bucura de vederea celor dumnezeieşti, dar se întrista dnd era stingherit de mulți şi atras spre muntele din afară. Şi îl rugau şi toți judecătorii să coboare din munte, fiindcă nu le era cu putință să urce acolo, din pridna celor judecați de ei, care îi urmau. De aceea îl rugau să vină ca măcar să-1 vadă. Iar el le îngăduia acest lucru nevrînd să facă el drumul la ei. Dar aceştia stăruiau, şi-i trimiteau şi pe cei vinovați, sub paza ostaşilor, ca să coboare şi de dragul acelora. Silit ded de această nevoie şi văzîndu-i pe aceştia îndurerați, venea la muntele cel din afară. Şi nu era fără folos osteneala lui. Ci venirea lui era multora de folos şi spre multă binefacere. Iar pe judecători îi folosea, sfătuindu-i să pună dreptatea mai presus de toate şi să se teamă de Dumnezeu şi să ştie că, cu ce judecată vor judeca, cu aceia vor fi judecați (Matei, 7,2). Dar mai mult dedt toate iubea întoarcerea în munte.

LXXXTV

De aceea, dnd uneori era supus la o adevărată silă din partea celor ce aveau vreo nevoie, se cobora; dar după ce împlinea rugămintea, se grăbea să se înapoieze. Aşa odată o căpetenie de oaste rugîndu-1 mult să coboare, veni şi după ce vorbi despre cele ale mîntuirii şi despre cele de trebuință se grăbea să se întoarcă. Amintitul comandant rugîndu-1 să mai întîrzie, el spuse că nu poate zăbovi cu ei şi l-a convins.pe acesta cu o frumoasă pildă, zidnd: «Precum peştii dacă întîrzie pe uscat mor, aşa şi monahii dacă întîrzie printre voi şi petrec la voi se destramă. Ded aşa cum se grăbeşte peştele spre mare, aşa trebuie să ne grăbim noi spre munte ca, nu cumva întârziind, să uităm de cele dinăuntru». Auzind căpetenia de oaste de la el acestea şi alte multe, minunîndu-se a zis: «Cu adevărat robul lui Dumnezeu este acesta. Căd de unde ar avea un om simplu o astfel şi atâta minte, dacă n-ar fi iubit de Dumnezeu?».

LXXXV

63. Cine cheamă numele lui Hristos cu credință neclintită pentru alții se depăşeşte pe sine si se pune în legătură cu Dumnezeu cel transcendent, dar în acelaşi timp în comuniune cu semenii săi. Cine face speculații raționale rămîne în cadrul imanenței sale raționale si individuale. Nu cunoaşte prin experiență planul mai presus de lume al puterilor dumnezeieşti şi nu iese din închisoarea egoismului său.

O altă căpetenie **de** oaste, cu numele **Valahie, ne** prigonea amarnic **pe** noi creştinii, din rîvna ce-o avea pentru blestemații **de** arieni. Era aşa **de** crud că bătea şi pe fecioare şi dezbrăca **şi** biciuia **pe** monahi. Antonie **îi** scrise şi îi trimise o scrisoare cu acest conținut: «Văd venind asupra ta o mare urgie. încetează deci

a prigoni pe creştini, ca să nu te ajungă mînia. Căci a pornit spre tine». Valahie, rîzînd, aruncă scrisoarea la pămînt şi o scuipă, iar pe cei ce o aduseseră, i-a înjurat porouncindu-le să vestească lui Antonie acestea: «Fiindcă te îngrijeşti de monahi, voi face şi cu tine la fel». Dar n-au trecut cinci zile şi a venit peste el mînia. Lucrul s-a întîmplat astfel: Valahie şi Nestorie, eparhul Egiptului, plecară la prima mînăs-tire din Alexandria, numită Hereu, călare amîndoi pe cai. Caii erau ai lui Valahie şi erau cei mai blînzi dintre toţi cei hrăniţi de el. Dar înainte de a fi ajuns ei la acel loc, caii începură să se joace între ei. Şi deodată cel mai blînd pe care-1 călărea Nestorie, muşcîndu-1 pe Valahie l-a trîntit la pămînt. Şi repezindu-se la el, îi sfîşie coapsa cu dinţii în aşa fel că, fiind dus în oraş, în trei zile muri. Şi toţi se minunară că cele prezise de Antonie s-au împlinit aşa de repede.

LXXXVI

Aşa mustra pe cei mai cruzi. Iar pe cei care veneau la el îi sfătuia astfel, că uitau îndată să mai judece şi fericeau pe cei ce se retrăgeau **din** viaţa aceasta. Şi îi apăra aşa de mult pe cei nedreptăţiţi, încît părea că **nu** ei, ci el este cel ce suferă. Şi era în stare să facă atît de mult pentru alţii, că mulţi ostaşi şi din cei ce aveau bogăţii mari lepădau poverile vieţii şi **se** făceau monahi. Era dăruit de Dumnezeu în întregime Egiptului ca **un** doftor. Căci cine, dudndu-se la el întristat, nu se întorcea bucurîndu-**se?** Cine, venind la el plîngînd pentru cei morţi ai săi, nu lepăda îndată **plîn**-sul? Cine, venind plin de mînie, nu pleca prefăcut în prieten? Ce sărac venind la el descurajat, auzindu-1 şi văzîndu-1, nu pleca disprețuind bogăţia şi simţindu-se mîngîiat în sărăda lui? Care monah, slăbit în rîvnă, venind la el, nu pleca măi întărit? Care tânăr, venind în munte şi văzînd pe Antonie, nu respingea îndată plăcerile şi nu iubea curăţia? **Cine,** venind la el ispitit de demoni, nu căpăta odihnă? Cine, venind tulburat **de** gînduri, nu se liniştea cu cugetul?

LXXXVII

Dar şi acesta era un mare rod al nevoinţei lui Antonie, ca avînd, precum am spus înainte, darul deosebirii duhurilor, cunoştea mişcările lor; şi nu era lipsit de cunoştinţa ţintei spre care îi era îndreptată străduania şi pornirea. Şi nu numai el nu putea fi înşelat de acele duhuri, dar şi pe cei

tulburați **de ele prin** gînduri îi întărea, învățîndu**-i cum** pot să scape de uneltirile acelora, arătîndu-le slăbiciunile şi vicleşugurile lor. Astfel, fie**care om** pregătit **de** el pornea cu îndrăzneală la luptă împotriva gmduri-**lor** diavolului **şi** demonilor lui. Şi cîte fecioare avînd logodnici, după ce au **văzut** măcar de departe pe Antonie, nu au rămas fecioare pentru Hris**tos?** Veneau la el şi unii din țări din afară. Şi se întorceau împreună cu toți **cu folos, ca** de la părintele lor. Ba şi după adormirea lui, toți, ca unii ajunşi orfani **de** tatăl lor, sînt mîngîiați de simpla amintire a lui păstrind odată **cu** aceasta sfaturile şi îndemnurile lui.

Lxxxvm

Dar se cade să-mi amintesc şi eu şi să auziți şi voi, precum doriți, cum **a** fost şi sfîrşitul vieții lui. Căci şi în aceasta se cuvine să-i urmăm pilda. **Dudndu**-se după obicei să cerceteze pe monahii din muntele de afară şi aflînd de la pronie despre sfîrşitul lui, le grăi fraților, zidnd: «Vă fac această vizită din urmă şi m-aş mira să ne mai vedem vreodată unii pe **alții în** viața aceasta. Căd mi-a venit şi mie timpul să plec. Fiindcă sînt aproape de o sută dnd ani». Aceia, auzind, au început să plîngă şi să îmbrățişeze pe bătrîn sărutîndu-1. Iar el, parcă plednd dintr-o cetate străină, în cetatea sa, le vorbea cu bucurie. Şi le-a porundt să nu se descurajeze în osteneli, nid să nu slăbească întru ne voință; d să trăiască ca **unii ce** mor în fiecare zi. Şi precum a spus înainte, să se silească să-şi păzească sufletul de gînduri spurcate şi să rîvnească a urma sfinților. Să **nu se** apropie de meleții schismatid, a căror voință videană şi urîtă o cunosc. Să nu aibă vreo legătură cu arienii a căror necredință e vădită **tuturor.** Chiar dacă vedeți pe judecători că îi ocrotesc, nu vă tulburați. **Căd** va înceta. Fiindcă puterea lor e închipuită şi muritoare. Păziți-vă **ded pe** voi curați şi păstrați predania Părinților şi în primul rînd dreapta credință în Domnul nostru Iisus Hristos, pe care ați învățat-o din Scrip**tură şi pe** care v-am adus-o în minte de multe ori.

LXXXLX

Iar silindu-1 frații să rămînă la ei şi să-şi dea sfîrşitul acolo n-a primit, **dînd pe** lîngă alte motive şi pe acela că, precum le da de înțeles prin tăcere, egiptenii au obiceiul să facă slujba pentru trupurile celor credin-**doşi şi mai** ales pentru ale sfinților martiri şi să le înfăşoare în giulgiuri, **dar să nu** le ascundă sub pămînt, d să le aşeze pe nişte pături şi să le păstreze **în** case la ei, socotind că prin aceasta cinstesc pe cei plecați. Antonie rugase în privința aqeasta adeseori pe episcop să învețe popo**rul şi la** fel îndemnase pe mireni şi mustrase pe femei, spunînd că nu e **nid** drept, nid cuvios acest lucru. Căci trupurile monahilor şi ale prooro-dlor **se** păstrează pînă acum în morminte. Şi însuşi trupul Domnului s-a

aşezat In mormtnt, unde o piatra puii deasupra l-a ascuns pini ce a înviat a treia zi. Spunînd acestea arata ci se abate de la lege cel ce nu ascunde dupi moarte trupurile celor morţi,chiar daci sînt sfinte. Căci ce trup e mai mare sau mai sfînt decît trupul Domnului? Astfel mulţi auzin-du-1 au început să ascundă trupurile sub pămînt şi mulţumeau Domnului pentru buna învăţătură primită.

XC

Deci el, cunoscând aceasta şi temîndu-se să nu facă şi cu trupul lui aşa, s-a grăbit, după ce şi-a luat rămas bun de la monahii din muntele de afară, să se întoarcă în muntele dinăuntru unde obişnuia să viețuiască şi unde după puține luni se îmbolnăvi. Şi chemînd pe cei ce erau cu el (erau doi, care viețuiau înăuntru, nevoindu-se de cinsprezece ani şi slujindu-i din pricina bătrâneții), le zise: «Eu, precum s-a scris, pornesc pe drumul părinților. Căci mă văd chemat de Domnul. Iar voi privegheați şi nu pierdeți roadă nevoinței voastre de mulți ani, ci, ca şi când acum ați începe, siliți-vă să vă păstrați rîvna voastră. Cunoaşteți pe demonii uneltitori, cunoaşteți cât de sălbatici sînt, dar şi cât de slabi în putere. Nu vă temeți deci de ei, ci mai degrabă respirați pe Hristos şi credeți Lui. Şi trăiți ca unii ce mor în fiecare zi[84], luînd aminte voi înşivă şi aducîndu-vă aminte de câte ați auzit din îndemnurile mele. Să n-aveți nici o legătură cu shis-maticii, nici cu arienii eretici. Căci ştiți cum i-am făcut şi eu de ruşine pentru erezia lor duşmană lui Hristos şi străină de dreapta credință. Siliți-vă mai degrabă să vă uniți mai întîi cu Hristos şi apoi cu sfinții, ca după moarte să vă primească şi ei în corturile veşnice, ca pe nişte prieteni |i cunoscuți". Gîndiți-vă la aceasta, cugetați la aceasta! Şi dacă țineți la mine şi mă pomeniți ca pe un tată, nu lăsați pe vreunii să ia trupul în Egipt, ca să mă aşeze vreodată în case. Căci de aceea am întârziat în munte şi am venit aci. Ştiți cum îi înfruntam pe cei ce făceau aceasta şi cum le-am poruncit să înceteze cu acest obicei. înmormîntați deci trupul meu şi ascundeți-1 sub pămînt. Păziți cuvîntul meu,

64. Creştinul moare cu Hristos legii păcatului, stării la care a ajuns pentru a trece la una superioară (Rom., 6, 4). Precum pe planul vieții pămînteşti cel ce se naşte, chiar din acea clipă începe să moară, pe planul vieții în Hristos viața mereu înnoită e în acelaşi timp o moarte mereu înnoită.

65. Împărăția cerurilor nu constă numai într-o comuniune iubitoare cu Hristos, d şi cu toți cei ce au crezut în El. Dar aşa cum trebuie să cultivăm încă de aid iubirea pentru Hristos ca să fim obişnuiți cu ea dnd vom trece din viața aceasta, aşa trebuie să cultivăm |i iubirea şi respectul față de toți semenii noştri. Trebuie să creştem mai ales spre nivelul iubirii sfinților față de Hristos, care se arată şi în iubirea lor de oameni. Trebuie să na facem şl noi capabili să răspundem acestei iubiri şi să-i urmăm pilda, să ne obişnuim cu iubirea față de oameni. De altfel încă de aici, dînd atenție sfinților, ne putem îmbogăți cu cunoştința şl cu rîvna multor moduri de manifestare a iubirii Iul Hristos de către oameni, potrivit cu unicitatea fiecărei persoane. Flecare sfînt e un punct de Iradiere a altei forme* de iubire a Iul Hristos şl de putere care sporeşte rîvna de a Imita modul iubirii Iul. Cinstirea sfinților nu ne desparte de Hristos, ci ne uneşte şi mai mult cu El în iubire.

ca nimeni să nu cunoască locul (unde este înmormîntat), decît numai voi. Căci la învierea morților îl voi primi iarăşi nestricăcios de la Mîntuitorul. împărțiți hai-

nele mele. Daţi episcopului Atanasie o rasă şi mantaua cu care mă înveleam şi pe care am căpătat-o nouă de la el, iar la mine s-a învechit. Episcopului Serapion daţi-i cealaltă rasă. Iar voi ţineţi haina de păr. Şi rămî-neţi cu bine, fiilor! Căci Antonie se mută şi nu va mai fi cu voi».

XCI

Spunînd acestea şi aceia sârutîndu-l pe el, întinzându-şi picioarele privi vesel ca la nişte prieteni la cei ce veniseră la el. Căci stînd întins faţa îi era plină de bucurie. Şi aşa şi-a dat duhul şi s-a alăturat la părinţi. Iar fraţii, precum li s-a poruncit, i-au înfăşurat trupul şi l-au ascuns sub pămînt şi nimeni nu ştie pînă azi unde a fost ascuns, dedt numai cei doi. Şi fiecare din cei ce au primit dte o rasă de-a feridtului Antonie şi mantaua lui todtă, o păstrează ca pe un lucru de mare preţ. Căci priveşte la ea ca şi dnd ar vedea pe Antonie. Iar dnd se îmbracă cu ea, e ca şi dnd ar purta cu bucurie sfaturile lui.

XCII

Acesta a fost sfîrşitul vieţii în trup a lui Antonie şi al nevoinţei lui. Şi măcar că istorisirea aceasta este scurtă faţă de virtutea lui, dar din ea puteţi înţelege cum a fost acest om al lui Dumnezeu, Antonie, care de la tinereţe şi pînă la o vîrstă aşa de înaintată a păstrat aceeaşi rîvnă întru nevoinţă. N-a fost biruit, nid din pricina bătrîneţii, de dorinţa unei hrane mai alese şi nid slăbirea trupului nu l-a făcut să-şi schimbe felul îmbrăcă-minţii, sau să-şi spele măcar picioarele cu apă. Şi totuşi a rămas în toate cu sănătatea nevătămată. Avea ochii limpezi şi întregi şi vedea bine. Nu-i căzuse nid un dinte, d doar pe lîngă gingii îi erau tociţi de bătrîneţea înaintată. Rămăsese cu pidoarele şi mîinile tefere şi arăta mai nevestejit şi mai viguros dedt toţi cei ce se folosesc de multe feluri de mîncare, de băi şi de veşminte felurite. Iar o dovadă a virtuţii şi a sufletului lui iubitor de Dumnezeu era vestea despre el răspîndită pretutindeni şi faptul că toţi se minunau de el, fiind dorit chiar şi de cei ce nu[A]l văzuseră. Era cunoscut nu prin scrieri, nid pentru înţelepciunea cea din afară (laică), nici pentru vreo măiestrie oarecare, d numai pentru evlavia lui. Şi nimeni n-ar putea tăgădui că aceasta era darul lui Dumnezeu. Căd cum s-ar fi auzit despre el în Spania, în Galia, la Roma, în Africa, dtă vreme şedea ascuns în munte, fără lucrarea care face cunoscuţi pretutindeni pe oamenii săi şi care a început să facă aceasta şi cu Antonie chiar de la început? Fiindcă chiar dacă aceştia lucrează în ascuns, chiar dacă voiesc să rămînă necunoscuţi, Domnul îi arată ca pe nişte sfeşnice, ca şi în felul acesta cei ce aud

si cunoască cfti putere dau poruncile lui Dumnezeu ca si fie împlinite si si se **aprindi** şi ei **de rîvni pentru a porni pe calea virtuții.**

XCIII

Drept aceea, citiți acestea celorlalți frați, ca **si** afle cum trebuie **si** fie viața monahilor şi să se convingă că Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos slăveşte pe cei ce-L slăvesc şi că pe cei ce slujesc Lui pînă la sfîrşit nu numai că îi duce în împărăția cerurilor, ci îi face şi aici, pe cei ce se ascund şi se străduiesc să viețuiască în retragere, arătați şi vestiți pentru virtutea lor şi pentru folosul altora. Iar de e nevoie citiți-le şi paginilor, ca şi aceştia să cunoască şi astfel nu numai că Domnul nostru Iisus Hristos este Dumnezeu şi Fiul lui Dumnezeu, ci că şi creştinii care îi slujesc din inimă şi cred în El în chip drept, îi dovedesc şi pe draci, pe care păgînii îi socotesc zei, că nu sînt zei; ba îi şi calcă în picioare şi îi alungă, ca pe unii ce amăgesc şi strică pe oameni, în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia fie slava în vecii vecilor, Amin.

I N D I C E S C R I P T U R I S T I C

Prescurtările folosite în ambii indici indică următoarele lucrări:

S I — Epistola I către Serapion
S II — Epistola II către Serapion
S HI — Epistola HI către Serapion
S IV — Epistola IV către Serapion
Sin. — Epistola despre Sinoadele ce s-au ținut la .Rimini, în Italia şi la Seleucia, în Isauria
E — Epistola către episcopul Epictet
A — Epistola către episcopul Adelfie
M — Epistola către Maxim Filosoful
VA — Viața Cuviosului Părinte Antonie

Cifra arabă din fiecare trimitere a indicelui (ex.: S HJ 29) corespunde cu cifra romană de deasupra fiecărui subcapitol din textul respectiv (adică: S LTJ XXLX).

VECHIUL TESTAMENT

Facerea

1, 2: S I 5 6, 3: S I 5 8, 1: SI7 48, 15: S 114 i,l: SI21; SII4; SIII2; SIV16;SIV21;Sin.35 26, 12: S I 26 1, 27: SIV21 1, 28: Sin. 26 VI 19, 24: Sin. 29 17, 1: Sin. 35 32, 31: Sin. 52 3, 19: M 3 25, 27: VA 2 19, 26: VA 20 31, 5: VA 67

Ieşirea

33, 1-2: S 112 36, 1: SII6 32, 4: S IV 16 32, 35: SIV 16 4, 11: SIV 21 8, 19: SIV 21 3, 14: Sin. 35 3, 16: Sin. 52 15, 9: VA 24

Leviticul 11, 45:

SI 12 Numerii

11, 29: SI 5 14, 24: S I 8 23, 19: S IV 6 24, 5-6: VA 44

Deuteronomul

32, 39: S I 12 I, 30, 33: S 112 16, 16: A 7

Iosua

24; 23: VA 20

Judecători

3, 10: S I 5 II, 29: SI 5 13, 24-25: S I 5 15, 14: SI 5 11, 34: Sin. 46

III Regi

18, 45: SI 8 18, 15: VA 7

IV Regi

19, 35: VA 28 4, 26: VA 34 6, 17: VA 34

Iov

4, 11: SI 26 25, 51: S I 26 1, 6: S I 26 25, 5: S II 3 16, &: VA 6 41, 9-11: VA 6 41, 17-22: VA 24 40, 19-24: VA 24 1, 15-22: VA 29 5, 23: VA 51 2, 1-7: VA 29

Psalmi

50, 13: S I 5, 9 76, 6: S I 7 106, 25: S I 7 148, 7-8: S I 7 103, 29-30: SI 9, 24; SUI 4 102, 1-2: S I 10 76, 21: SI 12 77, 53: S 112 135, 16: SI 12 44, 10: S 118 146,7; S I 10 13, 4: S I 22 103, 30: S I 22; S IV 3 115, 11: S I 26 138, 7: S I 28; S III 4 32, 6: S I31;SII8;SIII5; SIV3

147, 6: S I 31
42, 3: S I 33; A 6
23, 2: S II1
18, 2: S LT 3
23, 1: S n 3
113, 3: SII3
102, 20: S H 3
101, 26:SII4
81, 6: S II 4
44, 7: S LT 4
148, 5: S LT 6
144, 2: S H 6
81, 5: S H 7; A 2
106, 20: S H 8
44, 7-8: S n 8
13, 1: S m 2; S IV 5
103, 24: S IV 3
105, 22: S IV 16
125, 6: S IV 23
120, 3: Sin. 16
109, 1: Sin. 29
103, 4: Sin. 35
49, 16: Sin. 39
113, 4: E 1
117, 7: VA 6
26, 5: VA 9
67, 2-3: VA 13
117, 12: VA 13
89, 10: VA 16
19, 16: VA 26
38, 2: VA 27
37, 14: VA 27
9, 7: VA 41
124, 1: VA 51
34, 16: VA 52

Pildele lui Solomon

8,12:SI3; S n 7 ;Sin.26/Vin 3, 19: S II, 8; S IV, 3 26, 4: S IV 2 30, 11: Sin. 14 7, 22: Sin. 37

Matei

12,32: SI 3; SUI 6; SIV, 23 41, 1: S I 4 10, 20: S I 6 8, 12: Sin. 41 23, 1: Sin, 42 IS, 13: VA 67

Ecleziastul

7, 17: S I 17
3, 11: S I 18
3, 29-30: S IV, 18
4, 8: VA 17

Isaia

30, 1: S I 6 48, 18: S I 5 59, 21: S I 5 63, 9-10: S I 5 7, 2: S I 8 7, 14:SI9;E5;A6 63, 11-12: S I 12 45, 21: S I 12 58, 18: S 113 61, 1: SI23;SII8; SHI3 11, 2: S I 25; SIV 4 66, 2: S II 4 45, 14-15: S II 4 1, ii: s m e 52, 5: Sin. 2 53, 8 : S i n . 2 7 4 4, 6 : S i n . 2 9 3 8, 4 : S i n . 5 2 2, 3:E2 1 , 6: E 6 3 2 , 6 : A 2 10, 14: VA 24 42, 2: VA 35 5, 13: VA 43 6, 45: VA 66

Ieremia

2 , 13: S I 19 I

ezechiel

11, 24: S I 5
27, 25: S I 7
18, 31: S I 8
36, 20: S I 9
18, 31-32: S I 9
16, 25: Sin. 39
18: VA 18

Daniel

13, 45: S I 5

Noul Testament

28, 19: S 16,11,28; SII8; S ni 6; Sin. 23, 27
13, 41: S I 11
14, 11: S I 11
8, M; SI 7 16, 7 : 5 111 3,26: SII6 14, 1:8 IV 21 13, 42: VA 31 10, 18-10: VA 43 4, 10: VA 82

Osca

13, 8: S I 12 4, 12: VA 6

Amos

4, 13: S I 3; S I 9 Mihea 2, 7: S I 5 Ioel

2, 28:SI31:E8
2, 29: SII 1
2, 25: Sin. 18, 24

Iona

1,4: S I 7

Avacum

2, 15: E 1; VA 26 Agheu

2, 7: S I 10
2, 8: S I 13

Zaharia

1, 6: S I 5, 13; S III 5 7, 12: S I 5, 31; S m 6 12, 1: S I 9 4, 5-6: S I 11

Maleahi

3, 6: E 6

Baruh

3, 1: S I 7 3, 10: S I 19

înțelepciunea lui Soloraoa

1, 5: S I 26 12, 1:SI28 1, 7: S HI 4

16, 16: S II 8
11, 27: S II 9
S, 17: S III 1
12, 24-32: S IV 8
13, 35: S IV 18
27, 42: SIV 16
26, 74: S IV 16
13, 54: S IV 17; S IV 20
10, 28: S IV 17
12, 31: SIV 17
26, 45: S IV 20
11, 28: SIV 23
25, 46: SIV 23
18, 6: Sin. 2
6, 7: Sin. 32
15, 13: Sin. 33
3, 17: Sin. 35, E 12 15, 1: E 6
I, 23: E 10; A 6
8, 2: A 3
9, 20: A 3; VA 58 8, 26: A 3
28, 51: A 3
24, 2: A 7
27, 24, 19: M 1
26, 63: M 1
27, 40: M 1
19, 21: VA 2
6, 34: VA 3
8, 61: VA 3
3, 4: VA 20
8, 24: VA 29
28, 5: VA 35
4, 9: VA 37
4, 10: VA 37
4, 22-23: VA 38
17, 19: VA 83
10, 8: VA 83
7, 2: VA 84

Marcu

3, 29: S I 3 Luca
4, 1 : S I 4
3, 21, 23: S I 4
II, 20: S I 6
1,14: S I 11
18, 2: S I 14
1, 35: S III 6
11, 19-20: SIV 20
17, 2: Sin. 2
1, 27: E 5
2, 7: E 5 2, 23: E 4 11, 27: E 5 1, 39: E 5
24, 39-40: E 7 23, 43: A 3
4, 26: A 8
9, 62: VA 20
17, 21: VA 20
4, 41: VA 26 10, 19: VA 30
1, 12: VA 35
2, 10: VA 3 5 1, 4 1: VA 36 10, 20 : VA 38
10, 18: VA 39 12, 29-31: VA 45
11, 9: VA 48

Ioan

14, 6: S I 4; S IV 2; Sin. 41 1,32: S I 6
20, 22: S I 6, 11; S m 1; S IV 3
14, 26: S I 6, 20; S IV 3
15, 26; S I 6, 25; S III 1
1, 1:SI10; S II 7; SIV 15; Sin. 23; A 9
4, 26: S I 10
15, 26; 16, 14: S I 11
1, 9: S I 19
1, 12: S I 19
14, 23: S I 19, 30, 31; SUI 6
14, 10-12: S I 19
3, 16: S I 20
16, 7: S I 20
17, 4: S I 20 16, 14: S I 20 8, 26: S I 20 7, 39: S I 23
1, 16: S I 25; Sin. 38
14,10:SI31;SIT4, 5;SrV4
4, 21-22: S I 33
15, 26; 14,17: S I 33; S nil
16, 15:SII2;Sini ;SrV3 10, 30: S II 2, 9; S IV 14; Sin. 45 14, 9: S H 2, 9; Sin. 45
10, 35: S II 4
12, 35: S II 7
I,14:Sn7;SIV14; SrV15; Sin. 29; E 11; A 2; M 3
7, 19: 8, 10: S H 7
1, 3: S II 8; S IV 3
16, 30: S 119
16, 13: Sin 1 1, 2: S m 4 10, 22:SIV2 16, 12-13: S IV 11 14, 11: SIV 14
8, 40: S IV 14
7, 15: S IV 16
' 6, 30: S IV 16
19, 42: S IV 16
8, 57: S IV 47
9, 32-33: S IV 18
10, 21: SIV 18
6, 82-64: S IV 19 10, 38: S IV 20 10, 33: SIV 21; A 3 14, 16-17: Sin. 8
10, 28: Sin. 16
6, 38: Sin. 23
14, 28: Sin. 27
14, 16: Sin. 29
20, 17: Sin. 28
20, 25: E 6
18, 23: E 6
20, 28: E 10; M 2
9, 6: A 3
17, 24: A 5
11, 42: A 8
13, 13: M 2
8, 44: VA 28
8, 56: VA 36
16, 23-24: VA 83

Faptele Apostolilor

7, 55: S I 2; A 5
1, 4: A I 6
2, 1-5: S I 6
8, 17: S I 6
21, 11: S I 6, 31
20, 28: S I 6
8, 39: S I 6, 8
3, 15: S I 23
17, 26: S I 26
I, 16: S I 31
4, 24-25: S I 31
28, 25: S I 31
20, 22-23: S I 31
20, 23: S ni 5
17, 28: Sin. 39
'1, 11: A 5 4, 35: VA 2

Romani

8, 9-11: S I 6 '8, 16-17: S I 7
7, 14: S I 8; Sin. 45
7, 6: S I 8
II, 33: S I 17 "
4, 3: S I 17
8, 11: S I 19, 23
8, 15: S I 19, 25
15, 18-19: S I 19
1, 4: S I 22

8, 29: S I 24; S IV 3
3, 23: S I 26
2, 5: S II 2
3, 29: Sin. 28
8, 3: Sin. 48, A 4
9, 5: E 10
1, 28: A 4
1,25: A 9
8, 3-4: VA 7 8, 35: VA 9, 39
8, 32: VA 14 8, 18: VA 17 8, 28: VA 19

I Corinteni

1, 9-11: S I 6
2, 10-12: S I 6
3, 16: S I 6
6, 11: S I 6, 22, 31 12, 12: S I 6; S III 4 2, 11: S I 7, 26; S IV 4 2, 10: S I 15 12, 13: S I 19; S III 4
10, 4: S I 19
1, 24: S 119; S n 7; S III 6; S IV 4; Sin. 34; M 1
1, 17-2, 4: S I 20
2, 11-12: S I 22; S LTI 1
3, 16-17: S I 24
2, 12: S I 25, S IV 2
3, 24: S I 25
2, 8: S I 25; M 1
6, 3: S I 26
12, 4-6: S I 30; S III 5
3, 10: S in 3
8, 6: S III 3; S IV 3; Sin. 35
13, 3: S HI 5
11, 2: Sin 14
11, 12: Sin 17
15, 33: Sin. 39
15, 33: E 6
15, 3: E 8
1, 23: M 1 15, 10: VA 5 15, 31: VA 19
4, 5: VA 55
6, 14: VA 69
1, 17: VA 78
2, 4: VA 80

II Corinteni

1, 3: S I 1
3, 17: S I 6
3, 6: S I 8
12, 1: S I 20
2, 15: S I 23; S III 3
13, 13: S I 30; S III 6
13, 3: S I 31
2, 14: S I 32; VA 22 2, 8: S IV 13
12, 10: VA 7
13, 5: VA 55
12, 2; VA 65

Galatenl

4, 17: S H 4
11, 34: S IV 4

3, 2: S I 4
4, 8-7: S I 6
10, 19-20: S I 19 4, 19: S I 23, SUI 3
4,6:SI20: S i n i ;SIV4;A4 4, 10: S IV 13 3, 1: Sin. 45
3, 13: E 8
6, 2: VA 55
5,6: VA 80

Efeseni

4, 30:SI6;SIII3
2, 15: 4, 24; S I 9
1, 17: S I 19
1, 13: S I 23; S III 3
4, 6: S I 28
4, 5: S130; S III 6; SIV 13; Sin. 54
4, 16: S I 31
2, 2: A 8; VA 65
6, 12: VA 21
6, 22: VA 51
4, 26: VA 55
6, 13: VA 65

Filipeni

1, 18-20: S I 6
3, 3:SI6
1, 19: S I 31; SUI 5
2, 6-8: S IV 14 2, 10-11: A 4
2, 7-8: A 4
2, 7: A 9
3, 14: VA 7, 20

Coloseni

1, 20: S I 31; A 9 1, 17: SILI 4 1, 16:SIV3
1, 15: Sin. 28
2, 9: Sin. 38

I Tesaloniceni

5, 19: S I 4
4, 6: S I 6
5, 23: S I 7
5, 17: VA 3

II Tesaloniceni

2, 8: S I 6

I Tlmotei

5, 21: S I 10
6, 13: S I 14
4, 1: S I 31
2, B: S II 7
3. 16: S IV 15
1, B: Sin. 45
1, 7: M 1

II Tlmotei

3, 10: VA 3 Tit

2, 24: Sin. 2
1, 20: Sin. 18

3, 4: S I 22
3, 6: S I 24
3, 10: SIVI
1, 12: Sin. 39
3, 10-11: A 2; M 1
2, 13: A 6
2, 8: VA 65

Evrei

9, 8: S I 8
10, 29: S 16
9, 13-14: S I 6
12, 26-28: S I 10
1, 14: S I 10
3, 5: S I 17
11, 6: S I 18
1, 2: S 119; S II 2; S II 4
6, 4: S I 22, 27 1, 10-12: S II 3
13, 8: S II 3; E 5
1, 10: S II 4
6, 4-6: S IV 9
7, 19: Sin. 45
2, 16-17: E 5
2, 14:A 6
2, 15: M 3

Iacov

1, 17: S I 26
1, 20: VA 21
1, 15: VA 21

I Petru

4, 18: S I 25
3, 1: S I 28
3, 19: E 5
5, 8: A 2; VA 7
4, 1: A 6
2, 24: M 2

II Petru

1,4: A 4

I Ioan

4, 13: S I 6, 24; S III 3
1, 5: S I 19
4, 12-13: S 119
2, 27: S I 23; S III 3
5, 20: S II 2
2, 23: S III 2
3, 2: Sin, 53

Apocallpsâ

1, 8: S II 2

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

A

Acado: Sin. 1, 12, 13, 36, 37, 38 Adam: E 7; M 3 adapă (a -): S I 19 Adevărul: S I 25, 33 adormi (a -): S H 8; S IV 18 adtncuri: S I 22 Adrianopol: Sin. 55 Actiu: Sin. 6, 38 Africa: VA 93 Agav: S I 31 Ahab: S I 8 Ahaz: Sin. 3 Alexandria: Sin. 17, 37, 43; VA 46; 69, 86 Alexandru: Sin. 14, 17 Amos: S I 3; Sin. 17 Amun: VA 60 anatemă: Sin. 6 Antihrist: Sin. 5; VA 69 Antiohia: Sin. 12, 25, 29, 38 Apolo: VA 76
argumente raționale: VA 80 arhanghel: S I 11, 13, 27; S LT 4; S ni 3 Arhelaos: VA 61
arian: S1 17,29,32; S UI, 2,3,8,9; VA 91. SIV 22; Sin. 11,13; -ism: Sin. 13; blasfemia-ă: Sin. 54; erezia-ă: S III 4; SIV 5; Sin. 3,5,9; necredința - ă: Sin. 6
Arie: S117,21; Sin. 7,14,15,17,21,22,31, 36, 45 Arsenit: VA 15
Artemus: Sin. 20
asirieni: VA 28
aspidă: VA 9
Aapra: Sin. 1
Asterie: Sin. 19, 20; - din Capadoda: Sin. 18
Atanasie: Sin. 22; - episcopul: VA 91; - din Nazarbe: Sin. 17. Atotțiitorul: S LT 2; Sin.8 Auxentiu: Sin. 8, 9, 11 Avraam: S 112, 16, 17; S LT 6; SIV 6; Sin. 29/XV 52; E 5

baia naşterii din nou: S I 24 bărbăție: VA 17 băutură duhovnicească: S119 Beelzebul: S I 33; SIV 16; 17, 20, 21 blestem: E 8
Biserică: - universală: S128,32; - Sin. 10/1, 26/11; E 1, 3; - a romanilor: Sin. 10/n ; învățătura -cii: Sin. 3 botez: S130; SIV 7,9,12,13; Sin. 36; -ulBiseridi: S IV 13; -ul lui Ioan: S IV 12
boteza: (a -; a se -): S14,11; SIV13; Sin. 10/H, 23, 27 bunătățile viitoare: VA 14
bunic: S116; SIV1,3,4,5,6; - alDuhului: S 115 Busiris: VA 58

Caiafa: S I 21, 28; Sin. 20; M 1 cer: S I 27; S IV 3 Cesareea: S IV 7
chip: - de rob: A 4; - nealterat: Sin. 36,37, 38; - al lui Dumnezeu: A 4; -al Fiului Său: S I 24; S IV 3
Chir: Sin. 3
chivot: A 7
Cilicia: Sin. 5
Cindzedme: Ziua - mii: S I 6 Constant: Sin. 25 Constantin: Sin. 10/1; VA 81
Constantinopol: Sin 30, 31 Constanțiu: Sin. 3, 12, 18, 25, 31, 39, 55 cort: S II 6
crea(a -): S H 8; S m 4, 5
creație, creațiune: S112,17; S ni; SIV, 4; Sin. 46; VA 76 Creator: S12; S H 4,7; S m 4,5; Sin. 8,23; E 10; A 3, 4, 6, 9 creatură: S I 2, 3, 9, 12, 17, 21, 22, 23, 24, 25,28,27,30,32,33; S H 3,5,6,7; SIH 1, 2,3,4, 5, 6; SIV 4,6; Sin. 17,36,41, 45; A 3, 4, 5, 6, 9 credință: - apostolică: S114,33; - a Biseridi: S128; SIV15; - a Bisericii universale: S IU 6; A B; - eretică: Sin. 23; - tn Hrlitoi: VA 17; - tn Dumnezeu: VA 30; dreapta -: Sin. 3, 54; A 2; lucrarea -el: VA 77
creștin: S114, 30; S III 6; Sin. 2; E 2,9; A 5; VA: 22, 23, 41;-ism: VA 78 cretani: Sin. 39 Cronos: VA 75
cruce: E1; A 3; VA 74,75,76; - mîntuitoare: S I 20; -a Domnului: Sin. 34; -a lui Hristos: M 1; VA 79; Semnul -ii: VA 78
cuminţenie: VA 17
cumpătare: VA 17
curăție: VA 5,14

D

Daniel: S II 6; Sin. 3
Darie: S IV 21; Sin. 3
David: Sin. 18; E 2; VA 32,67; sâmînța lui -: E 12 Demofil: Sin 8, 9
demon: SIV15,18; VA 14,21,39,63,64,70, 87, 88, 91
de o ființă: S LT 5, 9; Sin. 28, 33, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 52, 54 deoființime: S II 6, 9; Sin. 46 deosebirea duhurilor: VA 22, 88
desăvîrşire: S I 29
diavol: S126; SII3; SIV 15,18,22; A 2, 9; VA 5, 7, 26, 29, 34, 37, 42, 82, 88
Dionisie: Sin. 43, 45
Domn: S I 30, 32; S IV 12, 14, 18, 19; Sin. 40,45; E 2,7; A1,9; VA 5,24,28,33,34, 37,42,55,56,57,61; -ul slavei: S125; -Iisus Hristos: S133; SILT 3; Sin. 35; -ul nostru Iisus Hristos: Sin. 24, A 9
domnie: S 113; S LT 4; -ile: S I 27
drac: VA 71; -i: VA 8,13, 22, 33, 37, 51,80, 94; VA 26, 62; căpetenia -ilor: VA 24; cursele -ilor: VA 42
dragoste: VA 17
dreapta judecată: VA 14
dreptate: VA 17
Duh: S113,14,17,19, 21,24,25,26,29,30, 31, 33; S ni 4, 5, 6; SIV 3, 4, 6,13,17; Sin. 33; E 1; VA 22,66; - al lui Dumnezeu: S111; - al lui Hristos: S111; - al Sfințeniei: S122; - al Înfierii: S12,11; SIV 4; -ul Fiului: S12; S LTI1; -ul Treimii: S12; - Sfînt: S14,5,6,7,9,13,20, 22,27,30, 31; SII1; S III 1,6; SIV 2,3, 5,6,7,20,23; Sin. 24,26; A7; - al Domnului: S I 5, 26; S II 8; S III 4; - al

Iul Hristos: S16; -ul Iul Dumnezeu: S18,9, 15; S III 1; SIV 3; -ul adevărului S111, 25,33; -ul Înțelepciunii: S119; -ul Puterii: S125; -ul slavei: S125; -ul gurii Sale: S6; harul -ului: 814; SIV13; cunoștința -ului: 8 III 3; Sfîntul - : S180; 8 IV 1, 7, 9, 12, 23
duh: S13,8,10; 22,30;E 6,7; deosebirea -ului: VA 44
Dumnezeu: S19,12,14,15,18, 19, 22, 28, 29; SII2,5,6, S III 5,6; SIV 4,5,15,16, 17,18,19; Sin. 8,15,16,18, 20, 24, 26, 35,44,45,52;E4,10;A1,3,6;M1,2,4; VA 1, 19, 22, 29, 34, 64, 65, 69, 74, 75, 76, 78, 93; -Tatăl: SI30; A4; VA35;
- Atotțiitorul: S13; Sin. 28; - Cuvîntul: M 4; - Cuvîntul viu: Sin. 26; unitatea lui - : S I 2; Puterea lui - : S I 25; Sin. 18; Casa lui - : SIV12; Împărăția lui - : S I 26, SIV 20; Chipul lui - : A 4; Cuvîntul lui - : S I 2; înțelepciunea lui - : M 1; credința în - : VA 30
dumnezei: Sin.52

E

Eftaie: Sin. 46
Egipt: SIV 18; M 5; VA 1, 3, 32, 57, 59, 82, 87, 91 egipteni:
VA 90 elenism: VA
78 Eliav: S II 6
elini: S138, 29; SIV, 6, 22; Sin. 35,46; E 1; M 1; VA 74; oracolele -lor: VA 32
Emanuel: E 10, 11 eretic: S IV, 1, 15; Sin. 40
erezie: Sin. 6,12,18,22; - ariană: S III 4; S IV 5; Sin. 4,5,7,9,20,31,32,40,45;
- arianilor: VA 68; sămînța -el: Sin. 1
eterodox: Sin.26/X
Etiopia: VA 32
Eudoxie:Sin.l, 12,13,26,37,38;-an:SIVB
Eufration: Sin. 17 eunomian: S IV 5
Eusebiu: Sin. 5,13,17,18,19, 36, 45; - din Cezareea: Sin. 17; - din Nicomldia: Sin. 17
eusebian: S IV 5
Evagrie: Sin. 12
Evanghelie: S I 6
evanghelist: S I 4
Evzoe: Sin. 31
existență: S III 5
extaz: VA 82
Ezechia: Sin. 3

F

Faraon: S IV 22
farisei: S I 33; SIV 2, 12; 18, 17; 20; Sin.20
Făcătorul: A 9; Sin. 23, 35; E 9; VA 78
făptură: S I 12, 23, 27, 29, 30, 31
Fecioara: Sin. 24, 27; E 0; 10 A 4, 5; Sfînta -â: Sin. 25
ființa: S I 27
filiație: Sin. 52
Filip: S I 6
fire: S127,30; SII6; SIV 3; Sin. 15; - creată: S I 17
Fiu: S19,10,14,15,16,17,18,19,20,21,25, 26,30,31,33;Si12,5,6,7,;SUI 1,2,3, 4, 6; SIV 1, 2, 3, 5, 6, 7,12,17; Sin. 13, 15, 16, 29/ XVIII, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 43, 44,45,46,52; E12; A4; VA69; -ul lui Dumnezeu: S II 8; S IV 18, 20; Sin. 17, 22, 29 / VIII; VA 78, 94; -ul omului: S I 11
flămfnzi (a -): S II 8, 9 Fotin din Galata: Sin. 26/VI, 27 Frigia: Sin. 4 Fronton: VA 57

G

Gaius: Sin. 8, 9, 11; - din Panonia: E 1 Galia: Sin. 25; E 1; VA 93 Gavriil: E 5; A 7; VA 37 George din Laodiceea: Sin 17 Gheorghe din Capadochia: Sin. 12, 37 Gherman: Sin. 1, 3 giulgiu: E 6 Golgota: E 6

grijă: - de trup: VA 45; - de suflet: VA 45 H

har: S I 9, 10, 14, 30; S LTI 6; S IV 14; Sin. 26/LX, 46; A 9; VA 14; -ul Duhului: SI 4; SIV13; -ul Cuvîntului: SIH6;-ullui Hristos: VA 24
harismă: VA 66
Hereu: VA 86
Hefaistos: VA 76
Heleb: S I 8
Herminie: Sin: 8, 9, 11, 28
Heruvimi: S113,17,26, 27; SII4; S HI 3; -i slavei: A 7
Hieracas: A 9
Hristos: S19,11,13,19, 23; S LT 8; SIV13, 23; Sin. 2, 3, 17, 18, 20, 21, 26/IU, 27, 30, 34, 36, 39, 45, 54, 55; E 2; A1; VA4, 5, 14, 74, 75, 81; - Dumnezeu: Sin. 27; - Iisus: S I 8; S IV 78, 23; Duhul lui -: S16; Patimile lui - : S16; numele lui - : VA 39, 71, 84; - cel răstignit: VA 78
hulă: S IV 8, 12, 16,17, 18; Sin. 19, 36, 54; VA 74
huli (a -): SIV 12, 20, 21; Sin. 12, 33; S121

I

Iacov: S112, 14,16, 26; SII6; SIV 6; Sin. 52; casa lui -: S I 5
iad: E 6
identitate: Sin. 52
idol: SIV 21; Sin. 18,29/XI; E1; M 5; VA 80
Ieftae: S I 5
Ieremia: Sin.3
Ierusalim: Sin. 21; A 7
Iisus: S14; - Hristos: Sin. 2, 8,10/1; A 4, 6; VA 78, 89
Ilie: VA 7

Ioatan: Sin. 3
Iona: S I 8
Iordan: S I 4; S I 11; E 12
Iosie: Sin. 3 Iosif: S I 14; E 6
Iov: VA 24, 42
ipostas: Sin. 15, 16, 23, 41; - preexistent: Sin. 26/111 Isaac: S I 12, 16; S II 6; S IV 6; Sin. 52 Isaia: S IV 21; Sin. 3, 17 Isauria: Sin. 1, 29, 30 Isis: VA 75 Israel: Sin. 3, 35; A 7 Italia: Sin, 1
iubire: - de oameni: VA 4, 14; - de săraci: VA 17; - de străini: VA 17 Iuda: S II 6; A 6; VA 18, 42; -izant: M 1 iudei: S128; SIV16,17,18,22; Sin. 33; A1, 3; calomnia -lor: M 1

I

împărăție: S110; VA 17; - întărită: S110; -a lui Dumnezeu: SI6;SPV20;-a cerurilor: VA 17, 20, 94
împărtășire: S I 24
începător: S LT 4; S III 3
îndumnezei (a -): S I 24, 25; Sin. 46
înger: SI 10,11,12,13,14,26,27,29,30; SII 3,4; SUI3,4;-adevărat:VA28;ființa -ilor: S I 26
înseta (a -): S IV 14, 15, 18
întrupare: Sin. 26/VU
înălța (a se-): Sili 29
înțelegere: VA 17
înțelepciune: S117,19; -a lui Dumnezeu: S n 7; -a Tatălui: S U I ; - vicleană: S I 26; - Domnului: Sin 34
înțelepciune: S 125; S n 8; S m 2; Sin. 15, 41, 52; E 2; - vie: Sin. 23; - ființială: Sin. 41; -a Tatălui: Sin. 39, 42; -a lui Dumnezeu: M 1
învăța (a -): S I 23
învățătura Bisericii: Sin. 3
învățător: S I 14 înviere: E 7
învia (a -): Sin. 22, 24, 25, 27, 29; E 11; A 3
înviere: E 7

J

Jertfă: E 4, 6 L

Laodiceea: VA 61
Lege: S IV 18; Sin. 16
lege: S 110; -a păcatului: S I 8
Leontie: Sin. 12, 38
leopard: VA 9
leu: VA 9
Lot: VA 20
Lycus: VA 60

M

Macedonie: Sin. 26
magician: S IV 22
maniheist, maniheian: Sin. 33; VA 68
Maniheu: Sin. 13; E 7; A 2; M 4 Marcel (de Ancyra): Sin. 24, 26/VI Marcelin: Sin. 25
Marcion: Sin. 52; A 2 Marcu: Sin. 25
Măria: Sin. 13, 29/X, 45; E 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12; M 3; VA 37; - Fecioara: Sin. 8, 27; M 2
Maris: Sin. 17, 25
Martinian: VA 48
martir: VA 46
Martirie: Sin. 26
Maximila: Sin. 4
Maximin: VA 46
mărturisitor: S I 33
melețieni: VA 68, 89
Mesopotamia: Sin. 5
Mihea: S I 5
Mijlocitor: S LT 7, Sin. 23; A 5 mireasmă: bună -: S I 23; S III 3 mișcările sufletului: VA 55 mînă: punerea -ilor: S I 6
Mîngîietorul: S16,11,20,25,33; S III 1; Sin. 8, 24, 25, 26/1, 27, 29, 30 mîntui (a-): M1; -re: E7; A 6,9; VA 85; -rea oamenilor: VA 74, 75 Mîntuitor: SIV 2,5,6,11,12,16,17,18, 22, 23; Sin. 29, 39, 42, 45; E 2, 7; A 6; M 1; VA 7, 24, 26, 28, 35, 38, 52, 67, 91 Moise: S I 5, 12, 14 Montan: Sin. 4 mucenicie: VA 48

N

Nahor: H IV «
Narcis: Sin. 17, 28
natură: M 3; ltgea -ală: M 4
Navi: S I 5
nălucire: VA 28, 38, 37, 39, 42, 43 Născutul: Sin. 42 necredință: - ariană: Sin. 6 neminiere: VA 17
Nestorie (eparhul Egiptului): VA 86
nevoi (a se -): VA 27
nevoința: VA 3, 4, 66, 92
nevoitor: VA 9, 30, 44
Niceea: Sil 5; Sin. 1,5,6,7,9,12,13,17,32, 41, 45; E 1, 2, 4; M 6
Nitria: VA 60
Noul Testament: S I 8; A 6
Novat: S IV 13 Numeri: S I 5

O

obosi (a se -): S IV 14, 15, 18 oracolele elinilor: VA 33 Origen: S IV 9, 10 Osea: Sin. 3 Osiris: VA 75 osteneală: VA 5, 16, 66 Otoniel: S I 5 Ozie: Sin. 3

P

Pafnutie (Mărturisitorul): VA 58 Pangratie: Sin. 12 Panonia: Sin. 1
participare: S I 24; din -: Sin. 48; prin -: Sin. 46, 52
Paște: Sin. 5
Patimi: -le lui Hristos: S I 6 patripasieni: Sin. 26/VII Paulin: Sin. 17

Pavel: S 114; Sin. 33; - de Samosata: Sin. 24, 26/IV 1
păgîni: S IV 2
părtaşi: S I 24
pătimi (a -): S IV 14, 15; Sin. 24; E 8
pătimire a trupului: VA 17
pecete: S I 23, 24; S III 2, 3
Persefona: VA 76
Petru: S IV 14; episcopul -: VA 47
Petrofil: Sin. 1, 12, 17, 37
pironit: E 2, 10
pocăi (a se -): S IV 12
pocăinţă: S IV 13
poftă: VA 21
Policraţia: VA 61
Polideu: Sin. 12
Poseidon: VA 76
posti (a -): VA 23, 47
prezenţa vrăjmaşilor: VA 37
principiu: Sin. 52 priveghia(a -): VA 4, 7, 8, 91 Probln: Sin. 25
pronie: Sin. 2; VA 49, 75; -torul: Sin. 23
prooroc: S 111, 13; Sin. 3; E 11; M 2
providenţă: VA 19, 78 psalmodia(a -): VA 13
Ptolomeu: Sin. 12 purcede(a -): S I 15, 20
pustie: S I 33; VA 14, 41, 53 puterea lui Dumnezeii: Sin. 18 Puteri: S II 4; Sin. 18

R

rai: S II 4
răscumpăra (a -): E 4, 9 Rimini: Sin. 1, 8, 10/1, 11, 13, 33 rtvnă: VA 7, 11, 16 Roma: S I 31; Sin. 43, 45; VA 93 răpi(a -) cu mintea: VA 65 ruga (a se -): VA 51, 63, 65, 71
rugăciune: VA 23, 61, 66

S

Sabelie: S I 28; S IV 5; Sin. 24
sabelieni: Sin. 26/VII
saduchei: Sin. 35
samariteanca: S I 33; S IV 19
Samosata: Sin. 33; - eanul: Sin. 45; M 4
Samson: S I 5
Samuel: VA 67
satana: VA 41
saradni: VA 49
Scaune: S I 13, 27
schismatid: VA 91
Scriptură: S I 3,9,11,14,15,17,20,21,31; S in 5; SIV 3,21,23; Sin. 23,33,39,40, 45, 52; E 3, 4, 5, 71; A 9; VA 16, 25,26, 46, 55, 89; Sfînta -: S I 4, 8; dumnezeieştile -i: S I 32
Scytopole: S IV 7 Seleuda: Sin. 1, 12
Serafimi: S 113, 27; S II 4 Serapion: VA 82; episcoul -: VA 91 Serat: Sin. 12
Sfînt: SI8; Sin.22; -ulDuh: SI30; SLT6; SIV1,7,9,12; Sin. 8,29,30; -aFedoa-ră Măria: S131; S III 6; Sin. 31; Sin. 25, 27; -a Treime: Sin. 26/LX
silogism: VA 78
Simion: E 5
Sinodul ecumenic: Sin. 5, 33 Siria: Sin. 1, 5, 18
Sirmiu: Sin. 27, 28
sîrguinţă: VA 3
smerită cugetare: VA 30, 67
sminteală: VA 23
Sodoma: Sin. 29/XVLII
sofism: VA 78
Spania: E 1; VA 93
stăpînie: S II 4; S III 3
strălucire: - a slavei: SI 19; - a Tatălui: Sn 1
subzistenţă: S I 28
suflarea vuiturilor: S I 9

Ş

şarpe: VA 9

Ştefan din Libia: Sin. 12 T

Tara: S I 16
Tată: SI 2,6,13,15,16,18,19,20,21,30,31, 33;SII2,3,5,6,7;SHT2,4,5,6;SrVl, 4, 5, 6, 12, 16,17, 18; Sin. 8, 15, 22, 27, 29, 34, 36, 38, 39,41,42,43,45,46,52; E 2,4; -l Atotţiitorul: Sin. 23,24; chipul -lui: S124; Sin. 38; umanitatea -lui: SII9
taur: VA 9
tăiere - împrejur: E 2
Tebaida (de Sus): VA 49
templu: A 7, 9; -l lui Dumnezeu: S HI 3
Teodor: Sin. 25; VA 60
Teodot: Sin. 12, 17
Teodul: Sin. ,12
Teofronie (episcopul Tyanelor): Sin. 24
Teognost: S IV 9, 11
teologhisi (a -): S I 28
Thalia: Sin. 15, 36
Tifon: VA 75
Tir: Sin. 12
tîrîtoare: VA 12
Toma: E 6, 10; M 2
tradiţie: -a părinţilor: A 6; - bisericească: A 2
Treime: SI 2, 10,11,17,21,28,29,30,33; S III 6; S IV 5, 7, 12; Sin. 15; E 2, 8, 9; Sfînta -: S I 16, 17, 18, 20, 27, 28, 33; neîmpărţită -: S132; Duhul -mii: S12; lucrarea -mii: S I 31 Tripole: VA 58
tropid: S I 10, 17, 21, 30, 32 trup: SIV14,15,19, 20; Sin. 22; A 5,6; M 2, 4, 5; VA 7, 14; - omenesc: S LT9; -ul Domnului: A 7; VA 90
Tyane: Sin. 24

U

unge (• ..-):s I 23, 24; s III 3 unitate: -a lui Dumneieu: sI 2 unsul: S I 3, 9; S IV 18 Unul-Născut: s116, 20; Sin. 16, 23, 27, 30, 05; A 1; - Domn Iisus Hristos: Sin 23 Uraniu: Sin. 12 urs: VA 9

Ursachie: Sin. 1, 3, 8, 9, 11, 28; E 1 V

Valachie: VA 87
Valena: Sin. 1, 3, 8, 9, 11, 28; E 1 Valentin: S 110; Sin. 52; A 2; - din Frigia:
Sin. 13 Vasile (din Ancyra): Sin. 41
Vechiul Testament: S I 5; A 6 vedenie: VA 43; -ile: VA 66
vtfhta (a -): VA 9
Vesticii: sn6
viați: - monahicească: VA 14; - veșnic': VA 18 viclean: VA 24, 37 viețuire (bun* -): VA 34 viețuitor: - In singurătate: VA 54 virtute: VA 7, 20, 93 vrăjitor: S IV 22 vrăjmaș: VA 8, 7,11,28,43,65; VA 42; prezența -ilor: VA 37

Z

Zaharia: VA 37
zei: S I 28; -ii: VA 74; -lor: Sin. 29/XI zidi (a -): S LTI 4; S II 8; S IV 4 zidire: S I 29; S IV 16; A 6 Ziditor: Sin. 8; VA 76

C U P R I N S
voi. II

Pagina

Introducere ..... *>
Epistola întîia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfînt este creatură 23
Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură 67
Despre Sfîntul Duh. Epistola aceluiaşi, către acelaşi Episcop Serapion 78
Despre Sfîntul Duh, către acelaşi episcop Serapion 87
Epistola despre sinoadele ce s-au ţinut la Rimini, în Italia şi la Seleucia, în Isauria 108
Către Epictet, Episcopul Corintului 168
Epistolă către Episcopul Adelfie, împotriva arienilor 179
Către Maxim Filosoful 187
Viaţa Cuviosului Părintelui nostru Antonie 1.91
Indice scripturistic 246
Indice real şi onomastic 250
Cuprins 256

Redactor: ŞTEFAN GÂNCEANU
Tehnoredactor: Preot VALENTIN BOGDAN

Dat la cules 20.11.1986. Bun de tipar 20.XII.1987. Format 16/70x100. Coli de tipar 16. Comanda nr. 241.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE